

અમરકાંતિક નવલકથા

કેળક : અકાશિક

ચંદુભાઈ વરકાશાઈ વ્યાસ

નવલકથા : 'અમરકાંતિક'

અમરકાંતિક (અભિનય)

મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

અનંગરંગ—રતિશાસ્ત્ર

અને

પ્રજ્ઞયશાસ્ત્રને લગતાં ચિત્રોનો સુંદર સેટ
SEXUAL—PLEASURE IN MARRIED LIFE

આપણાં પ્રાચીન કામશાસ્ત્રોમાં સ્ત્રી અને પુરુષની પ્રજ્ઞયલીલા આખેલતા
અનેક પ્રયોગો આપવામાં આવ્યા છે. આ પ્રયોગો માત્ર શબ્દોમાં જ છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૩૮૩૫ કિંમત ૩-૮-૦

ગ્રંથનામ અનંગરંગ રતિશાસ્ત્ર

વર્ગિક ૨ - ૩

આપવામાં આવે છે. રંગમિરંગી કલરમાં ત્રાપેલા આ સળ્ય આલ્બમની
કિંમત રૂ. રપુ વી. પી. અર્થ ૦-૮-૦ વધુ. આફ્રિકાના આફ્રિકા
તરફથી અહીં પાઉન્ડ મળતાં ઘેર ખેડાં રજીસ્ટર્ડ બુકપ્રેસ્ટ દ્વારા મળશે.

આજે જ મંગાવો :- એન. એમ. ઠક્કરની કંપની
બુકસેલર્સ પબ્લીશર્સ : ૧૪૦ પ્રિન્સેસસ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨. (ઈંડીવા)

નખળાં, નંખાઈ ગયેલાં
અને નિરાશ કાં રહ્યા છો ?

વાપરો

47

અંડુ

જોઈને લ્યો

ર કતો-ફો સફો-મો ૯૮

અને ખતો

તંદુસ્ત-તાકાતવાન.

ર કતો-ફો સફો-મો ૯૮

ખોરાક પાચન કરનાર, લાડીની

લાલી વધારનાર, પાંડુ અને ખીજ

રોગો પછીની નખળાઈ નાખુદ કરનાર

જમે તેવો થાક ઉતારનાર

અમુલ્ય ઔષધ અનુક વાપરો.

અંડુ ફાર્મા-વર્ક્સ લી., મુંબઈ, ૧૪

મુખ્ય દુકાન:- ભાટીઆ મહાજન વાડી, કાલકાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨.

શ્રી ઓ ના

મદર, લોહીવા, રતુદોષ,
વંધ્યત્વ તથા ગર્ભાશયના
રોગો માટે

સુંદરી સંજવની

અકસીર છે.

કિં. બાટલી ૧ નો ૩. ૧૭ તથા
બાટલી ૩ ના રૂપીયા ૨૦=

નબખાઈ માટે

શક્તિ સાગર

અત્યુત્તમ છે.

વીર્યદોષ, કમતાકાત દુર કરી
શક્તિ આપે છે. ગોળી ૩૨ ની
શીશી ૧ નો રૂ. ૧)

ઊંઝા કાર્મસી

ગાંધીરોડ : : અમદાવાદ.

સુખ નં ૨, પુના સીટી તથા ઊંઝા.

વધુ વિગત માટે સૂચીપત્ર મફત મંગાવો.

અમત્કારિક નવલકથા

[એક નવલકથાના રહસ્યને ઉકેલતું ડિટેક્ટીવ કથાનક]

લેખક અને પ્રકાશક :

ચંદુલાલ જોઠાલાલ વ્યાસ

તંત્રી : 'મહુશી'

રાણપુર (કાઠિયાવાડ) B. S. Ry.

આવૃત્તિ ૧લી

સંવત ૧૯૯૮

પ્રત ૪૦૦૦

સને ૧૯૪૨

મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

ચંદુલાલ જોઠાલાલ વ્યાસે 'સ્વાશ્રય મુદ્રણાલય-રાણપુરમાં' છાપ્યું

પ્રા સ્તા વિ ક

હું મણ્યાં નવી બહાર પડતી નવલકથાઓને પ્રસ્તાવનારૂપી શિર-સ્નાયુથી શૃંગારવામાં આવતી નથી. તેને માટે એક દલીલ પણ છે : કોઈ ગૂઢ વિષય હોય તેને માટે પ્રસ્તાવના, પ્રાવેશિક કે ઉપોદ્ધાતની જરૂર છે. વાર્તાને ગૂઢ-ગહન વિષય તરીકે ઓળખાવી ન શકાય. તો પછી એ વાર્તા સમજાવવાને માટે પિષ્ટપેષણ શા સાર કરવું જોઈએ ?

બરાબર છે. હું પણ એ દલીલને આવકારું છું. છતાં હું તે જૂની ધરેકનો રહ્યો. મારા વાચકોની સાથે થોડો પ્રાસ્તાવિક વાર્તાલાપ કરવામાં મને આનંદ આવે છે.

પ્રથમ તો જણાવી દઉં કે આ વાર્તા મેં એક અંગ્રેજી ડિટેક્ટીવ નવલકથા ઉપરથી ઉતારી છે. તેનું ગુજરાતી સંસ્કરણ કરવામાં જે કાંઈ આવશ્યક ફેરફાર કરવો જોઈએ તે મેં કર્યો છે. અત્યારે આપણે દેશમાં પશ્ચિમનું વાતાવરણ વધુ ને વધુ વિસ્તરતું જાય છે. પશ્ચિમમાં જે પ્રકારના ગુન્હા અને છે તેવા જ ગુન્હા આપણે ત્યાં પણ અનેક જોવાય છે. તેમાં મોટર, પિસ્તોલ અને અન્ય વૈજ્ઞાનિક સાધનોને ઉપયોગ થાય છે, અનેક પ્રકારની અવનવી યુક્તિઓ યોગ્ય છે બાહ્યાતઃ શ્વેત વસ્ત્રોમાં છુપાયેલા સફેદ હોઠા અંધારી આલમન ઉઠાઉગીરોમાં અમ્મરસ્થાન ભોગવે છે. મોટાં શહેરોમાં એવા કેટલાક શ્રીમંત, ધનાઢ્ય, પ્રતિષ્ઠિત અને ઉપરથી સીધા-સાદા દેખાતા માનવીઓ હશે કે જેમનું બીતરી રહસ્ય આપણને ધૂણાજનક લાગ્ય વગર રહેશે નહિ.

એવા સફેદ ઠગોથી ચેતવાને માટે આવી નવલકથાઓ જનતાને ઉપયોગી તથા માર્ગદર્શક બને છે.

ડિટેક્ટીવ નવલકથાઓ કેવળ આમોદ-પ્રમોદને માટે જ છે અથવા તો તેનું વાચન કાંઈક રોમાંચ અને ઉશ્કેરાટ સિવાય બીજું, કશું

આપતું નથી, એમ પણ કાંઈ કાંઈ કહે છે. હું એ અભિપ્રાય સાથે સંમત નથી થઈ શકતો.

જનતાને અત્યારે સંસારિક પ્રશ્નો ઉઠેલતી વાર્તાઓની જોટલી જરૂર છે તેના કરતાં વધારે જરૂર ડિટેક્ટીવ વાર્તાઓની હોય છે.

તમે કાંઈ પણ માનવીનો વિચાર કરો : તે શેઠ હોય કે નોકર હોય, ઉપરી હોય કે તામે ન હોય, ઘાંઘા કારખાના સાથે સંબંધ ધરાવતો હોય કે દુકાનદાર હોય. સરકારી નોકરીમાં હોય કે ખાનગી ખાતામાં નોકરી કરતો હોય, સ્ત્રી હોય કે પુરૂષ હોય, ધર્માચાર્ય હોય કે ધર્માનુયાયી હોય, દાતા હોય કે ભિક્ષુક હોય, એ દરેકને પોતાના જીવનમાં કંઈક ને પગલે ડિટેક્ટીવ બનવું પડે છે.

આ વસ્તુસ્થિતિ અત્યારે છે અને અગાઉ ન હતી. એમ પણ નથી. મૂળથી જ એ રીતે ચાલતું અસ્તુ છે, ચાલ્યું આવે છે અને ચાલ્યું આવવાનું છે. એક તદ્દન સાદો દાખલો આપું : વરસાદ વરસે છે, પવન જોરથી સુસવાટા મારે છે : જમીન લપસણી બની ગઈ છે : તમે છત્રી ઓઢીને રસ્તા પર ચાલ્યા જાઓ છો : અચાનક પવનનો ઝપાટો તમારી છત્રીનો કાગડો બનાવે, તેને સમાલવા જતાં તમારો પગ લપસે, તમે લથડો અને જમીન પર સરી પડો, છત્રી એક બાજુએ ઊડી પડે તમારી ટોપી કે પાઘડી ઉછળીને કાદવમાં પડે, તમારાં કપડાં ખરડાય : આ બધું શાથી બને ? તમારામાં ડિટેક્શન કળાનો અભાવ હોય તો જ એવું બને. તમે સાવધાન ન રહો, આસપાસ નિરીક્ષણ કરતા ન રહો, તો જ એવા અકસ્માતના ભોગ તમે બને.

આ તો એક સામાન્ય દૃષ્ટાન્ત મેં આપ્યો છે. પરંતુ જીવનના દરેકદરેક પ્રસંગમાં હરેક માનવીને ડિટેક્ટીવ બનવું પડે છે તે ચોક્કસ છે તમારા કારખાનામાં પચીસ, પચાસ કે સો અથવા એથી વધુ માણસો કામ કરતા હોય, એ બધા ઉપર તમારે નજર રાખવી જ જોઈએ. તે જ રીતે તમે કાંઈ સ્થળે નોકરી કરતા હો તો તમારા શેઠ યા ઉપરીથી માંડીને તમારી સાથે કામ કરતા અન્ય માનવીઓના સ્વભાવ આદિથી પરિચિત રહી ‘સમય વર્તે’ સાવધાન’ રહો તો જ તમે આગળ વધી શકો.

એક શાળાનો સંચાલક અને શિક્ષક ડિટેક્શન કળામાં નિપૂણ ન હોય તો વિદ્યાર્થીઓ તેને કદી પણ ગાંઠે નહિ.

એ રીતે જોઈએ તો સંસારને સુરક્ષ, સુસ્વરૂપ અને સુખરૂપ બનાવવા માટે પતિ તથા પત્ની બેઉને ડિટેક્શન કળા અવગત હોવી આવશ્યક છે. સમયસૂચકતાને અભાવે અનેક માણસોને ખત્તા ખાવા પડે છે, અને સમયસૂચકતા એ ડિટેક્શનકળાનું એક મુખ્ય અંગ છે.

હું તો એમ માનું છું કે શાળાઓ અને પાઠશાળાઓમાં પણ વિદ્યાર્થીઓના શિક્ષણક્રમમાં ડિટેક્શન કળાનો સમાવેશ થવો જોઈએ.

એ પ્રકારનું સાહિત્ય સમયસૂચકતા લાવે છે, મુશ્કેલી-મુંઝવણમાં માર્ગદર્શન આપે છે. ધીરજ, હિમ્મત, સાહસ અને બળની વૃદ્ધિ કરે છે. નિરાશાને માટે સ્થાન રહેતું જ નથી પ્રાથમિક શાળામાં અભ્યાસ કરતા બાળકોથી શરૂ કરીને એ પ્રકારની પ્રેરણા અપાય તો ભવિષ્યના શહેરી તરીકે તેઓ જરૂર દીપી નિકળે.

અત્યારે જે સામાજિક અને સાંસારિક વાર્તાઓ પ્રગટ થાય છે, તેના મોટા ભાગ આપણને વિલાસિતાને માર્ગે લઈ જાય તેવા હોય છે, સિનેમા, નાટકો અને સાંસારિક નવલકથાઓ દ્વારા તેના રસીયાઓને વિલાસિતાનો ચેપ લાગી રહ્યો છે, અને તેને પરિણામે જનતામાં વિલાસિતા, મુલાયમતા અને લંપટતા વ્યાપક બનવાની બીતિ રહે છે.

એ વિલાસિતા વધારનારા સાહિત્યે જ ફાન્સ જેવા દેશનો અધઃપાત કરેલો જોઈ શકાય છે. એવું સાહિત્ય મુખ્યત્વે સીનેમા, તેમ જ નાટકો અને સાંસારિક નવલકથાઓ દ્વારા આપણે ત્યાં વિસ્તરતું જાય છે.

જ્યારે જગત આખું યુદ્ધની જ્વાળામાં સળગી રહ્યું છે, ક્યે સમયે, કયા સ્થળે કેવા પ્રકારનો જય ઉપસ્થિત થશે તેની આપણે કલ્પના પણ કરી શકતા નથી, દિવસ અને રાત ભાવિભયની ચિંતાથી ત્રસ્ત બનેલાં માનવીઓ સતત ઉશ્કેરાટ અનુભવતાં હોય છે, તે સમયે તેમના મનને મજબૂત બનાવનાર, તેમના હિલમાં

હિમ્મત અને બળ પ્રેરનાર, તેમના મગજમાં આશાનો આવિર્ભાવ પેદા કરનાર સાહિત્ય જરૂર ઉપકારક બની શકે.

ડિટેક્ટીવ સાહિત્ય શાંતિના જમાનામાં કે ઉશ્કેરાટના અવસરમાં જનતાને એકસરખું ઉપકારક બની શકે છે. એવી વાર્તાઓ દ્વારા તમારી સમક્ષ રજૂ થતાં સાહસો, મુશ્કેલીમાં મુકાવાના પ્રસંગો, તેમાંથી મુક્તિ મેળવવાની યુક્તિઓ, વિરોધીનો પરાજય કરવાની કુશળતા—એ સર્વ તમને અત્યંત પ્રેરણા આપે છે; ગમે તેવા વિકટ પ્રસંગમાં પણ હતાશા તમને ઘેરી શકતી નથી, ભયવસ્તુતા તમને હતવીઈ બનાવી શકતી નથી. અશાંત વાતાવરણમાં પણ તમે શાંતિ ધારણ કરીને આગળ વધી શકો છો.

ડિટેક્ટીવ સાહિત્યના અનેક પ્રેમીઓને એવો અનુભવ થયો હશે. હું તો મારા અંગત અનુભવ ઉપરથી કહી શકું છું કે ડિટેક્ટીવ સાહિત્યનું વાચન અનેક પ્રકારની અનિવાર્ય અને અટપટી મુંઝવણોની વચ્ચે પણ મારા મનની સ્થિરતાને જાળવી શક્યું છે, માર્ગમાં વેરાયેલા કંટકોને બાબુએ કરવાની બુદ્ધિ અને શક્તિ વિકસિત બની છે, અને એ સાહેબ દ્વારા બિન્ન બિન્ન પ્રકારના માનવસ્વભાવનો અભ્યાસ મારા ધંધામાં મને ખૂબ ઉપયોગી બન્યો છે.

અને એથી જ આ પ્રકારનું સાહિત્ય ‘બહુરૂપી’ના વાચકો સમક્ષ પીરસવાને હું આકર્ષાયો છું. મારા એ ચત્ન દ્વારા વાચકમિત્રોનો પ્રેમ અને સહભાવ પ્રાપ્ત કરવાને હું બાગ્યશાળી બન્યો છું.

‘બહુરૂપી’ના તેરમા વર્ષનું આ ભેટ પુસ્તક છે. અત્યારે કામ-જોની મોંઘવારીમાં જો હિસાબ ગણીએ તો ગ્રાહકને ચાલુ લવાજમમાં ભેટ પુસ્તક આપવું પાલવે તેમ નથી. દેશી કાગળોના પણ અગાઉ કરતાં લગભગ પાંચગણા ભાવ ચઢ ગયા છે. તો પણ શરૂ કરેલા રિવાજને બને ત્યાંસુધી વળગી રહેવાના ઇરાદાથી આ વખતે પણ આ કથા ભેટ તરીકે અપાય છે. વાચકો તેની કદર કરશે એવો મને વિશ્વાસ છે.

પરમ કૃપાળુ પરમાત્માની ઇચ્છા મુજબ સર્વ કાંઈ બન્યે જ છે. આપણે તો નિમિત્ત માત્ર જ છીએ. જે વિકટ અને કરા કાળની વચ્ચેથી આપણે પસાર થઈ રહ્યા છીએ તેની પાછળ પ સમગ્ર બ્રહ્માંડના સંચાલક સર્વેશ્વરનો કાંઈ હેતુ હશે એમ માનવું રહ્યું.

આ પુસ્તક મારા હાથે તૈયાર થઈ પ્રકટ થાય છે, તેમાં પ પરમ કૃપાળુ પરમાત્માનો સંકેત જ મને લાગે છે, અને એ માટે સર્વ યશ્ન હું તેમને જ સમર્પું છું.

રાણપુર
તા: ૪-૬-૪૨

ચંદુલાલ જેઠાલાલ વ્યા

■ હોઝીયરી,
■ રેઈન કોટ,
■ નીટીંગ વુલ,
■ છ ત્રી ઓ,
■ ટા ઇ ઝ,
■ હે ટ,

કે
ન્સી
ટા ઇ
ત
થા
કે
મા
લ
મા
ગો

અને બીજી નોવેલ્ટીઝ એકજ ભાવથી
:: ખરીદવાનું સ્થળ ::

કે. સી. બ્ર ધર્મી.

૨૧૪૬, ૨૧૫૦ જુમ્મામસીદ, અમદાવાદ

અ * નુ * ક * મ * શિ * કા

નંબર	શિર્ષક	પૃષ્ઠ	નંબર	શિર્ષક	પૃષ્ઠ
૧:	અમત્કારિક નવલકથા	૧	૨૪:	બળવંતરાય શું કરે છે?	૧૪૬
૨:	રહસ્યભર્યું મૃત્યુ	૯	૨૫:	કુંદનરાયનું કારસ્તાન	૧૬૦
૩:	લક્ષ્મીનંદનવસાણીનું ખૂન !	૧૬	૨૬:	મોટરનો પતો લાગ્યો	૧૬૭
૪:	પ્રથમ પરિચય	૨૧	૨૭:	વિશાલ ધર્મ મંડળ	૧૭૬
૫:	નવલકથાને ખાતર	૨૬	૨૮:	ગોળાબાર	૧૮૭
૬:	ઉઠાડેગીર છટક્યો	૩૩	૨૯:	મંદિરમાં પ્રવેશ	૧૯૨
૭:	પરિચય વધે છે	૩૮	૩૦:	જ્યોતિપ્રસાદ ચોરી કરે છે	૧૯૮
૮:	ગંજીપાનો એકાંતિક ખેત્રાડી	૪૫	૩૧:	મકાનનો ભેદ	૨૦૭
૯:	મંજુલાના મોતની આગાહી	૫૧	૩૨:	અદસ્ય મુદ્દો	૨૧૭
૧૦:	ડિટેક્ટીવ જ્યોતિપ્રસાદ	૫૪	૩૩:	અદસ્ય અક્ષરો વંચાય છે	૨૨૫
૧૧:	મંજુલા ગૂમ	૬૨	૩૪:	કરીમખાન ગભરાય છે	૨૩૩
૧૨:	સેક્રેટરીનું આગમન	૭૧	૩૫:	સકંજમાં	૨૩૮
૧૩:	ખૂનનો મુદ્દો	૭૫	૩૬:	બાળ પલટાઈ	૨૪૩
૧૪:	ખૂની કાણુ ?	૮૨	૩૭:	અંજનકુમાર અવલોકે છે	૨૪૭
૧૫:	ખેજામ બનાવી	૮૭	૩૮:	પુનઃ સપડાયો	૨૫૩
૧૬:	લીલી મોટર	૯૧	૩૯:	અંજનકુમારની વિચારસરણી	૨૫૬
૧૭:	બળવંતરાયનો પરિચય	૧૦૧	૪૦:	મંજુલા શું કરે છે ?	૨૬૫
૧૮:	બદામી વીલામાં	૧૦૮	૪૧:	તથા જ્યાં સપડાયાં	૨૭૧
૧૯:	યમુનાખાઈને ભેટ	૧૧૪	૪૨:	બાતમી મળે છે	૨૭૭
૨૦:	અરુણનો ટ્રંકકોલ	૧૨૦	૪૩:	અણધાર્યો અંત	૨૮૨
૨૧:	ઓશીસમાં અકસ્માત	૧૨૭	૪૪:	આવી પહોંચ્યા	૨૮૪
૨૨:	મોટરનો નંબર	૧૩૬	૪૫:	રામ રાખે તેને કાણુ ચાખે ?	૨૯૧
૨૩:	તખીખી સારવાર	૧૪૧	૪૬:	ઉપસંહાર	૨૯૬

[ટે. નં. ૩૨૨૧]

[ટેલી. એડ્રેસ : માણુસાવ.ળા]

છેલ્લા ૫૦ વરસથી જનતામાં ખ્યાત પામેલા

સંગ્રહણીના ખાસ વૈદ્ય

માણુસાવાળા માસ્તર કે. જે. પટેલ એન્ડ સન્સ

સંચાલક :— વૈદ્યરાજ રસીકલાલ કે. પટેલ

પ્રતિષ્ઠિત અને વિદ્વાન વૈદ્ય દાકતરોની લાંબો વખત દવા ખાદ્ય
કંટાળેલા સંગ્રહણી (ગળતી), મુંબઈના ઝાડા, અતિસાર અને આંત-
રડાના ક્ષયથી પીડાતા નિરાશાજનક દર્દીને આશીર્વાદરૂપ થઈ પડેલી
અડધી સદીથી વધુ વરસના અનુભવની રામબાણુ દવા માટે રૂબરૂ
મળેા યા લખેા અને સવાલ પત્ર અંગ્રેજી યા ગુજરાતીમાં મફત
મંગાવેા. સેંકડો વણુમાગ્યા સર્ટિફિકેટ વાંચેા અને લાભ લઈ
દર્દીથી મુક્ત બનેા.

ડેકાણુ. કાલુપુર, દાંડીગરાની પોળ ધર નં. ૨૨૭, અમદાવાદ.

સ્થાપિત ૧૮૮૪

બીશન પ્રોડક્ટસનું સચિત્ર કેટલોગ મંગાવેા.

SURMO

TRADE

MARK

NO

Bishan

11

*

આંખનાં તમામ દર્દો માટે ઉત્તમ અને અકસીર છે.

અમારે ત્યાં વિશ્વવિખ્યાત દરેક જાતનાં શરબત, મુ.ખ.મા,
ચટણી, નંદસેન ટોનીક પીલ્સ, આનંદદાયક તીલ્લો, ગુલાબ-
જળ, હેર આંધલો, સેન્ટ, અત્તર, સુરમા વિ. કીફાયત ભાવે
મળશે. દિલ્લીવાળા લાલા બીશનદયાળ વરમદાસ.

જુમ્મા મસીદ સામે, અમદાવાદ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ
૨૩૮૩૫

અમત્કારિક નવલકથા

૧ : અમત્કારિક નવલકથા

ચંદ્રનગરના પોલીસ ખાતાનો ચીફ ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાય કદમપુરના નાનકડા સ્ટેશન પર ટ્રેનમાંથી નીચે ઉતર્યો. તેના વદન પરથી તેનું મન નિરૂત્સાહ અને નિરાશા અનુભવતું હોય, એમ સ્પષ્ટ જણાઈ આવતું હતું. અત્યારે સાલંગાળનો સમય હતો. આકાશ વાદળોમાંથી ઘેરાયેલું હતું. ઠંડા પવનના સુસવાટા ગમે તેવા મજબૂત માણસના હાડને પણ ધ્રુજવતા હતા. આ સમયે તે ચંદ્રનગરથી અહીં આવ્યો હતો. પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટે તેને ખાસ કામને માટે અહીં મોકલ્યો હતો. અહીં એક માનવીની તેને મુલાકાત લેવાની હતી. પરંતુ એ મુલાકાત સફળ નીવડે એવી કંટકરાયને આશા ન હતી.

તે ટ્રેનમાંથી નીચે ઉતરીને સ્ટેશનના ઝાંપા તરફ જતો મનોગત બોલ્યો : ‘ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબ ગમે તેમ માનતા હોય, પરંતુ લક્ષ્મીનંદન વસાણી મને કશું પણ કહે એમ હું માની શકતો નથી. તેના સ્વભાવનો મને જે અનુભવ થયો છે, તે ઉપરથી મારી ખાતરી છે કે આ મુલાકાત નિષ્ફળ જ નીવડશે. ’ એકાએક તેની નજર સ્ટેશનની બહાર ઉભેલા એ બંધૂકધારી સિપાઇઓ તરફ ગઈ અને તેના મુખમાંથી ઉદ્ગાર સર્યો : ‘ અરે ! આ સિપાઇઓ અહીં શા માટે ? તેમના ગળુવેશ ઉપરથી તો તેઓ દિલીપનગર સેન્ટ્રલ જેલના વોર્ડર જેવા લાગે છે. ’

વાત સાચી હતી. દિલીપનગર કદમપુરથી આશરે પંદર માઇલ દૂર આવેલું હતું, અને ચંદ્રનગર રાજ્યની સેન્ટ્રલ જેલ એ દિલીપનગરથી એક માઇલ દૂર રાખવામાં આવી હતી. તે સેન્ટ્રલ જેલના

એ સચ્ચ વોર્ડર કદમપુર સ્ટેશનની બહાર ખભા પર રાખીને રાખીને ઉભા હતા.

કંટકરાય ઝાંપા પાસે પહોંચ્યો. આ સ્ટેશન પર અત્યારે તે એક જ ઉતાર હતો. ટ્રેન ઉપડી ચૂકી હતી. કંટકરાયે ઝાંપા પર ઉભેલા એક પ્રૌઢ વયના ટીકીટ કલેક્ટરને પૂછ્યું : ‘ અહીં ‘ બદામી વીલા ’ કયે સ્થળે આવ્યો છે, એ તમે જાણો છો ? ’

ટીકીટ કલેક્ટરે કંટકરાયે આપેલી ટીકીટ લેતાં કહ્યું : ‘ હા જી. જુઓ, આપ અહીંથી નિકળીને પેલું સામે કદમપુર ગામ દેખાય છે તેના ડાબા હાથ પરનો રસ્તો લેજો. લગભગ દોઢથી બે માઇલ ચાલશો એટલે એક વાડીની વચ્ચે ‘ બદામી વીલા ’ આપની દૃષ્ટિએ પડશે. ’

‘ બે માઇલ ! ’ કંટકરાયનાં નસ્કારાં સ્ફુર્વાં : ‘ વાર, અહીં ટેકસી મળવાનો તો સંભવ નહિ હોય, પણ કોઈ સીગરામ ગાડી કે ટપ્પો મળી શકશે ? ’

ટીકીટ કલેક્ટરે નકારદર્શક મસ્તક ધુણાવીને કહ્યું : ‘ સાહેબ ! આપને ચાલીને જ અહીંથી ‘ બદામી વીલા ’ સુધી જવું પડશે. ’

કંટકરાયે એક નિઃશ્વાસ મૂક્યો, આસપાસ દૃષ્ટિ કરી અને પછી ઝાંપામાંથી બહાર નિકળી સ્ટેશનનાં પગથિયાં ઉતરી તે આગળ ચાલ્યો.

સ્ટેશનથી દશ પગલાં દૂર બે ગણવેશધારી સિપાઇઓ ઉભા હતા. તેઓ વેધક દૃષ્ટિથી તેનું નિરીક્ષણ કરી રહ્યા હતા. કંટકરાય તેમની તરફ ચાલ્યો. આ સ્થળે આ લોકોની હાજરીનું કારણ જાણવાની તેની ઇચ્છા તીવ્ર બની. તે તેમની નજીક ગયો, એટલે જ તે વોર્ડર તેને ઓળખી ગયા તેમણે તેને સન્નિધિ કરી.

અને પછી તેના પૂછવાથી સેન્ટ્રલ જેલના એક વોર્ડર ખુલાસો કર્યો : ‘ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ ! આજે સવારે આપણી સેન્ટ્રલ જેલ તોડીને એક કેદી પલાયન થઈ ગયો છે. એ કેદી પણ જેલો તેલો નથી. ખૂન માટે જન્મટીપની સજા પામેલા બળવંતરાયને તો તમે ઓળખતા જ હશો. તે આપણા હાથમાં પુનઃ સપડાતાં પહેલાં એક-બેનું ખૂન કર્યા વગર રહે તેલો નથી. ’

‘ બળવંતરાય ! તેની ઉપર તો ખૂનનો આરોપ મૂકાયેલો અને ગાંધી સાહેબ ફાંસીની સજા કરવામાં આવી હતી એ જ ને ? મને યાદ છે ત્યાંસુધી કાયદાની કાંઈ ખારીકાને લીધે ફાંસીની સજા માફ કરીને તેને જન્મટીપની સજા કરવામાં આવી હતી. અરે કે નહિ ? ’

‘હા જી, તે જ માણસ આજે સવારમાં પલાયન થઇ ગયો છે.’

‘એ જેલ તોડીને નાઠો ત્યારે તમે બધા શું ડિંબતા હતા ?’
કંટકરાય કપકાભર્યા અવાજે બોલ્યો : ‘ પોલીસ ખાતું બળવંતરાય
જેવા આરોપીઓને સપડાવે, સજા કરાવે અને તમે લોકો તેને
આમ છટકવા દો, એ શું કામનું ? વાહ, એ માણસ છટકીને ક્યાં
ગયો હશે એની કાંઈ ખાતરી મળી છે ખરી ? ’

એક વૉડરે જવાબ આપ્યો: 'હા સાહેબ! અમે માનીએ છીએ કે તે આ બાળુ આવ્યો છે. બાળુના ગામના એક મકાનમાં તે આજે બપોરે ધુસ્યો હતો, અને એ મકાનમાંથી તે મકાનમાલિકનાં કપડાં અને રોકડ રકમ ઉઠાવી મ્યો હતો. અમારી તો ખાતરી છે કે તે બળવંતરાય જ હોવો જોઈએ. એટલું સારું થયું કે એ વખતે મકાનમાલિક ઘરમાં ન હતો. નહિ તો તેનું જરૂર ખૂન થયું હોત. કારણ કે મકાનમાલિકના કહેવા મુજબ બળવંતરાય એ મકાનમાંથી એક રીવોલ્વર તથા કેટલાક કારત્રુસો પણ ઉપાડી ગયો છે. સાહેબ! જે માણસો પોતાના હથિયારની સાચવણ ન રાખી શકે તેવાને આપણું રાજ્ય શા માટે હથિયાર રાખવાના પરવાના આપવું હશે?'

કંટકરાયે કહ્યું: 'અમે પણ વધુ પડતા પ્રમાણમાં આવા પરવાના અપાય છે, તેની વિરુદ્ધ છીએ. પરંતુ આજકાલ ધાડપાડુ અને છૂટારાઓનો ઉપદ્રવ વિશેષ હોવાથી આપણા દીવાન સાહેબની નીતિ લોકોને છૂટથી પરવાના આપવાની હોષ અમારું કશું ચાલતું નથી. વારૂ સાહેબજી.'

કંટકરાય કદમપુર ગામ બણી ચાલ્યો.

સખત પવન સુસવતો હતો, વાદળાં ઘેરાતાં હતાં અને કંટકરાય કદમપુર ગામ પાસે ચક્રને ડાબે હાથે જતા રસ્તા પર આગળ વધ્યો તે વખતે

વરસાદ પણ શરૂ થયો. કંટકરાય આ રસ્તા પર એકલો ચાલ્યો જતો હતો. આગળ કે પાછળ કોઈ પણ માણસ દૃષ્ટિએ પડતું ન હતું. રસ્તાની એક બાજુએ ખેતરો હતાં. કોઈ પણ મકાન દૃષ્ટિએ પડતું ન હતું. તે થોડેક આગળ ચાલ્યો ત્યાં એક વહેજો દેખાયો. તેની ઉપર બાંધવામાં આવેલા પૂલને પસાર કરીને સામી બાજુએ પહોંચ્યો ત્યાં થોડે દૂર જમણે હાથે એક મકાન દૃષ્ટિગોચર થયું. તે જ ‘બદામી વીલા’ હોવું જોઈએ એમ તેણે માન્યું. તે એ મકાન તરફ આગળ વધ્યો.

લક્ષ્મીનંદન વસાણી જેવા સુપ્રસિદ્ધ નવલકથાકારે ચંદ્રનગર છોડીને આ સ્થળે રહેવાનું શા માટે પસંદ કર્યું હશે ? એ પ્રશ્ન સ્વાભાવિક રીતે જ તેના મનમાં ઉદ્ભવ્યો.

તે વાડીના પ્રવેશદ્વાર પાસે આવ્યો. પ્રવેશદ્વારની ઉપર વાદળાથી ઘેરાયેલા અને આથમતા પ્રકાશમાં ‘બદામી વીલા’ એ નામ વાંચી શકાતું હતું. પ્રવેશદ્વારનાં બારણાં ખાલી બંધ હતાં. તે ઉઘાડીને એ વાડીની અંદર દાખલ થયો. સામે જ ‘બદામી વીલા’ દૃષ્ટિગોચર થયો.

ગઈ કાલે જ તે ચંદ્રનગરમાં લક્ષ્મીનંદન વસાણીના બંગલે ગયો હતો. એ બંગલો ભલકાદાર અને દમામદાર હતો. ત્યાં વસાણીના નોકરે તેને જણાવ્યું હતું કે, વસાણી સાહેબ હમણાં થોડા દિવસ થયા કદમપુરમાં આવેલા તેમના ‘બદામી વીલા’ માં રહેવાને માટે ગયા છે. ચંદ્રનગરમાં વસાણીનો બંગલો તેણે જોયેલો એ ઉપરથી તેણે એમ માનેલું કે ‘બદામી વીલા’ પણ લક્ષ્મીનંદનની રસવૃત્તિને પોષે તેવું રોનકદાર મકાન હશે. પરંતુ આ મકાન તરફ દૃષ્ટિ કરતાં તેની કદપના ખોટી ઠરી. આ એક સાદું મકાન હતું, અને તે નીચા ઘાટનું એક જ માળનું હતું. જાણે કોઈ ખેડૂતે પોતાના ખેતરમાં પથરનું પણ નાનકડું મકાન બાંધ્યું હોય તેવું લાગતું હતું.

પુનઃ પુનઃ તેના મનમાં એક જ પ્રશ્ન ઉદ્ભવતો હતો : ‘વસાણીએ આવા મકાનમાં રહેવાનું કેમ પસંદ કર્યું હશે ?’

લક્ષ્મીનંદન વસાણી સામાન્ય નવલકથાકાર ન હતો. એ વાત સાચી છે કે મોટે ભાગે તે ડિટેક્ટીવ નવલકથાઓ જ લખતો હતો, તેની નવલકથાઓમાં વિશેષે કરીને ગુન્હેગારોનું માનસ પ્રગટ થતું; છતાં તેની લખવાની શૈલી અને સુદાનું પ્રતિપાદન કરવાની શક્તિ પ્રતિભાશાળી હોય, તેની નવલકથાઓ એકદમ ખપી જતી, આવૃત્તિ ઉપર આવૃત્તિઓ નિકળતી અને તે લોકોમાં પુષ્કળ વંચાતી હતી. તેની આર્થિક સ્થિતિ સારી હતી. સાહિત્યકારોમાં તેની પ્રતિષ્ઠા હતી અને ચંદ્રનગર રાજ્યનો અધિકારીવર્ગ પણ તેની પ્રત્યે સંમાનની દૃષ્ટિથી જોતો હતો. આવો પ્રતિષ્ઠિત, પ્રતિભાશાળી અને સાધનસંપન્ન માનવી ચંદ્રનગરનું પોતાનું સુંદર અને સર્વ પ્રકારની સાધનસામગ્રીવાળું નિવાસસ્થાન છોડીને ત્યાંથી થણે દૂર એક નાનકડા ગામડાની નજીક એક વાડી જેવા એકાન્તિક સ્થાનમાં અને સામાન્ય પર્ણકુટી જેવા જૂના મકાનમાં રહેવાનું પસંદ કરે તે કંટકરાયને મન એક કાયદારૂપ હતું. તેની સાથે તેના મનમાં એક વિચાર એ પણ આવતો કે નવલકથાકારોનો મોટો ભાગ સામાન્ય રીતે ધૂની હોય છે. અને આ સ્થાન-પરિવર્તન એ પણ લક્ષ્મીનંદનની એક ધૂનનું જ પરિણામ હોવું જોઈએ.

એ પ્રમાણે વિચાર કરતો તે ‘બદામી વીલા’ પાસે આવ્યો. તેનાં પગથિયાં પર ચડી વરંડા પર આવીને તેના બંધ બારણાં પર તેણે અવાજ કર્યો. બારણું ઉઘડ્યું. એક માણસ તેની દૃષ્ટિએ પડ્યો. તે લગભગ ત્રીશથી પાંત્રીશ વર્ષની ઉમરનો હતો. તેનો પોશાક સ્વચ્છ અને સુધડ હતો. તેનાં ત્રેણ ચશ્માથી ઢંકાએલાં હતાં. તે રહેજ નીચા ઘાટનો હતો.

‘આપ લક્ષ્મીનંદન વસાણી !’ ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાયે પ્રશ્ન કર્યો.

‘નહિ—ના જી, હું તો વસાણી સાહેબનો સેક્રેટરી છું.’ બારણું ઉઘાડનારે જવાબ આપ્યો : ‘શું આપ વસાણી સાહેબને મળવા માટે આવ્યા છો ?’

‘હા, હું શ્રીમાન વસાણીને મળવા ઇચ્છું છું.’

‘ ત્યારે તો આપની એ ઇચ્છા સફળ થઈ શકે તેમ નથી, કારણ કે તેઓ બહાર ગયા છે. ’

‘ હરકત નહિ. તેઓ આવશે ત્યાં સુધી હું રોકાઈશ. ’ કંટકરાયે કહ્યું અને ગજવામાંથી પોતાનું કાર્ડ કાઢીને વસાણીના સેક્રેટરીને આપ્યું.

આથમતા સૂર્યના ઝાંખા પ્રકાશમાં સેક્રેટરીએ કાર્ડ પર છાપેલું નામ વાંચ્યું. તેને કંઈક આશ્ચર્ય પણ થયું. તે બોલ્યો : ‘ ઓહો ! આપ તો ચંદ્રનગરના ચીફ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર છો ? વાહ, અંદર પધારો. વસાણી સાહેબ તેમના એક મિત્રને મળવા માટે તેમની મોટરમાં અહીંથી છ માઈલ દૂર આવેલા પ્રિતમપુર ગયા છે. તે હવે થોડા સમયમાં જ આવવા જોઈએ. બહુ વાર નહિ લાગે. ’

‘ બહુ સારું, વસાણી સાહેબ આવશે ત્યાં સુધી હું અહીં રોકાઈશ. ’ કંટકરાયે કહ્યું.

સેક્રેટરી આગળ ચાલ્યો. કંટકરાય તેની પાછળ મકાનમાં દાખલ થયો. સેક્રેટરીએ કહ્યું : ‘ અંધારું થવા આવ્યું છે. હમણાં જ હું દીવો પ્રગટાવું છું. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ, અહીં ચંદ્રનગરની માર્ક વીજળીના દીવાની સગવડ નથી. ’

‘ હરકત નહિ. અંધારામાં પણ મારી આંખો જોઈ શકે છે. ’ કંટકરાય બોલ્યો : ‘ આ સ્થાન એકાંતિક લાગે છે. આસપાસમાં કાંઈ પડોશી પણ લાગતું નથી. હું માનું છું કે વસાણી સાહેબને ચંદ્રનગરના ધમાલીઆ જીવન પછી આ સ્થાનની એકાંતિકતા વધારે ખુશનુમા લાગતી હશે. ’

‘ હા જી, એમ જ છે. ’

‘ અને અહીં તેમને તેમની નવલકથાઓને માટે સરસ અને સુરમ્ય પ્રેરણાઓ પ્રાપ્ત થતી હશે. ’ કંટકરાયે સૂચવ્યું : ‘ બેશક, નવલકથાકારોને અવનવી પ્રેરણાઓની જરૂર છે. ખરું કે નહિ ? ’

‘ હા જી, કાંઈક અંશે આપનું અનુમાન સાચું છે. ’

એ પ્રમાણે વાતો કરતા તેઓ એક ઓરડામાં દાખલ થયા. ત્યાં જઈને સેક્રેટરીએ ટેબલ ઉપર પડેલો લેમ્પ પ્રગટાવ્યો. એ દીવાના

પ્રકાશમાં કંટકરાય જોઈ શક્યો કે આ મી. વસાણીનો અભ્યાસગૃહ હોવો જોઈએ. એ કબાટોમાં પુસ્તકો ભર્યાં હતાં. એક લાકડાના ઘોડામાં પુસ્તકો હતાં અને ટેબલ ઉપર પણ પુસ્તકો પડ્યાં હતાં. ત્યાં એક નાનું ટાઇપરાઇટર પણ હતું.

એ ટાઇપરાઇટર સામે જોઈને કંટકરાય બોલ્યો : ‘આ ગુજરાતી ટાઇપરાઇટર છે ખરું ? અને શ્રીમાન વસાણી તેની ઉપર જ પોતાનું પુસ્તક ટાઇપ કરતા હોવા જોઈએ.’

‘ના જી, વસાણી સાહેબ જાતે ટાઇપ કરના નથી. તેમને જે લખાવવું હોય તે તેઓ બોલતા જાય છે અને હું ટાઇપ કરતો જઈ છું.’

‘પરંતુ ગુજરાતી ટાઇપરાઇટર અંગ્રેજીના જેવું સર્વાંગસંપૂર્ણ હોવું નથી. એટલે તમને કંઈક મુશ્કેલી તો પડતી હશે.’

‘ના જી, ખાસ મુશ્કેલી નહિ. હું એક વાર ટાઇપ કરી લઉં ત્યારપછી પુનઃ વાંચી જઈ છું. અને તેમાં કોઈ એવો ખાસ સુધારો કરવો જરૂરી લાગે તો હાથેથી સુધારી લઉં છું.’

‘બહુ સારું !’ કંટકરાય એક ખુરસી પર બેઠો.

પછી સેક્રેટરીએ પૂછ્યું : ‘ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ ! મારા શેઠની ગેર-હાજરીમાં આપ જે કાર્યને માટે આવ્યા છો તે વિષે મને કંઈ પૂછવું હોય તો પૂછી શકો છો. કદાચ હું આપના પ્રશ્નનો ઉત્તર—’

‘ના ના, એવી ખાસ જરૂર નથી. પરંતુ તમારું નામ ?’

‘મારું નામ કુંદનરાય છે.’ સેક્રેટરીએ જવાબ આપ્યો અને એ જ વખતે તેની દૃષ્ટિ ખારી તરફ ગઈ.

કંટકરાય જોઈ શકતો હતો કે કુંદનરાય પોતાની સાથે વાત કરતો હતો તે દરમિયાન ખારી તરફ દૃષ્ટિ કરતો હતો, અને તેના અહેરા ઉપર એક પ્રકારનું ન સમજાય તેવા ભયનું ચિહ્ન દેખાતું હતું.

કંટકરાય સેક્રેટરીને ઉદ્દેશીને બોલ્યો : ‘દિલીપનગરની જેલ તોડીને એક કેદી નાઠો છે, એ તમે સાંભળ્યું હશે જ ?’

કુંદનરાયે જવાબ આપ્યો : ‘ હા જી, જેલના વોર્ડરો અહીં પણ તેને માટે તપાસ કરવાને આવ્યા હતા અને એ માણસ આટલામાં છુપાએલો હોવાનું જણાવતા હતા. એથી જ અત્યારે માફ મન ચિંતામ્મસ્ત રહ્યા કરે છે. ’

‘ હું નથી માનતો કે એ કેદી અહીં આવીને તમને કશી હરકત કરે ? ’ ઇન્સ્પેક્ટરે જણાવ્યું અને ઉમેર્યું : ‘ પેલો અવાજ મોટરનો હોય એમ લાગે છે. ’

‘ હા જી, વસાણી સાહેબ તેમની મોટરમાં આવતા હોવા જોઈએ. આપ બેસો, હું હમણાં આવું છું. ’

સેક્રેટરી અભ્યાસગૃહની બહાર ગયો. તેણે આ ખાંડનું બારણું ખાલી બંધ કર્યું. મોટરનો અવાજ સંભળાતો બંધ થયો, અને તે આ મકાનની નજીકમાં જ આવીને ઉભી રહી હોય એવું કંટકરાયે : અનુમાન કર્યું. સર્વત્ર સંપૂર્ણ નિઃસ્તબ્ધતા પથરાઈ રહી.

તે ટેબલની નજીકમાં જ ખુરસી પર બેઠો હતો. ટેબલ ઉપર બત્તી હતી અને બત્તીની નજીક એક દગ્ગદાર હસ્તલિખિત પ્રત પડી હતી. સ્વાભાવિક રીતે જ ઇન્સ્પેક્ટરની નજર તેના ઉપરના પાના તરફ ગઈ. તે પાના ઉપર આ પ્રમાણે લખ્યું હતું.

ચમત્કારિક નવલકથા
લેદલરી ડિટેક્ટીવ શમશ્યા
લેખક :

લક્ષ્મીનંદન વસાણી

એ વાંચીને કંટકરાય મનોગત બોલ્યો : ‘ આ વસાણીની નવી જ નવલકથા લાગે છે. થોડા સમયમાં જ તે પ્રેસમાં જશે; અને પછી તેની નકલો સેંકડો બુકસેલરોને ત્યાં પહોંચી જશે. હજારો આંખો એ પુસ્તક પર ફરશે અને તે સર્વત્ર સનસનાટી ફેલાવશે ! પરંતુ એ હજી સુધી અહીં કેમ આવતો નથી ? ’

*

*

*

૨ :

રહસ્યભયુ મૃત્યુ

કંટકરાય ઉભો થયો અને સાંભળવા લાગ્યો. એકાદ એ પણ સુધી તો જાણે સર્વત્ર સુમસામ હોય એવું તેને લાગ્યું; પરંતુ તે પછી આગલા ખંડમાં કાષ્ઠનાં પગલાંનો અવાજ સંભળાયો. બીજુ જ ક્ષણે જે ખંડમાં કંટકરાય ઉભો હતો તેનું આરણ્ય ઉધડ્યું અને એક ઉંચો પહાડી શરીરવાળો માનવી દૃષ્ટિએ પડ્યો. તેનો પોષાક દમામદાર હતો, અને નાક ઉપર ચડાવેલા ચશ્મામાંથી દેખાતી આંખો જાણે રોષ વર્ષાવતી હોય તેમ લાગતું હતું. તેના હોઠની વચ્ચે સીગારેટ હતી.

‘તમે ચંદ્રનગરના પોલીસખાતાના ચીફ ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાય છો, એમ મને જણાવવામાં આવ્યું છે.’ તેના અવાજમાં સજ્જનતા ન હતી, એટલું જ માત્ર નહિ, પરંતુ ઇન્સ્પેક્ટરનું આગમન પોતાને ન રૂચ્યું હોય એવો ભાવ પણ હતો. તે ઓરડામાં દાખલ થઈને જે સ્થળે ઇન્સ્પેક્ટર ઉભો હતો ત્યાં આવ્યો. તેના ‘ક્લીન શેવ’ ચહેરા ઉપરથી સમજી શકાય તેમ હતું કે તેની ઉંમર ચાલીશથી પીસતા-લીશ વર્ષની વચ્ચે હતી.

‘હા જી, હું ચંદ્રનગરથી આવું છું. મારું નામ કંટકરાય; અને હું માનું છું કે આપ જ શ્રીમાન્ વસાણી પોતે છો.’

‘હા, જે લક્ષ્મીનંદન વસાણીને તમે મળવા માટે આવ્યા છો, તે હું પોતે જ છું. વાર, અહીં આપનું આવાગમન શા અર્થે થયેલું છે?’ તેના અવાજમાં એક પ્રકારનો કટાક્ષ હતો : ‘અમુક સમય પહેલાં જ્યારે હું ચંદ્રનગરમાં હતો ત્યારે તમારા ખાતાનો એક અધિકારી મને મળવાને માટે આવ્યો હતો અને જો તમે પણ તે જ કાર્યને માટે આવ્યા હો તો તમે તમારો સમય નકામો બગાડ્યો છે એમ તમે માની લેજો.’

‘ નહિ, નહિ. વસાણી સાહેબ ! તમારી સમજદાર થાય છે. તમે એક ગૃહસ્થ છો—પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ છો, અને હું માનું છું કે કેટલાક કિસ્સામાં એક શહેરી તરીકે પોલીસ ખાતાને મદદ કરવી એ તમારી ફરજ છે. અમે જાણીએ છીએ કે તમે એક સમર્થ નવલકથાકાર છો, અને ખાસ કરીને ગુન્હેગારોને લગતી નવલકથાઓ લખો છો. એટલું જ માત્ર નહિ પરંતુ તમારી નવલકથાઓમાં વાસ્તવિકતા લાવવાને માટે તમે અનેક પ્રકારના ગુન્હેગારોની સાથે હળતા મળતા રહો છો. અલગત એમાં તમારો કોઈ ખરાબ ઉદ્દેશ નથી. માત્ર ગુન્હેગારોના માનસનો અભ્યાસ કરવો, તેમની નીતિરીતિની માહિતી મેળવવી એ જ તમારો હેતુ હોય છે. પરંતુ એવી રીતે ગુન્હેગારોની સાથે બેળાવાથી તમે તેમનો વિશ્વાસ સંપાદન કરી શક્યા છો. અને અમે માનીએ છીએ કે એથી તમે તેમની અંધારી દુનિયાની રહસ્યોની પુષ્કળ માહિતી મેળવી શક્યા છો. એ માહિતી એવો પ્રકારની હોય છે કે—’

‘ કે મારે એ માહિતી તમારા પોલીસ ખાતાને પૂરી પાડવી, એમ જ ને ?’ લક્ષ્મીનંદન વસાણીએ ઇન્સ્પેક્ટરનું વાક્ય પૂરું કરીને આગળ ચલાવ્યું : ‘અને તમે હમણાં જ કહી ગયા તે ઉપરથી જ તમે સમજી શક્યા હશે કે એ માહિતી હું તમને આપી શકું તેમ નથી. ઇન્સ્પેક્ટર ! તમે કહ્યું તે બધું સાચું છે. મારાં પુસ્તકોમાં વાસ્તવિકતા લાવવાને માટે તથા તેમને સાચું જીવંત સ્વરૂપ આપવાને માટે, નવલકથાઓમાં જે પાત્રો હોય તેમનાં કંઈક, એ પ્રકારનાં પાત્રોના જીવનનો અભ્યાસ કરવાનું મને આવશ્યક લાગ્યું છે. તમે કહ્યું તે પ્રમાણે એ લોકો માંહેના કેટલાકોનો વિશ્વાસ હું સંપાદન કહી શક્યો છું. એ લોકો મને તેમનાં છૂપાં સ્થાનોમાં વિનાસંકાએ આવવા દે છે, તેમની સાથે બળવા દે છે; કારણ કે તેમને વિશ્વાસ છે કે તેમની અંધારી આલમના રહસ્યોનો સ્ફોટ મારી પાસેથી કદી પણ થવા પામશે નહિ. તેઓ મારી ઉપર એ પ્રકારનો વિશ્વાસ રાખે છે એ જ તેમના વિશ્વાસને

ભંગ નહિ કરવાનું મારે માટે મહત્વનું અને પૂરતું કારણ છે. તમે ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરશો તો પણ એ લોકાને લગતી કશી પણ બાતમી મારી પાસેથી મેળવી શકશે નહિ. વાફ, સાહેબજી, ઇન્સ્પેક્ટર! તમારે મારી પાસેથી નિરાશ થઇને જવું પડે છે એ માટે હું દિલગીર છું. પરંતુ હાથાર છું કે મારાથી તમારી ઇચ્છા અને આશાને તૃપ્ત કરી શકાતી નથી.’

લક્ષ્મીનંદન વસાણી જેમનો તેમ ઉભો રહ્યો હતો. ન તો તે ખુરસી પર બેઠો કે ન તો તેણે કંટકરાયને ખુરસી પર બેસવાનું જણાવ્યું. જો કે કંટકરાય એમ કાંઈ ગાંજ્યો જાય તેમ ન હતો. તેણે કહ્યું : ‘વેલ, વસાણી સાહેબ ! અમારા સુપરિન્ટેન્ડન્ટ સાહેબે અમુક બાબતોમાં તમારી તરફથી મદદ મળી શકશે એવી આશાથી મને તમારી પાસે મોકલેલ છે.’

‘પરંતુ એવી આશા તેમણે રાખવી જ શા માટે જોઈએ ? ગુન્હેગારોની સાથે ભળવું એ કાંઈ ગુન્હો નથી. જો એ ગુન્હો હોય તો ગુન્હેગારોની સાથે ભળનાર પોલીસ પણ ગુન્હેગાર ગણાવી જોઈએ. એટલે કે જો હું એક ગુન્હેગાર નથી તો પછી પોલીસ ખાતું કઈ રીતે મને મારી અંગત બાબતો જાહેર કરવાની ફરજ પાડી શકે ?’

‘નહિ, નહિ, તમારી અંગત બાબતો જાણવાની અમને ખિલકુલ ઇચ્છા નથી. તેમ જ તમે કાંઈ અમુક વ્યક્તિને લગતી બાતમી અમને આપો એવી પણ અમારી માગણી નથી. અમે તો માત્ર એટલું જ માગીએ છીએ કે—’

‘તમે મારી પાસેથી એ ગુન્હેગારોને લગતી માહિતી મેળવવા ઇચ્છો છો. એટલે કે મારે કાંઈ વ્યક્તિના વિશ્વાસનો ભંગ કરવો ન પડે, તેમ છતાં પણ એ લોકાની ગુનાહીત પ્રવૃત્તિની માહિતી તમને મળી શકે. અને પછી બાકીની વ્યવસ્થા તમે તમારી મેળે કરી લો! નહિ, નહિ, ઇન્સ્પેક્ટર! તમારી એ માગણી બેહુદી છે. હું તમને એકવાર કહી ચૂક્યો છું કે તમે તમારો સમય નકામો બગાડો છો.’

કંટકરાયને પણ હવે તો એમ જ લાગ્યું કે તેણે અહીં રોકાવો જિલકુલ બિનજરૂરી છે. જો કે એથી તેને કશી નિરાશા ઉપજી ન હતી, કારણ કે વસાણી પાસેથી પોતે કશી પણ ખાતમી મેળવી શકવાનો નથી, એમ તે પ્રથમથી જ માનતો હતો.

તેણે કહ્યું : ‘ બહુ સારું, વસાણી સાહેબ ! હું માનું છું કે થોડા સમય પછી અમારા સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબ કાં તો તમને જાતે મળી અથવા તો આ ખાખતમાં તમને પત્ર લખશે. ’

‘ એવું કશું પણ કરવાની જરૂર નથી. તમે તેમને કહી દેજો તેઓ મને જાતે મળે અથવા પત્ર લખે કિંવા બીજા કોઈનું દયા લાવે તો પણ મારાથી તેમની ઇચ્છાને પૂર્ણ કરવાનું બની શકે તેમ નથી. ’ તેણે તેનો હાથ લાંબો કર્યો : ‘ ઇન્સ્પેક્ટર ! હું એ કાંઈક અસંભવ લાગતો હોઉં તો તે માટે તમારી ક્ષમા ચાહું છું હું સમજું છું કે તમે તો તમારી ફરજ બજાવો છો; પરંતુ સાથે સાથે તમારે મારા દષ્ટિબિંદુનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ. ’

‘ નહિ, હું તો એમ માનું છું કે દરેક પ્રામાણિક શહેરીની ફરજ છે કે તેણે પોલીસ ખાતાને મદદગાર—’

‘ એ તો તમે હમણાં જ જણાવી ગયા, પરંતુ જો ગુન્હેગારો સંબંધમાં અમે લખવા માગીએ છીએ તે લોકોના વાસ્તવિક જીવનને અભ્યાસ અમે ન કરીએ તો અમે સાચી વિગત કેવી રીતે મેળવી શકીએ ? અને એ તો તમે સમજી શકો છો કે એ લોકોની સાથે ભળવાથી અંધારી આલમની મને મળતી માહિતી જો હું પોલીસ ખાતાને પૂરી પાડું તો તેમનાં દારૂ સદાને માટે મારી સામે બંધ થઈ જાય. ત્યારે કહો, શું મારે મારી જાતે જ મારા પગ ઉપર કુહાડી મારવી અને મારા ધંધાને તુકડાન પહોંચાડવું ?’

કંટકરાય કશું બોલ્યો નહિ. તેણે લક્ષ્મીનંદન સાથે હસ્તધૂનન કર્યું અને તે સાહેબજી કહીને આ ખંડના પ્રવેશદ્વાર તરફ આગળ ચાલ્યો. લક્ષ્મીનંદન પણ તેની સાથે ચાલ્યો અને બોલ્યો : ‘ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ

હું તમને મારી મોટરમાં સ્ટેશન સુધી પહોંચાડી જાત; પરંતુ લાચાર છું કે એમ જની શકે તેમ નથી. કારણ કે જ્યારે હું આવતો હતો ત્યારે જ મોટરની પેટ્રોલની ટાંકી કાણી થવાથી હું અહીં પહોંચ્યો. તે દરમિયાન તમામ પેટ્રોલ અંદરથી ખલાસ થઈ ગયું. સારું થયું કે હું અહીં પહોંચી ગયો, નહિતર મારે પણ અધવચ્ચાળે રહેવું પડત.’

તે કંટકરાયની સાથે સાથે મકાનના પ્રવેશદ્વાર સુધી આવ્યો. બંનેએ છેવટના સાહેબજી સલામ કર્યા. કંટકરાય વિદાય થયો. હજી પણ ધીમે ધીમે વરસાદ પડતો હતો. પવનના સુસવાટા ડંડીના જોરને વધારતા હતા.

કંટકરાય વાડીના ઝાંપાની બહાર નિકળ્યો. આગળ ચાલતાં તે મનોગત બોલ્યો : ‘ હું માનતો જ હતો કે એ તલમાંથી તેલ નિકળવાનું નથી; અને તેમાં વસાણીને દોષ પણ કેવી રીતે દષ્ટ શકાય? ખેર! પગની પતોતી આ રીતે ઉતરવાની હશે. ’

વહેળા ઉપરનો પૂલ પસાર કરીને તે કદમપુર ગામ બાજુએ જવા લાગ્યો. ડંડી પુષ્કળ હતી, વરસાદ પણ હતો. એટલે તેને શરીરમાં તાજગી લાવવાને માટે ધૂંતપાનની ઇચ્છા થઈ આવી. પરંતુ ખુલ્લામાં પવનના ઝપાટાને કારણે હોકલી સળગાવવાનું કુર્ચર હતું. એટલે તે કાંઈ વિશાળ વૃક્ષની ઓથ શોધવા લાગ્યો. લગભગ એકાદ માઇલ ચાલ્યા બાદ એક મોટું વડનું ઝાડ દૃષ્ટિએ પડ્યું. તેની નીચે થડને અટલી તે ઉભો રહ્યો અને હોકલી બહાર કાઢવાને માટે તેણે ગજવામાં હાથ નાંખ્યો.

એ જ પળે તેને યાદ આવ્યું: ‘ અરે! મારી હોકલી તો હું વસાણીના ટેબલ ઉપર મૂકતો આવ્યો છું. ત્યારે હવે શું કરવું? ’ તેણે જાકીટનાં ગજવાં ફેંફેળ્યાં, ક્રાટની અંદરનાં ગજવાં પણ જોયાં. તમાકુની ડાબલી હતી, દીવાસળી હતી, પરંતુ હોકલી ન મળી. સ્ટેશન ઉપર હોકલી તો શું પરંતુ સીગારેટ કે બીડી પણ મળે તેમ ન હતી. કદમપુર ગામની એકાદ બે દુકાનો પણ અત્યારે બંધ થઈ

ગએલી હોવાથી ત્યાંથી પણ સીગારેટ કે બીડી મેળવવાની આ ન હતી. ધૂમ્રપાનની તલપ બરાબર લાગી હતી. વળી અહીંથી ર નગર પહોંચવાનું હતું. ગાડીમાં બે-ત્રણ કલાક થાય તેમ હતા. દરમ્યાન ધૂમ્રપાન કર્યા વગર ચલાવી શકાય તેમ ન હતું. છેવટે તે પગની થોડી વધારે પનોતી ઉતારવાનો વિચાર કરીને ‘બદામી વીલા’ માર્ગ લીધો.

લગભગ વીશેક મીનીટ પછી ‘બદામી વીલા’ના વરંડા પર ચડે તેણે અંધ પ્રવેશદ્વારની સાંકળ ખખડાવો.

અંદરથી કશો જવાબ ન મળ્યો. તેણે ફરીથી અવાજ કં ઘણવાર તે ઉભો રહ્યો. પરંતુ અંદર તો તમામ સુમસામ હોય એ લાગ્યું. તે બચકો : ‘શું આ લોકો અત્યારમાં સૂઈ ગયા હશે ?’

એ જ વખતે પાછળથી કાષ્ઠનાં પગલાંનો અવાજ સાંભળાયો. તે ગસ્તા પર નજર કરી તો એક માણસ ચાલતો આવતો દેખાં તે નજીક આવતાં સમજાયું કે એ વસાણીનો સેક્રેટરી કુંદનરાય હ અને તેના હાથમાં પેટ્રોલનું ટીન હતું. તેણે પણ કંટકરાયન જોયો.

મકાનનાં પગથિયાં પાસે આવીને થંભી ગયો. આ ઇન્ટરપેક્ટર ફરી અહીં શા માટે આવ્યો હશે, એવો વિચાર તેના મનમાં ઉદ્ભવ્યો.

તેના અંતરના એ પ્રશ્નનો જાણે જવાબ આપતો હોય એ કંટકરાય બોલ્યો : ‘તમે જ્યારે વસાણીને લેવા માટે તેમના અબ્બા ગૃહમાંથી બહાર ગએલા તે વખતે મેં મારી હોકલી સળગાવી હ એ હોકલી મેં ટેબલ ઉપર મૂકલી છે. જતી વખતે તે લેવાનું હું જ ગએલો, એટલે તેને માટે હું આવ્યો છું. મેં બે વખત બાં પર અવાજ કર્યો, પરંતુ વસાણીએ અવાજ સાંભળ્યો હોય એ લાગતું નથી. બનવાબેગ છે કે તે કદાચ સૂઈ ગયા હશે, અ તો ક્યાંય બહાર ગયા હોય.’

‘ના સાહેબ, તે મકાનની અંદર જ છે.’ કુંદનરાયે જવાબ આપ્યો : ‘તેમણે મને અહીંથી અર્ધો માઇલ દૂર તેમના સ્નેહીનો બંગલો છે, તેને ત્યાં પેટ્રોલ લેવાને માટે મોકલ્યો

અને એ વખતે વસાણી સાહેબ તેમની નવી નવલકથા વાંચતા હતા. સામાન્ય રીતે તે પોતાની નવલકથા પૂરી કર્યા પછી આખી નવલકથા ફરીથી વાંચી જાય છે. કદાચ એ વાંચવામાં તત્લીન બન્યા હોય અને તેથી—

એમ બોલતાં તેણે બારણાની કળમાં ચાવી ભરાવીને બારણું ઉઘાડ્યું. આ બારણું અંદર અને બહાર બેઉ બાજુએથી ચાવી વડે ઉઘાડવાસ થઈ શકતું હતું.

આગલા ખંડમાં દાખલ થઈ પેટ્રોલના ટીનને એક બાજુએ રાખી કુંદનરાય તથા કંટકરાય બંને વસાણીના અભ્યાસગૃહ તરફ ચાલ્યા. કુંદનરાય બોલ્યો : ‘ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ ! આપ આપની હોકલી વસાણી સાહેબના ટેબલ ઉપર બૂલી ગયા હતા, એવું આપનું માનવું છે, ખરું ને ? ’

‘ હા, એ મેં ટેબલ ઉપર જ મૂકી હતી. ’

‘ બહુ સારું. ’ એમ કહી કુંદનરાયે અભ્યાસગૃહનું બારણું ઉઘાડ્યું. તે અંદર દાખલ થયો. પરંતુ એક બે પગલાં ભરતાંની સાથે જ તે સ્તબ્ધ બનીને ઉભો રહી ગયો. તેનું મુખ પહોળું થઈ ગયું. તે કશો પણ અવાજ કાઢી શક્યો નહિ. તેની આવી સ્થિતિ જોઈને કંટકરાય ઓરડામાં દાખલ થયો, અને અંદરનું દૃશ્ય જોતાં તેને પણ કુંદનરાયના જેટલું જ આશ્ચર્ય થયું.

લક્ષ્મીનંદન વસાણી ખુરસી પર બેઠો હતો. તેના શરીરનો આગલો ભાગ અને મસ્તક ટેબલ પર ઢળી પડ્યાં હતાં. તેના ખભાની આસે પીઠમાં છરી ઘોંચેલી હોય તેમ છરીનો હાથો માત્ર દેખાતો હતો. તેનો એક હાથ જમીન તરફ લંબાયેલો હતો, બીજો હાથ ટેબલ ઉપર હતો અને તેની હસ્તલિખિત પ્રતનાં કેટલાંક ફાટેલાં પાનાં તે હાથ તળે દબાયેલાં દેખાતાં હતાં. દૃષ્ટિપાત માત્રથી જ જોઈ શકાતું હતું કે વસાણીનું શરીર નિશ્ચેષ્ટ અને નિર્જીવ બની ગયું હતું.

૩ : લક્ષ્મીનંદન વસાણીનું ખૂન !

હવે આપણે ચંદ્રનગરની મુલાકાત લઈએ. ચંદ્રનગર એક આગળ પડતું દેશી રાજ્ય છે. સાંપ્રત મહારાજા સુધારક વૃત્તિના તથા પ્રગ્ન-હિતૈષી હોઈ રાજકારણમાં પોતાની પ્રજાને સારો હિસ્સો આપે છે. વેપાર રાજગાર ધમધેકાર ચાલે છે. સામાન્ય રીતે પ્રજાજનો મહારાજાની મીઠી નજર તળે પૂર્ણપણે સુખી છે. અહીં એ દૈનિક અખબારો અને બીજાં સાપ્તાહિક તથા માસિક પણ પ્રગટ થાય છે. વળી ચાર પાંચ મોટા પ્રકાશકોની પણ પેઢીઓ છે. અને એ પ્રકાશકો તથા લેખકોની વચ્ચે સંબંધ સાંધી આપનારા એજન્ટોની પણ ઓફીસો છે. એવા એક એજન્ટ બકુલચંદ્રની ઓફીસની આપણે મુલાકાત લઈએ.

સજ્જન સ્ટ્રીટમાં આવેલા ચાર માળના એક મકાનમાં ત્રીજા માળ ઉપર બકુલચંદ્રની ઓફીસ આવેલી છે. તે મળતાવડા સ્વભાવનો હોઈ અનેક લેખકો અને પ્રકાશકોની સાથે તેનો સારો પરિચય છે. તે લેખકોને મળે છે અને તેમનાં પુસ્તકોનું પ્રકાશન કરી આપવાનું માથે લે છે. પછી પ્રકાશકોને મળે છે અને લેખકોનાં પુસ્તકો સંબંધમાં તેમની પાસે વિવેચન કરે છે. એ પુસ્તક પ્રગટ કરવાથી તેમને કેટલો લાભ થશે, તેમની કેટલી પ્રસિદ્ધિ થશે, એ વિષે તેમને સમજાવે છે અને લેખકની રાયલ્ટી નક્કી કરી પુસ્તકપ્રકાશનનું સાદું ગોઠવે છે. એમ કરવામાં તેને સારું કમીશન મળે છે, લેખકને પ્રકાશક શોધવાની કે તેની સાથે માથાકુટ કરવાની જરૂર પડતી નથી, તેમ જ પ્રકાશકોને પણ સારા લેખકોનાં લોહપ્રિય અને તેવાં પુસ્તકો પ્રગટ કરવાને માટે મળી રહે છે.

બીજા એજન્ટોના પ્રમાણમાં બકુલચંદ્ર ચતુરાક, વાતડાહો અને ધંધાદારી કુનેહવાળો હોઈ જાણીતા લેખકો અને પ્રકાશકોની સાથે તે સારો સંબંધ બાંધી શક્યો છે. તેની ઓફીસમાં તેણે એક યુવતીને

ટાઇપીસ્ટ તરીકે રાખી છે. તે યુવતીનું નામ મંજુલા. નાનપણમાં તેનાં માતાપિતા સ્વર્ગે સિધાવેલાં. એટલે એક અનાથાશ્રમમાં ઉછરીને તે મોટી થઇ. ત્યાં રહીને તેણે અંગ્રેજીમાં મેટ્રિક સુધીનો અભ્યાસ પૂરો કર્યો. અનાથાશ્રમના સંચાલકોએ તેનું લગ્ન કરવાને માટે તેને સમજાવેલું-એ, ત્રણ ઉમેદવારો પણ બતાવેલા; પરંતુ મંજુલાનું મન કોઇની સાથે લગ્નગ્રંથીથી જોડાઇને પરવશ બનવા ચાહતું ન હતું. તે લાયક ઉમરની થઇ ગઇ હતી. એટલે અનાથાશ્રમમાંથી વિદાય લઇને એક સ્વતંત્ર ભાડાના મકાનમાં રહેવા લાગી. તેને ટાઇપરાઇટર ઉપર ટાઇપ કરતાં આવડતું હોઇ, એ પ્રકારનું કામ શોધવાની તે તબીબી કરવા લાગી.

સામાન્ય રીતે આપણે ત્યાં ખ્રીસ્તી કામની યુવતિઓ ટાઇપીસ્ટ તરીકે કામ કરે છે. કોઇ હિન્દુ યુવતી એવું કાર્ય કરતી દેખાતી નથી. પરંતુ મંજુલાને લાગ્યું કે જો એક યુરોપિયન, એંગ્લો-ઇન્ડિયન, દેશી ખ્રીસ્તી અથવા પારસી સ્ત્રી ટાઇપીસ્ટ તરીકે નોકરી કરી શકે તો હું તેવું કામ શા માટે ન કરી શકું ? પ્રામાણિકપણે કોઇ પણ કામ કરવામાં લજ્જા કિંવા નાનપણ શા માટે હોવી જોઇએ ? એ વિચારથી તેણે એ પ્રકારની નોકરીની શોધ કરવા માંડી અને તેને તેના એક ઓળખીતાની ભણામણથી બકુલચંદ્રે ટાઇપીસ્ટ તરીકે રાખી લીધી.

અત્યારે સાંજનો વખત હતો. લગભગ છ વાગવા આવ્યા હતા. તેણે બકુલચંદ્રની સચના મુજબ પત્રો ટાઇપ કરીને તૈયાર કરી દીધા હતા. તે પોતાને ઘેર જવાની તૈયારી કરતી હતી. તે વખતે બકુલચંદ્ર તેની પાસે આવીને બોલ્યો : ‘ મીસ મંજુલા ! હું તમને એક કામ સોંપવા માગું છું. ’

‘ ઘણી ખુશીથી, સાહેબ, શું કોઇ પત્રો ટાઇપ કરવાના છે ? ’

‘ ના. એવું કશું નથી. પરંતુ કદમપુરથી આજે મી. લક્ષ્મી-નંદન વસાણીની નવલકથાની હસ્તપ્રત આવી છે. ખરી રીતે તો તે

ટપાલમાં આવવી જોઈતી હતા, તેને બદલે તેમણે કાંઈ માણસની સાથે મોકલી છે. આ એ હસ્તપ્રત. ’

‘વારૂ, તેનું શું કરવાનું છે?’ મંજુલાએ પ્રશ્ન કર્યો.

‘આ હસ્તપ્રત તમે ઘેર લઈ જાઓ. તમે તે ઉપર ઉપરથી જરી જોઈ જાઓ. એટલે તેમાં કાંઈ પાનું રહી જાય છે કે નહિ અથવા કાંઈ પ્રકરણના અનુક્રમમાં ભૂલ થઈ છે કે કેમ, તેનો ખ્યાલ આવી શકે. અને પછી આવતી કાલે તમે ઓફીસમાં આવો તે વખતે મી. વસાણીના પબ્લીશર મી. આર. એમ. ઉદાણીને ત્યાં આ હસ્તપ્રત આપતાં આવજો. આવતી કાલે તમે અહીં સહેજ મોડ આવશો તો પણ ચાલશે. અને મીસ મંજુલા ! આ હું તમારી ફરજ કરતાં વધારે પડતો બોલું—’

‘ના ના, સાહેબ ! એમાં બોલ જોવું કશું પણ નથી. વસાણું સાહેબની નવલકથાઓ વાંચવાનું મને બહુ જ ગમે છે. તેઓ એવી સરસ રીતે લખે છે તથા પોતાની વાર્તાઓમાં ગુન્હેગારોના પાત્રોને એટલી સ્પષ્ટતાપૂર્વક ચિત્રે છે કે તેમને એવા પ્રકારના ગુન્હાઓનો અનુભવ હોય, એમ કાંઈ માની લે તો તેમાં કશું નવાઈ જોવું નથી.’ મંજુલા સહેજ હસી અને બોલી : ‘ખરેખર વસાણું સાહેબને જાણે ગુન્હેગારોનો પૂર્ણ પરિચય હોય એવું જ મને લાગે છે.

અકુલચંદ્રે કહ્યું : ‘હા, તમારી વાત સાચી છે. ગુન્હેગારોના માનસ ચિત્રરચાની તેમને સરસ હથોટી બેસી ગઈ છે. વળી ખાસ કરીને તેમની વાર્તાનો રસ ગાદિથી અંતસુધી એકધારે જળવાઈ રહેતો હોય તે વાચકને માટે ભારે ચિત્તાકર્ષક બને છે. અને એથી જ તેમની નવલકથાઓની આવૃત્તિ ઉપર આવૃત્તિ પ્રગટ થાય છે.’

તેણે એ નવલકથાની હસ્તપ્રત મંજુલાને આપી. મંજુલાએ તેના મુખપૃષ્ઠનું નિરીક્ષણ કર્યું. તેની ઉપર લખ્યું હતું ‘ચમત્કારિક નવલકથા.’ પછી તેણે એ હસ્તપ્રતને એક કાગળમ લપેટીને દારી બાંધી દીધી.

દશેક મીનિટ પછી હસ્તપ્રતનું બંડલ લઈને મંજુલા ઓશીસ-
માંથી બહાર નિકળી નીચે ઉતરી સજ્જન સ્ટ્રીટના રસ્તા ઉપર આવી.

સજ્જન સ્ટ્રીટના ખૂણા ઉપર એક ન્યુસપેપરનો સ્ટોલ હતો.
તે હમેશાં સાંજે ઓશીસમાંથી નિકળીને સાંજનું દૈનિક પત્ર આ
સ્ટોલ પરથી ખરીદતી અને મોટરબસમાં બેસી પોતાના મકાન
તરફ જતાં એ અખબારનું અવલોકન કરતી. તે પ્રમાણે આજે પણ
અખબાર ખરીદવાને માટે તે સ્ટોલ પાસે જઈને ઉભી રહી. સ્ટોલનો
માલિક તેને પિછાનતો હતો. તેણે કહ્યું: 'મંજુલાબેન! આજે કાંઈક
મોડું થયું' લાગે છે.'

'હા, થોડું વધારે કામ હતું એટલે રોકાવું પડ્યું.' એમ કહેતાં
મંજુલાએ ગજરામાંથી એક આનો કાઢીને સ્ટોલવાળાને આપ્યો અને
સ્ટોલના માલિકે તેને સાંજનું અખબાર આપ્યું. સ્વાભાવિક રીતે જ
સ્ટોલની બાજુમાં સ્ટોલના માલિકે લગાવેલા દીવાલપત્ર તરફ તેની
દષ્ટિ ગઈ. તે ચમકીને તેના વિકાસી તેની સામે જોઈ રહી. તેમાં
ત્રણ શબ્દો તેનું ધ્યાન ખેંચી રહ્યા હતા:

લક્ષ્મીનંદન વસાણીનું ખૂન !

*

*

*

વાર્ષિક ફક્ત એક રૂપિયો

અહીંના વાંચકોને અમુક્ય તક :

તમારા વાર્ષિક ખર્ચમાંથી ફક્ત એક રૂપિયો ખર્ચાવી તમારા
દેશનાં અનાથ બાળકોને મદદ તરીકે આપી તેઓની પવિત્ર
આંતરડીનો અમુક્ય આશીર્વાદ મેળવો. તેમના આશીર્વાદથી

તમારા દરેક કાર્યોમાં વિજય મેળવો.

દાન (મદદ) આપવાનું સુધાન સ્થાન—

શ્રી ભારત હિન્દુ બ્રહ્મચર્યાશ્રમ. ૪૬વાણ શહેર B. S. RY.

વીણેલી

સેંકડો બનાવટોમાંથી વીણેલી
આ ૩ બનાવટો છે.

* * (ધસવા સુંઘવા માટે) * *

રાણી સિંહ છાપ મહાસુગંધી તપકીર

તેના ઔષધિ યુક્ત ગુણો, તેની મૃદુ ચિરસ્થાયી શીતળ સુવાસ અને તેના કુદરતી રંગ તમને તુરતજ ગમી જશે. દેશ પરદેશમાં તે ચલાણી નાણાની માફક પ્રખ્યાત થઈ ગઈ છે. ૫ અને ૧૦ તોલાના સપ્તરંગી દીનપેકીંગમાં રતલ ૧ ના રૂા. ૨-૮-૦. ૧ રતલી પેકીંગમાં રતલ ૧ ના રૂા. ૨-૪-૦. ટપાલ ખર્ચ જુદું.

* * (સુગંધના શોખીનો માટે) * *

મેડીકેટેડ તપકીર

કસ્તૂરી મિશ્રિત મનોહર સુગંધવાળી-ધીમાં ઘૂંટેલી કાળી ઔષધિ તપકીર. શીશી એક ના ૭-૩-૦. શીશી હજન ૧ ના રૂા. ૧-૧૪-૦. પાંચ અને ૧૦ તોલાના આકર્ષક દીનપેકીંગમાં રતલ ૧ ના રૂા. ૪-૦-૦. રતલી પેકીંગમાં રૂા. ૩-૧૨-૦. ટપાલ ખર્ચ જુદું.

* * (ખાસ ધસવા માટે) * *

મુકુલ સ્નેહ દુધ પાવડર

દુધ પાવડર કરતાં પણ વધારે સ્વાદિષ્ટ અને ગુણકારક આ તપકીર દાંત પરની છારી, દાંતમાંથી નીકળતું લોહી, દાંતની રસી-પેદાંના અવાળું વગેરે મોઢાના તેમજ દાંતના દરેક રોગો માટે અમત્કારિક ઇલાજ છે. મોઢું દીન ૦-૮-૦ રતલી પેકીંગમાં રતલ ૧ ના રૂા. ૨-૦-૦. ટ. ખ. જુદું.

વિસ્તૃત માહિતી : માટે અમારું સંપૂર્ણ

સચિત્ર સાહિત્ય : મફત મંગાવો.

મહાસુગંધી સ્નેહ વર્કસ : સિદ્ધાર (કાઠિયાવાડ)

પ્રા.

(ઘોળકિયા રણછોડદાસ ઝીણાલાલ)

૪ :

પ્રથમ પરિચય

દીવાલપત્ર ઉપરના શબ્દો વાંચતાં તેના મનને જાણે ભારે આઘાત થયો હોય તેવી રીતે તે અવાક અને સ્તબ્ધ બની ગઈ. ‘કેમ જાહેન, શું છે ? તમે શું જોઈ રહ્યાં છો ?’ બૂકસ્ટોલનો માલિક પણ તેની આ સ્થિતિ જોઈને ચિંતાપૂર્ણ નેત્રો વડે તેની સામે તાકી રહ્યો.

મંજુલાનો ચહેરો સફેદ પૂણી જેવો બની ગયો હતો. તેથી આને અચાનક શું થઈ ગયું, એવી બૂકસ્ટોલના માલિકને શંકા ઉદ્ભવે તેમાં નવાઈ ન હતી.

મંજુલાએ યંત્રવત્ સ્વરે જવાબ આપ્યો :

‘ના ના, કંઈ નથી. એ તો—હું—વારું હું જઈશ.’

એમ કહીને તે રાજમાર્ગ તરફ જવાને બદલે સજ્જન સ્ટ્રીટમાં પોતાની ઓશીસ તરફ જવા લાગી.

લક્ષ્મીનંદન વસાણીના ખૂનતા વર્તમાનથી તેના મનને આઘાત થયો હતો, અને આ સમાચાર બહુલચંદ્રને જણાવવાને માટે તે ઓશીસ તરફ જતી હતી. રસ્તે ચાલતાં તેને વિચાર આવ્યો : ‘આ અખબારમાં આ ઘટનાને લગતી વિશેષ વિગત આપી હશે. લાવ, જરીક વાંચી તો જોઉં.’ તે એક થળે ઉભી રહી. તેણે અખબાર ઉઘાડ્યું અને વસાણીના ખૂનને લગતા સમાચાર શોધવા લાગી. ‘સ્ટોપ પ્રેસ’ના મથાળા તળે થોડી લીંટીઓમાં એ સમાચાર આપવામાં આવ્યા હતા :

‘આપણા નવલકથાસમ્રાટ લક્ષ્મીનંદન વસાણી થોડા દિવસો થયા દિલીપનગરથી પંદર માઇલ દૂર આવેલા ગામની પાસે તેમના ‘બદામી વીલા’માં રહેતા હતા, ત્યાં તેમનું ગઈ રાત્રે ખૂન થવા પામ્યું છે. કાંઈ અજાણ્યા આદમીએ તેમની પીઠમાં છરી ધોંચી હતી. તે વખતે તે તેમના અબ્યાસગૃહમાં બેઠા હતા. ખૂનીનો પત્તો લાગ્યો નથી.’

બસ આ સિવાય વિશેષ લખાણુ તેમાં ન હતું. મંજુલા અખબાર બંધ કરીને ઓપીસ તરફ જવા લાગી. ત્યાં જઈને જોયું તો માલૂમ પડ્યું કે બકુલચંદ્ર ચાલ્યો ગયો હતો અને ઓપીસના દારને તાળું લગાવ્યું હતું. મંજુલાએ માન્યું કે પોને ઓપીસમાંથી નિકળી તે પછી તુરત જ બકુલચંદ્ર પણ ઓપીસ બંધ કરીને ચાલ્યા ગયા હશે.

તે નીચે ઉતરીને પુનઃ રાજમાર્ગ તરફ જવા લાગી. રાજમાર્ગ ઉપર આવીને થોડી વાર ઉભી રહી ત્યાં એક મોટરબસ આવી. એ બસમાં તે બેઠી. આ બસ તે જે સ્થળે રહેતી હતી એ ચામર રોડ તરફ જતી હોય, દરરોજ તે આ ચામર રોડવાળી બસમાં જ બેસતી હતી. તેણે લક્ષ્મીનંદન વસાણીને નજરે કદી જોયો ન હતો, પરંતુ તેની તમામ નવલકથાઓ તેણે વાંચી હતી. અને તેથી જ લક્ષ્મીનંદન વસાણીના આકર્ષક રીતે મળેલા ખૂનના સમાચારે મંજુલાના દિલમાં ભારે ખળભળાટ મચાવ્યો હતો. તેના બોળામાં પડેલા બંડલ તરફ તાકીને તે જોઈ રહી હતી. એ લક્ષ્મીનંદન વસાણીની નવલકથાની છેલ્લી હસ્તપ્રત હતી.

ચામર રોડ ઉપર એક ચાર માળનું મકાન હતું. તેના ચોથા માળે મંજુલા પર તે રહેતી હતી.

સ્ટેન્ડ પાસે બસ ઉભી રહી એટલે નીચે ઉતરી થોડું ચાલીને તે પોતાના મકાન પાસે ગઈ. દાદર પર ચડીને ચોથે માળે જવા લાગી. તે ત્રીજે માળે પહોંચી તે વખતે એ મંજુલા પર આવેલા એક ખંડનું દાર ઉઘડ્યું. સ્વાભાવિક રીતે જ તેની દૃષ્ટિ એ બારણા તરફ ગઈ, અને તેણે એક પડછંદ યુવાનને તેમાંથી બહાર આવતો જોયો. તેની હિમર આશરે અઠાવીશ વર્ષનો હશે. ઉંચાઈમાં તે છ ફીટ કરતાં એકાદ બે ઇંચ વધારે હશે. પરંતુ તેના કદાવર બાંધાને લીધે ઉંચાઈ વધારે લાગતી ન હતી. તેનો હસમુખો ચહેરો કોઈનું પણ આકર્ષણ કરે તેવો હતો. આ માણસને તેણે આજે જ પહેલી વાર જોયો હતો. તેમ છતાં તેને પોતાની પાસે આવતો અને પોતાની સાથે વાત કરવા માગતો જોઈને મંજુલાને આશ્ચર્ય થયું.

એ યુવાનના હાથમાં એક સુંદર ફાઉન્ટન પેન હતી. એ ફાઉન્ટન પેન મંજુલાની સામે ધરીને તે બોલ્યો : ‘મને લાગે છે કે આ ફાઉન્ટન પેન તમારી હોવી જોઈએ, કારણ કે જ્યારે આજે સવારે તમે ઉપરથી નીચે ઉતરીને જતાં હતાં તે વખતે દાદર પાસેથી આ પેન મને મળી આવી હતી. એ ઉપરથી મને—’

‘ના ના, એ મારી પેન નથી.’

મંજુલાએ આ માણસની સામે દૃષ્ટિપાત કર્યો. તેને એમ લાગ્યું કે આ કોઈ નવો ભાડુઆત હોવો જોઈએ. કારણ કે જે ખંડમાંથી તે બહાર નિકળ્યો હતો, તે થોડા દિવસ પહેલાં તો અંધ ન રહેતો તેના જોવામાં આવતો હતો. એ ખંડ ઉપર એક પિતળનું નાનું બોર્ડ હતું. તેની ઉપર ‘એ. એચ. દેસાઈ’ કાતરેલું હતું.

મંજુલાની દૃષ્ટિ પિતળના બોર્ડ તરફ ગએલી જોઈને આ યુવાન બોલ્યો : ‘હા, હું થોડા દિવસો થયા જ આ મકાનમાં રહેવા આવ્યો છું. અને આ બોર્ડ ઉપર જે ‘એ. એચ. દેસાઈ’ લખ્યું છે, તેમાંથી ‘એ. એચ.’ એટલે મારું નામ અંજનકુમાર અને મારા પિતાનું નામ હરિનારાયણ છે. હું નડિયાદના ગ્રાણીતા દેસાઈ કુટુંબમાંથી ઉતરી આવેલો છું. અને—’

‘હશે !’ બસ એટલું જ કહીને મંજુલા ચોથા માળના દાદરા પર ચાલતી થઈ ગઈ. આ માણસ પોતાની સાથે પરિચય પાડવા ઇચ્છતો હતો એવું તે સમજી ગઈ હતી અને તેથી જ તેને કોઈ નહિ આપવાના ઇરાદાથી માત્ર ‘હશે !’ એટલા એક જ શબ્દનો ઉચ્ચાર કરીને તે ઉપર ચાલી ગઈ. અંજનકુમાર તેની પાછળ જોઈ રહ્યો તે ઉપલા માળે અદૃશ્ય થઈ ગઈ એટલે મનોગત બોલ્યો : ‘કવી સુંદર અને દેખાવડી છોકરી છે ? પણ જરીક ઠરસો વધારે લાગે છે. એણે કહ્યું : ‘હશે !’ તો આપણે પણ કહીએ કે ચાલો હશે !’

તેણે પોતાના હાથમાં પકડેલી ફાઉન્ટન પેન તરફ દૃષ્ટિ કરી. એ ફાઉન્ટન પેન ઉપર ‘એ. એચ. ડી.’નો મોનોગ્રામ કાતરેલો હતો.

તેણે એ પેનને સ્વસ્થાને પોતાના ખિસ્સામાં મૂકી દીધી. એ કાંઈ મંજુલાની પેન ન હતી. પેન તો અંજનકુમારની જ હતી, પરંતુ મંજુલાની સાથે પરિચય પાડવાને માટે તેણે એ પેનનો ઉપયોગ કર્યો હતો. તેને સહેજ હાસ્ય ઉપજ્યું : ‘ જો મંજુલાએ આ પેન તેના હાથમાં લીધી હોત અને તેની ઉપરનો ‘એ. એચ. ડી.’નો મોનોગ્રામ જોયો હોત તો ? હશે, આજે આટલો પરિચય પણ જોઈ નથી.’ તે પુનઃ પોતાના ખંડમાં દાખલ થયો અને તેનું બારણું બંધ કરી મનોગત બોલ્યો : ‘ આ મકાનમાં હું રહેવાને માટે આવ્યો છું તેનું કારણ જો મંજુલાના જાણવામાં આવે તો શું થાય ? નહિ, એ કારણ અત્યારે તે ન જાણે એ જ ઠીક છે. ’

* * *

વૈદ્ય જે. પી. પોપટનું શોધેલું આદિત્ય ફાર્મસીનું ખાસ પેટન્ટ

‘કામ પ્રદીપ્ત ઘૂત—ચમત્કારિક વીઘૂત લેપ.’ [રજીસ્ટર્ડ]

ફક્ત એક જ બાટલીના વપરાશથી હસ્તદોષથી ટુકડી પડેલી જનને નિદ્રાને મુજ સ્થિતિએ લાવે છે. કુકર્મથી નબળી પડેલી નસોમાં નવો જ્વેશ પેદા થાય છે તથા ટુટેલી નસોને જોડી દઈ કમજોર નસોને મહા બળવાન બનાવી, લાંબી, જડી, મજબુત, લોહીયાળ અને વીર્યના ટકાવવાળી બનાવી, ચાહે તેવા નિર્માલ્ય થયેલા પુરૂષને પણ પુરેપુરા મરદ બનાવી સંસારસુખ ભોગવવામાં કાયમની મરદાઇ બક્ષે છે. કીંમત તોલ્લા રા ની બાટલી ૧ ના રૂા. ૫) પાંચ, પોસ્ટેજ જુદું.

મળવાનું ઠેકાણું }
 એકલા બનાવનાર }
 તથા વેચનાર }

વૈદ્ય જે. પી. પોપટ.
 પ્રો. આદિત્ય ફાર્મસી,
 પો. ખંભાલીઆ (જે. ડી. રેલ્વે)

રૂ. ૧,૭૫,૦૦૦

ગુજરાતી ભાષાની સર્વશ્રેષ્ઠ જન્મભૂમિ શબ્દરચના હરીફાઈએ માત્ર ૬૧ વરસની ટુંકી મુદતમાં રૂપીયા એક લાખ અને પંચોતેર હજારનાં ઇનામો વહેંચી આપ્યાં છે.

વિગ્રહના કારણે ઉભા થયેલા પ્રતિકુળ સંજોગોમાં પણ જન્મભૂમિ હરીફાઈએ હજારોનાં ઇનામોવાળા વ્યૂહો આપીને જનતાને જ્ઞાન, ગમ્મત અને અર્થનો ત્રીવીધ લાભ આપવો ચાલુ રાખ્યો છે.

વ્યૂહવાર એકંદર રૂ. ૫૦૦૦૭ પાંચ હજાર સુધીનાં ઇનામો વહેંચાયાં છે. પહેલું ઇનામ રૂ. ૩૦૦૦૭ ત્રણ હજાર સુધી પણ હોય છે. ઉકેલ કમીટીના સીલબંધ ઉકેલ સાથે મળતો અથવા અન્ય હરીફાઈએ ભરેલા ઉકેલથી ઓછી ભૂલવાળો ઉકેલ મોકલનાર ફાઇનલ પણ હરીફને આ ઇનામ મળે છે.

ઇનામ મેળવવા તમારે શું કરવાનું છે? જ. ગુ. શ. હ. નું સચિત્ર અઠવાડિક મુખપત્ર “હરીફાઈ” દર રવિવારે પ્રસિદ્ધ થાય છે. દ્વિરંગી મુખપૃષ્ઠ સાથે પ્રગટ થતા આ અઠવાડિકની છુટક નકલની કિંમત ફક્ત ૧૫૫ આને છે. એમાં શરતો, નિયમો, વ્યૂહને લગતી સંપૂર્ણ માહિતી, ચાવીઓ. પ્રવેશપત્રો વિ. નિયમિત આવે છે. આ પ્રવેશપત્રોને ચાવીની મદદથી ભરી “જન્મભૂમિ હરીફાઈ વ્યૂહ.....પો. બો. નં. ૬૨, મુખપ ૧.” એ સરનામે બંધ તારીખ પહેલાં મોકલી આપો. પાંચ દિવસ બાદ સાચો ઉકેલ, સાત દિવસ બાદ પરીણામ અને બીજા દશ દિવસોમાં ઘેર એકાં ઇનામ મળી જશે. આપના પ્રવેશપત્રો આજે જ ભરી મોકલી જ્ઞાન, ગમ્મત અને અર્થલાભની ત્રીવીધ પ્રાપ્તો કરો.

પ :

નવલકથાને ખાતર

ચોથા માળે જઈને મંજુલાએ તેના ખંડનું દ્વાર ઉઘાડ્યું-
બારી પાસે એક ટેબલ હતું. તેની ઉપર ચોપડીનું ખંડલ મૂક્યું-
પછી તેણે કુધાનિવારણને માટે રસોઈ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો =
ભાખરી અને શાક બનાવી લીધાં. દુધ આવી ગયું. આઠ વાગ્યે
પહેલાં ભોજનકાર્ય આટોપી બધું બરાબર વ્યવસ્થિત કરી, ટેબલ
પાસે જઈ ખુરશી પર બેસીને તેણે વસાણીની નવલકથાની હસ્ત-
પ્રતનું ખંડલ ખોલ્યું. પ્રથમ તો એ હસ્તપ્રતનાં બધાં પાનાં બરાબર
છે કે નહિ તથા તેનાં પ્રકરણો યથાયોગ્ય અનુક્રમમાં છે કે કેમ એ
તે જોઈ ગઈ.

સામાન્ય રીતે આ નવલકથા આખી વાંચવાની તેણે ઠરકાર
કરી ન હોત; પણ થોડા સમય પહેલાં જ લક્ષ્મીનંદન વસાણીના
ખૂનના સમાચાર વાંચવામાં આવેલા હોવાથી તેની આ હેઠલી
નવલકથા વાંચવા માટેનો મંજુલાની જીજ્ઞાસા તીવ્ર બની હતી. તેણે
એ હસ્તલિખિત પ્રત વાંચવાની શરૂઆત કરી.

તે એક ડિટેક્ટિવ વાર્તા હતી. એ વાર્તા જેટલી રસિક હતી,
તેટલી જ રહસ્યભરી હતી. વાર્તાના પ્રસંગો એક પછી એક સિને-
માના ચિત્રપટની માફક મંજુલાની દૃષ્ટિ સામેથી પસાર થતા હતા.
આજસુધીમાં તેણે વસાણીનો તેમ જ બીજા લેખકોની ડિટેક્ટિવ અને
સામાજિક નવલકથાઓ વાંચેલી તે બધીને ટપી જાય એવી આ
નવલકથા હતી. તેમાં એક પછી એક આવતા ફેટલાક ચમત્કારિક
પ્રસંગોને લીધે તેનું નામ 'ચમત્કારિક નવલકથા' રાખવામાં આવેલું
તે પણ સુઘટિત લાગતું હતું.

તેણે લગભગ પોણી નવલકથા પૂરી કરી તે વખતે તેની નજર
ટેબલ ઉપર પડેલા ઘડિયાળ તરફ ગઈ અને ત્યારે જ તેને ખ્યાલ

આવ્યો કે દોઢ વાગી ગયો હતો. તો પણ નવલકથા પૂરી કર્યા સિવાય નિદ્રાધીન થવાની તેની ઇચ્છા ન હતી. એટલે તેણે જળપાન કરીને આગળ વાંચવાનું શરૂ કર્યું. કેટલાંક પાનાં વંચાયાં હશે, એ વખતે કાંઈક અવાજ તેને ક્યુંગોચર થયો. એ અવાજ ક્યાંથી આવ્યો હશે એ વિચારપૂર્વક તે ચોપાસ દૃષ્ટિ કરવા લાગી.

થોડી વારે તેના ખ્યાલમાં આવ્યું કે બાજુના ભાગમાં તેનો સુવાનો ઓરડો હતો, તે ઓરડામાંથી કાંઈ ધીમે અને ન સમજ શકાય તેવો અવાજ આવતો હતો.

તેને વિચાર આવ્યો કે આજે સવારે ઓપીસે જતી વખતે શયનગૃહની બારી બંધ કરવી તે ભૂલી ગયેલી હોવી જોઈએ. એ બારી પાછળની સાંકડી ગલીમાં પડતી હતી. એટલે કદાચ પાછળના મકાનમાંથી બિલાડી કૂદીને આ બારીમાં થઈને સૂવાના ઓરડામાં દાખલ થઈ હોય, એ એને સંભવિત લાગ્યું.

તે હસ્તાલિખિત પ્રતને બંધ કરી, ટેબલ ઉપર મૂકીને સૂવાના ઓરડા પાસે ગયો. તેનું બારણું બંધ હતું. પરંતુ અંદરથી કાંઈના ધીમા પગલાનો અવાજ આવતો હતો. એ ઉપરથી તેની ખાતરી થઈ કે બારી ઉઘાડી રહી ગયેલી હોવી જોઈએ. અને તે વાટે બિલાડી જ અંદર આવી હશે ! તેની સાથે જ તેને વિચાર આવ્યો કે કદાચ બિલાડી પોતાના બિછાનાને બગાડશે તો ? એટલે તેને હાંકી કાઢવાને માટે તેણે શયનગૃહનું બારણું ઉઘાડ્યું અને ચાંપ દબાવી વીજળીની બત્તી કરી.

પરંતુ અંદરનું દૃશ્ય જોઈને તે એટલી બધી ભયભીત બની ગઈ કે તેની ઇચ્છા હોવા છતાં પણ તેનાથી બૂમ પાડી શકાઈ નહિ.

એ ઓરડાની વચ્ચે એક માણસ ઉભો હતો. તેણે સફેદ લેંઘો અને ઉપર હાફકોટ પહેર્યો હતો. તેનું મોઢું સફેદ વસ્ત્રથી ઢાંકી દીધું હતું. તેમાંથી માત્ર કાળી કોકીવાળી સફેદ આંખો તગતગતી હતી. એ માણસ આ યુવતિની સામે તાકી રહ્યો હતો.

મંજુલાને જોઈને તે ધીમા પણ ઘેરા સ્વરે બોલ્યો: ‘ બિલકુલ જૂમ પાડીશ નહિ. જો જૂમ પાડી છે તો અહીંને અહીં હું તારે ખૂન કરીશ. ’

એ શબ્દો સાંભળીને મંજુલા સ્તબ્ધ બનીને ઉભી રહી. ભુરખા-વાળા માણસનો હાથ ગળવામાં ગયો. તેણે એક નાની પિસ્તોલ કાઢી અને મંજુલાની છાતી સામે ધરી રાખી.

મંજુલાએ શયનગૃહની પાછલી બારી સામે જોયું તો એ બારી ખુલ્લી હોવાનું જણાયું. કદાચ તે તેણે ખુલ્લી રાખી હોય અથવા તો આ માણસે તે ઉઘાડી હોય: એ ગમે તે હોય, પરંતુ આ માણસ એ બારીમાંથી જ અંદર આવ્યો હોવાનું સ્પષ્ટ સમજાતું હતું.

એકાદ મિનીટ પછી મંજુલાને હિમ્મત આવી. તે બોલી: ‘ તું કાંઈ દીવાનો લાગે છે. આ મકાનમાં ચોરી કરવા જેવું છે શું કે તું અહીં આવ્યો છે ? ’

‘ ચૂપ રહે ! ’ અજાણ્યો આગંતુક મંદ સ્વરે બોલ્યો: ‘ અને યાદ રાખજે, જો તું જૂમ પાડીશ તો તે જ પગે આ લોકનો ત્યાગ કરીને તારો આત્મા સ્વર્ગલોકમાં પહોંચી જશે. ’

મંજુલાને પણ લાગ્યું કે આ માણસ ખાલી ધમકી આપતો ન હતો. તેની આંખો અને અવાજ ઉપરથી સમજી શકાતું હતું કે તે ખૂન કરવામાં પાછી પાની કરે તેમ ન હતો. પરંતુ તે અહીં શા માટે આવ્યો હશે ? પોતાની પાસે કાંઈ કિમ્મતી વસ્તુ હતી નહિ, કે જે તેને ઉપયોગી થઈ પડે. તો પછી તેનું અહીં આવવાનું કારણ શું હશે ?

આ પ્રમાણે વિચાર કરતી તે નિઃસ્તબ્ધ બનીને શયનગૃહના બારણા પાસે સ્તંભી ગઈ હતી. આગંતુકે તેને ફરમાન કર્યું: ‘ તું જે ખંડમાંથી અહીં આવી છે, તે ખંડમાં પાછા પગે ચાલતી દાખલ થા... ચાલ...જલદી કર. ’

એ ફરમાનને તાબે થયા સિવાય મંજુલાને માટે બીજો કોઈ માર્ગ ન હતો. આ માણસની સામે થવાની તેનામાં શક્તિ ન હતી. કદાચ તેનો સામનો કરે તો પણ તે ફાવી શકે તેમ ન હતું. કારણ કે બીજી જ ક્ષણે ધુરખાધારીની પિસ્તોલમાંથી છૂટેલી ગોળા તેના હૃદય સોંસરી પેસી જાય તેમ હતી. ક્ષણભર તેને એવો પણ વિચાર આવ્યો કે આ સત્ય હશે કે સ્વપ્ન ? નહિ, આ સ્વપ્ન ન હતું, સત્ય જ ઘટના હતી. અને આવો અનુભવ તેને પોતાના જીવનમાં પહેલવહેલો જ થયેલો હોવાથી તે અત્યંત ગભરાઈ ગઈ હતી. એ ગભરાટમાં પાછલે પગે ચાલતી જે ખંડમાં બેસીને તે વાંચતી હતી એ ખંડમાં આવી. આગંતુક માનવી પણ હાથમાં પિસ્તોલ રાખીને એ ખંડમાં તેની સાથે હાખલ થયો.

અહીં આવ્યા બાદ એ માણસે ફરમાવ્યું : ‘ જે હસ્તલિખિત પ્રત સાંજે તું અહીં લાવી છે તે ક્યાં છે ? મને ખતાવ ! સમજ કે નહિ ? લક્ષ્મીનંદન વસાણીની નવલકથાની હસ્તલિખિત પ્રત ! કહે, તે ક્યાં છે ? મને તેની જરૂર છે. ’

એમ બોલતો તે ચોપાસ દૃષ્ટિ કરવા લાગ્યો. મંજુલા પણ આ માણસની સામે તાકી રહી. તેના આશ્ચર્યની માત્રા વધતી જતી હતી : લક્ષ્મીનંદન વસાણીની હસ્તપ્રત ! એ હસ્તપ્રતની માગણી આ માણસ શા માટે કરતો હશે ? અને તે નવલકથા પોતે અહીં લાવી છે એવું આ માણસના જાણવામાં કેવી રીતે આવ્યું હશે ? એક વાત તેનાથી સમજતી નહોતી. આ માણસ પોતાની પાસેથી વસાણીની હસ્તલિખિત પ્રત લઈ જાય તો પણ એ તેને શા ઉપયોગમાં આવવાની હતી ? છતાં એટલું તો ચોક્કસ હતું કે તે અહીં આટલી મોડી રાતે એ પુસ્તક લેવાને માટે આવ્યો હતો. ત્યારે હવે શું કરવું ?

એ પ્રમાણે તે વિચાર કરતી હતી એ વખતે ધુરખાધારીએ પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો : ‘ ખતાવ મને, ક્યાં છે એ ચોપડી ? ’

‘ પરંતુ તું જે કહે છે, એ જ હું સમજી શકતી નથી. ’ મંજુલાએ અસ્પષ્ટ જવાબ આપ્યો.

‘ નહિ, તું સમજે છે. ’ એ માણસનો અવાજ સખત બન્યોઃ
‘ હાવ, એ ચોપડી મને સોંપી દે. ’

મંજુલા ટેબલ પાસે ગઇ. ટાઇપ કરેલી ચોપડી એ ટેબલ ઉપર પડી હતી. તે આ માણસની દૃષ્ટિએ ન પડે એટલા માટે તેની તરફ પીઠ કરીને તે ઉભી રહી. જાનુમાં એક બારી હતી. એ બારી પાછલી ગલીમાં પડતી હતી અને ખુલ્લો પવન આવવાને માટે તેણે ઉઘાડી મૂકી હતી. તેને વિચાર આવ્યો કે આ ચોપડી એ બારીમાંથી બહાર ફેંકી દીધી હોય તો તે નીચે સાંકડી ગલીમાં જઈને પડશે. એ રીતે તેને આ માણસના હાથમાં જતી બચાવી શકાય તેમ હતી.

એ ચોપડી મેળવવામાં આ માણસનો ગમે તે હેતુ હોય, પરંતુ મંજુલા આ ચોપડી તેને સોંપવાને માટે તૈયાર ન હતી. કારણ કે તે હસ્તલિખિત પ્રત પ્રકાશકને સુપ્રત કરવામાં આવે, ત્યાંસુધી તેની સલામતીની જવાબદારી પોતાની ઉપર હોવાનું તે માનતી હતી.

હા, એ ચોપડી પોતે બહાર નાંખી દે તે પહેલાં પોતાનું ખૂન થવા પામે અને ચોપડીનો કબજો આ માણસ લે તો તેનો કશો ઉપાય ન હતો. ત્યાંસુધી પોતે જીવંત છે ત્યાં સુધી તો એ હસ્તલિખિત પ્રતનું રક્ષણ કરવાનો તેનો નિશ્ચય હતો.

તેણે પોતાના ગભરાટને શમાવવાનો યત્ન કરતાં શાંતિથી કહ્યું :
‘ એ ચોપડી અહીં છે એવા જો તારી ખાતરી હોય તો તું ખુશીની સાથે તે લઇ લે. ’

તે પાછળ સરકતી સરકતી ટેબલની નજીક પહોંચી ગઇ. પુર-ખાધારી પણ આગળ વધતો તેની નજીક આવ્યો અને બોલ્યો :
‘ નીલી ભેંકરી ! એમ તું નહિ માને. ’ એમ કહીને તેણે મંજુલાનું કાંડું પકડ્યું અને પુનઃ ઉચ્ચાર્યું : ‘ બોલ ! ક્યાં છે એ ચોપડી ? ’

તેણે જોરપૂર્વક મંજુલાનું કાંકુ મરડ્યું અને તેથી મંજુલાના મુખમાંથી એક દર્દીલરી ચીસ સરકી પડી; પરંતુ તેણે ખીજ હાથે ટેબલ પર પડેલી ચોપડી ઉઠાવી, અને ખીજ જ ક્ષણે એ ચોપડી ઉઠાડી ખાસીમાંથી બહાર ફેંકી. તે નીચે સાંકડી ગલીમાં જઈ પડી.

મંજુલાની હીલચાલનો ખ્યાલ પિસ્તોલધારી માનવીને આવી ગયો. તેણે મંજુલાને ઝટકા મારીને એક બાજુએ ખસેડી અને એક જ ફ્લેકમાં બારી પાસે પહોંચી બારીની બહાર ડોકાઈને તે જોવા લાગ્યો. નીચે ઘોર અંધકાર હતો, એટલે જે વસ્તુ તે જોવા માગતો હતો એ તેની દૃષ્ટિએ પડી નહિ. તેના ગુસ્સાનો પાર ન રહ્યો. તે પુનઃ મંજુલાની પાસે આવ્યો. તેણે લગાવેલા ઝટકાથી મંજુલા જમીન પર પડી ગઈ હતી. તેનો હાથ પકડી તેણે તેને ઉભી કરી અને તેની સામે ધુરકતો તે બોલ્યો : ‘ છોકરી ! તું એમ માનતી હોઈશ કે તું મને સહેલાઈથી થાપ આપી જાય છે, તો એમાં તારી ભૂલ થાય છે. કાં તો હું એ ચોપડી લઈશ, નહિ તો તારો જન લઈશ !’

‘ તારે મારો જન લેવો હોય તો હું અહીં તારી સામે જ ઉભી છું, અને જે તું એ ચોપડી લેવા ઇચ્છતો હોય તો તે પાછલી અહીંમાં પડી છે, ત્યાં જઈને લઈ શકે છે. ’

આગંતુકને લાગ્યું કે આ છોકરી સાથે હવે રકઝક કરવી નકામી છે. એટલે હવે તો અહીંથી નીચે ઉતરી પાછલી ગલીમાં જઈને એ ચોપડી મેળવવી તે જ ચોગ્ય છે. એ પ્રમાણે વિચાર કરતો આ પાંડમાંથી નિકળવાને માટે તે બારણા તરફ ગયો. એ બારણું ઉઘાડે છે ત્યાં બહાર ચાલીમાં એક પડછંડ આદમી ઉભેલો તેની દૃષ્ટિએ પડ્યો. મંજુલા પણ તે આદમીને ઓળખી ગઈ. આજે સાંજે પોતે ઓશીસમાંથી આવી તે વખતે ત્રીજે માળે જે નવો ભાડુઆત તેને આવ્યો હતો તે અંજનકુમાર દેસાઈ તેના બારણા પાસે ઉભો હતો.

તમહારે ડિટેક્ટીવ બનવું છે કે ?

વૈધરાજ:-

મુલરાજ

એચ.

ગડીયા

તમહારી આંખોમાં તેજ, કાંઠા (હાથ)માં જોર અને શરીરમાં ચેતન વગર-ડિટેક્ટીવ બની શકાતું નથી. તમહારા શરીરનો કમી થયેલો જીવંત સ્વપ્નાવસ્થા, હસ્તમૈથુન વગેરે ખરાબ દેવથી પુરૂષત્વ જતું રહેલું હોય તો આજે જ એક બાટલી એન્જસની લેવો. સાત દિવસમાં તમે પૂર્ણ નિરોગી થશો. વિચાર સંબંધી સર્વ પ્રકારના વિકારો દૂર કરી, તમને ખરા પુરૂષ બનાવશે. આજે જ મંગાવો. બા. એકની કીમત રૂ. ૨-૦-૦. ટ. બા. જી. [સ્પેશીયલ બનાવટ જીના રોગ માટે] રૂ. ૩-૦-૦.

લખો : મુલરાજ ફાર્મસી

મેઘવાડી, મુખ્ય નં. ૧૨

જીંદગીની જરૂરીઆતમાં અમૂલ્ય શું ? જે ઇચ્છા મુજબ
ધાર્યું કામ કરી શકે તે

વશીકરણ કવચ

આ વશીકરણ કવચથી તમે તમારા પ્રેમી અથવા પ્રેમીકાને વશ કરી શકશો. કુંવારી કન્યા સાથે લગ્ન થવાના હોય, લગ્ન થયેલા હોય, સ્ત્રી કબજામાં ન હોય અથવા અધિકારી, શેઠ માતા પીતા, સાસુ, નણંદ વહુ, વિગેરે આ વશીકરણ કવચ પાસે રાખવાથી વશ થાય છે. આ કવચ વરસોના અનુભવ પછી ઉપયોગમાં મુકેલ છે, ગરજીએ તુરત જ ઓર્ડર આપવો. સાદુ કવચ રૂ. ૭-૬-૦, સ્પે રૂ. ૧૫-૬-૦ પોસ્ટેજ આઠ આના અલગ. અટપટા કેસ માટે વિગતસર

લખો- પ્રો. જૈહરી. સેન્ટ્રલ સીનેમા પાસે, ગીરગામ, મુખ્ય નં. ૪

ઉઠાઉગીરે આ પડછંદ કાયાવાળા આદમીને જોયો. તે જ રીતે અજંનકુમારની દષ્ટિ પણ પોતાની સામે એક હાથમાં પિસ્તોલ રાખીને ઉભેલા ઉઠાઉગીર તરફ ગઇ. એ પિસ્તોલ ઉપર સાઇલેન્સર ચઢાવેલું તેની નજરે પડ્યું. તે બોલ્યો : ‘કેમ મીસ્તર ! તમે અહીં શી ધાંધલ મચાવી રહ્યા છો ?’

‘તું કાણ છે અને તારે એની શી પંચાત ? અમારી ધણી-ધણીયાણીની તકરારમાં વચ્ચે પડવાને તું શા માટે અહીં આવ્યો છે ?’ ઉઠાઉગીરે બોલ્યો.

‘ધણી-ધણીયાણી ! વાહ, ભાઈ, વાહ ! એટલે કે આ મંજુલા-બાઈ તમારી પત્ની છે અને તમે આ ગૃહના માલિક છો, એમ જ ને ?’

‘હા એમ જ છે. ચાલ્યો જ અહીંથી.’

‘નહિ, મીસ્તર ! એમ હું અહીંથી ચાલ્યો જવાનો નથી. તમે ધણી-ધણીયાણી નથી એટલું તો હું ચોક્કસપણે જાણું છું. પરંતુ કાંઈ અરેખર ધણી-ધણીયાણી હોય અને ધણી પિસ્તોલ વડે ધણીયાણીનું ખૂન કરવા માગતો હોય તો તે વખતે તેમાં દરમ્યાનગીરી કરવી એ પાડોશી તરીકેની મારી ફરજ છે એમ હું માનું છું. વળી એક બીજી વાત : જો તું આ ગૃહનો માલિક હોય તો તારે આ કપડા વડે તારું મોં છુપાવવું શા માટે પડે ? એ કપડું ખોલી નાંખ અને તારું મોં બતાવ, એટલે ખબર તો પડે કે તું કાણ છે !’

‘તું અહીંથી જાય છે કે કેમ, નહિતર—’ એમ કહીને ઉઠાઉગીરે પોતાના હાથમાં ધારણ કરેલી પિસ્તોલના ઘોડા પાસે આંગળી લઈ જવાનો યત્ન કર્યો.

પરંતુ તેને પિસ્તોલનો ઘોડો દબાવવાની તક ન મળી. અજંનકુમારની નજર પિસ્તોલ ધારણ કરેલા ઉઠાઉગીરના હાથ તરફ જ હતી. એટલે

ઉઠાઉગીર ઘોડો દબાવે તે પહેલાં જ અંજનકુમારનો પહાડી પંજો તેના હાથ ઉપર પડ્યો. હાથ મચકોડાયો અને પીસ્તોલનો ઘોડો દબાતાં તેમાંથી છૂટેલી ગોળા દીવાલમાં પેસી ગઈ. તેની ઉપર સાયલેન્સર ચડાવેલું હોઈ, સોડાવોટરની બાટલી ફોડતાં જેવો અવાજ થાય છે તેવો 'ફટ' કરતો અવાજ થયો.

બીજી જ ક્ષણે બીજા હાથ વડે અંજનકુમારે તેના હાથમાંથી પિસ્તોલ ખેંચીને એક બાજુએ ફેંકી. પિસ્તોલ બાજુમાં પડેલા કાચની નીચે જઈ પડી, અને આ બંને જણાની મલકુસ્તી જામી.

જે યુવાન પ્રત્યે આજ સાંજે પોતે તોછડું વર્તન બતાવેલું હતું તે આવી રીતે અચાનક પોતાનો મદદગાર બનશે, એવી તો મંજુલાને કલ્પના પણ ક્યાંથી હોય ? પરંતુ અત્યારે તેને અહીં આવેલો જોઈને મંજુલાના દિલમાં તેની પ્રત્યે એક પ્રકારનું માન પેદા થયું. જાણે ધ્રુવરે જ તેને પોતાની મદદને માટે મોકલ્યો હોય એમ તેને લાગ્યું.

આ બે જણા એક બીજાને મુક્કીઓ લગાવતા હતા અને પરસ્પરને પરાસ્ત કરવાનો દાવ ખેલી રહ્યા હતા. ઉઠાઉગીર ખડતલ હતો, શરીરે પણ મજબૂત અને કસાયેલો હતો, છતાં અંજનકુમારની પડછંદ કાયા સામે તેની કારી ફાવતી ન હતી. તે બેઉ જમીન પર હિચળી પડ્યા અને પરસ્પરને મુક્કા તથા પાટુઓ લગાવવા લાગ્યા. છેવટે અંજનકુમારે જોરથી એક મુક્કો ઉઠાઉગીરના લમણામાં લગાવ્યો અને તુરત જ બીજો મુક્કો તેના જડબામાં દીધો. આ બે મુક્કાએ ધારેલી અસર કરી. ઉઠાઉગીર બેભાન બની ગયો. અંજનકુમારે તેના અહેરા ઉપર બાંધેલું સફેદ કપડું ખેંચી લીધું અને ધારીને તેનું નિરીક્ષણ કર્યું. આ માણસને પોતે અગાઉ કાંઈ વાર જોએલો હોય એમ તેને લાગ્યું નહિ. પછી તે ઉભો થયો અને ખુરસી પાસે ઉભેલી મંજુલાને ઉદ્દેશીને બોલ્યો : 'મીસ મંજુલા ! આ માણસ કાણ છે અને અહીં શા માટે આવ્યો છે ?'

મંજુલાએ કહ્યું : ‘ હું તેને ઓળખતી નથી. તે ચોરી કરવાને માટે આવેલો હોવો જોઈએ, અને મારા સૂવાના ઓરડાની પાછલી બારીમાંથી તે દાખલ થયો હતો. ’

‘ એમ જ હોવું જોઈએ. હું સૂતો હતો તે વખતે મારી પાછલી બારીની પાછળ જે સીડી છે, તેની ઉપર કાંઈ માણસ ચડતું હોય એવો અવાજ મારા સાંભળવામાં આવ્યો એથી હું જાગૃત થઈ ગયો; અને તે પછી તુરત જ ઉપલા માળે કાંઈક ધમાધમ થતી હોય એવું મને લાગ્યું. મારા ખંડની ઉપર જ તમારો ખંડ હોવાથી તમારા ખંડમાં એ ધમાધમ થતી હશે એવી મેં કલ્પના કરી અને હું ઉપર આવ્યો. વાર, એની પિસ્તોલ ક્યાં ગઈ ? ’

‘ પિસ્તોલ તો આ કાચ નીચે સરકી ગઈ લાગે છે. ’ મંજુલાએ જણાવ્યું.

અંજનકુમારે નીચે નમીને કાચ નીચે સરકી ગયેલી પિસ્તોલ લેવાને હાથ લંબાવ્યો. એ વખતે તેની પાછળ કાંઈક સળવળાટ થતો તેના સાંભળવામાં આવ્યો. તેણે ફરીને જોયું તો ઉઠાઉગીર ઉભો થયો હતો. તે એ ઉઠાઉગીરને પકડવા ગયો, પરંતુ એ પહેલાં ઉઠાઉગીર બારણામાંથી બહાર નિકળી બારણાને બંધ કરી ચાલીમાં થઈને દાદર તરફ દોડ્યો. અંજનકુમારે બારણા પાસે પહોંચી આંચકા મારીને બારણું ઉઘાડી નાંખ્યું, અને તે પણ આ માણસને પકડવા માટે દાદર બાજુએ દોડ્યો. પરંતુ દાદર પાસે પહોંચ્યો તે વખતે ઉઠાઉગીર બીજો દાદર લગભગ ઉતરી ગયો હતો.

પોતાના હાથમાંથી આ માણસ આમ સહેલાઈથી છટકી જાય તે અંજનકુમારને ગમ્યું નહિ. તેણે બળે પગથિયાં ફૂદીને નીચે ઉતરવા માંડ્યું. એમ કરતાં તેને પગ સરકવાથી તે નીચે જઈ પડ્યો. દાદરના એક પગથિયા સાથે તેની બોચી અથડાઈ અને તેને કળ ચડી ગઈ. તેનું માથું ભમવા લાગ્યું. એ અકસ્માતને

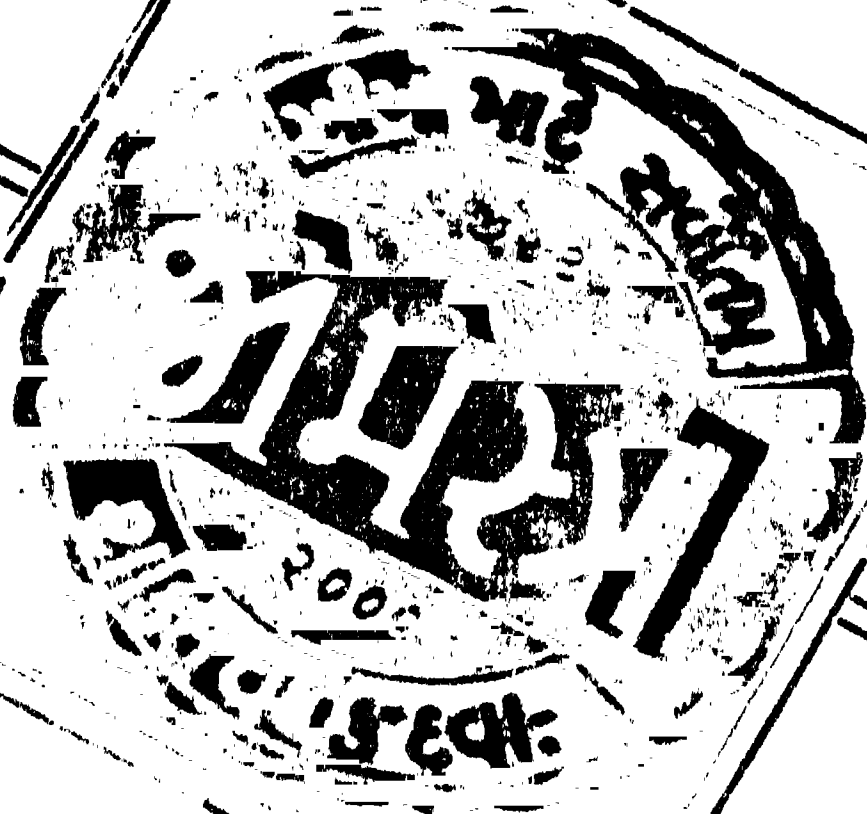
નહિ ગણુકારતાં તે એકદમ ઉભો થઈને નીચે ઉતરવા લાગ્યો. મકાનના પ્રવેશદ્વાર પાસે પહોંચ્યો તો પ્રવેશદ્વાર ખુલ્લું જોયું. તે પ્રવેશદ્વાર-માંથી બહાર નિકળ્યો અને તેણે ઉઠાઉગીરને જમણી બાજુ તરફ દોડતો જોયો. તે પણ તેની પાછળ દોડ્યો, પરંતુ આગલો માણસ ખૂણા પર એક રસ્તો પડતો હતો, તે રસ્તા તરફ વળી ગયો.

બીજી જ ક્ષણે મોટરના એન્જીનનો અવાજ સંભળાયો. તેણે ખૂણા પાસે જઈને જોયું તો એ રસ્તા પર એક મોટર વેગભરી ગતિએ ચાલી જતી તેની દૃષ્ટિએ પડી. મોટરની પાછળનો લાલ દીવો દૃષ્ટિએ પડતો હતો. તેનો નંબર અંધારામાં ઉકેલી શકાય તેમ ન હતો. માત્ર મોટર ઘેરા વાદળી રંગની હતી, એટલું તે જોઈ શક્યો.

તેને વિચાર આવ્યો કે આ ઉઠાઉગીર તેના સાગરીતની સાથે મોટરમાં અહીં આવેલો હોવો જોઈએ. સાગરીત મોટરમાં રહ્યો હશે અને ઉઠાઉગીર પાછલે દાદરે થઈને મંજુલાના શયનગૃહમાં પેઠો હશે. તેમણે અહીંથી છટકવા માટેની વેતરણ અગાઉથી જ કરી રાખેલી હોવી જોઈએ.

આવી રીતે પોતાના હાથમાંથી ઉઠાઉગીર છટકી ગયો, એથી અંજનકુમારના દિલને ઘણું જ લાગી આવ્યું. પરંતુ હવે તેને માટે પશ્ચાત્તાપ કરવો નકામો હતો. જો કે પોતે ઉઠાઉગીરના પંજમાં સપડાએલી નિર્દોષ યુવતિને બચાવી શક્યો, એટલું માત્ર આશ્વાસન લેવા યોગ્ય હતું. વળી એ ઉઠાઉગીરને મંજુલાના ખંડમાંથી કશું ચોરી જવાની તક મળી શકી નહિ એ પણ કાંઈ એાછી વાત ન હતી.

એ પ્રમાણે પોતાના મનને સાંત્વન આપતો અંજનકુમાર ત્યાંથી પાછો ફરી તેના મકાન તરફ જવા લાગ્યો.

એમ તો—
ગોળમાં પણ ગળપણ તો હોય છે જ ને?

સાકરની તોલે આવે ?
તેમ બીજી હડકઉ હવાઓમાં પણ કદાચ કાંઈક
ચુલ્લુ જણાતો હોય પણ નેમેસી નેટલો તો
નહીં-નહીં તે નહીં જ, શક્તિ-રકુરતી અને
સૌંદર્યની વૃદ્ધી માટે તેમજ પ્રદર-પ્રસૂતી,
વંધ્યત્વ અને ગર્ભાશયનાં દરદો માટે તથા
કસુવાવડ--સુવારોગ--હીસ્ટીરિયા અને
રતવાથી હમેશાં મુક્ત રહેવા માટે
આને તો હજારો સમજી સ્ત્રીઓ
નેમેસી જ વાપરે છે. તારે તમે ?
બધા હવાવાળા નેમેસી
વેચે છે.

એજન્ટો :—
કંચનલાલ વાડીલાલની
કું.
મંગળદાસ રોડ, મુંબઈ ૨.

૭ :

પરિચય વધે છે

અં જનકુમાર તેના મકાનના પ્રવેશદ્વાર તરફ જતો હતો ત્યાં તેણે મંજુલાને એ પ્રવેશદ્વારમાંથી બહાર નિકળીને આ તરફ આવતી જોઈ.

અને જણાં પરસ્પરની નજીક આવ્યાં એટલે તેણે મંજુલાને કહ્યું : ‘ એ બદમાશ નાસી ગયો. ખરું કહું તો તે મારી જ બૂલનું પરિણામ ગણાય. હું માનતો હતો કે તે એવો ખેલાન બની ગયો છે અને દશ બાર મીનિટ સુધી તો શુદ્ધિમાં આવી શકશે નહિ, પરંતુ—

‘ ના ના, એમાં તમારો કશો દોષ નથી. ’ મંજુલા બોલી. તે અત્યારે હાંફતી હતી : ‘ વારૂ, પણ હું અમુક વસ્તુ લેવાને માટે નીચે આવી છું. મેં તે વસ્તુ મારી પાછલી બારીમાંથી નીચે સાંકડો ગલીમાં ફેંકી દીધી હતી. એ વસ્તુ લેવાને માટે જ તે બદમાશ મારા ખંડમાં દાખલ થયો હતો. ’

‘ પાછલી ગલીમાં નાંખી દીધી હતી ! પરંતુ એ વસ્તુ શી છે ? અંજનકુમારે પ્રશ્ન કર્યો.

‘ તે ટાઇપરાઇટર ઉપર ટાઇપ કરેલી એક હસ્તપ્રત છે. ચાલે તમે મારી સાથે પાછલી ગલીમાં આવશો ? ’ એમ કહેતી તે આગળ વધી, અને મકાનની બાજુમાં જે ગલી પડતી હતી તે ગલી તરફ જવા લાગી.

અંજનકુમાર પણ તેની પાછળ ચાલ્યો. ચાલતાં ચાલતાં તે પૂછ્યું : ‘ ટાઇપ કરેલી હસ્તપ્રત શાની હતી અને એ માણસ એક એક હસ્તપ્રત ચોરવાને શા સારૂ આવ્યો હશે ? મારાથી કશું સમજતું નથી. ’

‘ હું પણ તે સમજી શકતી નથી. પરંતુ એ માણસ તેને માં જ આવ્યો હતો એ વાત ચોક્કસ છે. તે એક નવી તૈયાર કરવા આવેલી નવલકથાની હસ્તપ્રત હતી અને—’ તે આગળ બોલત અટકી ગઈ અને ગલીમાં આંગળા ચીંધીને બોલી : ‘ જુઓ, એ પડી !

મંજુલાના મગજ ઉપરથી એક મોટા બોળે દૂર થઈ ગયો હોય એવું તેના મુલાયમ વદન સામે બોતાં સમજી શકાતું હતું. એ અધારી ગલીમાં તેઓ દાખલ થયાં અને થોડાં ડગલાં આગળ ચાલ્યાં ત્યાં નીચે પથર ઉપર એક સફેદ વસ્તુ પડેલી અંજનકુમારની દૃષ્ટિએ પડી. ઉંચે દૃષ્ટિ કરતાં એક બારીમાંથી પ્રકાશ રેલાતો જણાયો. એ બારી મંજુલાવાળા ખંડની હોવી જોઈએ એમ અંજનકુમારને લાગ્યું. વળી આ ગલીમાં દાખલ થતાં એક દીવાલ હતી. તે દીવાલને ઓળંગીને મકાનના પાછલા ભાગમાં આવેલી નાની સીડી ઉપર થઈને મકાનની અંદર દાખલ થવાનું પલાયન થયેલા બદમાશને માટે જરી પણ મુશ્કેલ ન હતું, એમ હવે તેને સમજાયું.

અંજનકુમારે પથર પર પડેલી ચોપડી ઉપાડી. તેઓ ગલીમાંથી બહાર આવ્યાં અને રસ્તા પરની બત્તીના પ્રકાશમાં તેણે આ ચોપડીનું નિરીક્ષણ કર્યું. તેનો બેઉ બાજુનો ભાગ જમીન ઉપરના કાદવથી ખરડાયેલો દેખાયો. છતાં તેના ઉપરના પાના પર લખેલું નામ વાંચી શકાતું હતું. અને એ તેણે મોટેથી વાંચ્યું:

‘ચમત્કારીક નવલકથા : ભેદભરી ડિટેક્ટીવ શમશ્યા : લેખક : લક્ષ્મીનંદન વસાણી : અહો ! આ તો શ્રીમાન વસાણીની નવીન નવલકથા છે ! શું તમે તેમને ઓળખો છો ?’

‘હા, આજે જ તેમનું ખૂન થયું છે.’

‘ખૂન ! લક્ષ્મીનંદન વસાણીનું ખૂન ! કયે સ્થળે અને કાણે તેમનું ખૂન કર્યું ?’

‘ખૂનીનો પત્તો હજી લાગ્યો નથી. પરંતુ આજના સાંજના અખબારમાં મેં વાંચ્યું કે કદમપુર પાસે આવેલા તેમના ‘બદામી વીલા’માં તે રહેતા હતા, એ સ્થળે તેમનું ગઈ રાત્રે ખૂન થવા પામ્યું છે. નાસી ગયેલો બદમાશ તેમની આ છંદી નવલકથા લેવાને માટે જ આરા ખંડમાં ધુસ્યો હતો.’

‘પરંતુ એ માણસનો ઇરાદો આ ચોપડીને હસ્તગત કરવાનો હતો, એ તમે કવી રીતે જાણ્યું ?’

મંજુલાએ તેના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એ ઉઠાડીગીર તેના શયનગૃહમાં દાખલ થયો ત્યારથી અંજનકુમાર તેની મદદે આવી ચડ્યો તે દરમ્યાન જે ઘટના બની ગઈ હતી, તે અંજનકુમારને વિગતે સમજાવી.

અંજનકુમાર આ પુસ્તક ઉપરનાં ધૂળ અને કાદવને ખંખેરતો બોલ્યો : ‘ તમારી વાત તો ખરેખર આશ્ચર્ય પમાડનારી લાગે છે. તમારા કથન ઉપરથી સમજી શકાય છે કે એ માણસ કોઈ સામાન્ય ધરફોડ ઉઠાડીગીરી કરનારો ચોર ન હતો, પરંતુ આ પુસ્તક મેળવવાના ખાસ ઉદ્દેશથી જ તે તમારા ખંડમાં ધુસ્યો હતો. જે કે આવી એક હસ્તલિખિત પ્રત મેળવીને તે શું કરવા માગતો હશે, તે હું સમજી શકતો નથી. ’

‘ મારાથી પણ એ સમજાતું નથી. પરંતુ મને એમ લાગતું હતું કે તે તમારા હાથમાંથી છટકી નીચે ઉતરી, આ ગલીમાં દાખલ થઈને આ ચોપડી લઈને પલાયન થઈ જશે. એવો ભય હોવાને કારણે જ હું નીચે આવી હતી. ’

‘ તમારો એ ભય ખોટો ન હતો. પરંતુ તેને આ ગલીમાં દાખલ થવાની તક જ મળી નહિ. કારણ કે હું એકદમ તેની પાછળ ધસી આવ્યો, એટલે તે સીધો દોડીને જ્યાં તેનો સાગરીત મોટર સાથે ઉભો હતો, ત્યાં પહોંચી ગયો, અને એક જણા પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કર્યા વિના પલાયન થઈ ગયા. ’

અંજનકુમાર અને મંજુલા પુનઃ તેમના મકાનના પ્રવેશદ્વાર તરફ જવા લાગ્યાં. તે વખતે અંજનકુમારનું મન વિચારગ્રસ્ત બની ગયું હતું. આ રહસ્યભરી ઘટના વિષેના વિચારતરંગો તેના મનમાં ઉદ્ભવતા હતા. એક નવલકથાકારની નવલકથાની હસ્તલિખિત પ્રતને કબજે મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં ઉઠાડીગીરનો શો ઉદ્દેશ હશે એ તેનાથી સમજાતું ન હતું. એટલું જ માત્ર નહિ પરંતુ તેને એ જરીક અમરકાવિક પણ લાગતું હતું. ઉપરાંત આગલી રાત્રે મી. વસાણીનું ખૂન થાય છે અને બીજી રાત્રે તેની નહિ છપાએલી નવલકથાની પ્રત ઉપાડી જવાનો પ્રયત્ન થાય છે. એ પણ જરીક નવાઈ જેવું તે.

હતું જ ! ત્યારે શું એ એક ઘટનાને પરસ્પરની સાથે કાંઈ સંબંધ હશે ? આ હસ્તપ્રતનો કયળે લેવાને આવેલો માણસ વસાણીનો ખૂની હશે ? અને જો એમ હોય તો તેણે વસાણીનું ખૂન શા માટે કર્યું હશે ? તેની નવલકથાનો કયળે લઈને તે શું કરવા માગતો હશે ? પ્રસ્તુત પ્રશ્નોથી અંજનકુમારનું મગજ ભરાઈ ગયું.

મંજુલાનું મગજ પણ અત્યારે કાંઈ નિષ્ક્રિય ન હતું. તે આ નવલકથાની હસ્તપ્રત બકુલચંદ્રની પાસેથી તેની સૂચનાથી પોતાને ત્યાં લાવી હતી. અત્યારે તે પોતાના કમળમાં હતી એ વખતે તેની ચોરીનો પ્રયત્ન થયો હતો. પરંતુ એ પ્રયત્નને પૂર્ણ નિષ્ફળ બનાવવામાં અચાનક તેને અંજનકુમારની મદદ મળી ગઈ હતી. જો કે આ નવલકથા પોતાની પાસે ક્યાંથી આવી એ વિષે તો અંજનકુમારે તેને કશો પણ પ્રશ્ન કર્યો જ ન હતો. ગમે તેમ પણ એનો ખુલાસો કરવો જોઈએ એમ મંજુલાને લાગ્યું અને તેણે કહ્યું : ‘ હું આ હસ્તપ્રત પુસ્તકપ્રકાશકને આપવા માટે મારા શેઠ બકુલચંદ્રની પાસેથી મારે ત્યાં લાવી હતી. ’

‘ હું એ જાણું છું. ’ અંજનકુમારે ઉતાવળો જવાબ આપી દીધો.

‘ તમે જાણો છો ? ’ તે અંજનકુમારની સામે વિસ્ફારિત નયને જોઈ રહી : ‘ હું મી. બકુલચંદ્રને ત્યાં તોફારી કરું છું, એ તમારા જાણવામાં કેવી રીતે આવ્યું ? ’

પોતે આ એક ભારે બૂલ કરી દીધી છે, એમ અંજનકુમારને લાગ્યું. મંજુલા બકુલચંદ્રને ત્યાં તોફારી કરતી હતી એ પોતાના જાણવામાં કેવી રીતે આવ્યું તથા તે જે મકાનમાં રહેતી હતી તે જ મકાનમાં ત્રીજે માળે પોતે શા માટે ખંડ ભાડે રાખ્યો હતો એ વિષે કશો પણ ખુલાસો કરવાની તેની અત્યારે ઇચ્છા ન હતી. તેનાં કેટલાંક કારણો હતાં. પરંતુ પોતે કરી દીધેલી આ બૂલથી તે સપડાઈ ગયો અને જ્યારે મંજુલાએ તેને આવો સવાલ કર્યો, ત્યારે તેનો કાંઈ સંતોષકારક ખુલાસો કરવો જોઈએ, એવા વિચારથી તેણે જવાબ આપ્યો : ‘ આ મકાનમાં પહેલે માળે જે લોકો રહે છે, તેમની પાસેથી

મારા જાણવામાં આવ્યું હતું કે તમે બહુલચંદ્રને ત્યાં ટાઇપીસ્ટ તરીકે નોકરી કરો છો.’ જો કે તેનો આ જવાબ તદ્દન અસત્યથી બરેલો હતો.

‘પરંતુ એ લોકોએ કેવી રીતે જાણ્યું હશે ? મારો તો તેમની સાથે બિલકુલ પરિચય નથી. નથી હું તેમને ઓળખતી કે નથી તેઓ મને પિછાનતાં. અમે કદી અમર્યાં થે મળ્યાં નથી.’

‘બરાબર છે. પરંતુ આપણે કોઈ માણસને કદી મળ્યાં ન હોય, બિલકુલ ઓળખતાં ન હોય, તો પણ તે ક્યાં નોકરી કરે છે અથવા શો ધંધો કરે છે, એ જાણતાં હોય છે છીએ. વાર, પણ હવે મને એમ લાગે છે કે આપણે આ બનાવના સંબંધમાં પોલીસને બરાબર આપવી જોઈએ; કારણ કે એક તરફ મી. વસાણીનું ખૂન થાય છે અને બીજી તરફથી તેમની જ નવલકથાની છાપવાને માટે મોડલવામાં આવેલી હસ્તપ્રત ઉઠાવી જવાનો પ્રયત્ન થાય છે ! એ બેહિનો પરસ્પરની સાથે સંબંધ હોય તે બનવાનું છે. એટલે પોલીસ ખાતું પણ આ વિષયમાં વિશેષ રસ ધરાવે એ બનવાનું છે. તમારે ત્યાં ટેલીફોન છે ખરો ? જો હોય તો ટેલીફોનદ્વારા હું પોલીસ ઓફીસે બરાબર આપું.’

મંજુલાએ જણાવ્યું : ‘હા, હમણાં જ મારા શેઠ બહુલચંદ્રે મારે ત્યાં ટેલીફોનની ગોઠવણ કરાવી આપી છે. કારણ કે કેટલીક વાર તેઓ પોતાને ઘેરથી હું અહીં હોઉં તે દરમિયાન તેમના કામકાજને લગતી મને સૂચના આપતા હોય, મારે ત્યાં ગોઠવવામાં આવેલા ટેલીફોનથી વિશેષ સગવડ રહે છે.’

‘ચાલો, ત્યારે આપણે ઉપર જઈએ.’

તેઓ ઉપર ગયાં અને મંજુલાના ખંડમાં જઈને અંબનકુમારે નજીકની પોલીસ ઓફીસ ઉપર ટેલીફોન કર્યો અને અત્યારે મધરાત પછી આ સ્થળે બની ગયેલા પ્રસ્તુત બનાવને લગતી હકીકત જણાવી.

તે બ્યારે પોલીસને ટેલીફોન કરતો હતો ત્યારે મંજુલા એ ખંડમાં પડેલા કાચ ઉપર બેસીને તેની તરફ જોઈ રહી હતી. આ યુવાન તેને કોઈ અદ્ભુત અને રહસ્યભર્યો લાગતો હતો. તેના કહેવા

મુજબ તે થોડા દિવસ થયા ત્રીજે માળે રહેવા આવ્યો હતો. આજે સાંજે આ બનાવ બની ગયો, તે પહેલાં તેણે પોતાની સાથે પરિચય પાડવાનો યત્ન કર્યો હતો. વળી આ બનાવ બન્યો ત્યારે તે પોતાને મદદ કરવાને માટે અચાનક ચોથે માળે આવી ચડ્યો હતો તેની એ મદદ મળી ન હોત તો કદાચ પોતાનું ખૂન થયું હોત, અથવા તો પોતે ગંભીર રીતે જખમી થઈ હોત એમ પણ મંજુલાને લાગતું હતું. એ બધું છતાં પણ આ યુવાન તેનું નામ અંજનકુમાર હરિનાગાયણ દેસાઈ છે એટલું જણાવ્યા સિવાય પોતાનો વિશેષ પરિચય આપવાને તૈયાર ન હતો. એથી જ તેનું આખું વર્તન મંજુલાને અદ્ભુત અને રહસ્યભર્યું લાગતું હતું.

* * *

—તમારું લવિષ્ય સીનેમાની જેમ નજરે જુઓ—
જદુઈ ક્રીસ્ટલ યાને ચમત્કારીક આયનો

આ આયના મારફતે તમારા સગા, સંબંધી, મિત્રો તથા ગુજરી ગયેલાઓ સાથે વાતચીત થઈ શકે છે. લોટરી, રેસ, પ્રેમ તથા તમારા લગ્ન કાની સાથે થાશે તેનું નામ જાણી શકાય છે. ગુપ્તમન, પરીક્ષાનું પરિણામ વગેરે જોઈ શકાય છે. બાર વરસની અદર લગભગ લાખો માણસો આ ચમત્કારીક આયનાથી લાભ ઉઠાવી રહ્યા છે, તમે પણ આજે જ એક મંગાવી કાયદો ઉઠાવો. ક્રીમત નંબર ૧ રૂ. ૧૦, નંબર ૨, રૂ. ૮, નંબર ૩, રૂ. ૨, પોસ્ટેજ આઠ આના બધારે. પરદેશ માટે અનુક્રમે ૨૦ તથા ૮ અને ૫ શીલીંગો એડવાન્સ.

પ્રોફેસર જૈહરી (હીપ્નાટીસ્ટ) સેન્દ્રલ સીનેમા પાસે, મુંબઈ ૪

છેલ્લાં દુર વર્ષો થયાં લાખો લોકોએ જેની પ્રશંસા
— કરેલ છે તેવા આતંક નિગ્રહ ઔપધાલયની —

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ

એ પૃથ્વીપરનું અમૃતજ છે. પાચનશક્તિ સતેજ કરી નવું લોહી તથા
વીર્ય પેદા કરી, શરીરમાં શક્તિ અને સ્ફૂર્તિ લાવે છે. નસોનસમાં જેમ
.....પેદા કરી ચૈતન્યહીન અંગોમાં શક્તિ લાવી નવચૌવન બક્ષે છે.....

ડિ. ડર ગોળીના રા. ૧

નિગ્રહ ઔપધાલય : જામનગર

(કાઠિયાવાડ)

આતંક

અમદાવાદ એજન્ટ:- ડૉ. ચ. વી. ભેશી.

કૃષ્ણભાઈ કાયાવાળા, રીચીરોડ.

સુરત એજન્ટ :- સી. એન. અવસ્થા, કાળુપીડ.

નડીયાદ એજન્ટ :- ભોળીલાલ સી. જનોડીયા, અમદાવાદી બજાર.

બાગમળીયા
બનાવનારને

પુ

શ

ખ

ખ

ર

દરેક જાતની આંખાની કલમો તથા અંગ્રામો શેરીયા
ચીક, લીંબુ, મોસંખી, સંત્રા, ચેપકુટ, ઘટાલીઅન
લીંબુ, ખી વગરની જામફળી, ત્રાણ વરસે ફળનારી
ખાના નાળીએરી, યુકેલીપ્ટસ, મીઠી પીસબવેલ, રાતની
રાણી, રંગમેરંગી શોભાનાં ઝાડો, વગેરેની કલમો બનાવી
વેચનાર:- સારી નર્સરી બદલ ચલેન્જ ટ્રેડી, ગોલ્ડ મેડલ
અને બીજા મેડલો મેળવ્યા છે.

ખાત્રીના ઝાડો માટે અમારી નર્સરી ખરોડા
સ્ટેટમાં રજીસ્ટર થએલી છે. કેટલાંય મફત.

વરી કાળાભાઈ ભાણાભાઈ નર્સરીમેન

કે. એ, ગાર્ડન મુ. પો. ધમડાછા,
સ્ટેશન અમલસાડ (બી. બી. સી. આઈ. રેલ્વે)

૮ : ગંજીપાનો એકાંતિક ખેલાડી

મંજીલો ત્યાં આવેલો ઉઠાઉગીર ચામર રોડના ખૂણા પરથી તેના સાથીદાર સાથે મોટરમાં બેસીને પલાયન થઈ ગયો. મોટર મારમાર કરતી જતી હતી. તેનો સાથીદાર મોટર ચલાવતો હતો. ઉઠાઉગીર તેની બાજુમાં બેઠો હતો. તે બાજુમાંથી ડોકાઈને પાછળ દ્રષ્ટિ કરતો હતો. જે સ્થળે મોટર ઉભી હતી તે સ્થળે તેણે પોતાની ઉપર મંજીલોના ખંડમાં હુમલો કરનાર જીવાનને જોયો. મોટર આગળ ચાલીને બીજા રસ્તા તરફ વળી. દૂર ઉભેલા દેખાતા જીવાને આ મોટરનો પિછો લેવાનો કોઈ પ્રયત્ન કર્યો ન હતો, એવી ઉઠાઉગીરની ખાતરી થઈ; અને પછી તે પોતાનું જડણું ચંચવાળવા લાગ્યો. હજી પણ એ જીવાનના મજબૂત મુકાના મારથી તેનું જડણું દુઃખતું હતું, અને સાથેસાથ તેના યત્નમાં મળેલી નિષ્ફળતા પણ તેના મનમાં સાલતી હતી.

‘ત્યારે તમે તમારું કામ સિદ્ધ કરી શક્યા નહિ, એમ જ ને ?’ એ બે જણા વચ્ચે ચાલતી વાત દરમિયાન મોટર હાંકનારે ઉઠાઉગીરને ઉદ્દેશીને બોલ્યો : ‘વઝીરમહમદ, પોતાના નિષ્ફળ બનેલ શાગિર્દને અંજમ આપણા માલિકને હાથે કેવા પ્રકારનો આવે છે, એનો તમને ખ્યાલ હશે જ ! છતાં એનો ખરો ખ્યાલ તો તમે માલિકની મુલાકાત લેશો ત્યારે જ આવી શકશે.’

વઝીરમહમદના મનમાં પણ અત્યારે એ જ વિચાર ચાલી રહ્યો હતો. તે અસ્વસ્થ બની ગયો હતો. તેણે કહ્યું : ‘એમાં મારો તો કશો પણ દોષ ન હતો. જો ત્રીજો માળે રહેતો માણસ વચ્ચે ન આવ્યો હોત તો હું જરૂર—’

‘પરંતુ તમારી પાસે પિસ્તોલ તો હતી ને ?’ મોટર હાંકનારે બચંકર સૂચન કર્યું.

‘કાંઈ પણ કાર્યના સંબંધમાં વાતો કરવી જેટલી સહેલી છે, તેટલું તે કાર્ય કરવું સહેલું હોતું નથી. તમારી વાત તો ‘રણમાં નહિ તે શૂરો’ એના જેવી છે. હું એ ખંડમાં દાખલ થયો ત્યારે આવું બધું બની આવશે અને એ માણસ વચ્ચે પુરાશે એવી મને ક્યાં ખબર હતી? અને વળી એ માણસ પણ કાંઈ સાધારણ મવાલી ન હતો. તેના પડછંદ બદન અને રાઠોડી પંજનો તો જેને અનુભવ થયો હોય તેને જ ખ્યાલ આવી શકે. જે તે આટલો મજબૂત હોવાનો મને પહેલેથી ખ્યાલ હોત તો તેને મેં જોયો કે તુરત જ ઊડાવી દીધો હોત, પરંતુ—’

એ બધી વાત તમે આપણા માલિકને કહેજો. એટલે પછી માલિક તરફથી તમને શો જવાબ મળે છે, તે તમને સમજાશે. વજીરમહમદ! તમારા જેવો મજબૂત અને કસાએલા શરીરવાળો માનવી, બીજાને પોતાના કરતાં વધારે બળવાન માને એ ખ્યાલ જ મને તો નવાઈ ભરેલો લાગે છે.’

‘બહુ થયું. હવે વધારે બોલીને મને ન ચીડવો.’ વજીરમહમદે કહ્યું.

અને જણા મૌન બની ગયા. મોટર તો તેની પ્રથમની ગતિએ જ આગળ ચાલતી હતી.

થોડી વાર પછી વજીરમહમદે તેના સાથીને પ્રશ્ન કર્યો: ‘વાર, પણ દિલીપનગરની સેન્ટ્રલ જેલમાંથી નાઠેલા કેદી બળવંતરાયના સંબંધમાં કાંઈ વિશેષ સમાચાર જાણવામાં આવ્યા છે ખરા?’

‘વિશેષ કાંઈ જાણવામાં આવ્યું નથી, પરંતુ આજ સાંજસુધીમાં જેલના વોર્ડરો કિંવા ચંદ્રનગરની પોલીસ તેને પકડી શકે એમ નથી એ વાત ચોક્કસ છે. અને બળવંતનો મને જે પરિચય છે, તે ઉપરથી હું માનું છું કે તેઓ તેને પુનઃ ગિરફતાર કરી શકે તેમ પણ નથી. કારણ કે અત્યારે તો તે કાંઈ જુદા જ વેષમાં ક્યાંનો ક્યાં દૂર પહોંચી ગયો હશે.’

લગભગ ત્રણેક માઈલ પસાર કર્યા પછી મોટર એક મોટા બંગલાની પાસે આવી પહોંચી. એ બંગલાની ફરતો વિશાળ બગીચો હતો. બમીયા ફરતી પથરની ઊંચી દીવાલ હતી. આખી દીવાલ પર કાચના તાના મોટા કકડા જડી દેવામાં આવ્યા હતા કે જેથી કાંઈ માણસ તે દિવાલ ઓળંગીને અંદર આવવાનો પ્રયત્ન કરી શકે નહિ. એ બંગલો અત્યારે અંધકારથી વીંટળાયેલો જણાતો હતો. પરંતુ આગલા કમ્પાઉન્ડમાં દાખલ થઈને મોટર બંગલા પાસે પહોંચી એટલે તેનું પ્રવેશદ્વાર ઉઘડ્યું અને અંદરનો પ્રકાશ બહાર ફેલાયો. વઝીરમહમદ અને તેનો સાથી મોટરમાંથી ઉતરી પગથિયાં પર ચડી વરંડા પર આવ્યા અને અંદરના હોલમાં દાખલ થયા. પ્રવેશદ્વાર પુનઃ બંધ થઈ ગયું.

‘માલિક ક્યાં છે?’ વઝીરમહમદે બંગલાનું પ્રવેશદ્વાર ઉઘાડનાર એક ઠીંગણા કદના માનવી સામે જોઈને પૂછ્યું.

‘તેઓ તેમના આરામ ખંડમાં બેઠા છે.’ ઠીંગણા માણસે એક ઓરડા તરફ આંગળી ચીંધીને કહ્યું. આ માણસ કદમાં ઠીંગણો હતો છતાં તેનું બદન મજબૂત હતું, તેના બાહુ માંસલ હતા અને તેની આંખો તો જાણે અગ્નિ વર્ષાવતી હોય એવી લાગતી હતી. તેણે સવાલ કર્યો: ‘વઝીરમહમદ! તમે જે લેવાને માટે ગયા હતા તે લઈ આવ્યા?’

‘ના.’ વઝીરમહમદ ધુરક્યો અને આ માણસની સાથે વધુ વાત કરવા નહિ રોકાતાં જે ઓરડો તેણે બતાવ્યો હતો એ ઓરડા તરફ ચાલ્યો. એ ઓરડાના પ્રવેશદ્વાર પાસે પહોંચીને તેની ઉપર તેણે અવાજ કર્યો. તેના જવાબમાં અંદર આવવાની મંજૂરી આપનારો અવાજ ઓરડામાંથી સંભળાયો. એટલે વઝીરમહમદ બારણાને ધક્કો મારી અંદર દાખલ થયો. પુનઃ બારણું બંધ કરી દીધું.

આ ઓરડો વિશાળ હતો. વચ્ચે એક ટેબલ અને ખુરસી હતાં. ખુરસી પર એક માણસ એકલો બેઠો હતો. ટેબલ ઉપર વીજળીની બેઠી હતી. તેનો પ્રકાશ એવી રીતે પડતો હતો કે એકદમ ખુરસી

પર બેઠેલા માણસનું મુખ અંદર આવેલો માણસ જોઈ શકે નહિ. ટેબલ ઉપર ગંજીપાનાં નાનાં પત્તાં ખુલ્લાં પડ્યાં હતાં. ખુરસી પર બેઠેલા માણસના બે હાથ એ પત્તાં સાથે ગેલ કરતા હતા. અથાત્ જોતે વજીરમહમદ પોતાનો માલિક માનતો હતો તે આ ઓરડામાં એકલો બેઠો બેઠો ગંજીપાથી ખેલતો હતો. વજીરમહમદ ટેબલની સામી બાજુએ બેસી રહ્યો. તેની આંખો પર સીધો પ્રકાશ પડતો હોવાથી તે તેના માલિકનો ચહેરો જોઈ શકતો ન હતો. માત્ર શરીર વગરના બે હાથ ટેબલ ઉપરના પ્રકાશમાં ગંજીપો ખેલતા દેખાતા હતા. આ દૃશ્યે તેના આખા શરીરમાં કમકમાટી ઉપજતી.

મંજુલાના ખંડમાં મંજુલાનું ખૂન કરવાને માટે તૈયાર બનેલો તથા પડછંદ જેવા અંજનકુમારની સાથે મલકુસ્તી કરનાર વજીરમહમદ અત્યારે ગરીબ ગાય જેવો બનીને માલિકના બોલવાની રાહ જોતો બેસી હતો. છેવટે એક ઉદ્ગાર તેને કણ્ઠગોચર થયો :

‘તને જે કામ માટે મેં મોકલ્યો હતો તેમાં નિષ્ફળ બનીને તું અહીં આવ્યા છે ને ?’

અવાજ મૃદુ હતો, મુલાયમ હતો, પરંતુ એ મૃદુતા અને મુલાયમતાની પાછળ રહેલી ભીષણતાનો વજીરમહમદને ખ્યાલ હતો, અને તેથી જ પોતાના સુકાએલા હોઠ પર જીભ ફેરવીને તેને ભીંજવવા લાગ્યો. તેનું મસ્તક નીચું નમેલું હતું અને તેની નજર હજી પણ માલિકના ગંજીપો ખેલતા હાથ પર જ ફરી રહી હતી.

‘હા.’ તે નિરાશાપૂર્ણ સ્વરે બોલ્યો : ‘હું-હું એ વસ્તુ મેળવી શક્યો નથી, પરંતુ આપ એ કેવી રીતે જાણી શક્યા ?’

‘દોસ્ત વજીરમહમદ ! તું અંદર દાખલ થયો તે વખતે તારા સર્વાંગનું નિરીક્ષણ કરતાં જ તારી નિષ્ફળતા સમજાઈ ગઈ હતી. પરંતુ એ નિષ્ફળતાનું કારણ શું ?’

વજીરમહમદ એક પગલું ટેબલની નજીક આવીને બોલ્યો : ‘સાહેબ ! એ મકાનનું રસ્તા ઉપરનું દાર બંધ હતું એટલે સ્વાભાવિક રીતે જ તેની પાછળની દીવાલ ઓળંગીને એ મકાનની પાછ-

ળના ભાગમાં એક સીડી પડી હતી, તેની ઉપર ચડીને હું એથે માળે ગયો, એ છોકરીના ઓરડામાં કશી પણ હરકત વગર દાખલ થયો અને—

‘હું એ બધું તને નથી પૂછતો. મારો સવાલ માત્ર એટલો જ છે કે તું નિષ્ફળ કેમ બન્યો?’

વજીરમહમદના પગ ધ્રૂજતા હતા. માલિકને પોતાની બધી હકીકત કેવી રીતે સમજાવવી એનો તેના મનને વિચાર થતો હતો. છેવટે તેણે અસ્વસ્થ ચિત્તથી અને તૂટક વાક્યોમાં પણ પોતાની તમામ હકીકત જણાવીને કહ્યું : ‘માલિક ! આ પ્રમાણે બનવાથી મને નિષ્ફળતા મળી છે. જે કે મારી એ નિષ્ફળતાને ઢાંકવાને માટે હું કોઈ બહાનું કાઢવા ઇચ્છતો નથી. પરંતુ—’

‘મારી પાસે આવીને મારો માણસ કોઈ પણ બહાનું બતાવે તે હું પણ પસંદ કરતો નથી.’ માલિક બોલ્યો. આ વખતે પણ તેની દૃષ્ટિ તો ટેબલ તરફ જ હતી, અને એ હાથો વડે તે ટેબલ ઉપર મૂકેલ ગંજીપાની આજી ખેંચી રહ્યો હતો.

‘જે માણસ મારા કામની વચ્ચે પૂરાયો હતો તે—’ વજીરમહમદ કહેવા લાગ્યો.

‘એ માણસ ગમે તે હોય તેની મને પરવા નથી. તેમ જ તે માણસ કોણ હતો—કેવો હતો એ પણ હું જાણવા માગતો નથી. પરંતુ વજીરમહમદ, એ છોકરીએ આ નવલકથાની હસ્તલિખિત પ્રત વાંચી હશે એમ તું માને છે ખરો?’

‘હું તે કહી શકતો નથી. કેમકે હું તેના સૂચના ઓરડામાં દાખલ થયો એ વખતે થયેલા અવાજથી તેનું બારણું ઉઘાડીને તે કુંબર ઉપર ઉભી રહી હતી, અને ચોપડી તો તેના ટેબલ ઉપર પડી હતી.’

‘એ ગમે તેમ હોય, પરંતુ તું એટલી મોડી રાત્રે ત્યાં પહોંચ્યો કે વખતે એ છોકરી જાગતી હતી એ જ બતાવે છે કે કદાચ તે એ

વાંચતો હોવી જોઈએ. જો એમ હશે તો એ ઘટના તેને માટે વધારે ભયંકર અને બીષણ બનશે. ’

અત્યારે પણ તે સ્વાભાવિક અને મુલાયમ સ્વરે જ બોલતો હોય એમ લાગતું હતું. પરંતુ તેની એ મુલાયમતા જ તેના હૃદયમાંથી જાણે ભયંકર વિષને બહાર ખેંચી કાઢતી હોય એવું તેના સ્વભાવથી પરિચિત વઝીરમહમદને લાગતું હતું. કશું પણ બોલ્યા વગર તે શાંત-પણે ઉભો રહ્યો. તેના માલિકનું ગંજીપાની સાથે ખેત્રવાનું કાર્ય ચાલુ હતું. એક મીનીટ પસાર થઈ ગઈ. છેવટે તે બોલ્યો : ‘ વઝીરમહમદ, તું જઈ શકે છે. હવે આ વિષયમાં શું કરવું તેનો હું વિચાર કરીને નિર્ણય કરીશ. ભવિષ્યમાં બીજા પ્રયત્નમાં આપણને પૂરી સફળતા મળવી જ જોઈએ. કારણકે એ સફળતાની ઉપર જ આપણી સુરક્ષિતતાનો આધાર રહેલો છે. ’

વઝીરમહમદે કહ્યું : ‘ માલિક ! આપ ખેરીકર રહો. હું આપના ફરમાનને નિષ્ફળ નહિ થવા દઉં. ’

‘ એક વખત તો તું નિષ્ફળ થયો છે, એટલે બીજી વખત તારા શબ્દો પર કેવી રીતે ઇતબાર રાખી શકાય ? વારૂ, તું હવે જઈ શકે છે. ’

વઝીરમહમદ કાંઈક બોલવા જતો હતો, પરંતુ માલિકની સામે દલીલ કરવી યોગ્ય નથી એમ માનીને તે મૌન રહ્યો અને પ્રવેશદ્વાર તરફ ચાલ્યો. તે પ્રવેશદ્વારની પાસે ક્ષણવાર ઉભો રહ્યો. તેણે પોતાની પીઠ પાછળ દૃષ્ટિ કરી. એ જ હાથ બાજુ ખેલી રહ્યા હતા. જાણે જગતમાં પોતાના સિવાય બીજી કાંઈ પણ વ્યક્તિ અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી, એવી ભાવનાપૂર્વક આ બીષણ માનવી તેના ખેત્રનકાર્યમાં મશ્ગુલ બની રહ્યો હતો. તેની સામે જેતાં, તેની બીષણતાનો વિચાર કરતાં વઝીરમહમદના વદન ઉપર પ્રસ્વેદનાં બિંદુ બમ્બ્યાં અને રૂમાલ વડે પરસેવાને લૂછતો તે ઓરડામાંથી બહાર નિકળ્યો.

*

*

*

૯ : મંજુલાના મોતની આગાહી

વઝીરમહમદ તેના માલિકવાળા ખંડમાંથી બહાર નિકળીને આગળ ચાલી થોડે દૂર જતાં, એક ખંડમાં તેનો મોટરવાળો સાથીદાર દેખાયો. તેની પાસે ટેબલ ઉપર ચાહતી કીટલી અને બે રકાબી-પ્યાલા પડ્યા હતાં. તેમાંથી એક પ્યાલામાં કીટલીમાંથી ચહા રેડીને તે ચહાપાન કરવાની શરૂઆત કરતો હતો. વઝીરમહમદ પણ તેની પાસે જઈને બીજી ખુરસી પર બેઠો, અને તેણે કીટલીમાંહેની ચહા બીજા કાપમાં રેડીને તેના સાથીદારનું અનુકરણ કર્યું.

‘કમ, માલિક પાસે જઈ આવ્યા ?’ સાથીદારે પૂછ્યું.

એ પ્રશ્ન કરતી વખતે તે વઝીરમહમદના ચહેરા તરફ વેધક દૃષ્ટિએ જોઈ રહ્યો હતો. વઝીરમહમદના ચહેરા પર ચિંતા અને ભયન રેખાઓ અંકાઈ રહી હતી. તેનું આખું શરીર અત્યારે પણ સહેજ ધ્રુજતું હતું.

થોડી વાર સુધી તો તેણે પોતાને કરવામાં આવેલા સવાલને જવાબ આપ્યો નહિ. ચહાપાન દ્વારા તે પોતાની ધ્રુજરીને ખાળવાનો, મનમાંથી ચિંતા અને ભયને ટાળવાનો તથા મનની રકુર્તિને સંભાળવાનો જાણે યત્ન કરી રહ્યો હોય એમ લાગતું હતું. કંખાલી થયો એટલે ગજવામાંથી એક સીગારેટ કાઢીને સળગાવી અને પછી તેણે જવાબ આપ્યો : ‘માલિક મારી સાથે વાતો કરતા હતા તે દરમિયાન પણ તેમનું ગંજીપા સાથે ખેલવાનું કામ ચાલુ જ હતું એ વખતનું, તેમનું ગાંબીર્ય અને ભયાનકતા હજી પણ મને ભૂલેલે છે.’

‘એ ભયને માટે કાંઈ ચોક્કસ કારણ છે ખરું ?’

‘હા, માલિક એમ માને છે કે જેના મકાનમાં હું દાખલ થયે હોઉં તે મંજુલાએ વસાણીની ચોપડી વાંચેલી હોવી જોઈએ. માલિકની એ માન્યતા અને તેથી નીપજનારા પરિણામની આગાહી કરવાનું કાર્ય સહેલું નથી.’

સાથીદાર બોલ્યો : ‘ એટલે ! જો મંજુલાએ વસાણીની ચોપડી વાંચી હોય તો તેનું પરિણામ ફેવું આવે, એની કલ્પના આપણને ભલે ન હોય માલિક એની કલ્પના કરી શકે એમ છે. ’

‘ એ ખરાબર છે. ’ વઝીરમહમદે કહ્યું : ‘ છતાં પણ મને લાગે છે કે એ ચોપડી મંજુલાએ વાંચી હોય યા ન વાંચી હોય, તેને માલિકની ચોખ્ખા સાથે કશો સંબંધ નથી. કારણ કે તેણે ચોપડી વાંચી હોય તો પણ તેની અંદરના રહસ્યનો તેને ખ્યાલ આવી શકે તેમ નથી. ’

‘ હા, તારું કહેવું સાચું છે. પરંતુ જો મંજુલાએ તે ચોપડી વાંચી હોય અને તે પુસ્તકની વસ્તુગુચ્છણીમાં રહેલા રહસ્યનો તેને ખ્યાલ આવી જાય તો ભવિષ્યમાં તેનું પરિણામ ફેવું ભયંકર આવે તે આપણે કેવી રીતે જાણી શકીએ ? ’

વઝીરમહમદે કહ્યું : ‘ એ પણ વિચારવા જેવો મુદ્દો તો ખરો જ, અને આપણા માલિક ઝીણામાં ઝીણી વિગતોને પણ જવા દેતા નથી. પરંતુ તો પછી મારા મનમાં ભય પેદા થાય છે કે હવે એ છોકરી સુરક્ષિત નથી. તેને આ દુનિયામાંથી જરૂર વિદાય લેવી પડશે. ’ અને વઝીરમહમદે ખારણા તરફ દષ્ટિ કરી. કેમ જાણે તે તેના માલિકના ખંડમાં દષ્ટિ પહોંચાડીને ટેબલ સામે ખુરસી પર બેઠેલા માલિકને ગંજીપાથી ખેલતો જોતો હોય ! એ દશ્યથી તેનું અંતર એકદમ ભયભીત બની ગયું હોય એવી રીતે તે ધ્રુજી ઉઠ્યો અને બોલ્યો : ‘ કરીમખાન ! માલિકના મૃદુ અને મંજુલ અવાજની પાછળ રહેલી બીપણતા હજી પણ મારાથી ભૂલી શકાતી નથી. ’

કરીમખાન તેની સામે જોઈ રહ્યો. તેણે કશો પ્રત્યુત્તર આપવાને બદલે ગજવામાંથી સીગારેટ કાઢીને સળગાવી. બેઠે જણ્યા ધૂમ્રપાન કરવા લાગ્યા, અને આ ખંડમાં બીપણુ શાંતિ છવાઈ ગયું.

નવલકથા ::

* * *

પુરુષત્વથી સંપૂર્ણ બનેલ માણસને સુદ્ધાં ક્યારેક સંતાન હોતું નથી. આ એક નવલકથા છે. પણ સ્ત્રીઓનું આરોગ્ય બગડવાથી સંતાન થતાં નથી એ સત્યકથા છે. આસાનુની એક બાટલીથી શ્વેત પ્રદર, (સફેદ ધાતુ), રક્ત પ્રદર અને માસીક માંદગી સંબંધની સર્વ પ્રકારની તકરારો દૂર કરી તે શક્તિવાન અને નિરોગી બતાવે છે. તેમજ તમારા સંતાન સુડોળ અને નિરોગી બને છે. આજે જ મંગાવો. બા. કી. રૂ. ૨-૮-૦ ટ. ખ. જુહા.

(જુના રોગ માટે સ્પેશીયલ બનાવટ રૂ. ૩-૮-૦)

લખો :— મુલરાજ કાર્મસી. મધવાડી, મુંબઈ નં. ૧૨

✽

તમારી અગત્યની મુંઝવણો દૂર કરવા પ્રોફેસર જૈહરીનાં સલાહ લ્યો. પ્રો. જૈહરી દેવલાલીયાળા વ્યવહારીક ખાતતોના અવિષ્ય સંબંધીના જેવા કે પ્રેમમાં નીરાશા, સંતાન સંબંધી ચીંતા, ફાટ-ફચેરીના કામમાં ફતેહ, શત્રુ પર વિજય, ધંધા અને તોફરીમાં લાભ, લાંબા સમયના રોગી, છુત, પીશાય મુક વમરેના વળગાડતી ઉપાધીમાંથી બચવા માટે તેનો વિધીપુર્વક ઇલાજ કરી

તાવીજ બતારી આપવામાં આવે છે. તમે રૂબરૂ મુલાકાત ન લઈ શકતા હો તો તમારી મુંઝવણના પાંચ સવાલો સીતમંધ કવરમાં લખી મોકલો. તેનો સાચો જવાબ તમને રૂ. ૧-૪-૦ માં મળશે. પોસ્ટેજ છ આના વધારે.

પ્રોફેસર જૈહરી (હીપ્નોટીસ્ટ) સેન્ટ્રલ સીનેમા પાસે મુંબઈ ૪

૧૦ :

ડિટેક્ટિવ ન્યોતિપ્રસાદ

એક ઉંચી કિસમની સુંદર અને દમામદાર મોટરે ચંદ્રનગર શહેરના ઉત્તર તરફના દરવાજામાં પ્રવેશ કર્યો.

‘રાવસાહેબ ! આખરે આપણે પુનઃ આપણા શહેરમાં આવી પહોંચ્યા. ’ મોટર હાંકનાર યુવાને પોતાની બાજુમાં બેઠેલા એક પ્રૌઢ ગૃહસ્થને ઉદ્દેશીને કહ્યું.

‘હા, ગમે તેમ હોય તો પણ દરેક માણસને પોતાનું વતન સૌથી વધારે વહાલું લાગે છે. આપણે અન્ય સ્થળે ગયા હોઈએ ત્યાં આપણા મકાન કરતાં પણ અધિક સાહેબી હોય, અચ્છો અચ્છો વાનાં થતાં હોય, આપણી દરેક પ્રકારની સગવડ જળવાતી હોય, તો પણ તે સ્થળે આપણને કાંઈક અતડાપણું લાગે છે; જ્યારે આપણા વતનમાં-પોતાના મકાનમાં આપણું મન વધારે સ્વસ્થ અને શાંત બની જાય છે. ’

‘એનું કારણ શું હશે ? ’

‘મને તો એમાં મનનું કારણ જ લાગે છે. દરેક માનવીના મનમાં એછા યા વધુ અંશે ‘મારાપણું’ રહેલું હોય છે. આ માફક છે અને આ પારકું છે, એવો ભેદ તેના દિલમાં રહ્યા જ કરે છે. અને તેથી જ પારકાની સાહેબી કરતાં પોતાની ગરીબાઈ તેને વધારે સુખપ્રદ અને સ્ફુર્તિદાયક જણાય છે. ’

આ બે જણા એ પ્રમાણે વાતો કરી રહ્યા રતા. મોટર ચંદ્રનગર શહેરના રાજમાર્ગે પસાર કરી રહી હતી. એમ કરતાં તે મનહર સ્ટ્રીટમાં દાખલ થઈ અને એ મનહર સ્ટ્રીટમાં આવેલા એક મકાનના પ્રવેશદ્વાર પાસે ઊભી રહી.

બેઠે જણા મોટરમાંથી ઉતર્યા. તેઓ પ્રવેશદ્વાર બોલીને એ મકાનમાં દાખલ થાય, તે પહેલાં આપણે તેમને થોડો પરિચય કરી લઈએ. જેને રાવસાહેબના સંબોધનથી ઉદ્દેશવામાં આવ્યો હતો, તેનું

નામ જ્યોતિપ્રસાદ હતું; જ્યારે મોટર હાંકનાર યુવાન અરુણકુમારના નામથી ઓળખાતો હતો. જ્યોતિપ્રસાદ અત્યારે ચંદ્રનગરમાં ખાનગી ડિટેક્ટીવ તરીકે કામ કરતો હતો. તેનો પિતા મોટો વેપારી હતો, શરાશીનો ધધો ચલાવતો હતો. તેને સંતાનમાં જ્યોતિપ્રસાદ એક જ પુત્ર હતો. જ્યોતિપ્રસાદને તેણે સારી કેળવણી આપી હતી. તે કાલેજમાં બી. એ. ની પદવી મેળવીને ઇંગ્લાંડ જઈ બારિસ્ટર થઈ આવ્યો હતો. તે ઉપરાંત તબીબી લાઇસન્સ એને સ્વયં શોખ હોવાથી એ વિષયનું પણ તેણે સારું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું.

બારિસ્ટર થયા પછી તે ઇંગ્લાંડમાં જ રહ્યો હતો અને તબીબી લાઇસન્સની કાંઈ સારી ડીગ્રી મેળવવા માટે ત્યાંની એક મેડિકલ કાલેજમાં તે દાખલ થયો હતો. ખર્ચની તેને પરવા ન હતી. કારણ કે તેના પિતાની પાસે અદળતો ધન હતું અને અત્યારે પણ શરાશીનો ધીકતો ધધો ચાલતો હતો. બે વરસ તેણે એ કાલેજમાં પસાર કર્યા ત્યાં એક દિવસ તેના પિતાના મુનિમનો તાર મળ્યો. તે ઉપરથી માલુમ પડ્યું કે તેનો પિતા ત્રણ ચાર દિવસની તાવની બિમારી ભોગવીને અવસાન પામ્યો હતો. તેની ઉત્તરક્રિયા કરવાની હોઈ, જ્યોતિપ્રસાદને વિમાનમાર્ગે જલદી દેશમાં પહોંચવાનું મુનિમે સૂચન કર્યું હતું. પિતાના મૃત્યુનો આઘાત જ્યોતિપ્રસાદના દિલ ઉપર ન થાય એ કેમ બને ? તાર વાંચતાં તેનાં નેત્રો સજ્જ બની ગયાં. ક્ષણભર તે ઉંચે છત સામે મીટ માંડી રહ્યો. વત્સલ પિતાનાં સંસ્મરણો તેના હૃદયને ભેદી રહ્યાં. પરંતુ હવે શોક કરવો નકામો હતો, એમ વિચારી તે સ્વસ્થ બન્યો અને તેણે દેશમાં જવાને માટે તૈયારી કરવા માંડી.

બીજે જ દિવસે એક ખાસ વિમાન બાડે કરીને તે ઇંગ્લાંડથી હિંદુસ્તાન આવવાને માટે રવાના થયો. તેણે અગાઉથી મુનિમને કેબલ કરી દીધો હતો. પાંચમે દિવસે તે ચંદ્રનગર પહોંચ્યો. તેણે પિતાની ઉત્તરક્રિયા કરી. તેને અંગે જે ધર્મદાન આદિ

કરવાનું હતું તે પતાવી દીધું. એ પછી તેના પિતાની અને હવે પોતાની બનેલી મીલકતની વ્યવસ્થા કરવા તરફ લક્ષ આપ્યું. તેને શરાશી ધંધામાં બિલકુલ રસ ન હતો. પિતાના કામકાજમાં તેણે બિલકુલ લક્ષ આપ્યું ન હતું. તેનો વિચાર આ ધંધાને સમેટી લઇ, પિતાના નામથી ચાલતી શરાશી પેઢીને બંધ કરી દેવાનો હતો.

એ વિચાર તેણે મુનિમને જણાવ્યો. મુનિમે કહ્યું : ‘ જ્યોતિ-પ્રસાદભાઈ ! તમને આ ધંધામાં રસ નથી એ બરાબર છે, પરંતુ આમ અચખૂચ પેઢીને સમેટી લેવાનું મને યોગ્ય નથી લાગતું. આપણી પેઢીની પ્રતિષ્ઠા અને શાખ પહેલા નંબરનાં છે. તેને સમેટી લેવાથી લોકોમાં અનેક વાતો ચાલશે. એટલે તમને રસ ન હોય તો પણ જો તમે સંમત થતા હો તો પેઢીનું કામ જેમનું તેમ ચાલુ રાખવામાં કશો વાંધો આવે તેમ નથી. ’

‘ એ બરાબર છે. તમારી ઉપર મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. પિતાજી વૃદ્ધ હતા, અને પેઢીનું તમામ કામકાજ તમે જ સંભાળતા હતા એ હું જાણું છું. પરંતુ મને પોતાને જ્યારે આ ધંધામાં બિલકુલ રસ નથી, ધંધાનું બિલકુલ જ્ઞાન નથી, તેનો કશો અનુભવ નથી, તો પછી મારી જવાબદારી પર એ ધંધો ચાલુ રાખવાનું મને યોગ્ય લાગતું નથી. એટલે કાંઈ વચલો રસ્તે આપણે કાઢીએ. ’

‘ વચલો રસ્તો ! ’ મુનિમ બોલ્યો : ‘ વચલો રસ્તો કેવી રીતે નિકળી શકે ? ’

‘ જુઓ હું સમજાવું. ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ આપણી પેઢીનો હિસાબ તો ચોખ્ખો જ હશે. કાની પાસે આપણું કેટલું લેણું છે અને કાની કેટલી રકમ આપણે ત્યાં જમા પડી છે એ નક્કી કરો. તે ઉપરાંત જુદી જુદી મીલો, ખેંકા, કારખાનાંઓ વગેરેના શેર, ડિવિડેન્ડર આદિ જે કાંઈ હોય, તેનું તારણ કરો. એટલે કુલ થઇને મારી મીલકત કેટલી છે અને મારી જવાબદારી કેટલી છે, તે નક્કી થઇ

જે. એ નક્કી થયા બાદ આ પેઢીની સંપૂર્ણ જવાબદારી તમે જ તમારા શિરે લઇ લો. અર્થાત્ એમ માનો કે હવે પછી તમે જ પેઢીના માલિક છો. તમે પોતે શરૂઆતથી વફાદારીપૂર્વક કામ કરેલું હોય, જે તમારી ઇચ્છા હોય તો આ રીતે તેનો બદલો તમને મળે, તેમાં હું રાજી છું. ’

‘ જ્યોતિપ્રસાદભાઈ, તમારી આ દરખાસ્ત મારે માટે એક મોટામાં મોટી કૃપા સમાન હું સમજું છું. પરંતુ આવી મોટી પેઢી ચલાવવાને માટે મારી પાસે મૂડી જોઈએ તે ક્યાંથી કાઢવી? મને રોક સાફેબ માસિક પગાર આપતા, તેમાંથી હું એવી કાંઈ મોટી રકમ ખચાવી શક્યો નથી, કે જેનું રોકાણ કરીને આવી શરાશી પેઢી હું ચલાવી શકું. ’

જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ હું સમજ્યો. વારૂ, એમ કરોઃ મારી જે મૂડી નક્કી થાય તેમાંથી પેઢી ચાલુ રાખવાને માટે જોટલી રકમની સમને જરૂર હોય, તેટલી રકમ હું તમને ધીરીશ. એનું તમને પોષાય તેટલું બ્યાજ મને આપજો. એ રીતે કરવાથી પેઢીને ચાલુ રાખવામાં આર્થિક મુશ્કેલી વચ્ચે ઉભી નહિ રહે; અને હું માનું છું કે તમને પણ ભવિષ્યમાં તે વિશેષ આર્થિક લાભ કરનારી બનશે. ’

મુનિમને તેની એ સૂચના વાંજખી લાગી. અકવાડિયામાં જ બધી વ્યવસ્થા થઈ ગઈ. શરાશી પેઢીનો માલિક તેનો મુનિમ બન્યો. અને જ્યોતિપ્રસાદે ખારીસ્ટર તરીકે પ્રેક્ટીસ કરવા માંડી. તેની બાહોશી, શુદ્ધિમત્તા અને તર્ક તથા કલ્પનાશક્તિથી તે થોડા સમયમાં જ આગળ આવી ગયો. તેને સોંપવામાં આવતા દરેકદરેક કેસમાં સફળતા મળવા માંડી. પોલીસખાતા તરફથી પણ તેને કોર્ટમાં ધારાશાસ્ત્રી તરીકે રોકવામાં આવતો અને એ કેસોમાં સફળતા મેળવીને પોલીસઅધિકારીઓના મનમાં તે પોતાને માટે સન્માન અને સહભાવ પેદા કરી શક્યો.

ત્યારપછી તો તેને અવારનવાર મુંબઈ પણ જવું પડતું. ત્યાંના પોલીસઅધિકારીઓ પણ તેની કેટલાક અટપટા કિસ્સામાં સલાહ લેતા તેમ જ મુંબઈ સરકારના ગૃહમંત્રી પણ કેટલાક કાયદાની મુશ્કેલીમાં તેની સલાહ લેતા. એ રીતે એક અનુભવી ધારાશાસ્ત્રી તરીકે તે બારે ઉપયોગી બન્યો હતો અને તેથી ચારેક વરસ બાદ તેને સરકાર તરફથી 'રાવસાહેબ'નો ઇતિહાસ પણ મળ્યો હતો.

બારિસ્ટર તરીકેના વકીલાતના ધંધામાં તેને મળેલા અનુભવો ઉપરથી તેને લાગ્યું કે તે પોતે આ વકીલાતનો ધંધો છોડી દઈને ખાનગી ડોક્ટરીવ તરીકેનો ધંધો શરૂ કરે તો એ રીતે તે જનતાને વધારે ઉપયોગી બની શકે. ઇંગ્લાંડમાં એવા ખાનગી ડોક્ટરીવોનો તેને પરિચય થયો હતો, અને મુંબઈ ખાતે પણ લેમિંગ્ટન રોડવાળા ડોક્ટરીવ ચિત્રગુપ્ત વકીલના પરિચયમાં તે આવ્યો હતો. એ ઉપરથી એક વકીલ કરતાં ડોક્ટરીવ તરીકે તે પોતાના માનવબંધુઓને વધારે ઉપયોગી બની શકશે એમ તેને લાગ્યું. પૈસાનો તો તેને પ્રશ્ન ન હતો. કમાણીની પરવા ન હતી. તેની પાસે મીલકતમાં જે શેર હતા, તેનું સારું ડિવીડન્ડ મળતું હતું. ઉપરાંત તેના મુનિમની પેઢીમાં શકાએલી રકમનું વ્યાજ પણ સારું આવતું હતું. વળી તેણે લગ્ન કર્યાં ન હતાં અને જીવનપર્યંત લગ્ન નહિ કરવાનો તેનો દૃઢ નિશ્ચય હતો. એટલે એ પ્રકારની જવાબદારી પણ તેના શિર પર હતી નહિ. માનવબંધુઓની સેવા કરવી એ જ તેની ઇચ્છા હતી. અને એ ઇચ્છા ડોક્ટરીવ તરીકેના વ્યવસાયથી વધારે સારી રીતે ફળિભૂત થઈ શકશે એમ તેને લાગતું હતું.

એથી તેણે જોટલા ફસો તેના હાથ પર હતા તે પૂર્ણ કર્યા અને નવો એક પણ કેસ વકીલ તરીકે ન લેવાનું નક્કી કર્યું. એ પછી થોડા દિવસમાં જ તેના મકાનના દ્વાર ઉપર 'રાવસાહેબ' જ્યોતિષ પ્રસાદ : ખાનગી ડોક્ટરીવ 'નું' બોર્ડ ચઢી ગયું.

આ કાર્ય હાથ પર લીધા પછી તેની પાસે જાતજાતના અનેક કેસો આવવા લાગ્યા અને તેમાં તેને સફળતા મળવા લાગી. પોલીસ ખાતું પણ અનેક વાર તેની મદદની માગણી કરતું. તે સારી ફળવણી પામેલો હતો, આરિસ્ટર હતો, તેણે યુરોપનો પ્રવાસ એડ્યો હતો અને તખ્તીખી તાલીમ પણ મેળવી હતી. એ બધું તેના ગુન્દાશોધનના કાર્યમાં તેને યશ અપાવવામાં ઉપયોગી નીવડ્યું.

ત્રણેક વરસ પસાર થયા બાદ તેને એક સરસ મદદનીશ મળી ગયો. તેના એક મિત્રનો દીકરો અરુણકુમાર મેટ્રિકની પરીક્ષા પસાર કરીને કાલેજમાં ગયો હતો. પરંતુ અભ્યાસમાં તેનું ચિત્ત ચોટતું ન હતું. જ્યોતિપ્રસાદનો મિત્ર મરણ પામ્યો હતો અને તેની વિધવા સ્ત્રી તથા પુત્ર અરુણ અમદાવાદમાં રહેતાં હતાં.

એક વખત અરુણ તેની માતાને જણાવ્યા વગર અમદાવાદથી ચંદ્રનગર આવ્યો. તે સીધો જ્યોતિપ્રસાદને ત્યાં ગયો.

જ્યોતિપ્રસાદના પૂછવાથી અરુણે પોતે અમદાવાદથી નાસી આવ્યાની સાચી હકીકત જણાવી દીધી અને જણાવ્યું કે તેનો આગળ અભ્યાસ કરવાનો ઇરાદો નથી, પણ કાંઈ નોકરીએ લાગી જવાનો વિચાર છે.

જ્યોતિપ્રસાદે તેને સમજાવ્યો, પણ અરુણ તેના વિચારમાં મક્કમ રહ્યો. તેની સાથેની વાતચીત ઉપરથી જ્યોતિપ્રસાદને આ યુવાનના સ્વભાવમાં રહેલી સહાસિકતા, નિડરતા અને હિમ્મતનો ખ્યાલ આવ્યો. તેને એક મદદનીશની જરૂર તો હતી જ. એટલે વિચાર થયો કે અરુણને મદદનીશ તરીકે રાખી લઈ તેને તાલીમ આપી હોય તો કેમ ? અને તેણે અરુણને પોતાના મદદનીશ તરીકે રાખી લીધો.

અરુણે તેની વિધવા માતા સુમતિજીને પત્ર લખ્યો. પોતાને જણાવ્યા વગર આવ્યા ગયેલા પુત્રની ચિંતામાં ઝુરતી સુમતિ અરુણનો પત્ર આવતાં અમદાવાદથી ચંદ્રનગર આવી.

તેનો પતિ અમદાવાદની એક મીલમાં સામાન્ય નોકરી કરતો હતો. તેમની આર્થિક સ્થિતિ એટલી બધી સારી ન હતી. છતાં સુમતિએ પોતાના દાગીના વેચીને પુત્રને બણાવ્યો હતો અને પુત્રના અભ્યાસને માટે ગમે તેટલો ભોગ આપવાને તે તૈયાર હતી.

જે કે અરુણે આ માર્ગ લીધો તે પણ કાંઈ ખોટો ન હતો એમ તેને લાગ્યું. ચંદ્રનગર આવીને તેણે જુદું મકાન ભાડે રાખી લેવાનો પોતાનો ઇરાદો જ્યોતિપ્રસાદને જણાવ્યો.

જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું: ‘સુમતિબહેન! હું તમારી સામે એક પ્રસ્તાવ મૂકવા માગું છું. અરુણ પાસેથી તમારી તમામ હકીકત હું જાણી શક્યો છું. તમે વૈધવ્યને પ્રાપ્ત થવા બદલ બહુ જ મુશ્કેલીથી તમારો વ્યવહાર ચલાવતાં હતાં. અત્યારે પણ જો તમે મકાન ભાડે રાખીને રહેશો તો વ્યવહાર ચલાવવામાં તમને મુશ્કેલી નહીં. એટલે જો તમને હરકત ન હોય તો તમે મારી માગણી સ્વીકારો.’

સુમતિએ કહ્યું: ‘ખુશીથી કહો. તમે અરુણનું ઠેકાણું પાડવાનો યત્ન કરી રહ્યા છો, તેના પિતાના મિત્ર છો, અમારા હિતૈષી છો, એટલે તમે જે કહેશો તે અમારા હિતવું જ હશે.’

‘ત્યારે જો તમે મારે ત્યાં રહીને મારા ઘરનું કામકાજ સંભાળો તો એ બાબતની મને ચિંતા ન રહે. મારે ત્યાં રસોયો તથા નોકર છે. તેમની ઉપર તમારે દેખરેખ રાખવાની છે.’

‘જ્યોતિભાઈ, આ રીતે અમે તમારી ઉપર બોજ રૂપ બનીએ તે મને યોગ્ય લાગતું નથી.’

‘ના, તમે મને બોજરૂપ બનતાં નથી, પણ જો તમે અહીં રહીને ગૃહવ્યવહાર સંભાળી લ્યો તો મારી ઉપરનો એક બોજો ઓછો થઈ જાય છે. તમે મારા મિત્રનાં પત્ની છો, મારાં ભગિની છો, એટલે એ રીતે પણ તમને મદદગાર થવું એ મારી ફરજ છે; અને આમાં તો આપણે પરસ્પરને મદદગાર બનીએ છીએ. એટલે મનમાં કશો પણ સંકાપ નહિ રાખતાં સુખેથી અહીં રહો.’

સુમતિએ જ્યોતિપ્રસાદના પ્રસ્તાવનો સ્વીકાર કર્યો અને માતા-પુત્ર તેના મકાનમાં રહેવા લાગ્યાં.

આ ઘટનાને પણ વર્ષો વીતી ગયાં છે. અરુણ જ્યોતિપ્રસાદને ઉપયોગી મદદગાર બની શક્યો છે. મોટી બહેન નાના ભાઈની સંભાળ રાખે તે રીતે સુમતિ જ્યોતિપ્રસાદની અને તેના ગૃહવ્યવહારની સંભાળ રાખે છે.

જ્યોતિપ્રસાદને રાવસાહેબનો ઈલકાબ મળ્યા બાદ બધા તેને 'રાવસાહેબ'થી સંબોધતા હતા; અને સુમતિબહેન તથા અરુણ-કુમાર પણ તેને 'રાવસાહેબ' કહેતાં હતાં.

*

*

*

—: દેશી દવાઓ માટે :—

ડૉ. ડા. આયુર્વેદિક ફાર્મસી

૪૮ વર્ષથી સુપ્રસિદ્ધ છે.

—: સ્ત્રીઓ માટે :—

પ્રદર, લોહીવા, રતુદોષ,
વંધ્યત્વ, ગર્ભશયના રોગો
તથા સુવારોગ માટે

સુંદરી સંજીવની

અમૃત તુલ્ય છે.

ડી. બા. ૧ ના રૂ. ૧.

બા. ૩ ના રૂ. ૨૫૦

—: નબળાઈ માટે :—

ધાતુની, મગજની તથા શરી-
રની નબળાઈ માટે

અમીરી જીવન

અકસીર છે.

કો. તો. ૧૦ નો રૂ. ૧૫,

રતલના રૂ. ૪)

વધુ વિગત માટે સૂચીપત્ર મફત મંગાવો :

ડૉ. ડા. ફાર્મસી—અમદાવાદ, મુબમ-૨, પુના સીટી તથા ડૉ. ડા.

દરેક જગ્યાએ એજન્ટોની જરૂર છે.

૧૧ :

મંજુલા ગુપ્ત

જ્યોતિપ્રસાદ અને અરુણકુમાર મકાનની અંદર દાખલ થયા. રસોડામાં સુમતિજીને રસોયાને કાંઈક સૂચના આપતાં હતાં તે જ્યોતિપ્રસાદનો અવાજ સાંભળીને બહાર આવ્યાં. આ બે જણા સુખરૂપ ઘેર પહોંચવાથી જાણે તેમને પુષ્કળ આનંદ થયો હોય તેવા ભાવપૂર્વક તેમણે ઉચ્ચાર્યું : ‘ તમે આવી ગયા ! બહુ સારું થયું. ’

ચંદ્રનગરથી આશરે એકસો માઈલ દૂર આવેલા સૂર્યપુર રાજ્યના પાટનગર સૂર્યપુરના પોલીસ ખાતાના વડા તરફથી તાર મળતાં જ્યોતિપ્રસાદ અને અરુણ તેમની મોટરમાં સૂર્યપુર ગયા હતા. ત્યાં એક અગત્યનો કેસ તેમને સોંપવામાં આવેલો હોય, દશ-બાર દિવસ તેમને રોકાવું પડ્યું હતું. ઉપરાંત એ કેસને અંગે એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે જવાનું હોવાને કારણે તેઓ આટલા દિવસોમાં સુમતિ-જીને પત્ર પણ લખી શક્યા ન હતા. એટલે આજે અચાનક તેમને આવી પહોંચેલા જોયે સુમતિજીને આનંદ થાય તે સ્વાભાવિક હતું.

જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ ત્યારે શું તમે એમ માનતા હતા કે અમે પાછા નહિ આવીએ ! ’

‘ ના, રાવસાહેબ ! એમ તો નહિ. પરંતુ તમારા ધંધાને અંગે મારા મનમાં કાયમ એક જાતનો ભય રહ્યા કરે છે કે તમે અથવા અરુણ કોઈ વાર ભારે મુશ્કેલીની વચ્ચે સપડાઈ ગયા વગર રહેવાના નથી. ’

જ્યોતિપ્રસાદે સ્મિત કર્યું. સુમતિજીનેના કામજી હૃદયમાં તેના તરફ તથા અરુણ તરફ રહેલી લાગણી તે સમજતો હતો. સુમતિ-જીનેનો સ્વભાવ નરમ તથા બિકણ હતો, એ પણ તે જાણતો હતો. એટલે સુમતિજીનેના પ્રસ્તુત ઉદ્દગાર પાછળ રહેલી તેમની સ્વભાવ-જન્ય બીતિ તે સમજી શક્યો. તેણે સ્મિતપૂર્ણ વદને કહ્યું : ‘ સુમતિ-જીને, અમારા આ ધંધા જ એવો છે કે તેને અંગે કોઈ ને કોઈ મુશ્કેલીની વચ્ચેથી પસાર થયા વગર ચાલે જ નહિ. ’

‘ અને બા ! તું અમારી જરી પણ ચિંતા કરીશ : નહિ. ’ અરુણ હસતો હસતો બોલ્યો : ‘ રાવસાહેબને અને મને ભડભડતી આગની લાકીની અંદર નાંખવામાં આવે તો પણ જરીકે દાઝ્યા વગર તેમાંથી અમે નિર્વિઘ્ન રીતે બહાર નિકળી શકીશું એવી અમને પ્રભુ ઉપર શ્રદ્ધા છે. આજ સુધીમાં એ શ્રદ્ધા જ અમને કાંઈ પણ આફતનો સામનો કરવામાં મદદગાર બની છે. ’

‘ હા હા, એ તો બરાબર છે અને હું ઇચ્છું છું કે પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા ઉપરની તમારી એ શ્રદ્ધા અવિચળ રહે. ’ સુમતિબહેને કહ્યું : ‘ વાર, રાવસાહેબ ! એક ગૃહસ્થ હમણાં થોડી વાર થયા આપને મળવાને માટે આવેલ છે. તે કહેતા હતા કે તેમને તમે જાણખો છો. તેમનું નામ અંબનકુમાર હરિનારાયણ દેસાઈ. મેં તેમને કહ્યું કે તમે બહારગામ ગએલા હોઈ ક્યારે આવશો તે કહી શકાય નહિ. છતાં પણ તેમણે કહ્યું કે ‘ હું એકાદ બે કલાક અહીં રોકાઈશ જરૂરી કામ છે. જો તે દરમિયાન આવે તો બલે, નહિતર ચાલી ફરીથી આવીશ. ’ એ પ્રમાણે કહીને તે ઉપર બેઠા છે. ’

‘ વાર. ’ એમ કહીને જ્યોતિપ્રસાદ ઉપર જવા લાગ્યો. અરુણ પણ તેની સાથે ચાલ્યો : ‘ રાવસાહેબ ! હમણાં અંબનકુમાર બે-ચાર મહિના થયા આપણા બેવામાં આવ્યો નથી. તમારા ખ્યાલમાં હશે કે ચાર મહિના પહેલાં એક યુવતિને લગતા કિસ્સામાં જો તમારી પાસે આવ્યો હતો. કાંઈ પણ સુંદર યુવતિને જોતાં અંબનકુમાર તેની તરફ કેટલો બધો આકર્ષાય છે એ તો તમે જાણો છો. ’

જ્યોતિપ્રસાદ હસ્યો. તેણે હકારદર્શક મસ્તક હલાવ્યું. જેમને અંબનકુમારનો પરિચય હતો તેઓ તેના સ્વભાવથી તેમ જ તેના ચડછંદ દેહની બિતરમાં રહેલા તેના કામગીર હૃદયથી માહિતગાર હતા.

અંબનકુમાર દેસાઈ એક શીમંત પિતાનો પુત્ર હતો. તેની પાસે ગમે તેટલું ખર્ચ કરતાં પણ ન ખૂટે એટલું અઢળક દ્રવ્ય હતું. કમાણીના તેને પરવા ન હતી. અખાડાની તાલીમ તેણે લીધી હતી. માત્ર હિંદુસ્તાનનો જ નહિ પરંતુ હરિમાધારનો પ્રવાસ પણ તે

ખેડ્યો હતો. તેનું શરીર મજબૂત અને કસાએલું હતું. માત્ર તેના સ્વભાવમાં એક જ નબળાઈ હતી. કોઈ સુંદર સ્ત્રીને જોતાં તે તેની તરફ આકર્ષિતો. જો કે એ સૌંદર્ય તેના મનને કલુષિત બનાવી શકતું નહિ, તથાપિ પોતાને રૂપગુણસંપન્ન પત્ની મળે એવી ભાવનાને લીધે તે કોઈ પણ રૂપવતી કુમારિકાની સાથે પરિચયમાં આવવાનો યત્ન કરતો. એ યત્ન છતાં અત્યારસુધીમાં તેનો હેતુ સફળ થયો ન હતો. તથાપિ તેનો યત્ન તો ચાલુ જ હતો. કોઈકોઈ વાર આવકા કિસ્સાને અંગે તેને મુશ્કેલી અને મુંઝવણમાં પણ મુકાવું પડતું. એવા એક બે પ્રસંગોને અંગે જ્યોતિપ્રસાદનો તેની સાથે પરિચય થયો હતો અને જ્યોતિપ્રસાદે તેને મુશ્કેલીમાંથી મુક્ત કર્યો હતો.

તેઓ ઉપર ગયા તે વખતે રાવસાહેબની ઓશીસમાં અંજનકુમાર એક ખુરસી પર બેઠો હતો. તેણે સળગાવેલી સીગારેટ પૂરી થવા આવી હતી. તેના વિશાદઅસ્ત ચહેરા સામે જોતાં કોઈ ગંભીર વટના બની હોય એમ સમજી શકાતું હતું.

‘અહો, રાવસાહેબ ! સાંઈ થયું કે તમે જલદી આવી પહોંચ્યા. ’ અંજનકુમાર ઉભો થયો અને તેની સામે જઈ જ્યોતિપ્રસાદની સાથે હાથ મિલાવતો બોલ્યો : ‘હું તમારી મદદને માટે આવ્યો છું. પણ તેમાં જરીકે ઢીલ કરવા જેવું નથી. તે ગૂમ થઈ છે !’

‘તે !’ અરુણ બોલ્યો : ‘તે એટલે કોણ ?’ અંજનકુમારના વિશાદ અને ચિંતાથી ઘેરાએલા ચહેરા સામે જોવા છતાં પણ પોતે ક્ષણવાર પહેલાં જ તેના સંબંધમાં ઉચ્ચારેલા શબ્દોનું અરુણને સ્મરણ થયું અને તેથી તેના વદન પર કટાક્ષપૂર્ણ હાસ્ય પ્રગટવા વિના રહ્યું નહિ.

‘તેનું નામ કુમારી મંજુલા છે. અને ખરેખર નામ પ્રમાણે જ મંજુલ તેનો સ્વર છે, તેનું સૌંદર્ય પણ એટલું જ મનોહારી છે.’ અંજનકુમારના અવાજમાં અધીરાઈ હતી : ‘પણ હું કહું છું કે તે ગૂમ થઈ ગઈ છે. તેને ગૂમ કરવામાં કોઈ બદમાશોનો હાથ હોય,

એવું મને ચોક્કસ લાગે છે—પછી પોલીસ ખાતાના મુખી અમલદારે ગમે તેમ માને તેની મને—’

‘ઉતાવળા ન થાઓ!’ જ્યોતિપ્રસાદ બોલ્યો; તેના અવાજમાં શાંતિ અને સ્વસ્થતા હતી: ‘એમ અધૂરી વાત કરવાને બદલે શાંતિથી તમારે જે કહેવાનું છે તે પહેલેથી અમને સંભળાવો.’

તેણે ક્રાટ અને ટોપી ઉતારીને ખીતી પર લટકાવ્યાં. અંજનકુમારને ખુરસી પર બેસવાનું કહ્યું. પોતે પણ એક ખુરસી પર બેઠો. અરુણ બાણુની ખુરસી પર બેસી ગયો. જ્યોતિપ્રસાદે ટેબલના ખાનામાંથી સીગારેટની ચાંદીની ડબી કાઢી, તેમાંથી એક સીગારેટ અંજનકુમારને આપી, બીજી પોતે સળગાવી, અને પછી ધૂમ્રપાન કરતાં કહ્યું :

‘અરુણ તથા હું હજી હમણાં જ સુર્યપૂરથી એક કેસ પૂરો કરીને આવીએ છીએ. દશમાર દિવસથી એ કેસમાં અમે રોકાયા હતા. દરમ્યાન ત્રણ ઉગ્ગરો કરવા પડ્યા. એટલે અમે અત્યંત થાકી ગયા છીએ. થોડા આરામની જરૂર છે. છતાં પણ હું તમને મદદ કરવાને માટે તૈયાર છું. પરંતુ તમે પહેલેથી જ બધી હકીકત મને સમજાવો. તમારો કેસ શો છે અને તમે કેવા પ્રકારની મદદ મારી પાસેથી મેળવવા ચાહો છો તે જણાવો. વારૂ, જે યુવતી ગૂમ થયાનું તમે કહો છો તે મંજુલા કેણુ છે અને શું કરે છે?’

‘મીસ મંજુલાનાં માતાપિતા તે નાની હતી ત્યારે જ મરણ પામ્યાં છે. તે અનાથાશ્રમમાં ઉછરેલી બાલિકા છે. તેણે સાંઝે શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું છે. અત્યારે તે આમરરોડ ઉપર રહે છે, અને સંજ્ઞન સ્ટ્રીટમાં પ્રકાશકોના એજન્ટની ઓફીસમાં ટાઇપીસ્ટ તરીકે નોકરી કરે છે.’ અંજનકુમારે કહેવાનો પ્રારંભ કર્યો : ‘રાવસાહેબ! એ યુવતીનો મને વિશેષ પરિચય ન હોવાથી આથી વિશેષ તેના સંબંધમાં હું કશું કહી શકું તેમ નથી. પરંતુ આજથી થોડા દિવસ પહેલાં સંજ્ઞન સ્ટ્રીટના નાકા ઉપર એક મોટરબસમાં બેસતી મેં તેને

જોષ. પ્રથમ દૃષ્ટિએ જ મારા મનમાં તેને માટે આદરભાવ, માત્ર આદરભાવ જ નહિ પરંતુ પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો. તમે જાણો છો કે મારા હૃદયને સ્પર્શે તેવી કાંઈ રૂપગુણસંપન્ન યુવતીની હું શોધમાં છું. આ યુવતી મારા હૃદયને, મારા ગૃહસંસારને શીતળ બનાવશે એમ મને લાગ્યું. એટલે હું પણ તે જ મોટરબસમાં ચડી બેઠો. તે ક્યાં જાય છે અને ક્યાં સ્થળે રહે છે, એ જાણવાની મારી ઇચ્છા હતી. તેના નિવાસસ્થાનનો પત્તો લાગ્યો. મેં ત્યાં તપાસ કરી. એ મકાનમાં તે ચોથે માળે રહેતી હતી. ત્રીજે માળે બરાબર તેના ખંડની નીચેનો ખંડ ખાલી હતો. વગરવિલાંબે એ ખંડ મેં ભાડે રાખી લીધો અને—

‘અને હવે.’ અરુણ બોલ્યો : ‘તે ત્યાંથી અન્ય સ્થળે ચાલી ગઈ છે. તમે તેનું નવું નિવાસસ્થાન શોધી શક્યા નથી. એટલે તેનો પત્તો મેળવવાને માટે રાવસાહેબની મદદ માગવાને માટે આવ્યા છો ! કેમ, એમ જ છે ને ?’

‘અરુણ, આ હસવાની વાત નથી. આ તો બહુ જ ગંભીર બાબત છે.’

પ્રસ્તુત શબ્દો ઉચ્ચારતી વખતે અંજનકુમારના અવાજમાં વ્યક્ત થતી ચિંતા ઉપરથી અરુણને પણ લાગ્યું કે બાબત જરૂર ગંભીર હોવી જોઈએ. અને તેથી તેણે પણ તેવા જ ભાવપૂર્વક પ્રશ્ન કર્યો : ‘પણ, ત્યારે શું થયું છે ? મીસ મંજુલા ગૂમ થઈ ગઈ છે એમ તમે કહ્યું, એટલે તે કેવી રીતે ગૂમ થઈ ગઈ છે ? તમે બધું કહો ત્યારે સમજાય ને !’

‘વસાણીનું ખૂન થયું છે એ તો તમારા જાણવામાં આવ્યું જ હશે. લક્ષ્મીનંદન વસાણી ડિટેક્ટિવ નવલકથાકાર.’

‘તેના ખૂનને લગતી જે હકીકત અખબારોમાં પ્રગટ થઈ છે તે મારા વાંચવામાં આવી છે.’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘એ સિવાય પોલીસ ખાતા તરફથી બીજી કશી વિશેષ માહિતી મને મળી નથી. કારણ કે અમે હજી હમણાં જ સૂર્યપૂરથી અહીં આવીએ છીએ.’

‘વારૂ, મીસ મંજુલા પાસે મી. વસાણીની નવી નવલકથાની હસ્તપ્રત હતી. હું માનું છું કે એ હસ્તપ્રત મી. વસાણીનું ખૂન થયું તેના થોડા સમય પહેલાં જ વસાણીએ પૂરી કરેલી હોવી જોઈએ.’ એ પ્રમાણે

કહીને અંબનકુમારે ટુંકાણુમાં ગઇ રાત્રિએ ચામર રોડ ઉપર આવેલા મકાનમાં બનેલી ઘટનાની વિગત જ્યોતિપ્રસાદને જણાવી: જુરખાધારી બદમાશનું આગમન તથા પ્રસ્તુત નવલકથાની હસ્તપ્રત લઇ જવામાં જુરખાધારીને મળેલી નિષ્ફળતા વિષે ટુંકાણુમાં પણ બરાબર સમજાય તેવી રીતે જણાવ્યું અને છેવટે ઉમેર્યું: ‘મેં ટેન્ડર ફોન કરેલો એ ઉપરથી પોલીસ ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટર ત્યાં આવ્યા હતા. મેં ઇન્સ્પેક્ટરને કહ્યું કે લક્ષ્મીનંદન વસાણીના ખૂનની સાથે આ મકાનમાં બનેલી ઘટનાને કાંઈ સંબંધ હોવો જોઈએ. પરંતુ જુઠ્ઠા મગજના ઇન્સ્પેક્ટરે મારી વાતને હસી કાઢી. એ જુરખાધારી બદમાશ મી. વસાણીની હસ્તપ્રત લેવાને માટે મીસ મંજુલાના ખંડમાં આવ્યો. હોય એમ માનવાને ઇન્સ્પેક્ટર તૈયાર ન હતો. તેની તો એવી જ માન્યતા હતી કે તે માણસ મીસ મંજુલાના દાગીનાની ચોરી કરવાને માટે આવેલો હોવો જોઈએ. આ બધું ગઇ રાત્રે બન્યું અને પછી—’

‘એ જુરખાધારી જે મોટરમાં પદ્માયન થઇ ગયો હતો તે મોટરનો નંબર તમારા જોવામાં આવ્યો હતો ખરો?’ જ્યોતિપ્રસાદે મુદ્દાનો પ્રશ્ન કર્યો.

તેના અવાજમાં જીજ્ઞાસા તરી આવતી હતી. અરજી પણ તેણે કરેલા પ્રશ્ન ઉપરથી એ સમજી શકતો હતો. સુપ્રસિદ્ધ ડિટેક્ટીવ નવલકથાકાર લક્ષ્મીનંદન વસાણીના ખૂન સાથે આ ઘટનાનો સંબંધ ઠાવાનું અંબનકુમારે સૂચન કરેલું એ ઉપરથી આ કિસ્સો જ્યોતિપ્રસાદના દિલમાં રસ જાગૃત કરી શક્યો હોય એમ જોઇ શકાતું હતું.

અંબનકુમારે જવાબ આપ્યો: ‘ના, એ નંબર જોઇ શકવાની મને તક મળી નહિ. કારણ કે એક તો મોટરની પાછલી બત્તી ઝાંખી તી અને બીજી વાત એ કે હું તે સ્થળે પહોંચ્યો એ વખતે મોટર ર નિકળી ગઇ હતી. મને એમ લાગ્યું કે એ બદમાશ હવે ફરીથી ત્યાં આવવાનો નથી. અને મેં એવી પણ કલ્પના કરી કે હવે તેઓ ન: એ હસ્તપ્રત પોતાને હસ્તગત કરવાનો પ્રયત્ન નહિ કરે. પરંતુ જો સવારે મીસ મંજુલાએ તેના મોટર બદમાશને જોયો તો...’

રાત્રિની ઘટના જણાવી અને પછી તે વસાણીની હસ્તપ્રત લખને પ્રકાશક મી. આર. એમ. ઉદાણીને આપવાને માટે મકાનમાંથી રવાના થઈ. અમે એવી ગોઠવણ કરી હતી કે તેણે બપોરે દોઢ વાગે સજ્જન સ્ટ્રીટના નાકે આવેલા રેસ્ટોરામાં મને મળવું, ત્યાં અહા—નાસ્તો લેવાનું અમે નક્કી કર્યું હતું, પરંતુ રાવસાહેબ ! એ વખતે તે ત્યાં આવી જ નહિ.

‘તે રેસ્ટોરામાં એ સમયે ન આવી હોય તેને માટે તો સંખ્યાબંધ સંભવિત કારણો હોઈ શકે.’ જ્યોતિપ્રસાદે સૂચવ્યું.

‘એમ નથી. જે સમયે તેણે રેસ્ટોરામાં આવવાનું જણાવ્યું હતું ત્યારબાદ એ કલાક સુધી હું ત્યાં રોકાયો હતો.’ અંજનકુમારે કહ્યું : ‘એટલું જ માત્ર નહિ, પરંતુ તપાસ કરતાં મને માલૂમ પડ્યું કે તે તેના શેઠની ઓફીસમાં પણ ગઈ ન હતી. એથી મારી અધીરાઈ વધી. મેં મી. આર. એમ. ઉદાણીને ટેલીફોન કર્યો. તેને પૂછ્યું કે મીસ મંજુલા, લક્ષ્મીનંદન વસાણીની નવલકથાની હસ્તપ્રત લખને તેમની પાસે ક્યારે આવી હતી અને ત્યાંથી ક્યારે નિકળી હતી ? તેનો ઉદાણી તરફથી મને શો જવાબ મળ્યો હશે ? તમે કલ્પના કરી શકો છો ? બેશક નહિ. ઉદાણીએ મને જવાબ આપ્યો કે મીસ મંજુલા તેમને ત્યાં આવી જ ન હતી !’

‘અને મી. વસાણીની હસ્તપ્રતનું શું થયું ? એ હસ્તપ્રત પ્રકાશકને મળી નથી, એમ જ ને ?’ જ્યોતિપ્રસાદે પ્રશ્ન કર્યો.

‘હા, એમ જ બન્યું છે. મીસ મંજુલા તેમને ત્યાં ગઈ ન હતી, તેમ જ તેણે એ ચોપડી કાઢ બીજની સાથે મી. ઉદાણીને ત્યાં મોકલી હોય એવું પણ બન્યું નથી. મંજુલાનો શેઠ બકુલચંદ્ર પણ ઉદાણીને ત્યાં રૂબરૂ મળી આવ્યો અને તેના જણવામાં આવ્યું કે મંજુલાને આજે પ્રકાશકે બોધ નથી, તેમ જ વસાણીની હસ્તપ્રત પણ તેને મળી નથી. રાવસાહેબ ! મારી ખાતરી છે, હું પ્રતિષ્ઠાપૂર્વક કહું છું કે આમાં કાંઈ ગંદી અને ભેદી રમત રમાઈ છે, અને મંજુલા કાંઈ બીજણે બચમાં સપકાઈ છે. એથી જ હું તમારી મદદને માટે આવ્યો છું. તમે કાંઈ

રસ્તો શોધી કાઢો. મંજુલા અદમાશોના પંજામાં સપડાઈ હોય તો તેમાંથી તેને મુક્ત કરો. '

જ્યોતિપ્રસાદ થોડી વાર મૌન બનીને ઉંચે જત તરફ જતા સીગારેટના વક્રાકાર ધૂમ્રને જોઈ રહ્યો. પછી તે ઉભો થયો અને એક બાજુની દીવાલ પાસે ટેમલ ઉપર ટેલીફોન હતો, ત્યાં જઈને તેણે નંબર ફેરવ્યો. ત્યારબાદ ટેલીફોનનું ભૂંગળું ઉપાડીને તેણે વાત કરવા માંડી. તેના શબ્દોચ્ચાર પરથી અરૂણ તથા અંજનકુમાર સમજી શક્યા કે તે પોલીસ ખાતાના વડાની સાથે વાત કરી રહ્યો હતો.

જ્યોતિપ્રસાદે ટેલીફોનમાં સવાલ કર્યો : ' મી. લક્ષ્મીનંદન વસાણીનું ખૂન થયું છે, તેના સંબંધમાં કોઈ વિશેષ વિગત મળી શકી છે ખરી ? ' પ્રસ્તુત શબ્દો તે પોલીસ ખાતાના વડાને ઉદ્દેશીને બોલ્યો હતો.

' હું સમજ્યો. ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાય હજી ત્યાં જ છે.....વારૂ, એટલું જ હું જાણવા માગતો હતો. આભાર થયો. આપના કથન ઉપરથી સમજી શકાય છે કે વસાણીના કેસના સંબંધમાં પોલીસ ખાતાને કોઈ ચોક્કસ મુદ્દો મળી શક્યો નથી...બહુ સાફ, સાહેબજી. '

તેણે ભૂંગળાને સ્ટેન્ડ ઉપર મૂકી દીધું અને પુનઃ તે ખુરસી ઉપર બેઠો. અત્યારે તેનું મગજ કોઈ ઉંડા વિચારમાં ગરકાવ બની ગયું હતું.

' વારૂ, કહો હવે તમે શું કરવા માગો છો ? ' અંજનકુમારે પ્રશ્ન કર્યો. તેના અવાજમાં અતુરતા ભરી હતી.

થોડીક પળો સુધી તે જ્યોતિપ્રસાદે ફરો પણ જવાબ આપ્યો નહિ. તે પછી તે અંજનકુમારના ચિંતાકાન્ત વદન સામે જોઈને બોલ્યો : ' અંજનકુમાર ! મને પણ હવે એમ લાગે છે કે તમારી માન્યતામાં અમુક અંશે તથ્ય સમાવેલું છે. ગઈ રાત્રે બનેલી જે ઘટનાની સાથે તમે સંબંધ ધરાવો છો તે ઘટના અને લક્ષ્મીનંદન વસાણીનું થએલું ખૂન એ બેઉ પરસ્પરની સાથે કોઈ રહસ્યભર્યો સંબંધ ધરાવે છે એવી તમારી જે માન્યતા છે, તે કાઠી નાંખવા જેવી નથી. એટલે હું એવા અનુમાન ઉપર આવું છું કે મીસ મંજુલા પાસે લક્ષ્મીનંદન વસાણીની છેલ્લી નવલકથાની હસ્તપ્રત હોવાને

કારણે જ તેને ગૂમ કરવામાં આવેલી હોવી જોઈએ. અર્થાત એ હસ્તપ્રતની સાથે જ મીસ મંજુલાનું અપહરણ કરવામાં આવ્યું હોય એમ આપણે માનીએ તો તેમાં કશું અસ્વાભાવિક લાગતું નથી. અત્યારે તો કદાચ તેને માત્ર કલ્પના જ કહી શકાય, પરંતુ જ્યારે બંને ઘટનાઓને લગતી તમામ વિગતો આપણા જાણવામાં આવે ત્યારે તેનું પૃથઃકરણ કરીને આપણે ચોક્કસ કરી શકીએ.’

‘ એટલે કે તમે મીસ મંજુલાના અપહરણનો કેસ હાથમાં લેવાનું સ્વીકારો છો ? ’ અંબનકુમારે પ્રશ્ન કર્યો.

‘ હા. હું એ કેસ હાથમાં લેવા ઇચ્છું છું. ’ જ્યોતિપ્રસાદે મક્કમ સ્વરે જણાવ્યું.

*

*

*

ઘાતુવિકાર તથા કમજોરી માટે—

મુદતમંજુ

પેશાબ કે સ્વપ્નમાં ઘાતુનું જવું, નામદર્દિ, કમજોરી, કબજિયાત, કળતર વિગેરે દર્દો દુર કરી બળ તથા વીર્યવધારે છે. ડબીનો રૂ. ૧)

રમણવિલાસીની વટીકા

સ્ત્રી સંગમાં વીર્યને લાંબો વખત ટકાવી અનુપમ આનંદ આપે છે. ડી. ડબીનો રૂ. ૧)

—: ગર્ભ નિરોધ :—

ગર્ભ રહેતો અટકાવવા માટે ભરોસાપાત્ર નિર્દોષ હયાય. ઋતુ નિયમિત આવી તંદુરસ્તી કાયમ રહે છે. ડી. ડબીનો રૂ. ૩)

મુખ્ય આન્ય :—

કાલખાદેવી, રામવાડી

રાજવૈદ્ય નારાયણજી કેશવજી
હેડ ઓફીસ : જામનગર (ઠાઠીયાવાડ)

રાજકોટ એજન્ટ :—

દિનેશ મેડીકલ સ્ટોર્સ
સર લાખાજીરાજ રોડ.

વઢવાણ કેમ્પ એજન્ટ :—

ઝાલાવાડ મેડીકલ સ્ટોર્સ.

ભાવનગર એજન્ટ :—

પોપ્યુલર મેડીકલ હોલ, ખારગેટ

પોરબંદર એજન્ટ :—

ગરીબી સ્ટોર્સ, પેલેસ ટોકીઝ

અમદાવાદ એજન્ટ :—

કે. એમ. જ્વેલી, પીરમશા રોડ

વડોદરા એજન્ટ :—

ગુલામરસુલ હાજી અબુબકર
એન્ડ કંપર્સ, દહેરીપુરા.

સુરત એજન્ટ :—

ડી. એન. પટેલ, કણપીઠ

મોટું કેટલોગ તથા વૈદ્યકીય સલાહ મફત મળે છે, પત્રવ્યવહાર ખાનગી

૧૨ :

સેક્રેટરીનું આગમન

અંબનકુમારના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. તેનો એ આનંદ અને તેના મનની શાંતિ તેણે લીધેલા દીર્ઘ શ્વાસમાં પ્રતિત થતાં હતાં. તેણે કહ્યું : ‘રાવસાહેબ ! હું તમારો અત્યંત આભાર માનું છું. કારણ કે જો મંજુલાને કાંઈ પણ થાય, તેના જીવનને હાનિ પહોંચે તો તેને માટે હું મને પોતાને જ દાષિત માનું છું. જો મેં તેને ત્યાં આવેલા જુરખાધારીને છટકવા દીધો ન હોત અને તેના હાથ પગ બાંધી પોલીસના કબજામાં સોંપ્યો હોત તો મંજુલાનું અપહરણ થવા ન પામત એમ મને લાગે છે. પરંતુ જો તે વસાણીના ખૂનીઓના હાથમાં સપડાઈ હશે તો—’

‘અંબનકુમાર ! હું તમને જણાવી દઉં કે હું પણ એમ જ માનું છું. જુઓ, આપણે વિગતો તપાસીએ. લક્ષ્મીનંદન વસાણીની છેલ્લી નવલકથાનું નામ ‘ચમત્કારિક નવલકથા’ છે એમ તમે જણાવો છો. કાંઈ ન સમજી શકાય તેવાં કારણોસર અમુક બદમાશો તેને ખાસ મહત્ત્વ આપે છે. અને એવું પણ સ્પષ્ટ સમજી શકાય છે કે તે જ બદમાશોનો વસાણીના ખૂનમાં હાથ હોવો જોઈએ. બીજી તરફથી આજે મીસ મંજુલા અચાનક ગૂમ થાય છે. તેના તરફથી કશો સંદેશો મળતો નથી. ચમત્કારિક નવલકથાની હસ્તપ્રત તેના પ્રકાશકને મળતી નથી. એ ઉપરથી અનુમાન કરી શકાય કે મંજુલાનું અપહરણ થવા પામ્યું છે, અને તેના અપહરણનું કારણ એ વખતે તેની પાસે આ હસ્તપ્રત હતી તે જ છે. આટલું વિચાર્યા પછી એ સહેલાઈથી સમજી શકાય છે કે મંજુલા વસાણીના ખૂનીઓના હાથમાં સપડાઈ ગઈ હોવી જોઈએ !’

‘પણ રાવસાહેબ ! તમે આ કેસની તપાસ કેવી રીતે અને કયે સ્થળેથી શરૂ કરવા માગો છો ?’ તેના મદદનીશ અરુણે પ્રશ્ન

કર્યો: ‘ આ કિસ્સામાં એવો એક પણ મુદ્દો મારા જોવામાં આવતો નથી કે જ્યાંથી આપણી તપાસ શરૂ થઈ શકે. ’

‘ અરુણ ! મને આમાં જે સંભવિતતા દેખાય છે. પહેલાં તો એ કે જે સ્થળેથી લક્ષ્મીનંદન વસાણીનું ખૂન થયું છે, ત્યાંથી આપણે તપાસ શરૂ કરી શકીએ. ખૂનીઓ તે સ્થળે કોઈ મુદ્દો મૂકતા ગયા હોવા જોઈએ. મારા મિત્ર ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાયને આ કેસ સુપ્રત થયેલો હોય, તેમણે તપાસ શરૂ કરી દીધી હશે. બનવા જોગ છે કે એ મુદ્દો તેમના જોવામાં આવ્યો હોય અથવા તેની તરફ તેમનું ધ્યાન ન પણ ગયું હોય. હવે બીજો મુદ્દો : આજે સવારે મીસ મંજુલા તેના મકાનેથી નિકળીને જે સ્થળે જવા માગતી હતી, તે આજે જાણીએ છીએ. એટલે કે તે મી. ઉદાણીની દુકાને જવા માગતી હતી. અર્થાત તે જે રસ્તે ગઈ હોય તે રસ્તા ઉપર તપાસ ચારબીએ તો તેમાંથી કોઈ માર્ગ મળી આવે ખરો. એ ઉપરથી કદાચ એવું આપણા જાણવામાં આવી શકે કે અમુક સ્થળે તેનું અપહરણ કરનારાઓએ તેને અટકાવેલી જોઈએ, અને ત્યાંથી તેઓ તેને ઉપાડી ગયેલા હોવા જોઈએ. વાડ, મી. અંજનકુમાર ! મંજુલાએ તેના મકાનેથી નિકળીને મી. ઉદાણીને ત્યાં જવા માટે કયો રસ્તો લીધો હશે એ તમે કહી શકો છો ? ’

અંજનકુમારે કહ્યું : ‘ હા જી, આમરરોડ તરફથી પસાર થતી નવ નંબર વાળી મોટરબસમાં તે બેઠી હતી. તે મોટરબસ સીધી સજ્જનસ્ટ્રીટ તરફ જાય છે. પરંતુ પુસ્તકપ્રકાશક ઉદાણીને ત્યાં જવાને માટે સજ્જનસ્ટ્રીટના નાકાથી આ બાજુએ લગભગ અર્ધા માઇલના અંતરે જે ચોક આવે છે ત્યાં ઉતરીને તે ચાલતી ઉદાણીની દુકાને ગયેલી હોવી જોઈએ. એ દુકાન તમે જોએલી તો હશે જ. ’

‘ હા, કેટલીયે વાર મેં મી. ઉદાણીની દુકાનેથી પુસ્તકો ખરીદ્યાં હોય ત્યાં હું ગયો છું. તમારા કહેવા ઉપરથી રસ્તાનો બરાબર ખ્યાલ મને આવી ગયો છે. જો ઉદાણીને હસ્તપ્રત સોંપવાને માટે

મંજુલા બસમાંથી ઉતરીને તેની દુકાને ગઇ હોય તો તેને માત્ર થોડા અંતર ઉપર જ પગે ચાલવાનું રહે છે. એટલે મને લાગે છે કે તે બસમાંથી જે સ્થળે ઉતરીને ચાલતી ઉદાણીને ત્યાં ગઇ, તે સ્થળેથી આપણી તપાસનો પ્રારંભ કરીએ તો એ કદાચ ફળિભૂત થાય ખરી.’ તેણે ધડિયાળ સામે જોયું. તે ઉભો થયો, કાટ ટોપી પહેરી લીધાં પછી તેણે કહ્યું : ‘જે આપણને અહીં ચંદ્રનગરમાં નિષ્ક્રિયતા મળશે તો પછી લક્ષ્મીનંદન વસાણીનું જ્યાં ખૂન થયા પામ્યું છે તે સ્થળેથી તપાસનો આરંભ કરવો પડશે. તેનું ખૂન કદમપુર પાસે આવેલા ‘બદામી વીલા’માં થયું છે એવું મારા વાંચવામાં આવ્યું હતું.’

‘હા, પરંતુ એ તો અહીંથી થોડું દૂર છે.’ અંજનકુમાર નિરાશાના લાવપૂર્વક બોલ્યો.

‘દૂર હોય કે નજીક, આપણે બે કિસ્સાની તપાસ કરવાની છે. એક તો વસાણીનું ખૂન, અને બીજું મંજુલાનું અપહરણ. એ બે કિસ્સામાં—’

એ જ વખતે ઓરીસનાં બંધ દ્વાર ઉપર કાંઈ ટકોરા કરતું હોય એવો અવાજ સંભળાયો, એટલે જ્યોતિપ્રસાદ બોલતો બંધ થઇ ગયો.

એક નોકર અંદર આવીને બોલ્યો : ‘રાવસાહેબ ! કુંદનરાય નામના એક ગૃહસ્થ આપને મળવાને માટે આવ્યા છે.’

‘કુંદનરાય !’ જ્યોતિપ્રસાદે મસ્તક ધુણાવ્યું : ‘એ નામનો કાંઈ માણસ મને પરિચિત લાગતો નથી. તે મને શા માટે મળવા માગે છે, એ વિષે તેણે તને કશું જણાવ્યું છે ?’

‘ના જી, તેણે તો મને એટલું જ કહ્યું છે કે તે તમને મળવા પૂછે છે.’ નોકરે જણાવ્યું.

અને એ જ વખતે તેની પાછળથી આવ્યો : ‘રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદ ! હું આપને અગત્યના કામે મળવા આવ્યો છું. આપણે આજે પ્રથમ જ મળીએ છીએ. એટલે મારે આપને મારા

પરિચય આપવો જોઈએ. નવલકથાકાર શ્રીમાન લક્ષ્મીનંદન વસાણીને આપ જાણતા હશે. તેમનું અત્યાનક અને ભયંકર રીતે મૃત્યુ થવા પામ્યું છે. તે લક્ષ્મીનંદન વસાણીનો હું સેક્રેટરી છું. ’

એ પ્રમાણે બોલતો તે માણસ અંદર આવ્યો. તેના દેખાવ પરથી તે પ્રૌઢાવસ્થામાં પ્રવેશી ચૂકેલો લાગતો હતો. તેનો પોષાક સાદો પરંતુ સ્વચ્છ અને ટાપટીપવાળો હતો. તે સહજ નીચા ધાટે હતો. તેણે આંખો પર ચશ્મા ચડાવેલા હતા. તેના અવાજમાં વિનયશીલતા હતી, અને તેના દેખાવ ઉપરથી કાંઈ પણ કહી શકે કે તે એક સીધો સાદો સજ્જન હોવો જોઈએ.

* * *

અધ્યારનું

॥ ૫ ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥ ૧૮ ॥ ૧૯ ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥ ૪૫ ॥ ૪૬ ॥ ૪૭ ॥ ૪૮ ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥ ૫૧ ॥ ૫૨ ॥ ૫૩ ॥ ૫૪ ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ ૫૯ ॥ ૬૦ ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥ ૬૪ ॥ ૬૫ ॥ ૬૬ ॥ ૬૭ ॥ ૬૮ ॥ ૬૯ ॥ ૭૦ ॥ ૭૧ ॥ ૭૨ ॥ ૭૩ ॥ ૭૪ ॥ ૭૫ ॥ ૭૬ ॥ ૭૭ ॥ ૭૮ ॥ ૭૯ ॥ ૮૦ ॥ ૮૧ ॥ ૮૨ ॥ ૮૩ ॥ ૮૪ ॥ ૮૫ ॥ ૮૬ ॥ ૮૭ ॥ ૮૮ ॥ ૮૯ ॥ ૯૦ ॥ ૯૧ ॥ ૯૨ ॥ ૯૩ ॥ ૯૪ ॥ ૯૫ ॥ ૯૬ ॥ ૯૭ ॥ ૯૮ ॥ ૯૯ ॥ ૧૦૦ ॥

॥ નાનાં બાળકોને નિરોગી
દૃષ્ટપુષ્ટ, ખુબસુરત અને
આનંદી બનાવે છે..... ॥

સ્ટોકીસ્ટ્સ-પંડિત શાહની કંપની.

ત્રણ દરવાજા. અમદાવાદ.

૧૩ :

ખૂનનો મુદ્દો

જે નવલકથાકારનું ખૂન થયું છે તેનો સેક્રેટરી ! આગન્તુકે પોતાને આપેલો પરિચય અચાનક હતો અને તેથી અંજનકુમાર મીંગારેટના વધેલા દુકડાને બહાર ફેંકી એકદમ ઉભો થઈ ગયો. તેના મુખમાંથી આશ્ચર્યોદ્દગાર સરી પડ્યો.

‘ શું ? ’ તે સેક્રેટરીની સામે તાકતો બોલ્યો : ‘ મી. વસાણીના સેક્રેટરી ! ’ બીજી જ ક્ષણે તે બારણા તરફ ધસ્યો અને અંદર આવતા કુંદનરાયના બંને બાજુ પકડીને તે બોલ્યો : ‘ મી. વસાણીએ લખેલી તેમની છેલ્લી નવલકથા જેનું નામ તેમણે ‘ ચમત્કારિક નવલકથા ’ રાખ્યું છે, એ વિષે તમે કંઈ જાણો છો ? તમે તેની અંદર રહેલા રહસ્ય—’

પરંતુ તે આગળ બોલતો અટકી ગયો. કારણ કે આગન્તુક તેની સામે ભયભીત બનેલાં તેઓ વડે જોઈ રહ્યો હતો. અંજનકુમારને પણ લાગ્યું કે એક તદ્દન અપરિચિત માણસની સાથે પોતાનું આ પ્રકારનું વર્તન યોગ્ય નથી. કુંદનરાય પણ આ રીતે પોતાને થયેલા પ્રશ્નથી અને અંજનકુમારના આવેશપૂર્ણ વર્તનથી ગભરાઈ ગયો હતો.

‘ હું—હું—’ સેક્રેટરી અચકાતો અચકાતો બોલ્યો : ‘ હું નથી માનતો કે મારે—’

આ બંનેની સામે જોઈને જ્યોતિપ્રસાદને લાગ્યું કે તેણે એ બેઉનો પરસ્પર પરિચય કરાવવો જોઈએ. એટલે તેણે કહ્યું : ‘ મી. કુંદનરાય ! આ ગૃહસ્થ મારા મિત્ર છે. તેમનું નામ અંજનકુમાર દેસાઈ છે, તમે પણ બરાબર સમયસર આવી પહોંચ્યા હો. એમ લાગે છે. કારણ કે અત્યારે અમે મી. વસાણીના રહસ્યભર્યા મૃત્યુ વિષે જ ચર્ચા કરતા હતા. ’

‘ શું ! તમે—તમે એ વિષયની ચર્ચા કરતા હતા ? ’ કુંદનરાયના મુખમાંથી પ્રશ્નોદ્દગાર સર્યો.

‘ હું આ કેસમાં અંગત રીતે રસ ધરાવતો બન્યો છું, તેનાં કેટલાંક કારણો છે. ’ જ્યોતિપ્રસાદે તેને કહ્યું : ‘ ખરું કહું તો મેં આ કિસ્સાની તપાસ કરવાનું નક્કી કર્યું છે. હું માનું છું કે તમે પણ એ કિસ્સાને લગતી બાબતમાં જ મારી સાથે વાત કરવાને માટે અહીં આવ્યા છો. કેમ ખરું ને ? ’

‘ હા, સાહેબ ! હા ’ કુંદનરાયે તેના કથનનો સ્વીકાર કર્યો : ‘ સાહેબ, મને એમ લાગ્યું હતું કે શ્રીમાન વસાણી સાહેબના ખૂની અથવા ખૂનીઓને યોગ્ય સજાએ પહોંચાડવાની બાબતમાં તમારી મદદ અત્યંત મૂલ્યવાન થઈ પડશે. રાવસાહેબ ! ખરું કહું તો વસાણી સાહેબ પ્રત્યે મારા દિલમાં અત્યંત માન અને પૂજ્યબુદ્ધિ છે. એટલે તેમનું આવી રીતે અચાનક ખૂન થવાથી મને બહુ જ લાગી આવ્યું છે. મારી એવી ઇચ્છા છે કે કામ પણ રીતે તેમના ખૂનીનો પતો મેળવવો જ જોઈએ. વળી તમે કહો છો કે તમે પણ આ કિસ્સામાં મારા આવ્યા પહેલાં જ રસ ધરાવો છો. એ તો બહુ જ સારું. કારણ કે એથી તમે મને વધારે ઉપયોગી બની શકશો. ’

તે જ્યોતિપ્રસાદની નજીક આવ્યો અને ખાલી પડેલી ખુરશી પર બેસતાં અંજનકુમારની સામે જોઈ રહ્યો. એકાદ એ ક્ષણ પછી તે પુનઃ બોલ્યો : ‘ સાહેબ ! મારે જે કામ કરેવાનું છે તે ખુલા દિલથી કરેવામાં કશો વાંધો નથી ને ? અને આ આપના મિત્ર મી. અંજનકુમાર પોલીસ ખાતાના કામ અધિકારી—’

‘ ના ના, એ પોલીસ ખાતામાં નોકરી નથી કરતા. એ તો મારા અંગત મિત્ર છે ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ તમે તેમની હાજરીમાં ખુશીની સાથે વિનાસકાંડે જે કહેવું હોય તે કહી શકો છો. ’

કુંદનરાય બોલ્યો : ‘ આ ગૃહસ્થ પોલીસ ખાતાના અધિકારી નથી, એ જાણીને મને સંતોષ થાય છે. કારણ કે પોલીસ ખાતાને જરીકે અપમાન પહોંચાડ્યા સિવાય પણ એક વાત કહ્યા વગર હું રહી શકતો નથી. રાવસાહેબ, મી. વસાણીના મૃત્યુના કિસ્સામાં પોલીસ ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાય જે રીતે તપાસ ચલાવી રહ્યા છે તે મને

સંતોષ આપી શકી નથી. મી. કંટકરાય બુદ્ધિમાન, ચાલાક અને પ્રતિભાસંપન્ન પોલીસઇન્સ્પેક્ટર હોવા છતાં પણ હું—’

‘ મને તેમનો પૂરો પરિચય છે. ’ કુંદનરાયને બોલતાં અચ-કાએલો જોઇને જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ બોલો, મી. કુંદનરાય ! ઇન્સ્પેક્ટરની તપાસના સંજ્ઞામાં તમારે શી ફરિયાદ કરવાની છે ? ’

‘ સાહેબ ! મને લાગે છે કે તે એકદમ કોઇ પણ નિર્ણય ઉપર આવી જવાના સ્વભાવવાળા છે. આ ભયાનક રહસ્યના ઉકેલમાં અમુક બાબત મને મહત્ત્વની અને મૂલ્યવાન લાગેલી. મેં તેમને તે જણાવી, પરંતુ તેઓ તેને કશું મહત્ત્વ આપતા નથી. હું-હું—’

‘ હું સમજ્યો. ’ જ્યોતિપ્રસાદ વચ્ચે બોલ્યો : ‘ તમે એમ માનો છો કે અમુક બાબતની તપાસ થવાની જરૂર છે, જ્યારે ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાય એ મુદ્દાની ઉપેક્ષા કરે છે. હું એ બરાબર સમજી શકું છું. ઇન્સ્પેક્ટર તેમના વિષયમાં હુશિયાર અને ચાલાક છે, છતાં પણ કોઇ કોઇ બાબતમાં તે એટલા જ હઠીલા અને આગ્રહી બની જાય છે. અલબત્ત એ એમની ભૂલ ગણાય. વાર, પણ તમે મારી પાસે આવ્યા તે સારું કયું. ’

જ્યોતિપ્રસાદે તેની ધડિયાળ સામે જોયું. અંજનકુમાર પણ અધીરો બની ગયો હતો. તેને જાણે આ એક નકામી લપ વળગી હોય એમ લાગતું હતું. કારણ કે તે તો જ્યોતિપ્રસાદની સાથે મંજુલાની તપાસને માટે ઉપડવા માગતો હતો.

જ્યોતિપ્રસાદ ધડિયાળમાં જોઇને બોલ્યો : ‘ મી. કુંદનરાય, હું અમુક બાબતની તપાસને માટે બહાર જવાની તૈયારીમાં જ હતો. તે તપાસને ઢીલમાં નાંખવી એ વાજબી નથી. છતાં પણ તમારે જે કહેવાનું હોય તે ખુશીથી કહો. માત્ર તમને એટલું સૂચવું છું કે અને તેટલી ટુંકાણુમાં તમારી મુદ્દાની હકીકત મને જણાવજો. કારણ કે અમે જે તપાસને માટે ઉપડવાના છીએ, તેમાં એક યુવતીની સલા-મતીનો પ્રશ્ન રહેલો છે. ’

‘યુવતીની સલામતી!’ કુંદનરાયના અવાજમાં ભારોભાર આશ્ચર્ય હતું: ‘એ યુવતી કાણ છે અને એનું શું છે?’

‘એ હું તમને પછીથી જણાવીશ. પ્રથમ તો તમારે મને જે કહેવાનું હોય તે મુદાસર કહી દો.’ એમ બોલતો જ્યોતિપ્રસાદ ઉભો થયો. તેણે સીગારેટ સળગાવી અને તે વસાણીના સેક્રેટરીની સામે વેધક દૃષ્ટિએ જોઈ રહ્યો. જાણે તે કુંદનરાયના અંતરને વાંચવાનો યત્ન કરી રહ્યો હોય એમ લાગતું હતું. તેણે પુનઃ કહ્યું: ‘વાર, મી. કુંદનરાય! ત્યારે હવે તમે તમારી હકીકતનો પ્રારંભ કરો.’

‘બહુ સારું, સાહેબ!’ કુંદનરાયે તેના ચશ્મા રૂમાલ વડે લૂછી પુનઃ નાક પર ચઢાવ્યા અને પછી પોતાની હકીકતનો પ્રારંભ કર્યો: કંટકરાય ઇન્સ્પેક્ટર તેના શેકને શા કારણસર મળવા આવેલો એ હકીકત તેણે જણાવી. તે વસાણીને મળીને સ્ટેશન તરફ વિદાય થયો, પુનઃ તેની હોકલી લેવાને માટે આવ્યો, અને એકી સાથે તેમની બન્નેની નજરે વસાણીનો મૃતદેહ પડ્યો, ત્યાં સુધીની હકીકત જણાવી.

‘વાર, પછી શું બન્યું?’ જ્યોતિપ્રસાદે તેને પૂછ્યું.

‘તુરંત જ ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાયે કદમપુરના પોલીસઅધિકારીને બોલાવ્યા. તેમ જ અહીં તેમના પોલીસખાતાના વડાને પણ ટેલીફોનથી એ હકીકત જણાવી. પ્રથમ દૃષ્ટિએ તો ખૂનીની પિછાન કરાવી શકે એવો કાંઈ મુદ્દો જોવામાં આવ્યો નહિ. પરંતુ એક અગત્યની બાબત મારી નજરે ચડી. તે દિવસે સાંજે તેમના ટેબલ ઉપર તેમની તૈયાર થયેલી છેલ્લી નવલકથાની હસ્તપ્રત હતી. એ હસ્તપ્રતની ચોરી થવા પામી હોય એવું મને જણાયું.’

‘ચોરી!’ એ પ્રશ્નોદ્દગાર અંજનકુમારના મુખમાંથી નિકળ્યો: ‘પરંતુ મી. વસાણીએ તો એ હસ્તપ્રત પ્રકાશકને આપવાને માટે તેમના અહીં ખાતેના એજન્ટ ઉપર મોકલાવી હતી ને!’

કુંદનરાય તેની સામે સહેજ તુચ્છકારથી જોતો બોલ્યો: ‘તમારી જૂલ થતી લાગે છે. મીસ્તર-હં-હં-મી. અંજનકુમાર! સામાન્ય નીતે નેમના દરેક પસંદગી હસ્તપ્રત હં પોતે જ તેમના પાંચીના

એજન્ટ મી. બકુલચંદ્ર તરફ રવાના કરું છું. એ રીતે આ પુસ્તક પણ હું રવાના કરવાનો હતો. પરંતુ તે પહેલાં જ તે ગૂમ થઈ ગયું. જ્યારે તેમનો મૃતદેહ અમારા જોવામાં આવ્યો ત્યારે તેમના હાથમાં કેટલાક ટાઇપ કરેલા કાગળના કકડા પકડેલા હતા. તપાસ કરતાં માલૂમ પડ્યું કે તે આ નવલકથાની હસ્તપ્રતમાંથી ફાટેલા ટુકડા હતા. એ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે એ પુસ્તક તેમના એજન્ટ તરફ મોકલાયેલું નથી. ’

‘ પરંતુ હું કહું છું કે તે મેં મારી નજરે જોયેલું છે. ’ અંજનકુમારે આગ્રહપૂર્વક કહ્યું: ‘ અને— ’

‘ અંજનકુમાર ! રહો, મને પૂછવા દો. ’ જ્યોતિપ્રસાદ વચ્ચે બોલ્યો: ‘ મી. કુંદનરાય ! ત્યારે શું તમારી એવી માન્યતા છે કે વસાણીનો ખૂની એ પુસ્તક ચોરી ગયો છે ? ’

‘ સંયોગો ઉપરથી તો એવું જ લાગે છે, સાહેબ ! ’

‘ આ પણ જરીક વિચિત્ર ખરું. ’ જ્યોતિપ્રસાદ બોલ્યો: ‘ કારણ કે ‘ ચમત્કારિક નવલકથા ’ એ નામના પુસ્તકની હસ્તપ્રત ગઈ કાલે સાંજ પહેલાં અહીં મી. વસાણીના એજન્ટ બકુલચંદ્રને મળી ગઈ છે. અને એ ખાતરી અમારી ખાતરી છે. ’

‘ શું તમે ખાતરીથી કહો છો ? ’ જાણે જ્યોતિપ્રસાદના શબ્દો પોતાના માન્યામાં ન આવતા હોય એવા ભાવપૂર્વક કુંદનરાયે પૂછ્યું.

‘ હા, અમારી તો એ વિષયમાં ચોક્કસ ખાતરી છે. ’ એમ બોલતાં જ્યોતિપ્રસાદે મનમાં કાંઈક ગણતરી કરી અને કહ્યું : ‘ વસાણીના ખૂનીએ તેમનું ખૂન કર્યા પછી એ પુસ્તક હસ્તગત કર્યું હોય અને તે અહીં બકુલચંદ્ર ઉપર મોકલ્યું હોય, તો તેને માટે પૂરતો સમય હતો. વળી તેમાં જે પાનાં તૂટીને વસાણીના હાથમાં રહી ગયાં હતાં, તેટલો ભાગ હાથે લખીને ઉમેરી દેવામાં આવ્યો હોય તે બનવા જોમ છે. બીજી રીતે જોઈએ તો એ પણ બનવા જોમ છે કે બકુલચંદ્ર ઉપર મોકલવામાં આવેલું પુસ્તક વસાણીનું ન હોતાં બીજું કોઈ હોય. એ વિષે અમારે અમે ચોક્કસપણે કંઈ કહી શકીએ તેમ નથી. ’

‘ હું એ વિષયની આપને ખાતરી કરાવી શકું તેમ છું. ’
કુંદનરાયે સૂચવ્યું : ‘ કારણ કે હું જ તેમની નવલકથા ટાઇપરાઇ-
ટર ઉપર ટાઇપ કરતો હતો. એટલે બકુલચંદ્રને મળેલું પુસ્તક
જોતાં તે એ જ છે કે બીજું તે હું જરૂર કહી શકીશ. ’

જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ એ વાત સાચી, પરંતુ કમનસીબે એ
પુસ્તક અત્યારે આપણને મળી શકે તેમ નથી. ’

‘ મળી શકે તેમ નથી ! તમે તો એમ કહો છો કે તે પુસ્તક
મી. બકુલચંદ્રને મળી ગયું છે, તો પછી— ’

‘ હા, પરંતુ ત્યારબાદ એ પુસ્તક કોઈ અદ્ભુત રીતે ગૂમ
થઈ ગયું છે ! ’ જ્યોતિપ્રસાદે ખુલાસો કર્યો : ‘ અને તે પુસ્તક
ગૂમ થવાની સાથે એક યુવતી જે આજે સવારે એ પુસ્તક લઈને
તેના પ્રકાશકને આપવાને માટે જતી હતી, તે પણ અદૃશ્ય થઈ છે.
એ યુવતીનું નામ મીસ મંજુલા છે અને મીસ્તર બકુલચંદ્રની
ઓફીસમાં ટાઇપીસ્ટ તરીકે નોકરી કરે છે. ઉપરાંત તે આ અંજન-
કુમારની મૈત્રિણી છે. હવે તો આ બાબતમાં મીસ્તર અંજનકુમારની
ચિંતા અને આતુરતાનો ખ્યાલ તમને આવી શક્યો હશે. પ્રસ્તુત
સંયોગોમાં અમે એમ માનીએ છીએ કે લક્ષ્મીનંદન વસાણીના
પુસ્તકને ખાતર મીસ મંજુલાનું અપહરણ કરવામાં આવ્યું છે, અને
તેમાં કોઈ એક અથવા એકથી વધારે માણસોનો હાથ છે. જો કે
એ માણસો કાણ છે તેનો ભેદ અમારાથી હજી ઉઠેલી શકાયો નથી. ’

કુંદનરાય ક્ષણવાર જ્યોતિપ્રસાદ તરફ તો ક્ષણવાર અંજનકુમાર
સામે અને પુનઃ અંજનકુમાર તરફથી જ્યોતિપ્રસાદ સામે નજર કરવા
લાગ્યો. તેણે એક હાથમાં ચશ્મા પકડી બીજા હાથે રમાલ વડે લૂછી
નાંખ્યા અને પુનઃ નાક પર ચડાવ્યા.

‘ અહો, આ તો ભારે વિચિત્ર ! ’ ડેવટે તે બોલ્યો.

‘ જરૂર, જેટલું વિચિત્ર છે, તેટલું અદ્ભુત પણ છે. ’ જ્યોતિ-
પ્રસાદે પણ અનુમોદન આપ્યું : ‘ ખરી રીતે કહીએ તો આ આખા

કિસ્સાની ખાજી કાઢી અદ્ભુત ઘટના ભાગ બજવી રહી છે. તેની અંદરનું રહસ્ય ગમે તે હોય, પરંતુ બાહ્યતઃ આ બનાવ એક અદ્ભુત કિસ્સા જેવો લાગે છે. વારૂ, એટલું તો આપણે સમજી શકીએ છીએ કે મી. વસાણીનું ખૂન કરનાર માનવી અત્યંત ક્રૂર અને ધાતકી સ્વભાવનો હોવો જોઈએ. એવા માનવીને મી. વસાણીની નવલકથામાં શો રસ પડ્યો હશે ? કારણ કે જો તેને ખાસ રસ ન હોય તો તે આ નવલકથા શા માટે ઉઠાવી જાય ? એ વિષયમાં તમે કશું કહી શકો તેમ જો ખરા ?

‘ હું પણ કશું સમજી શકતો નથી. ’ કુંદનરાયે કહ્યું : ‘ અમાનક ઘટનાથી મારું મગજ બિલકુલ મુંઝાઈ ગયું છે. પરંતુ મને લાગે છે કે એક મુદ્દો આપને સહેતુક લાગશે. ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાય તેને કશું મહત્વ આપતા નથી —’ તેણે તેના ગળવામાં હાથ નાંખ્યો : ‘ તથાપિ સાહેબ, મને એમ લાગે છે કે આ ઘટનાના રહસ્યને ઉકેલવામાં આ મુદ્દો જરૂર ઉપયોગી થઈ પડશે. ’ તેણે ગળવામાંથી એક ચામડાનું પાકીટ કાઢ્યું. તે પાકીટને ખુલ્લું કરી, તેમાંથી એક કાગળનો કકડો બહાર કાઢીને જ્યોતિપ્રસાદની સામે ધર્યો.

*

*

*

ધી પોપ્યુલર બુક સ્ટોલ
ડે. ભદ્ર, પ્રેમાભાઈ હોલ સામે, અમદાવાદ
સ્કુલ તથા કોલેજનાં નવાં પુસ્તકો તેમજ અગ્રેજી, ગુજરાતી
નાવેલો લેનાર, વેચનાર તથા ભાડેથી વાંચવા આપનાર.
ચ. નં. ૬

૧૪ :

ખૂની કોણ ?

કુંદનરાયે આપેલો કાગળ લઈને જ્યોતિપ્રસાદે તેનું અવલોકન કર્યું. એ ઉપરથી સમજાયું કે તે કાંઈ નાની નોંધપોથીમાંથી ફાડેલો કાગળ હતો. તે કાગળ ઉપર મથાળે તારીખ જાપેલી હતી. તે તારીખ આજથી બરાબર સાત દિવસ પહેલાંની હતી. તેની જીએના કારા ભાગમાં મોટા અક્ષરે પહેલી એ. બી. સી. ડી. માં ‘બી. ડી.’ એ પ્રમાણે લખેલું હતું. એ અક્ષરો પરથી સ્વાભાવિક અનુમાન થઈ શકતું હતું કે આ કાંઈ માણસની ટુંકી સહીના એ અક્ષરો હોવા જોઈએ.

‘આ શાનો કાગળ છે !’ જ્યોતિપ્રસાદે કુંદનરાયને પ્રશ્ન કર્યો.

‘મી. વસાણીના ફેટલાક કાગળોમાંથી આ કાગળ મને મળી આવ્યો હતો. પેલી કહેવત છે એ પ્રમાણે તમને કદાચ એમ લાગશે કે હું ‘રાઈનો પર્વત’ બનાવું છું. પરંતુ આ કાગળ જોતાં મને અત્યાનંદ એવું સ્ફુરણ થયું કે તેમાં જે ટુંકાક્ષરી સહી છે, તે સહી આ કિસ્સામાં સૂચક લાગે છે. જો કે એ સ્ફુરણ શા માટે થયું તે હું કહી શકતો નથી. આ સહી બળવંતરાય દેવીપ્રસાદ નામના એક માણસની છે એમ મારો અંતરાત્મા કહે છે. તેને ખૂનના આરોપસર ફાંસીને બદલે જન્મટીપની સજા થઈ હતી અને તેને દિલીપનગર સેન્ટ્રલ જેલમાં રાખવામાં આવ્યો હતો. હજી સુધી પણ તે પકડાયેલ નથી. એ ઉપરથી મને લાગે છે કે કદાચ —’

‘બળવંતરાય દેવીપ્રસાદ.’ જ્યોતિપ્રસાદ જાણે મનોગત બચ્ન કતો હોય તેવી રીતે બોલ્યો : ‘હા, એક કેદી સેન્ટ્રલ જેલમાંથી બલાયત થવાનું મેં વર્તમાન-પત્રમાં વાંચ્યું હતું. હા, હવે મને યાદ આવે છે. તેની ઉપર ખૂનનો આરોપ હતો. વારૂ, પણ લક્ષ્મીનંદન વસાણીનો એ બળવંતરાય સાથે કાંઈ સંબંધ હતો ખરો ?’

‘તેમનો બળવંતરાયની સાથે સંબંધ હોય એવું મારા જાણવામાં નથી, પરંતુ—’

‘ તો પછી આ અક્ષરો બળવંતરાયની ટુંકી સહીના છે, એવો વિચાર તમને કેવી રીતે આવ્યો ? ’ જ્યોતિપ્રસાદે પૂછ્યું. તેને પણ કંઈક આશ્ચર્ય તો થયું જ હતું.

‘ એ વિચાર મને કેવી રીતે આવ્યો તે હું તમને સ્પષ્ટપણે સમજાવી શકતો નથી; પરંતુ એવો એક ભયંકર ખૂની સેન્ટ્રલ જેલ-માંથી નાસી છૂટવાનું જાણવામાં આવતાં સ્વાભાવિક રીતે જ દરેક માણસના મનનાં તેનું સ્મરણ રહ્યા કરે. તે કારણને લઈને આ કાગળ ઉપર લખેલા અક્ષરો જેતાં મને એ માણસનો વિચાર આવ્યો હોય એવું મારું માનવું છે. વળી એક બીજું પણ કારણ છે. વસાણી સાહેબ આ પ્રકારના અનેક ગુન્હેગારોના પરિચયમાં આવતા હતા. એટલે મને લાગ્યું કે— ’

‘ તેઓ ગુન્હેગારોના પરિચયમાં આવતા હતા ? એ કેવી રીતે અને શા માટે આવતા ? ’

‘ સાહેબ, તમે મારા કથનનો કોઈ જુદો અર્થ ન લેશો. તેઓ માત્ર ધંધાની દૃષ્ટિએ જ એવા માનવીઓના પરિચયમાં આવતા હતા. તમે જાણતા હશો કે તેઓશ્રી મોટે ભાગે ડિટેક્ટીવ નવલકથાઓ લખતા હતા, અને તેમાં જાતજાતના ગુન્હાઓ તથા ગુન્હેગારીને લગતા પ્રસંગો આવતા હતા. તેમનાં પુસ્તકો ઉપરથી દરેક એમ માને છે કે આવા ગુન્હેગારો અને જુદા જુદા ગુન્હાઓને લગતી તેમની માહિતી અદ્ભુત અને સંપૂર્ણ હતી. તેનું કારણ એ છે કે તે અંધારી આલમના અનેક પ્રકારના ભયંકર માનવીઓનો અંગત પરિચય સાધતા, અને તેમના પ્રસંગમાં આવી તેમનો બરાબર અભ્યાસ કરતા હતા. એક બે વાર એ બાબત મેં તેમને ચેતવ્યા હતા. આવા ભયંકર માણસોના પ્રસંગમાં આવવું તે મોટું જોખમ ખેડવા જેવું છે, એવું મેં તેમને સૂચવ્યું હતું. પરંતુ તે માનવસ્વભાવના પ્રખર અભ્યાસી હતા, એટલે મારી સૂચના તરફ તેમણે કદી પણ લક્ષ આપ્યું ન હતું. તેઓ એ બોધને લગતી

ગુપ્ત માહિતી મેળવવાને માટે અવાર નવાર ઉઠાઉગીરોના અડા
જતા હતા. વસ્તુસ્થિતિ એ પ્રકારની હોવાથી—

‘ હું સમજ્યો. ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું. તેનાં નેત્રોમાં એક પ્રકાર
અમક હતી : ‘ મી. કુંદનરાય ! તમારો આ મુદ્દો કાઠી નાંખવા જે
નથી. આ ઉપરથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે અંધારી આલમ
ગુન્હેગારોની સાથે અમુક અંશે લક્ષ્મીનંદન વસાણી પરિચય
આવતા હતા. ’

‘ હા જી, પરંતુ તે કેવળ ધંધાની જ દૃષ્ટિએ. એટલે કે તેમ
નવલકથાઓમાં આવતાં પાત્રોને જીવંત અને વાસ્તવિક
બનાવવાના હેતુથી. ’

‘ એ ખરાબર છે. તેમ છતાં પણ તેમના ખૂનના કિસ્સામાં
મુદ્દો એવો મહત્વનો નથી. ’ જ્યોતિપ્રસાદની દૃષ્ટિ તેણે હાથ
પકડી રાખેલા કાગળ પ્રત્યે ગઈ : ‘ તમે કહો છો કે આ બળવંતર
દેવીપ્રસાદની ટુંકી સહી છે. તે ખૂનના તહોમત માટે સબ્બ પામે
હતો અને ત્યારપછી જેલમાંથી પલાયન થઈ ગયો છે. બીજી તરફ
એમ પણ તમે કહો છો કે મી. વસાણીનો તેની સાથે પરિચય
હોય, એવું તમારા જાણવામાં નથી. ’

‘ હા જી, મારા જાણવામાં નથી. પરંતુ તેની સાથે ભૂતકાળ
એમનો પરિચય થયો હોય એ બનવાનું છે. તે અંધારી આલમ
અનેક માણસોના સહવાસમાં આવતા હતા, એટલે કદાચ આ માણસ
પણ તેમને પરિચય થયો હોય તો ના નહિ. વસાણી સાહેબે
વિષયમાં મને કદી પણ વિશ્વાસમાં લીધેલો ન હોય, હું કદી શક
નથી. પરંતુ એટલું તો મને લાગે છે કે આ કદી બળવંતર
જેલમાંથી નાઠા પછી વોડરો તથા પોલીસ તેને પકડવાને માટે તે
પાછળ પડ્યા હશે અને તેથી તે તેમના હાથમાંથી છટકવાને
કદાચ ‘ બદામી વીલા ’માં આવ્યો હશે. ’

‘ અને ત્યાં આવીને તેણે મી. વસાણીનું ખૂન કર્યું હશે ! ’

કુંદનરાયે કહ્યું : ‘ હા સાહેબ ! મારા મનમાં પણ એ જ કલ્પના આવી હતી. અત્યંત હું કબૂલ કરું છું કે આવી કલ્પના કરવાને માટે કોઈ સંગીન આધાર નથી, પરંતુ આ માણસ જેલમાંથી પલાયન થયો છે એ ચોક્કસ છે; અને તેટલું જ ચોક્કસ એ પણ છે કે ત્યાંથી પલાયન થઈને તે અમારી બાબુએ આવ્યો હતો. એ પણ સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે હું ‘બદામી વીલા’માંથી પેટ્રોલ લેવાને માટે અમારા નજીકના પડોશીને ત્યાં ગયો હતો, તે દરમ્યાન કોઈ માણસે મકાનમાં દાખલ થઈને વસાણી સાહેબનું ખૂન કર્યું હતું. તો તે ખૂની આ બળવંતરાય શા માટે ન હોય ? એ જ પ્રશ્ન મારા મનમાં ઉદ્ભવ્યા કરે છે. ’

‘ મી. કુંદનરાય ! તમે મને જે હકીકત જણાવી તે ઉપરથી આવી કલ્પના કરવાને માટે કોઈ સંગીન આધાર કે પુરાવો હોય એવું પ્રથમ દૃષ્ટિએ મને લાગતું નથી. ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ મી. વસાણીનું ખૂન કરનાર અજ્ઞાત માનવી આ બળવંતરાય હોય કે પછી કોઈ બીજો માણસ પણ હોઈ શકે. મી. વસાણીનો બળવંતરાયની સાથે પરિચય હોવાનું ચોક્કસપણે આપણે જાણતા નથી. એટલે માત્ર આ બે અક્ષરો ઉપરથી કશું પણ સૂચિત થઈ શકે નહિ. આ અક્ષરો બળવંતરાયની ટુંકી સહીના હોઈ શકે, તે જ રીતે બીજા કોઈનું ટુંકું નામ પણ એ જ અક્ષરો ઉપરથી ફલિત થઈ શકે. અથવા તો પ્રસ્તુત ગુન્હાની સાથે આ બે અક્ષરોનો કશો સંબંધ ન પણ હોઈ શકે એ બનવાનું છે. ’

‘ પરંતુ એ જેલમાંથી નાઠેલો માણસ હજી પણ સપકાયો નથી અને એ તરફના પ્રદેશમાં છુપાઈ રહેલો હોવાનું માનવામાં આવે છે. એટલે—’

‘ એટલા ઉપરથી તેણે મી. વસાણીનું ખૂન કરીને તેમની છેલ્લી નવલકથાની હસ્તપ્રત ચોરી લીધી છે એમ કવી રીતે માની શકાય ! ’ એ પ્રમાણે કહેતાં જ્યોતિપ્રસાદે પુનઃ પોતાની ધડિયાળ તરફ જોયું :

‘વારૂ, એ બાબતમાં આપણે પછીથી વિચાર કરીશું. અત્યારે તો ગૂમ થએલી યુવતી મીસ મંજુલાની સલામતીનો પ્રશ્ન વધારે મહત્વનો છે. એટલે તેની તપાસને માટે મારે જવું જોઈએ. વારૂ, મી. કુંદન-રાય ! તમે મને તમારું શિરનામું આપો. એટલે તમારી જરૂર પડે તો તે સ્થળે હું તમને મળી શકું અથવા ખબર આપી શકું.’

‘સાહેબ ! હું કદમપુર તો આવતી કાલે જવાનો છું. આજે તો મારા શેઠના અહીંના મકાનમાં રોકાઈશ. કારણ કે તેમને લગતી એક બે બાબતોની વ્યવસ્થા મારે કરવાની છે.’

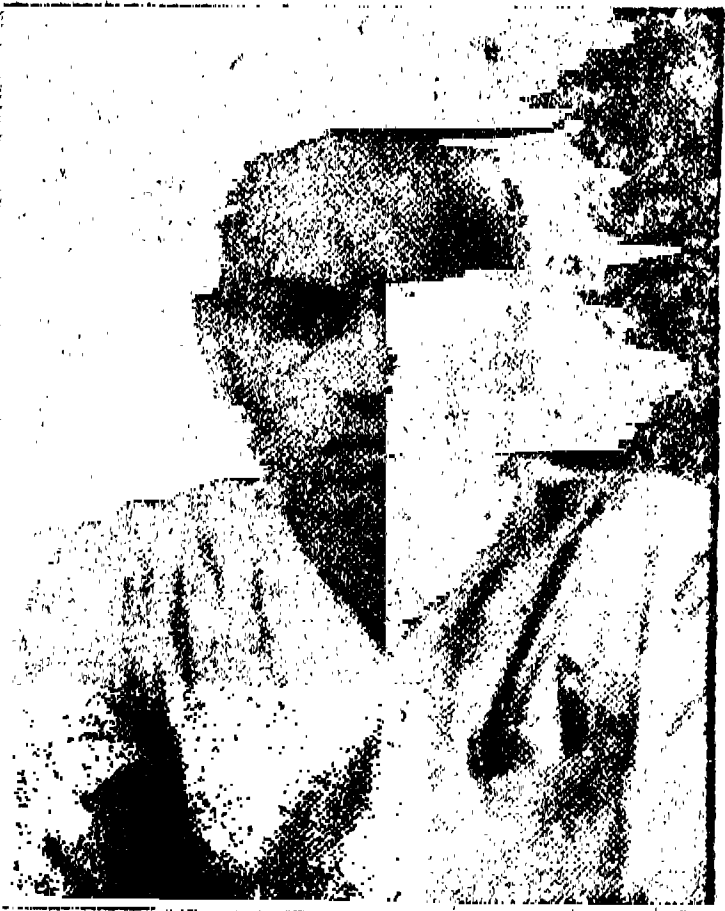
‘વારૂ, એ મકાનનું શિરનામું આપો.’

‘લખી દયો : નં. ૨૯-૩૩, ‘દરિયા મહાલ’, બંદર રોડ.’

*

*

*

એકજ દ્રાયલથી...

પૂર્ણ સંતોષ થશે

૩ ભરૂચ-ન્યુયોર્ક કોટન બજારની પ્રથમ દ્રાયલ રૂબને માટે તેમજ તમારી મુંઝવણના કોષ્ટ પણ એકજ પ્રશ્નના જવાબ માટે આજેજ આઠ આનાના સ્ટેમ્પ બાંડા. પછીથી શ્રી રૂ. ૫)

લખો કે મળો :-

પ્રો. નરહર ભટ

[સાંગલી સ્ટેટના રાજગુરુના મુખ્ય શાળ્ય બેડે જ્યોતિષ શાળેસ એસ્ટ્રોલોજર, પામિસ્ટ, મેગ્નેટીસ્ટ એન્ડ કોટન એક્ષપર્ટ]

C/o. શ્રી પદમાસની જ્યોતિષ કાર્યાલય

કે. સારંગપુર, રણછોડજીની પોળ પાસે, અમદાવાદ.

૧૫ :

બેભાન બનાવી

જ્યોતિપ્રસાદે એ શિરનામું લખી લીધું, અને મોટરને તૈયાર કરવાની અરજીને આજ્ઞા આપી. થોડી વારે તે તથા અંજન-કુમાર અને કુંદનરાય નીચે ઉતર્યા. અરજી મોટર સાથે પ્રવેશદ્વાર પાસે રસ્તા પર તૈયાર ઉભો હતો. તે આગલી બેઠક પર મોટર હાંકવાને બેઠો. જ્યોતિપ્રસાદ અને અંજનકુમાર પાછલી બેઠક ઉપર ગોઠવાયા. મોટર ચાલુ થયું. કુંદનરાય તો પ્રવેશદ્વારની પાસે જ કુટપાથ ઉપર મોટરની પાછળ બેઠો ઉભો રહ્યો.

જ્યોતિપ્રસાદ સજ્જન સ્ટ્રીટ તરફ જતો હતો. તેને એવો વિચાર હતો કે પુસ્તકપ્રકાશક આર. એમ. ઉદાણીને ત્યાં જવાને માટે મીસ મંજુલા જે રથને નીચે ઉતરેલી હોવાનું તેઓ માનતા હતા તે રથને જઈને તપાસ કરવાથી, તેના તથા ‘ચમત્કારિક નવલકથા’ ના અપહરણના સંબંધમાં કોઈ મુદ્દો મળી આવશે ખરો.

કુંદનરાય મોટરની પાછળ બેઠો રહ્યો. તેણે ચશ્મા સાફ કર્યા અને પછી રૂમાલ વડે વદન ઉપરનો પરસેવો લૂછી નાંખ્યો. જ્યોતિપ્રસાદે પોતાની સાથે મોટરમાં આવવાનું તેને આમંત્રણ આપ્યું હતું અને રસ્તામાંથી ઉતારી દેવાનું કહ્યું હતું. પરંતુ એ આમંત્રણને અસ્વીકાર કરી ‘દરિયા મહાલ’ તરફ પોતે ચાલતો જ જશે એવું કહીને કુંદનરાય તેમનાથી દૂર પડ્યો હતો.

જ્યોતિપ્રસાદની મોટર મનહર સ્ટ્રીટ પસાર કરી, બાજુના રસ્તા ઉપર વળીને અદૃશ્ય બની ગઈ, એ પછી પુનઃ કુંદનરાય જ્યોતિપ્રસાદના મકાન તરફ ફર્યા અને તેણે બંધ પ્રવેશદ્વાર ઉપર અવાજ કર્યો.

બારણું ઉઘડ્યું. અંદર સુમતિબહેન દેખાયાં. તેમણે કુંદનરાય જ્યોતિપ્રસાદને મળવા આવેલો તે વખતે તેને જોયો હતો. એટલે તેમણે કહ્યું : ‘પાછા કેમ આવ્યા ? રાવસાહેબ તો હમણાં જ બહાર ગયા છે.’

‘હા બહેન, એ હું જાણું છું. એમની સાથે જ હું પણ અહીંથી નિકળ્યો હતો. તે મોટરમાં ગયા અને હું ચાલતો જતો હતો, ત્યાં

રસ્તામાં મને યાદ આવ્યું કે મારું પાકીટ હું અહીં ભૂલી ગયો છું. એટલે જો તમે મને રાત્ર આપો તો—’

‘વારૂ, હું ઉપર જઈને તમારું પાકીટ લાવી આપું છું.’ સુમતિ-જીહેને તેને કહ્યું.

કુંદનરાય અંદર દાખલ થયો. તેણે આસપાસ દૃષ્ટિ કરી. સુમતિ-જીહેન સિવાય બીજું કાંઈ અહીં દેખાતું ન હતું. જો તોફર પોતે અહીં આવ્યાના ખર્ચર આપવાને માટે ઉપર ગયો હતો, તે જોરામાં ન આવ્યો. કદાચ તે અંદરના ભાગમાં કામ કરતો હોય અથવા તો આ બાઈએ તેને ખર્ચરમાં કાંઈ કામે પણ મોકલ્યો હોય. એ પ્રમાણે વિચાર કરતાં તેણે કહ્યું : ‘ચાલો, હું પણ તમારી સાથે આવું. એ પાકીટ ઘણું કરીને તો રાત્રસાહેબના ટેબલ ઉપર અથવા તો જો ખુરસી પર હું બેઠો હતો તે ખુરસી પર પડ્યું હશે કિંવા તેની આસપાસ નીચે પડ્યું હશે.’

સુમતિજીહેને તેના પોતાની સાથે ઉપર આવવા સામે કશો વાંધો લીધો નહિ. બંને જણાં દાદર પર ચડવા લાગ્યાં. તેઓ ઠેક ઉપર ચડ્યાં તે વખતે સુમતિજીહેનના ડાબા બાવડામાં કાંઈક કાંટા જેવું ભેંકાયું હોય એમ તેમને લાગ્યું. તેમને થયું કે તેમણે એટલી સાડીમાં કાંઈ ફાંસ ચોટી રહી હશે તે હાથમાં ભેંકાઈ હશે; અને તેથી જ્યાં લાગ્યું હતું તે સ્થળે હાથ મસળવા લાગ્યાં. બંને જણાં ઉપર ગયાં અને તેઓ જ્યોતિપ્રસાદની ઓશીસમાં દાખલ થયાં. સુમતિજીહેને આસપાસ દૃષ્ટિ કરતાં કહ્યું : ‘જુઓ, તમારું પાકીટ કયે સ્થળે છે ? ટેબલ ઉપર તો લાગતું નથી.’

પરંતુ તેનો કુંદનરાયે શો જવાબ આપ્યો તે સુમતિજીહેનના સાંભળવામાં આવી શક્યું નહિ. એટલું જ માત્ર નહિ, પણ હવે તો તેમની આંખે અંધારાં પણ આવતાં હતાં. જાણે આખી ઓશીસ ફરતી હોય એમ તેમને લાગતું હતું. તેમને એક લથડીયું આવ્યું. કુંદનરાયે તુરત જ સુમતિજીહેનને પકડી લીધી. અત્યારે તેનાં નેત્રો અંધ થઈ ગયાં હતાં.

કુંદનરાય સાંભાળપૂર્વક તેને એક ખુરસી પાસે લઇ ગયો. તેની ઉપર તેને બેસારી. સુમતિબહેનના હોઠ ફફડતા હતા. તે કાંઈક બોલવાનો પ્રયત્ન કરતી હોય, એવું જણાતું હતું. પરંતુ કશો ઉચ્ચાર સ્પષ્ટ ન હતો. પછી તો તે બોલતું પણ બંધ થઇ ગયું. તેણે ખુરસીની પીઠ પર માથું નાંખી દીધું. ભારે શ્વાસપ્રશ્વાસ ચાલવા લાગ્યા. તે પૂરેપૂરી બેભાન બની ગઇ.

કુંદનરાયે ગળવામાંથી ઇન્જેક્શન આપવાને માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે એવી લાંખી સોય કાઢી. આ સોયનો ઉપયોગ તેણે ક્ષણ વાર પહેલાં કર્યો હતો. પણ ફરીથી તે જ હાથમાં તેણે સોય ભોંકી દીધી અને તેની અંદરનું દ્રવ્ય આ વખતે કાંઈક વધુ પ્રમાણમાં સુમતિબહેનના દેહમાં સ્પર્શ કર્યું. પછી તેણે ખાસ બંધ કરી દીધું. તે પોતે જે હેતુથી બહીં આગ્યો હતો, તે હેતુ સિદ્ધ થાય અને તેનું કાર્ય પતી જાય, ત્યાંસુધી આ બાદ બેભાન રહે એવી તેની ઇચ્છા હતી.

આ દ્રવ્ય એવા પ્રકારનું હતું કે તે શરીરની અંદર દાખલ થતાં માણસને બેભાન બનાવી દે. અમુક સમય પછી એની અસર દૂર થઇ જતાં એ માણસ પુનઃ શુદ્ધિમાં આવી જાય, એટલું જ માત્ર નહિ પરંતુ પોતાને બેભાન બનાવેલ હોવાનો તેને ખ્યાલ પણ ન રહે. અને એ પહેલાં શું બન્યું હતું એનું પણ તેને વિસ્મરણ થઇ જાય.

કુંદનરાયે સુમતિબહેનના બેભાન બનેલા દેહ તરફ આનંદ અને સંતોષપૂર્ણ દષ્ટિ ફેંકી અને ગળવામાંથી બે હાથમોજાં કાઢીને તેના બંને હાથ પર ધારણ કરી લીધાં.

તે રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદની ઓશીસમાં અમુક ચોક્કસ પ્રકારની ઝોઠવણ કરવા માગતો હતો. એટલે તે કાર્ય દરમ્યાન પોતાના આંગળાંની જીભ કાઢી પણ રચળે પડવી ન જોઇએ એવી તેની ઇચ્છા હતી.

મેસમેરીઝમ વિધાનો ચમત્કાર

—* મી રા ક્યુ લ સ ગ લા સ *—

કૈલાસ પર્વતમાંથી મેળવેલી દૈવી શક્તિ ધરાવતી મુલ્યવાન ચીજોની મેળવણીથી વીજળીની તાકાત આપનારો બનાવ્યો છે.

આ ગલાસની મદદથી, સ્ત્રી પુરૂષ અથવા બાળક ભુત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન જાણી શકે છે. મરી ગયેલા માણસોના આત્મા સાથે વાત કરવી. હજારો માઇલ દુરના સગા સાથે વાતચીત કરવી, રેસ, સટા, તથા લોટરીના નંબર કાઢવા, ગુપ્ત ધન અથવા ભવિષ્યના પતી અથવા પત્નીને નજરે જોઈ શકવું તથા કોઈ પણ જાતના ગુઠ સવાલોના જવાબો મેળવી શકાય છે. ગલાસ જોવાની રીત સાથે મોકલાય છે. અને તે પ્રમાણે જોવાથી ન દેખાય તો પૈસા પાછા મળશે.

કોમ્મન ૩. ૩) સ્પીરીચ્યુઅલ ૩. ૧૦) | પોસ્ટેજ ખર્ચ આઠ આના લખો :— સ્પીરીચ્યુઅલ બુચરો—

પોસ્ટાલ ચર્ચની સામે ગીરગામ, મુંબઈ ૪.

સંતતિ નિયમન

FOR BIRTH CONTROL

આ એક એવી ચમત્કારિક ઔષધી છે, કે જે ફક્ત ત્રણ દિવસ લેવાથી સ્ત્રી ગર્ભ ધારણ કરી શકતી નથી. તેમજ માસિક નિયમિત ચાલુ રહે છે. કોઈ પણ જાતના નુકશાન રહિત છે. કોમ્મન ૩. ૩) પોસ્ટ ખર્ચ અલગ. કૌવત:— કોઈ પણ જાતના વીર્યદોષ, સ્વપ્નદોષનો વિકાર, કે હસ્ત-દોષથી આવી ગયેલી નબળાઈ, વીર્ય જલ્દી સખલીત થવું, વૃદ્ધને યુવાની અર્પનાર તેમજ વીર્યને ઘટ કરનાર છે. પંદર દીવસના કોર્સના ૩. ૫) ત્રીસ દીવસના કોર્સના ૩. ૮) પોસ્ટ ખર્ચ અલગ. * દરેક ઠેકાણે એજન્સી આપવાની છે. બે આનાની દીકીટ બીડી પુછાવો.

શ્રી ગૌરીકાન્ત ઔષધાલય | વૈદ્ય મધુકર ચુનીલાલ

કે. દુધરેજ રોડ, વઢવાણ કેમ્પ | આયુર્વેદ લિપક R. A. P. (BOMBAY)

જ્યોતિપ્રસાદ, અંજનકુમાર અને અરુણને લઈ જતી મોટરગાડી પુસ્તકપ્રકાશક આર. એમ. ઉદાણીની દુકાન પાસે જઈને ઉભી રહી. આ દુકાન મોટી અને વિશાળ હતી. તેમાં નીચેના ભાગમાં ઉદાણી તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવતાં તેમ જ બીજાં પુસ્તકો રાખવામાં આવતાં હતાં. એટલે છુટક ખરીદનાર ત્યાંથી એ પુસ્તકો ખરીદી શકે. બીજા માળ ઉપર બહારગામથી પુસ્તકો માટે આવતા ઓર્ડરોની વ્યવસ્થા કરવાનું કામ ચાલતું હતું, અને ત્રીજા માળ ઉપર આર. એમ. ઉદાણીની ઓફીસ હતી.

અંજનકુમાર તથા અરુણને નીચે મોટરમાં રાખીને જ્યોતિપ્રસાદ ઉદાણીની દુકાનમાં ગયો. ત્યાં તેણે તેની તપાસનો આરંભ નીચેથી જ કરી લીધો. પરંતુ તેની તપાસમાં તેને સફળતા મળી નહિ. આજે સવારે અને તે પછીથી દુકાનના કાંઈ પણ માણસે મંજુલાને અહીં જોઈ ન હતી. તેઓ તેને ઓળખતા હતા, કારણ કે ઘણી વાર તે બકુલચંદ્રના કામકાજને અંગે અહીં આવતી હતી. ઉપરાંત જ્યોતિપ્રસાદને એ પણ માલૂમ પડ્યું કે ‘અમત્કારિક નવલકથા’ની હસ્તપ્રત પણ આ લોકોને મળી ન હતી.

નીચે ભોંયતળાએ અને પહેલે માળે તપાસ કરીને જ્યોતિપ્રસાદ ઉપલે માળે મી. ઉદાણીની પાસે ગયો. ત્યાં પણ મંજુલાના સંબંધમાં તેને નિષ્ફળતા જ મળી.

ઉદાણી જ્યોતિપ્રસાદને પિછાનતો હતો. એટલે તેની હકીકત સાંભળ્યા પછી તેણે કહ્યું : ‘રાવસાહેબ ! મી. વસાણીનું ખૂન થયાના સમાચાર મને બારે આઘાત પહોંચાડ્યો છે. મેં તેમની ઘણી નવલકથાઓ પ્રગટ કરી છે. તેમનાં પુસ્તકો એકદમ ઉપડી જતાં હોય તેમાં મને કમાણી પણ સારી રહેતી હતી. વળી તેઓ એક સમર્થ નવલકથાકાર હોવા છતાં, તેમનું અમારી સાથેનું વર્તન સરળ અને

સીધું હતું હું આશા રાખું છું કે પોલીસ તેના ખૂનીને પકડવામાં સફળતા મેળવે. પરંતુ તેમની આ છેલ્લી નવલકથાની હસ્તપ્રત સંબંધમાં મને અત્યંત આશ્ચર્ય થાય છે. મને લાગે છે કે એ આખતમાં કાંઈક ગોટાળો થવા પામ્યો છે.’

તે ક્ષણવાર જ્યોતિપ્રસાદની સામે જોઈ રહ્યો અને પછી પુનઃ બોલ્યો: ‘એ હસ્તપ્રત અમારે માટે અત્યંત કિંમતી છે, પરંતુ તે અમને જ ઉપયોગની છે: બીજાને તે કશા કામની નથી. કારણ કે કાંઈ બીજો પ્રકાશક એવી રીતે કાંઈ લેખકના પુસ્તકની હસ્તપ્રતની ચોરી કરીને પ્રગટ કરવાનું સાહસ ખેડે એમ હું માનતો નથી. મારે માટે તો આ હસ્તપ્રત જે રીતે વધારે કિંમતી છે. એક તો એ કે મી. વસાણીનાં પુસ્તકો સારા પ્રમાણમાં ખપે છે, અને બીજી વાત એ છે કે તેમનું ખૂન થવા પામ્યું તે પહેલાં જ આ છેલ્લું પુસ્તક લખાયેલું હોય, આ પુસ્તક પ્રગટ થતાં લોકોમાં ભારે સનસનાટી ફેલાય, તેની નકલો ચપોચપ ઉપડવા લાગે અને તેથી તેની નવી આવૃત્તિ પણ થોડા સમયમાં પ્રગટ કરવાની તક મળી શકે. જો એ હસ્તપ્રત ગૂમ થયું—’ તેણે ટેબલ પર જોરથી હાથ પછાડ્યો અને કહ્યું: ‘નહિ. રાવસાહેબ ગમે તેમ કરીને પણ એ હસ્તપ્રત તો પાછી મેળવવી જ જોઈએ.’

‘મી. ઉદાણી! વસાણીની નવલકથાની હસ્તપ્રત લખને આવનાર મંજુલાનું અપહરણ થવા પામ્યું છે. તેની સલામતીને માટે મને ચિંતા છે અને તેનો પત્તો મેળવવાનું કાર્ય મેં મારે માથે લીધું છે.’ જ્યોતિપ્રસાદે ઉભા થતાં કહ્યું: ‘પરંતુ તેની સાથેસાથ આ ગૂમ થયેલા પુસ્તકનો પત્તો મેળવવાનો પણ હું પ્રયત્ન તો કરવાનો જ છું. કેમકે જો એ પુસ્તકનો પત્તો મળે તો તે મંજુલાને શોધી કાઢવામાં ઉપયોગી તત્ત્વ બની શકે.’

‘રાવસાહેબ! આ ઘટનાની પાછળનું રહસ્ય શું છે?’ તેની સામે વેધક દૃષ્ટિએ જોતો ઉદાણી બોલ્યો: ‘મને એમ લાગે છે કે આમાં કાંઈ ભારે રહસ્ય સમાયેલું છે. તમે મને બધી વાત કરી

નથી, પરંતુ હું એટલું તો સમજી શકું છું કે જે એક ડોકરીના અપહરણની સામાન્ય આખત હોત કિંવા એકાદ પુસ્તકની હસ્તપ્રત ગૂમ થવા જેવી સાધારણ ઘટના હોત તો તમે તેની તપાસમાં કદી પણ પડ્યા ન હોત. વળી આ હસ્તપ્રત ગૂમ થાય છે, એ જરીક નવાઇ તો ઉપજાવે છે. ’

‘મને પણ તમારા જેટલી જ નવાઇ લાગે છે. પરંતુ હજી સુધી હું તેની બીતરનું રહસ્ય જાણી શક્યો નથી. ’ જ્યોતિપ્રસાદે જવાબ આપ્યો.

ઉદાણીની દુકાનની બહાર રસ્તા પર એક બાજુએ મોટર હતી. તેની અંદર અરુણ અને અંજનકુમાર તેની રાહ જોતા હતા. તે તેમની નજીક ગયો એટલે અંજનકુમારે પૂછ્યું : ‘કેમ કાંઈ ખાતમી મળી ? ’

‘કશી પણ નહિ. ’ જ્યોતિપ્રસાદે જવાબ આપ્યો.

તેણે રસ્તાની બેઠિ બાજુએ આગળ અને પાછળ દૃષ્ટિ કરી. આ રસ્તા પર સામસામે કેટલીક દુકાનો તથા ઓશીસે આવેલી હતી. તે મનમાં કાંઈક ગણતો કરતો એ દુકાનો અને ઓશીસોનું નિરીક્ષણ કરી રહ્યો હતો.

થોડી વારે તે અંજનકુમારને ઉદ્દેશીને બોલ્યો : ‘જુઓ, આ રસ્તાને પેલો રાજમાર્ગ સાંધે છે. એ રાજમાર્ગ ઉપર થઈને ચામર રોડ પરથી નીકળેલી મોટરબસ સજ્જન સ્ટ્રીટ તરફ જાય છે. હવે જે મંજુક્ષા વસાણીની હસ્તપ્રત ઉદાણીને આપવા માટે તેની દુકાને જવાની હોય તો તેણે આ રસ્તાના નાકા ઉપર મોટરબસનું સ્ટેન્ડ છે તે સ્થળે ઉતરી જવું જોઈએ. ત્યાંથી તે ચાલતી ઉદાણીની દુકાને પહોંચે. અટલે કે મોટરબસના સ્ટેન્ડથી ઉદાણીની દુકાન સુધીના રસ્તામાં તેનું અપહરણ થએલું હોવું જોઈએ. તે સાથે એટલું પણ ખરું કે સ્ટેન્ડથી આ તરફ આવતાં જે જગ્યાએ તેનું અપહરણ થવા પામ્યું હોય ત્યાંસુધીમાં વચ્ચે આવેલી બેઠિ બાજુની દુકાનો અને ઓશીસો માંહેના કાંઈ માણસે તેને જોએલી પણ હોવી જોઈએ. ’

તે અરુણ તરફ ફર્યો અને તેને ઉદ્દેશીને બોલ્યો : ‘આ તપાસ થકવનારી અને કંટાળાજારી છે ખરી, છતાં આપણને કાંઈક જાણવાનું

મળી શકશે. ચાલો આપણે બેઉ બાજુની દરેક દુકાન અને ઓપીસ પર પૂછપરછ કરી જોઈએ. અંજનકુમાર ! મંજુલા સવારે આ તરફ આવવાને નિકળી એ વખતે તમે તેને જોઈ હતી. એટલે તે વખતના તેના દેખાવનું તમે યરાયર વર્ણન કરો. તેણે શો અને કેવો પોષાક પહેર્યો હતો તે જણાવો. ’

અંજનકુમારે મંજુલાના પોષાકનું વર્ણન કર્યું. એ પછી તેમણે જ્યોતિપ્રસાદે સૂચવ્યા પ્રમાણેની તપાસનો પ્રારંભ કર્યો. પાંચ સાત સ્થળોએ તો તેમને નિષ્ફળતા મળી. પરંતુ ઉદાણીની દુકાનની સામેની બાજુમાં તેની યરાયર સામે નહિ પણ આ રસ્તો રાજમાર્ગ તરફ જતો હતો, એ બાજુએ એક શિલ્પશાસ્ત્રીની ઓપીસ હતી. એ ઓપીસનો પટ્ટાવાળો પ્રવેશદ્વાર પાસે એક સ્ટૂલ પર બેઠો હતો. તેને પૂછતાં, જ્યોતિપ્રસાદે મંજુલાનું વર્ણન કરેલું તેવા પોષાક અને દેખાવવાળી સ્ત્રીને તેણે આજે સવારે જોએલી હોવાનું તેને યાદ આવ્યું. સવારે મંજુલા જે વખતે અહીં આવી પહોંચવાનો સંભવ હતો, તે જ સમયે આ પટ્ટાવાળાએ તેને રસ્તા પર ચાલતી જોઈ હતી. તેણે કહ્યું : ‘ હા, સાહેબ ! એ સ્ત્રીને મેં જોઈ હતી. તેના હાથમાં એક નાનું કાગળનું બંકલ પણ હતું. ’

જ્યોતિપ્રસાદે પૂછ્યું : ‘ તેની તરફ તમારું ધ્યાન કેવી રીતે ખેંચાયું ? ’

‘ સાહેબ ! સામી બાજુએ એક મોટરકાર ઉભી હતી. એ મોટરકાર ઉપર મારી નજર હતી. અને તેની પાસે એ સ્ત્રી આવી એટલે તે પણ મારી દૃષ્ટિએ પડી. ’

‘ મોટરકાર ! એ કાની ગાડી હતી અને કેવી હતી ? ’ જ્યોતિપ્રસાદે ઉતાવળો પ્રશ્ન કર્યો.

‘ એ બાઈ અહીં આવી તે પહેલાંથી જ મોટર એ સ્થળે ઉભી હતી. ’ પટ્ટાવાળાએ ખુલાસો કર્યો : ‘ એ લીલી મોટર હતી, તેમાં એક માણસ આગલી બેઠક પર સ્ટીઅરીંગ બીલ પાસે બેઠો હતો. બે જણા અંદરના ભાગમાં બેઠા હતા. સામાન્ય રીતે આવી સ્થિતિમાં કાંઈ પણ મોટર એક સ્થળે લાંબો વખત રોકાય નહિ. એટલે અને

વિચાર થએલો કે આ મોટર શા માટે અહીં રોકાઈ હશે ? અને તેથી કેવળ જગાસાની ખાતર એ મોટર તરફ હું નજર રાખી રહ્યો હતો. થોડી વાર પછી આપે જણાવ્યું તે પ્રમાણેનો પોપાક ધારણ કરેલી એક સ્ત્રી રાજમાર્ગ તરફથી આ બાજુએ આવી. ’

‘ અને પછી શું બન્યું ? ’ અંજનકુમારે પ્રશ્ન કર્યો.

‘ તે સામી બાજુના પુટપાથ પર ચાલતી હતી. તેના હાથમાં એક કાગળનું બંડલ હતું. એ ઉપરથી મને એમ લાગેલું કે કદાચ તે હિદાઈ સાહેબની દુકાને જતી હશે. એ વખતે લીલી મોટરમાં બેઠેલા એ માણસોમાંથી એક માણસ અંદરથી બહાર નિકળી એ બાઈની વાસે ગયો, તેની સાથે કાંઈ વાત કરવા લાગ્યો. પછી તો મને લાગ્યું કે તેઓ એ બાઈની જ રાહ જોતા હોવા જોઈએ. કારણ કે તે બાઈ તેમની સાથે ચાલી ગઈ. ’

‘ એટલે તમારું એમ કહેવું છે કે એ લોકો તે બાઈને મોટરમાં લઈ ગયા ? ’ જ્યોતિપ્રસાદે પૂછ્યું.

‘ હા સાહેબ ! એમ જ. ’

‘ એ બાઈ રાજપુશીથી મોટરની અંદર દાખલ થઈ હોય, એવું તમને લાગ્યું હતું ખરું ? ’ જ્યોતિપ્રસાદે સવાલ કર્યો.

‘ એ હું બરાબર કહી શકતો નથી. કારણ કે મેં તેને મોટરની અંદર દાખલ થતી જોઈ ન હતી. ’ પટાવાળાએ જણાવ્યું : એ જ વખતે મારા શેઠે બેલાવ્યાથી હું અંદર ગયો હતો. બહાર આવ્યા પછી મેં મોટરને પસાર થતી જોઈ. એ બાઈ તેની અંદર હતી અને તે કાઈની તરફ હાથ હલાવતી હોય, એવું મારા જોવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ તે બહાર રસ્તા પર ઉભેલા કયા માણસ તરફ જોઈને હાથ હલાવતી હતી તે હું કહી શકતો નથી. ’

‘ તે કાઈની તરફ હાથ હલાવતી હતી કે પછી અંદર બેઠેલા અનુવીઓના બંજમાંથી છૂટવાને માટે પ્રયત્ન કરતી હતી ? ’ જ્યોતિપ્રસાદે પૂછ્યું.

આ પ્રશ્ન સાંભળીને પટાવાળો તેની સામે આશ્ચર્યપૂર્વક જોઈ રહ્યો.
 ‘મેં તો એમ માનેલું કે રસ્તા પર એ બાઈનો કાંઈ એળખીતો
 ઉભો હશે, તેની સામે તે હાથ હલાવતી હશે. પણ તમે આવો પ્રશ્ન—
 ‘કાંઈ નહિ. એ બાબત તમારે જાણવાની જરૂર નથી. વારૂ,
 તે મોટરનો નંબર તમારા જોવામાં આવ્યો હતો?’

‘ના સાહેબ, એટલે કે મેં નંબર જોએલો પણ તે નંબર યાદ
 રાખવાનું મને કાંઈ કારણ ન હતું.’

‘એ મોટર કંઈ બનાવટની હતી? તમે તેના દેખાવનું, તેમ જ
 તેની અંદર બેઠેલા માણસોનું પણ તમને યાદ હોય તે રીતે બરાબર
 વર્ણન કરો.’

પટાવાળાએ તેને ખ્યાલ હતો તેવી રીતે એ મોટરનું વર્ણન
 કર્યું. પરંતુ તે બહુ ઉપયોગમાં આવે તેવું ન હતું. એ લીલા રંગનો
 બેઠા ધાટની બંધ મોટર હતી. કંઈ બનાવટની હતી તેનો ખ્યાલ
 આ માણસને ન હતો. એવી મોટરો તો ચંદ્રનગરમાં સેંકડો ફરતી
 હોય. તેનો અંદર બેઠેલા માણસોનું તેણે કરેલું વર્ણન પણ
 એટલું જ અસ્પષ્ટ અને અર્થહીન હતું. એ ત્રણમાંથી એક માણસે
 યુરોપિયનના જેવો પોષાક પહેર્યો હતો અને તેના મસ્તક ઉપર કાળો
 બનાતની નરમ હેટ હતી. મોટરનો હાંકનાર શોકરના યુનિફોર્મમાં
 હતો. બસ આટલું જ તે માણસ કહી શક્યો.

જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું: ‘હું એ મોટરનો પત્તો મેળવવા માગું છું.
 એટલે તમે જરીક વિચાર કરીને મને કહો કે તમે તેનું જે વર્ણન
 કર્યું તે ઉપરાંત તેના બહારના દેખાવમાં કાંઈ વિશિષ્ટતા હતી?’

પટાવાળો થોડી વાર વિચારમાં પડી ગયો. છેવટે તેણે કહ્યું:
 ‘હા સાહેબ, મને એક બાબત યાદ આવે છે. તે મોટરના આગલ
 મડગાર્ડને સહેજ ધગ્ગ થવા પામી હતી. એટલે કે તે સહેજ દબાઈ
 ગયો હતો. કારણ કે એ મોટર પહેલાં આ તરફ આવતી હતી તે
 બખતે એક માણસ જતજતનાં ફળથી બરેલી લારી લઈને જતો

હતો તેની સાથે અથડાઈ હતી. એ બનાવને લીધે જ એ મોટર તરફ સૌથી પહેલાં માફ પ્લાન ખેંચાયું હતું. કારણ કે મોટર અથડાવાને લીધે લારીમાંથી નારંગી, મોસંખી અને બીજાં ફળો જમીન ઉપર પડી ગયાં હતાં. લારીવાળો ફેરીઓ એ ફળો જમીન પરથી એકઠાં કરતો હતો, આ લોહાને પુષ્પાંબલી આપતો હતો અને પોલીસમાં જાહેર કરવાની પ્રમત્તી પણ આપતો હતો. પરંતુ એ વખતે મોટરમાં બેઠેલા યુરોપિયન પોષાકવાળા માણસે ફેરીયાના હાથમાં પાંચ રૂપીયાનો નોટ મૂકી અને તેની સાથે સમાધાન કરી લીધું. એ વેળાએ મારા જોવામાં આવેલું કે લારી સાથે અથડાવાને કારણે મોટરના મડગાર્ડને ઇજા થવા પામી હતી.

‘ લોલા રંગનો, બેઠા ઘાટનો બધ મોટર અને તેના આગલા મડગાર્ડને સહેજ ઇજા થયેલી છે. ’ આંગળી ઉપર ગણતરી કરતો અંજનકુમાર બોલ્યો : ‘ પરંતુ એનો શો અર્થ ? એની તો અનેક મોટર અહીં ફરતી હશે. કેટલીયે મોટરોના મડગાર્ડ ઇજા પામેલા હશે. ’

‘ રહો, એમ આકળા ન થાઓ. ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ આ બિના આપણને ઉપયોગી થાય તેવી છે. કારણ કે તે મોટર ફળ વેચનાર ફેરીયાની લારી સાથે અથડાઈ હતી. ’ અને પછી તે આ પટાવાળાની સામે ફરી તેને ઉદ્દેશીને બોલ્યો : ‘ મોટરની સાથે અથડાવાથી એ ફેરીયાને અથવા તો તેની લારીને કાંઈ ઇજા થઈ હતી ખરી ? ’

‘ ના જી, એને કાંઈ બહુ ઇજા થઈ ન હતી. તેણે જમીન પર વેરાએલાં ફળો વીણીને લારીમાં ભરી દીધાં અને મોટરવાળા પાસેથી તેને પાંચ રૂપીયા મળેલા એટલે તે તેની લારી લઈને ચાલ્યો ગયો. ’

‘ તમે એ ફેરીયાને ફરીથી બુઝો તો ઓળખો ખરા ? ’

‘ હા સાહેબ, હું કદાચ તેને ઓળખું ખરા. ’ પટાવાળાએ જવાબ આપ્યો.

ત્યારબાદ જ્યોતિપ્રસાદે એ ફેરીયાના દેખાવ અને પોષાકનું વર્ણન કરવાનું તેને કહ્યું. તેના જવાબમાં પટાવાળાએ જણાવ્યું કે :
‘ એ ફેરીઓ મુસલમાન હતા. તેણે લેધો અને ખમીસ પહેર્યા હતાં. તેના માથે લાલ ટોપી હતી. ’

હવે આ માણસને કશું પૂછવા જેવું લાગ્યું નહિ, એટલે જ્યોતિપ્રસાદે તેના હાથમાં બક્ષીસ તરીકે એક રૂપીઓ મૂક્યો, અને તેઓ જ્યાં તેમની મોટર રાખી હતી તે તરફ જવાને માટે ચાલી નિકળ્યા.

રસ્તામાં ચાલતાં અંજનકુમાર બોલ્યો : ‘ આ માણસે આપેલી માહિતી આપણને ઉપયોગી બને એમ મને તો લાગતું નથી. ’

‘ ઉપયોગી નહિ બને એમ કહો છો ? ’ જ્યોતિપ્રસાદ બોલ્યો : ‘ અરે આ તો આપણને બહુ જ કિંમતી માહિતી મળી છે. તમને એટલો તો ખ્યાલ આવી શક્યો હશે કે ફેરીયાએ જરૂર મોટરનો નંબર યાદ રાખી લીધેલો હોવો જોઈએ. કારણ કે તે મોટર તેની લારી સાથે અથડાઈ હતી. એટલે તેની વિરૂદ્ધ પોલીસમાં ફરિયાદ કરવી હોય તો મોટરના નંબરની તેને ખાસ જરૂર પડે. બાર, એ ફેરીયાને આપણે શોધી કાઢવો જોઈએ. એ કાંઈ મોટી મુશ્કેલીની વાત નથી. આપણે ત્યાં આવી લારી ચલાવતા તમામ ફેરીયાઓને લાયસન્સ લેવાં પડે છે. પોલસ પાસેથી એવાં લાયસન્સ ધરાવનાર તમામ ફેરીયાઓની યાદી આપણને મળી શકશે. તે યાદીમાંથી આ માણસનો પત્તો આપણે લગાડી શકીશું. ’

એ પછી તે અરજીને ઉદ્દેશીને બોલ્યો : ‘ એ ફેરીયાનો પત્તો લગાડવાનું કાર્ય હું તને સુપ્રત કરું છું. એ કામ જરીક મહેનતનું અને વખત લગાડે એવું છે ખરું, પરંતુ મારી ખાતરી છે કે એવડે તને તેમાં સફળતા મળશે અને પછી જે મોટરમાં મીસ મંજુલાનું અપહરણ કરીને લઈ જવામાં આવી છે, તે મોટરનો નંબર આપણે એ ફેરીયા પાસેથી મેળવી શકીશું. ’

‘ જરૂર, રાવસાહેબ ! ’ અરજી ઉત્સાહપૂર્વક બોલ્યો : ‘ હું એ ફેરીયાનો પત્તો મેળવી આપીશ. ’

જ્યોતિપ્રસાદે કાંઠા ઉપરની ઘડિયાળ સામે જોયું અને કહ્યું : ‘હું બનતાં સુધી આવતી કાલે સાંજ પહેલાં અહીં ચંદ્રનગર આવી પહોંચીશ. હું અહીં આવું તે પહેલાં જો તું એ લીલી મોટરનો નંબર મેળવી શકે તો પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટને મળીને તે નંબરવાળી મોટરના માલિકનો પત્તો મેળવજે, અને જરૂર પડે તો માઈ નામ આપીને મીસ મંજુલાનું અપહરણ કરવાના આરોપસર તેને ગિરફતાર કરાવજે. જો તે દરમ્યાન તું નહિ મેળવી શક્યો હોય તો હું કાલે આવીશ ત્યારે આપણે—’

‘તમે અત્યારે ક્યાં જવાના છો ?’ અરુણે પૂછ્યું.

‘હું કદમપુર જાઉં છું.’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘જે મકાનમાં લક્ષ્મીનંદન વસાણીનું ખૂન થવા પામ્યું છે, એ ‘બદામી વીલા’ની મુલાકાત લેવાની મારી ઇચ્છા છે. બનવાજોગ છે કે આ ફરીયાતો પત્તો આપણને ન મળે અને કદાચ પત્તો મળે તો તેની પાસેથી મોટરનો નંબર મળી જ શકશે એમ આપણે ચોક્કસપણે ન કહી શકીએ. એટલે તું એ તપાસ કરે એ દરમ્યાન હું અહીં નકામો બેસી રહું તે કરતાં મારી રીતે તપાસ કરવાનું મને યોગ્ય લાગે છે. ‘બદામી વીલા’માં જઈને મી. વસાણીના ખૂનીનો પિછો લેવાથી તેમની નવલકથાના પુસ્તકને હસ્તગત કરનાર કોઈ માણસ અથવા માણસોનો આતમો મળી શકવાનો સંભવ છે. એટલે હું અત્યારે જ ત્યાં જવાનું પસંદ કરું છું.’ તે અંજનકુમાર તરફ ફરીને બોલ્યો : ‘તમે મારી સાથે કદમપુર આવો છો ? અરુણ તો આ તપાસને માટે અહીં જ રોકાશે. એટલે જો તમને અવકાશ હોય અને તમે મારી સાથે આવો તો મને તમારી સંગતિનો લાભ મળશે.’

‘હું જરૂર આવીશ.’ અંજનકુમારે કહ્યું : ‘હું મારી મોટર લઈ આવું અને પછી આપણે મારી મોટરમાં જ કદમપુર જઈએ.’

‘તે વધારે સારું.’ જ્યોતિપ્રસાદે સ્વીકાર્યું : ‘અરુણ ! ત્યારે હવે આપણી મોટર તું તારા ઉપયોગમાં રાખી લે. વાટુ સાથે આપણે

અહીંથી પોલીસ કચેરીએ જઈએ. મારે પણ ત્યાં થોડુંક કામ
અંબનકુમાર તમે તમારી મોટર લઈને પોલીસ કચેરીએ આવો
ત્યાંથી આપણે સીધા કદમપુર જવાને માટે ઉપડીશું.’

‘ બહુ સારું, હું હમણાં જ આવી પહોંચું છું.’

*

*

*

ને પ યુ ન.....

૧૯૪૧ ના બોલતા આંકડા
મેળવેલું કામકાજ—

રૂા. ૩૦,૦૦,૦૦૦

ધરતુ કરેલી પોલીસીઓ—

રૂા. ૨૩,૦૦,૦૦૦

લાઇફ ફંડ—

રૂા. ૧૬,૦૦૦,૦૦

વાર્ષિક આવક—

રૂા. ૬,૦૦,૦૦૦

આજે જ સ્વરક્ષણ પોલીસી-
સીની વિગત માંગો:-

યુદ્ધનો વીરો

આમવર્ગના લોકો માટે
‘ નેપયુને ’ ‘ સ્વરક્ષણ ’
પોલીસીની યોજના હાખલ
કરી છે જેમાં—

માસિક રૂા. ૧-૬-૦
ના પ્રીમીઅમથી

રૂા. ૩૦૦૦ની પોલીસીનું
રક્ષણ મળે છે.

ને પ યુ ન એ સ્યુ ર ન્સ કું. લી.

(હેડ ઓફીસ :- નેપયુન બીલ્ડીંગ, મુ'બઈ.)

પાંચકુવા દસ્તાખ બહાર, અમદાવાદ.

૧૭ :

અળવંતરાયનો પરિચય

આ પણે જાણીએ છીએ કે ચામર રોડ ઉપરનાં મકાનમાં જે ખંડમાં મંજુલા રહેતી હતી, તેની નીચેનો ખંડ અંજનકુમારે ભાડે રાખ્યો હતો. એ તો તેણે માત્ર પોતાનો અમુક હેતુ સિદ્ધ કરવાને માટે થોડા સમયને સારૂ કામચલાઉ ભાડે રાખ્યો હતો. તેનો પોતાનો અંગલો તો અંદર રોડ ઉપર આવેલો હતો. જ્યોતિપ્રસાદથી છૂટો પડી એક ટેક્ષી ભાડે કરીને તે તેના અંગલે ગયો અને ત્યાંથી તેની મોટરમાં પોલીસકચેરીએ પહોંચી ગયો. જ્યોતિપ્રસાદ તેની રાહ જ નોતો હતો. એટલે બંને જણા કદમપુર જવાને માટે મોટરમાં રવાના થયા.

અત્યારે અધિકારનું સામ્રાજ્ય પથરાઈ ગયું હતું. ચંદ્રનગર વીજળીના પ્રકાશથી જળાહળા બની ગયું હતું. તેની વચ્ચે થઈને પસાર થતી મોટર પશ્ચિમ તરફના દરવાજાની બહાર નિકળી એસ્કાલ્ટના બાંધેલા રસ્તા પર આગળ વધવા લાગી. અંજનકુમાર મોટર હાંકતો હતો. જ્યોતિપ્રસાદ તેની બાજુમાં બેઠો હતો અને મોટરની અંદરની વીજળીની બત્તીના પ્રકાશમાં તે એક ટાઇપરાઇટરથી ટાઇપ કરેલો કાગળ વાંચી રહ્યો હતો. આ કાગળ તે પોતાની સાથે પોલીસકચેરીમાંથી લાવ્યો હતો.

આ પ્રમાણે વાંચવામાં મશગુલ બનેલા જ્યોતિપ્રસાદ તરફ અંજનકુમાર અવારનવાર નોતો હતો. છેવટે તેની જીજ્ઞાસાવૃત્તિ તીવ્ર બની અને તેણે પ્રશ્ન કર્યો : ‘ તમે એ શું વાંચો છો ? ’

જ્યોતિપ્રસાદ બેઠક પર આડે પડબે થયો. ગજવામાંથી સીમારેટની ડબ્બી કાઢી, એક સીગારેટ અંજનકુમારને આપી અને બીજી પોતે સળગાવી. પછી તેણે અંજનકુમારના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ્યો : ‘ મારે ત્યાં લક્ષ્મીનંદન વસાણીનો સેક્રેટરી કુંદનરાય આવ્યો હતો. તેણે સૂચવ્યું હતું કે દિલીપનગર સેન્દ્રલ જલમાંથી નાસી છુટેલો કેદી અળવંતરાય મી. વસાણીનો ખૂની હોવો જોઈએ. તે તમને યાદ તો હશે જ. વાડ, એ વખતે મેં તેને જણાવ્યું હતું કે તેની એ શંકાને માટે

કાંઈ ચોક્કસ અને મજબૂત આધાર નથી. તેમ છતાં પણ બળવંતરાયે શ્રી. વસાણીનું ખૂન કર્યું હોય એ બાબતની સંભવિતતાને મેં તદ્દન હિવેખી દીધી ન હતી. એટલા માટે જ હું પોલીસકચેરીએ ગયો હતો. ત્યાં તેમના દફતરમાંથી બળવંતરાય દેવીપ્રસાદના સંબંધમાં જે કાંઈ માહિતી મળી શકી તેની મેં નોંધ કરાવી લીધી છે. એ નોંધ અત્યારે હું વાંચતો હતો. જુઓ, આ એ માણસનો ફોટો છે. તેણે એ ફોટો અંબનકુમારની સામે ધર્યો.

અંબનકુમારે મોટરના સ્ટીઅરીંગ વ્હીલ ઉપર કાબૂ રાખીને ફોટા તરફ દ્રષ્ટિ કરી. કાગળ ઉપર મથાળે એક બાબુએ ફોટો ચોંટાડ્યો હતો. તેમાં મસ્તક અને કેડ સુધીનો ભાગ દેખાતો હતો. આ માનવીનો ચહેરો પાતળો છતાં મજબૂત અને મુખ કરકું તથા હડપચી સહેજ ઉપસેલી દેખાતી હતી. સામાન્ય રીતે તેનો દેખાવ ખરાબ ન હતો.

‘દેખાવે તો આ માણસ ખડતલ લાગે છે.’ અંબનકુમારે કહ્યું: ‘આ માણસે શું કાંઈનું ખૂન કર્યું હતું?’

‘હા, એ કિસ્સો તે વખતે શ્યામપુર ખૂન કેસ નામથી જાણીતો બન્યો હતો.’ જ્યોતિપ્રસાદે જણાવ્યું: ‘અગાઉ અખબારોમાં મેં એ કેસ વાંચ્યો હતો, પરંતુ અત્યારે આ નોંધ વાંચીને હું તેની વિગતોને લગતી મારી સ્મરણશક્તિને તાજી બનાવતો હતો. કેટલીક બાબતોમાં આ કેસ મને જરીક વિલક્ષણ લાગે છે.’

‘શું બન્યું હતું? મને એ કિસ્સાની ખાસ માહિતી નથી.’

‘એમ જણાવવામાં આવે છે કે આ બળવંતરાયે યમુનાબાઈ નામની એક શ્રીમંત સ્ત્રીનું ખૂન કર્યું હતું. તે વિધવા હતી. તેનો પતિ સ્થાવર તથા જંગમ મિલકત મળીને મોટી કિંમતનો વારસો તેને સુપ્રત કરી ગયો હતો. તે શ્યામપુરમાં રહેતી હતી. બળવંતરાય અમુક પેઢીએ તેનો કુટુંબી થતો હતો. એટલે કે સગપણને હિસાબે તે બળવંતરાયની કાકી થતી હતી. બીજી તરફથી એક મુઢો લક્ષમાં સેવા જેવો છે. બળવંતરાયને અને તેને અમુક પેઢીઓનું અંતર હતું, તથાપિ એક રીતે જોઈએ તો બળવંતરાય તેનો નજીકનો

વારસદાર હતો. એટલે એ બાઈના મૃત્યુથી તેની તમામ મિલકત બળવંતરાયને મળે તેમ હતી. તે ખાનદાન કુટુંબનો હતો, સારી ફળવણી પામેલો હતો, પરંતુ કેટલાંક વરસો પહેલાં તે કુસંગતિને કારણે આડે રવાડે ચડી ગયો હતો. એક વાર તેણે એક એક ઉપર બનાવટી સહી કરીને પૈસા મેળવેલા તે ઉપરથી તેને સજ્જ થવા પામી હતી. તથાપિ તે તુરંગમાંથી છૂટો થઈને ઘેર આવ્યો અને તેણે પશ્ચાત્તાપ કરવાથી યમુનાબાઈએ તેની ઉપર રહેમ દર્શાવી તેને પોતાની સાથે રાખ્યો. યમુનાબાઈ તરફથી તેના ખર્ચ માટે તેને સારી રકમ મળતી હતી. વળી મેં કહ્યું તે પ્રમાણે યમુનાબાઈએ કરેલા વિલમાં બળવંતરાયને જમીન, જાગીર તથા મોટી રકમ આપવાનું જણાવવામાં આવ્યું હતું.

અંજનકુમાર વચ્ચે બોલ્યો : ‘યમુનાબાઈની તેની તરફની આટલી હલમનસાઈ હોવા છતાં બળવંતરાય તેનું ખૂન કરવાને તત્પર થયો એ તો ઘણું જ ખરાબ !’

‘બેશક, તેનું એ વર્તન તિરસ્કારને પાત્ર જ ગણાવું જોઈએ. બ્યારે આ ખૂનનો બનાવ બન્યો તે વખતે તે સ્વામપુરમાં તેની કાકીની સાથે જ રહેતો હતો. એક દિવસે યમુનાબાઈ તેના બિછાનામાં મૃત્યુ પામેલી જોવામાં આવી. તેના માથાને છુંદી નાંખવામાં આવ્યું હતું. એવું પણ જાહેરમાં આવ્યું કે આગલી સાંજે બળવંતરાયને તેની કાકી સાથે ઝઘડો થયો હતો. યમુનાબાઈના નોકરોએ તેમને ઝઘડતાં સાંભળ્યાં હતાં. ઝઘડાનું કારણ એ હતું કે યમુનાબાઈની પ્રબોધચંદ્ર સાથેની મિત્રતા બળવંતરાયને ગમતી ન હતી. એ પ્રબોધચંદ્ર અમુક સમય થયા યમુનાબાઈની નજીકમાં રહેવાને આવ્યો હતો. તે હિપ્પોટીઝમની તથા યોગની કેટલીક કળાઓ જાણતો હતો. કેટલાક સમયથી યમુનાબાઈ યાનતંત્રના દરદથી પીડાતી હતી. તેથી લગભગ અસક્ત અને અપંગ જેવી બની ગઈ હતી. એ સ્થિતિમાં આ પ્રબોધચંદ્રે તેના પ્રાણુવિનિમયના પ્રયોગદ્વારા તેને કેટલેક અંશે રાહત આપેલી હોઈ, યમુનાબાઈની તેની ઉપર શ્રદ્ધા બેઠી હતી. અને એ કારણે

તેમની વચ્ચે ગાઢ મૈત્રી બંધાઈ હતી. બદાલતમાં કેસ રજુ થએલો તે વખતે ફરિયાદ પક્ષ તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે પ્રબોધચંદ્રે યમુનાબાઈ તરફ દર્શાવેલી દિલસોજી અને તેની અસ્વસ્થ શારીરિક સ્થિતિમાં આપેલી રાહતના બદલામાં યમુનાબાઈ તેને પોતાની મિલકતનો મોટો ભાગ આપી દેશે, અને એ બાબતનો તેના વસીયતનામામાં ફેરફાર કરશે એવી બળવંતરાયને બીતિ હતી; એટલે તે વસીયતનામામાં કશો પણ ફેરફાર કરી શકે તે પહેલાં જ તેનો અંત લાવી દેવાનો બળવંતરાયે નિર્ણય કર્યો હતો. ખૂન થયું તે વખતે એવો દેખાવ કરવામાં આવ્યો હતો કે કાંઈ મજબૂત ગીર ધરફાડ ચોરી કરવાને માટે આવ્યો હોય, તેમાં અંતરાય આવતાં તેણે યમુનાબાઈનું ખૂન કર્યું હશે એવું પ્રથમ દૃષ્ટિએ જોતાં કાંઈને લાગી આવે. પરંતુ તેની બરાબર તપાસ કરતાં એ દેખાવ કેવળ બનાવટી હોય એમ જણાઈ આવ્યું હતું. બળવંતરાયની ટૂંકમાંથી લોહીના ડાઘાવાળી એક લોઢાની હથોડી મળી આવી હતી. આવો મજબૂત પૂરાવો મળ્યા પછી એ દેખીતું છે કે બળવંતરાય પોતે નિર્દોષ હોવાની ગમે તેટલી વાતો કરે છતાં પણ કાંઈને તેના શબ્દો ઉપર વિશ્વાસ ન જ બેસે.

‘પરંતુ તો પછી તેને ફાંસીની સજા કેમ ન થઈ?’

‘કાયદાની કાંઈક બારીકીને લીધે એમ બનવા પામ્યું હતું. સર-ન્યાયાધીશે તો તેને ફાંસીની સજા જ કરી હતી, પરંતુ એ વખતે તેણે તેના તૈયાર કરેલા ફેંસલામાં અમુક લખાણમાં બૂલ કરી દીધી હતી, અને તેથી આ કેસ જ્યારે હજુર ઓપીસમાં ગયો, ત્યારે ફાંસીને બદલે જન્મટીપની સજા કરવામાં આવી. બળવંતરાય એટલો ભાગ્યશાળી ગણાય ખરો.’

‘હા, ભાગ્યશાળી તો ખરો જ. મને તો એ કેસ સ્પષ્ટ અને સીધો લાગે છે. છતાં તમે તે જરીક વિલક્ષણ છે, એમ હું ઉપરથી કહો છું.’

‘આ બળવંતરાયની ઉંમર અત્યારે ત્રીસ વર્ષની હશે. પેલો પ્રમોધચંદ્ર તેના કરતાં ઘણી મોટી ઉંમરનો છે. એ પ્રમોધચંદ્રને ગંજીપાની એક રમતનો શોખ છે. અંગ્રેજીમાં એ રમતને ‘પેશન્સ’ અથવા ‘સોશીટર’ કહે છે. એ રમત એવા પ્રકારની હોય છે કે એક જ માણસ ગંજીપાના પાના વડે રમી શકે છે. તેણે એ રમત યમુનાબાઈને પણ શીખવી હતી. કારણ કે યમુનાબાઈ હરીફરી શકતી ન હતી, ક્યાંય બહાર જઈ શકતી ન હતી, એકાંતમાં જીવન વિતાવતી હતી. તેની એ એકાંતિક અવસ્થામાં તેનું મન પ્રસન્ન રહે એ હેતુથી પ્રમોધચંદ્રે તેને આ રમત શીખવી હતી. એ ગંજીપાનું પાનું સામાન્ય ગંજીપા કરતાં નાનું હોય છે. અને અદાલતમાં એવું જાહેર થયું હતું કે જે હથોડી વડે યમુનાબાઈનું ખૂન થયું હતું, તે હથોડીની સાથે એ ગંજીપાનું પાનું પણ બળવંતરાયના ટ્રંકમાંથી મળી આવ્યું હતું. બળવંતરાયે પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કહેલું કે તેને એ રમતનું જ્ઞાન નથી, તેની પાસે એવો કાંઈ ગંજીપો પણ નથી અને તેની ઉપર આ ભયંકર આરોપ સિદ્ધ કરવાને માટે હથોડી તેની ટ્રંકમાં મૂકવામાં આવેલી તે વખતે એ હથોડીની સાથે ગંજીપાનું પાનું પણ આવી ગયું હશે. એ મુદ્દો જરીક વિચારવા જેવો ખરો. કારણ કે એ પાનું તેની ટ્રંકમાં કેવી રીતે આવ્યું? તેનો ઉકેલ થઈ શક્યો નહોતો.’

આ પ્રમાણે તેઓ વાતો કરી રહ્યા હતા. મોટર આગળ ને આગળ ધસતી હતી. આસપાસ સર્વત્ર અંધકાર હતો. પવન સુસવાટાબેર ફુંકાતો હતો. જ્યોતિપ્રસાદે બળવંતરાયને લગતી નોંધવાળા કાગળો ગજવામાં મૂકી દીધા અને આરામથી બેસીને તે ધૂમ્રપાન કરવા લાગ્યો.

‘અને અંજનકુમાર ! એ બળવંતરાય હજી પણ પકડાયો નથી.’ થોડી વારે તેણે જણાવ્યું : ‘અત્યારે પોલીસ કચેરીમાં મેં પૂછ્યું હતું, ત્યારે ત્યાંથી પણ મને જવાબ મળ્યો કે બળવંતરાયનો હજી કશો પત્તો લાગ્યો નથી. વાર, પણ આજે વસાણીનો સેક્રેટરી

કુંદનરાય મને મળવાને માટે આવ્યો હતો, એમાં તમને કાંઈ વિચિત્ર લાગ્યું હતું ખરું ?

‘વિચિત્ર ! ના ના. મને તો એટલું જ લાગ્યું હતું કે તેના દિલમાં તેના શેઠ પ્રત્યે સદ્ભાવ અને લાગણી હતાં. તેથી સ્વાભાવિક રીતે જ તેના શેઠનો ખૂની કાષ્ટ પણ રીતે પકડાવા પામે એ માટે તે તમારી પાસે આવ્યો હતો.’

‘બરાબર છે, પરંતુ તેમાં એક વસ્તુ મને ચમત્કારિક લાગી. દિલિપનગરની સેન્ટ્રલ જેલમાંથી નાઠેલો આ બળવંતરાય મી. વસાણીના ખૂની હોય, એવી માન્યતા મારા દિલમાં ઉત્પન્ન કરવાને માટે તે ખૂબ આતુર હતો. મેં તેને જણાવ્યું હતું કે તેની એ શંકાને કાષ્ટ પણ મજબૂત આધાર નથી. તેમ છતાં પણ તે તો એની માન્યતાને આગ્રહપૂર્વક વળગી રહ્યો હતો. એ વખતે જ મારા મનમાં વિચાર ઉદ્ભવ્યો હતો કે તેના એ આગ્રહની પાછળ કાંઈ કારણ હશે ?’

‘એટલે તમે શું કહેવા માગો છો ?’ અંબનકુમારને પણ જ્યોતિપ્રસાદના શબ્દોથી આશ્ચર્ય થયા વિના રહ્યું નહિ.

‘મને એવો વિચાર આવે છે કે કુંદનરાય આપણને જે કાંઈ જણાવે છે, તે કરતાં આ બાબતમાં તે કાંઈક વધુ પણ જાણતો હોવો જોઈએ.’

‘તમારું એમ કહેવું છે કે બળવંતરાયને મી. વસાણીના ખૂની તરીકે માનવાને માટે તેની પાસે સંગીન કારણો હોવા છતાં તે તમારી પાસે ગમે તે કારણો પોતાના દિલની તમામ વાત કહી શક્યો નથી.’

‘હા, મને એમ લાગે છે ખરું.’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું. અને તેની નજર મોટરની ગતિના કાંટાની બાજુમાં ઘડિયાળ હતી, તેની તરફ ખર્ચ.

કદમપુર ચંદ્રનગરથી લગભગ પોણોસો માઈલ દૂર હતું અને ત્યાંથી લગભગ દોઢેક માઈલ દૂર ‘બદામી વીલા’ હતું. એ સ્થળે કાંઈ અજાત માનવીએ વસાણીનું ખૂન કર્યું હતું. આ કેસની તપાસનો ચાર્જ ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાયને સુપ્રત કરવામાં આવ્યો હતો. જ્યોતિપ્રસાદ બને તેટલી ત્વરાથી તે સ્થળે પહોંચવાને ઇતેમ્મર હતો.

કંટકરાય ઇન્સ્પેક્ટરનો તેને પરિચય હતો, એટલે તેના મનમાં એક બાબતની શંકા હતી કે કંટકરાય પોતાની રીતે એ મકાનની તપાસ કરશે, તે દરમ્યાન કદાચ કોઈ અગત્યનો મુદ્દો શું સાધી જવાનો કિંવા વિલય પામવાનો સંભવ છે.

અંજનકુમાર પણ તે રથને પહોંચવાને માટે એટલે જ આતુર હતો. તેને વસાણીના ખૂનની બહુ પડી ન હતી, પરંતુ ગૂમ થએલી મંજુલાને શોધી કાઢવાની તેની આતુરતા વધતી જતી હતી. તેને એમ લાગતું હતું કે ‘બહામી વીલા’માં જઈને વસાણીના ખૂનની બાબતમાં તપાસ કરવાથી મંજુલાનું અપહરણ કરનારાનો પત્તો કદાચ મળી આવશે. એથી તે પણ તેની મોટરને ઝડપથી ચલાવતો હતો.

*

*

*

ડૉ. શાહ. Dr. Sc. (Germany)ની ફેમ્યુલા મુજબની કીમતી અને સચોટ દવાઓ દવાખાનાઓમાં વપરાય છે.

—આજે જ મંગાવો.—

* એફ્રેબીન:— માનસીક શ્રમ, સ્વપ્નદોષ, નસોની નબળાઈ, નામદર્દી વિ. માટે.

* ડેન્ટોડીન:— દાંતમાંથી નીકળતા લોહી અને પડ, પાયોરીઆ માટે.

* વસાડીન :— દમ, ખાંસી અને શ્વાસ માટે.

* ફેરોપેપ્સીન:— પાચનશક્તિ અને લોહી વધારવા માટે

* સેડેક્ષ:— બચ્ચાંના ઉઠાંટીઆ માટે. વિશેષ માહિતી માટે પ્રાઇવેટીસ્ટ મંગાવો. દરેક ડેકાણે સ્ટોકીસ્ટો જોઈએ છે.

: લખો:— પ્રી મી અર ડુ ગ કું. :

ચાર રસ્તા-લાલદાસ પ્રજાપતી બીલ્ડીંગ, અમદાવાદ.

૧૮ :

બદામી વીલામાં

પવનના સુસવાટા વધતા જતા હતા. ઝરમર ઝરમર વરસાદ પડતો હતો. આસપાસના પ્રદેશ ઉપરથી જ્યોતિપ્રસાદને લાગ્યું કે હવે તેઓ કદમપુરની નજીક આવી ગયા હતા. રસ્તામાં બે, ત્રણ સ્થળોએ તેમની મોટરને હથિયારબંધ સિપાઇઓએ અટકાવી હતી. એ સિપાઇઓ સાથેની વાતચીત ઉપરથી સમજતું હતું કે હજી પણ દિલીપનગરની સેન્ટ્રલ જેલમાંથી નાઠેલા કેદી બંજવંતરાયની જાન્યને માટે પૂરતી તકેદારી રાખવામાં આવી હતી. ઘડિયાળમાં દશ વાગ્યા હતા. એ વખતે તેઓ કદમપુર પાસે આવી પહોંચ્યા.

કદમપુર માત્ર બે હજાર માણસોની વસતિનું ગામ હતું. એ ગામના નાકા ઉપર એક નાની ધર્મશાળા હતી. એ ધર્મશાળામાં એક રખેવાળ રહેતો હતો. તે વીશી ચલાવતો અને વળી તેણે નાની હોટેલ પણ રાખી હતી. એ ધર્મશાળાની પાસે લાવીને અંજનકુમારે મોટરને ઉભી રાખી. ચંદ્રનગરથી નિકળતાં પહેલાં જ્યોતિપ્રસાદને પોલીસકચેરી પરથી જાણવાને મળ્યું હતું કે ઇન્સપેક્ટર કંટકરાય આ ધર્મશાળામાં રાત્રિ ગાળવાનો હતો. વાત પણ સાચી હતી. હમણાં લગભગ થોડી વાર પહેલાં જ કંટકરાય બહારથી આવ્યો હતો અને ધર્મશાળાના ડેલા ઉપર મેડી હતી, ત્યાં બિઝાના ઉપર પડીને તે સૂવાની તૈયારી કરતો હતો.

રખેવાળ જાગતો હતો. તેની હોટેલમાં અત્યારે એક-બે ગ્રાહકો બેઠા હતા. તેને પૂછવાથી જાણાયું કે કંટકરાય અત્યારે મેડી ઉપર સૂતા હશે. જ્યોતિપ્રસાદ અને અંજનકુમાર મેડી ઉપર ગયા. કંટકરાય હજી નિદ્રાધીન થયો ન હતો. જ્યોતિપ્રસાદે તેને પોતાના આગમનનું કારણ જણાવ્યું અને અત્યારે જ ‘બદામી વીલા’ની મુલાકાત લેવાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી. કંટકરાય તેમાં સંમત થયો, અને ત્રણે જણા ‘બદામ વીલા’ તરફ જવા માટે મોટરમાં રવાના થયા.

કંટકરાયને ગદ્દ બે રાત્રિનો ઉજ્જગરો હતો. દિવસે પણ આરામ મળ્યો ન હતો. અત્યારે તેની આંખો ઘેરાતી હતી. બીજો કાંઈ

હોત તો તેણે ખૂનને સ્થળે જવાનું આવતી કાલની સવાર પર મુલતવી રાખ્યું હોત. પરંતુ જ્યોતિપ્રસાદની સાથે તેના મિત્રતાને સંબંધ હતો, તેમણે અનેક વાર ગુન્હેગારીને લગતા કિસ્સાઓની તપાસમાં સાથે ભાગ લીધો હતો. એટલે અત્યારે આ કિસ્સાની તપાસને માટે જ્યોતિપ્રસાદને આવેલો જોઈ તેને આનંદ થયો. જ્યોતિપ્રસાદ અત્યારે ને અત્યારે જ તે સ્થળે જઈને તપાસ કરવા માગતો હતો, અને કંટકરાય પણ તેના એ વિચારની સાથે સંમત થયો.

મોટર ચાલુ થઈ અને કદમપુર છોડીને તેઓ આગળ વધ્યા. તેણે જ્યોતિપ્રસાદને કહ્યું : ‘હું નથી માનતો કે તમને એ સ્થળેથી આ કિસ્સા ઉપર પ્રકાશ પાડે એવો કાંઈ મુદ્દો મળી શકે. દાંતીયાથી આપણે વાળને ઓળીએ છીએ અને તેમાં એક પણ જુ અથવા લીખને છુપાયેલી રહેવા દેતા નથી, તેવી રીતે મેં એ આખા મકાનની ખારીકાઈથી તપાસ કરી છે. મારી તપાસ દરમિયાન મી. વસાણીનું ખૂન કોણે કયું છે એ બતાવનારો એક પણ મુદ્દો મને મળી આવ્યો નથી. ખરું પુછાવો તો હવે આ તપાસને કેવી રીતે આગળ વધારવી એનો જ મને વિચાર થઈ પડ્યો છે.’

જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ખૂનીએ જે છરીનો ઉપયોગ કર્યો છે, તે છરીને તમે તપાસી તો હશે જ.’

કંટકરાયે જવાબ આપ્યો : ‘હા, પણ તેની ઉપર એક પણ આંગળાનું નિશાન જોવામાં આવ્યું નથી. તેમ જ એ છરી વસાણીની પોતાની માલિકીની હોઈ, તે કાગળો કાપવાને માટે ટેબલ ઉપર રાખતો હતો. એટલે એ છરી ગુન્હેગારને શોધી કાઢવામાં આપણને બહુ ઉપયોગી બને એમ મને લાગતું નથી. હા, જો ખૂની પોતે પોતાની છરી વડે વસાણીનું ખૂન કરીને તે છરી ત્યાં ભૂલી ગયો હોત તો જુદી વાત હતી.’

સપ્તમાર તે જ્યોતિપ્રસાદની સામે જોઈ રહ્યો :

‘વારૂ, પણ આ કેસમાં તમને રસ ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું? જો તમને ખાસ રસ ન હોત તો તમે આટલી મોડી રાત્રે ચંદ્રનગરથી અહીં સુધી તપાસને માટે આવ્યા ન હોત.’

જ્યોતિપ્રસાદે ટુંકાણુમાં તેનો ખુલાસો કર્યો.

‘બરાબર, હવે હું સમજ્યો.’ કંટકરાયે કહ્યું. વસાણીની નવલકથાની ચોપડીની સાથે મીસ મંજુલા નામની યુવતી જૂમ થયાની હકીકત આજે સાંજે જ તેના જાણુવામાં આવી હતી. ચંદ્રનગરની પોલીસ કચેરી તરફથી તેને એ હકીકત ટેલીફોન દ્વારા પહોંચાડવામાં આવી હતી. પરંતુ મુખ્ય મુદ્દાની વાત તેના કિંવા પોલીસ ખાતાના જાણુવામાં આવી ન હતી. આપણે જાણીએ છીએ કે જ્યોતિપ્રસાદે કરેલી તપાસમાં ત્રણ જણુ મીસ મંજુલાને ચોપડીના બંદલની સાથે ઉપાડી ગયાનું તેના જાણુવામાં આવ્યું હતું. એ હકીકત તેણે પોલીસકચેરીમાં જાણુવી ન હતી. કારણ કે અનુભવ ઉપરથી તેને એમ લાગ્યું હતું કે કેટલીક બાબતોમાં પોલીસને તમામ હકીકત જાણુવી દેવાથી પોલીસની દરમ્યાનગીરી એ કિસ્સાની તપાસમાં મુશ્કેલી ઉત્પન્ન કરનારી બને છે. એટલે એવી બાબતની તપાસ તે પોતાની રીતે તથા સ્વતંત્ર પણે કરવા માગતો હતો. માત્ર જ્યારે અને જોટલા પૂરતી પોલીસની મદદની જરૂર જણાય, ત્યારે અને તેટલા પૂરતી જ તેની મદદ લેવી એવો તેનો નિયમ હતો. એ પ્રમાણે કરવાથી તેનો ઘણો સમય બચી જતો હોવાનો તેને અનુભવ હતો.

‘આ પણ એક વિચિત્ર ગણી શકાય એવો કિસ્સો છે.’ ઇન્સ્પેક્ટર બોલ્યો : ‘એમ લાગે છે કે કાંઈ અજાણ્યો માણસ વસાણીની નવલકથાની હસ્તપ્રત હાથ કરવા માગતો હોવો જોઈએ. પરંતુ શા માટે? એ જ મારાથી સમજી શકતું નથી. તમે એ વિષયમ કાંઈ કલ્પના કરી શકો છો ખરા?’

આ છેલ્લો પ્રશ્ન સાંભળીને જ્યોતિપ્રસાદે સહેજ સ્મિત થયું. ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાયના સ્વભાવનો તેને પરિચય હતો. સામાની પાસેથી

કેવી ખુશીથી વાત કહાવવી તે તેને આવડતું હતું. અને તેથી જ સ્વાભાવિક રીતે પૂછતો હોય, તે રીતે તેણે આ પ્રશ્ન કર્યો હતો.

‘ના ના, હજી આ કિસ્સામાં ઉંડા ઉતરવાની તો મને તક જ મળી નથી. એટલે કાંઈ કલ્પના, તર્ક કિંવા અનુમાન કરવાનું કેવી રીતે બની શકે ? વારૂ, આ સામે દેખાય છે એ જ મકાન ને ?’

‘સામે વૃક્ષવટાની વચ્ચે ઘોર અંધકારના સામ્રાજ્યમાં એક મકાનનો ઓછાએ દેખાતો હતો. તેના દેખાવ ઉપરથી જ લાગતું હતું કે તે જૂની બાંધણીનું હોયું જોઈએ.’

‘હા, તે જ મકાન.’

‘આ તો કાંઈ જૂનું પુરાણું કાચરાની સાલનું મકાન લાગે છે.’ કમ્પાઉન્ડના પ્રવેશદ્વાર પાસે મોટરને ઉંમી રાખતો અંજનકુમાર બોલ્યો : ‘તેના દેખાવ અને બાંધણી ઉપરથી જણાય છે કે તે બસો, અથવા ત્રણસો વરસ પહેલાંનું જૂનું હશે.’

‘તમારી વાત સાચી છે.’ કંટકરાયે કહ્યું : ‘મને પણ નવાઈ લાગે છે કે વસાણી જેવો શ્રીમંત માણસ ચંદ્રનગરમાં અધતન અને સુંદર બંગલામાં રહેનારો હોવા છતાં ચંદ્રનગરથી આટલે દૂર અને વળી આવા જૂના મકાનમાં આવીને રહેવાનું તેણે શા માટે પસંદ કર્યું હશે ?’

જ્યોતિપ્રસાદ રસપૂર્વક અને વેધક દૃષ્ટિએ આ મકાનનું નિરીક્ષણ કરી રહ્યો હતો. કંટકરાયના કથન ઉપરથી તેની તરફ ફરીને તે બોલ્યો : ‘મી. કંટકરાય ! તમે કહો છો તે વિચારવા જેવું છે ખરું. લક્ષ્મીનંદન વસાણી શા કારણસર અહીં રહેવાને માટે આવ્યો હશે ? અને વળી તેની પાસે પૈસો પુષ્કળ હતો. એટલે જો તેણે ધાર્યું હોત તો તે આના કરતાં કાંઈ સરસ મકાનની પસંદગી કરી શકત. એટલે તમારો આ મુદ્દો જરીક વિચારવા જેવો છે ખરો.’

તેઓ મોટરમાંથી નીચે ઉતર્યા. જ્યોતિપ્રસાદે કમ્પાઉન્ડના દરવાજાને ઉઘાડ્યો અને ત્રણે જણ અંદર દાખલ થયા.

મકાનની અંદર બત્તીનો પ્રકાશ દેખાતો હતો એ ઉપરથી સમજી શકાતું હતું કે આ મકાન પર ચોકી કરવાને માટે પોલીસ ખાતાના જમાદારને રાખવામાં આવ્યો હતો. તે હજી જાગતો હતો.

મોટરના આગમનનો અવાજ તેણે સાંભળ્યો હતો, અને તેથી અત્યારે અહીં કોણ આવ્યું હશે એ જોવાને માટે તેણે બારણું ઉઘાડ્યું હતું. આ ત્રણ જણા મકાનની નજીક ગયા એટલે તેમણે દારની વચ્ચે ઉભેલા એક ડિંચા પડછંદ આદમીને જોયો. અંદરના ભાગમાં હરીકિન્ન ફાનસ બળતું હતું.

‘અહો ! કોણ આપ છો, સાહેબ !’ ઇન્સ્પેક્ટરને જોઈને જમાદાર બોલ્યો.

‘હા, જમાદાર ! રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદ હમણાં જ ચંદ્રનગરથી અહીં આવ્યા છે. તેઓ આ મકાનની તપાસ કરવા માગે છે.’ કંટકરાયે ખુલાસો કર્યો, અને રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદનું નામ સાંભળીને જમાદારે તેને સલામ કરી.

‘કેમ છે, જમાદાર ?’ જ્યોતિપ્રસાદ બોલ્યો : ‘અહીં તમે એકલા જ હશો. વારૂ, અત્યારે રાત્રે એવો કોષ ખાસ બનાવ તો બન્યો નથી ને ?’

‘શેનો બનાવ સાહેબ ?’

‘હું તો સ્વાભાવિક પૂછું છું. એટલે કે કોષ અણધાર્યો પરાણે અચાનક આવી પડ્યો હોય. દાખલા તરીકે કેદી બળવંતરાય સેન્દ્રલ જેલમાંથી નાસીને આટલામાં ક્યાંક છુપાઈ રહેલો હોવાનું માનવામાં આવે છે તે.’

‘બળવંતરાય ! રાવસાહેબ, જો એ માણસ અહીં આવે તો મારા જેટલો આનંદ બીજા કોઈને પણ ન થાય. એને પકડવાની મને તક મળે એવું હું હૃદયપૂર્વક ઇચ્છું છું.’ જમાદારના અવાજમાં પૂરું ગંભીર હતું.

VAYMOL

**LINIMENT
BEST FOR
Rheumatism**

‘વાયમોલ’

સંધીવા (Rheumatism)
(પગના સાંધાઓનું ઝલાઈ જવું)
કમરનો દુઃખાવો, અર્ધાંગવાયુ,
માર પડવો, સોજો, પછાડ લાગવી
અને ઊંચાંચોને સુવાવડના
ટાઇમમાં કળતર, સુરતી અને

શરદી હઠાવવા ‘વાયમોલ’ દવા ચોપડવાથી હજારો માણસો શાંતિ પામેલા છે.
બદ, ગુમડા, સોજો અને વાંછીની વેદના ‘વાયમોલ’ દવાથી આરામ થવા પામે છે.
શીશી ૧ના રૂા. ૧૫૫ પેસ્ટેજ જુદું.

“ હેટરોસા બામ ”

માથાનો દુખાવો, શરદી અને
સંધીવા માટે અકસીર

“ રાજબીંદુ ”

પેટનો દુખાવો-વાયુ-ગોળો-
ઉલટી-ઝાડા-કોલેરા માટે અકસીર

“ ફીવરોસીયા ”

દરેક જાતના તાવની
અકસીર ટેબ્લેટ

“ વીનટોરા ”

ખસ, ખુબ્લી, ગુમડા, ચાંદા
અને ખરજવા માટે અકસીર

“ આઇલીન ”

આંખના દર્દો ઉપર ટીપાં
નાખવાની ખાસ દવા

“ ઇયરસોલા ”

કાનનાં દરેક દર્દો માટે
અકસીર

વલ્લભ વિજય કેમીકલ કું. ઠે. જુમામસીહની સામે, મુંબઈ ૨

૧૯ :

યમુનાબાઇને ભેટ

કંટકરાય મી. વસાણીને મળવા અહીં આવેલો તે રાત્રે પુનઃ તંબાકુની હોકલી લેવાને માટે તે ‘બદામી વીલા’માં આવ્યો હતો. તે વખતે પોતે તથા સેક્રેટરી કુંદનરાયે જે ખંડમાં મૃત્યુ પામેલા લક્ષ્મીનંદન વસાણીને ખુરશી પર બેઠેલો જોયો હતો, તે ખંડમાં કંટકરાય કિટ્ટીવ જ્યોતિપ્રસાદ તથા અંબનકુમારને લઈ ગયો. એ ખંડમાં ટેબલ ઉપર લાંબી ચીમનીવાળો લેમ્પ જલતો હતો. તેના પ્રકાશની સહાયથી જ્યોતિપ્રસાદે આખાય ખંડનું બારીક નિરીક્ષણ કરવા માંડ્યું.

કંટકરાય અને અંબનકુમાર તેના એ કાર્ય તરફ નજર રાખી રહ્યા. જ્યારે વસાણીનો મૃતદેહ પડેલી વાર દષ્ટિએ પડ્યો તે વખતે એ જે સ્થિતિમાં હતો તે સ્થિતિનું વર્ણન કંટકરાયે કયું હતું.

‘આ બારી ઊઘાડી હતી ?’ એક બારી પાછળના બગીચામાં ખડતી હતી, તેની પાસે જઈને તેનું નિરીક્ષણ કરતો જ્યોતિપ્રસાદ બોલ્યો.

‘હા, એ ઊઘાડી હતી.’ કંટકરાયે કહ્યું : ‘અને તેથી પાછળ બગીચામાં કાષ્ટનાં પગલાં પડેલાં છે કે નહિ, એ જાણવાને માટે મેં તપાસ કરેલી. પરંતુ ત્યાં એક પણ પગલું મારા જોવામાં આવ્યું ન હતું.’

‘એ સ્વાભાવિક છે.’ જ્યોતિપ્રસાદે બારીનાં બેઠિ બારણાં ખુલ્લાં કરીને અહાર નીચે ડાકીયું કરતાં કહ્યું : ‘તે રાત્રે વરસાદ વરસતો હતો, તેને કારણે કાષ્ટનું પગલું પડેલું હોય, તો પણ તે તત્કાળ જુસાઈ જાય તેમાં નવાઈ નથી.’ તેણે એ બારી બંધ કરી દીધી અને ઓરડાનું નિરીક્ષણ કરવા માંડ્યું. ગજવામાંથી વીજળીની બત્તી કાઢી. તેના પ્રકાશની સહાયથી તેણે ઓરડાના ખૂણામાં પણ તપાસ કરી. કંટકરાય તેની એ તપાસ જોઈ રહ્યો હતો. અત્યારસુધીમાં જ્યોતિપ્રસાદને એક પણ મુદ્દો આ કિસ્સાની તપાસને આગળ વધારનારો મળી આવ્યો ન હતો.

એ ઉપરથી મલકાતે વધતે કંટકરાય બોલ્યો : ‘રાવસાહેબ, મેં તમને કહ્યું હતું કે અહીંથી તમને કશું જ મળવાનું નથી. જે

આ કિસ્સા પર પ્રકાશ નાંખે એવો કાંઈ મુદ્દો આ મકાનમાં હોત તો મારી ખાતરી છે કે તે મારી નજર બહાર રહ્યો ન હોત. હું તો માનું છું કે તમે તમારો સમય નકામો ગુમાવો છો.

પરંતુ જ્યોતિપ્રસાદે તેના પ્રસ્તુત શબ્દો સાંભળ્યા જ ન હોય, તેવી રીતે તપાસ જારી રાખી. આ ખંડના એક ખૂણામાં પાંચ ખાનાવાળો પુસ્તકાલય બંને એક ઘોડો હતો. તે ઘોડામાં ગોઠવેલાં પુસ્તકોનું તે નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યો. એકાએક એ પુસ્તકોમાંથી એક પુસ્તક તેણે ખેંચી કાઢ્યું. તે એ પુસ્તક લઈને ટેમલલેખપત્રી પાસે આવ્યો,

કંટકરાય અને અંજનકુમાર પણ તેની પીડ ઉપર લખેલા નામ પરથી સમજી શક્યા કે તે લક્ષ્મીનંદન વસાણીની લખેલી એક નવલકથા હતી.

એ જોઈને કંટકરાય જાણે જ્યોતિપ્રસાદની મજાક ઉઠાવતો હોય તેવા સ્વરે બોલ્યો: ‘શું આ મૃત્યુના રહસ્યનો ઉકેલ કરવાને માટે કાંઈ પ્રેરણા મેળવવાને સારૂ તમે વસાણીની લખેલી આ ડિટેક્ટીવ નવલકથા વાંચી જવા ધારો છો?’

જ્યોતિપ્રસાદે કાળજીપૂર્વક એ નવલકથા ખુલી કરી. તેને બત્તી પાસે રાખીને તે અંદરનું મુખપૃષ્ઠ જોવા લાગ્યો. તુરત જ પુસ્તકને અંધ કરી ટેમલ ઉપર મૂકી દીધું.

પછી તેણે કહ્યું: ‘મને લાગે છે કે આપણે બીજા ઓરડાઓની પણ તપાસ કરી લઈએ. જો કે એ તપાસ બહુ ઉપયોગી થશે એમ હું માનતો નથી.’ જ્યોતિપ્રસાદના એ શબ્દોથી કંટકરાયના દિલને જાણે બારે સંતોષ થયો. આ ખંડમાંથી જ્યોતિપ્રસાદ કાંઈ પણ અગત્યનો મુદ્દો શોધી શક્યો નહિ, એ જોઈને ઇન્સ્પેક્ટરના દિલમાં ઉંડે ઉંડે છૂપે આનંદ થઈ રહ્યો હતો. ત્યારબાદ બીજા ઓરડાઓની તપાસ કર્યા પછી જ્યોતિપ્રસાદે અગત્યની શોધ કરવામાં પોતાને મળેલી નિષ્ફળતા જાહેર કરી, ત્યારે વળી કંટકરાયને વિશેષ આનંદ થયો:

‘રાવસાહેબ, મેં તમને શું કહ્યું હતું? હું જાણતો જ હતો કે અહીંથી તમને કશું પણ મળી આવવાનું નથી. મેં પ્રથમથી જ એવું તમને કહ્યું હતું, અરે કે નહિ?’

‘ એમ માનવામાં અને મને એમ કહેવામાં તમે મોટી ભૂલ કરી હતી. ’ જ્યોતિષસાહે જણાવ્યું.

કંટકરાય તેની સામે તાકી રહ્યો.

‘ શું કહ્યું ? ’ જાણે તે કધાર્ધ ગયો હોય એવા સ્વરે બોલ્યો : ‘ પરંતુ તમે હમણાં જ જણાવ્યું કે તમારી તપાસમાં તમને નિષ્ફળતા મળી છે. ’

‘ હા, બીજા ઓરડાઓની મેં જે તપાસ કરી, તેમાં મને નિષ્ફળતા મળ્યાનું મેં જણાવ્યું હતું. એ ઓરડાઓની તપાસ આ કિસ્સામાં બહુ ઉપયોગી થશે, એમ હું માનતો જ ન હતો. પરંતુ આ ઓરડામાંથી મેં એક મહત્વનો મુદ્દો શોધી કાઢ્યો છે. જુઓ, આ પુસ્તકનું તમે નિરીક્ષણ કરો. ’ તેણે પુસ્તકોવાળા ઘોડામાંથી જે નવલકથા લઈને ટેબલ ઉપર મૂકી હતી, તેની તરફ અંગુલી નિર્દેશ કર્યો. કંટકરાયે એ પુસ્તક હાથમાં લઈ આમ-તેમ તેના ઉપરના પુંકાની તપાસ કરી.

‘ મને તો કંઈ જણાતું નથી. ’ પરંતુ તે આગળ બોલી શક્યો નહિ, કારણ કે એ જ વખતે તેની દષ્ટિ એ પુસ્તકની એક બાજુએ પડેલા ડાઘા ઉપર ગઈ : ‘ અરે ! આ તો લોહીના ડાઘ જેવું જણાય છે. ’

‘ હા, એ લોહીનો જ ડાઘ છે. ’ જ્યોતિષસાહે જણાવ્યું : ‘ અને તેને ઉપલક્ષ દષ્ટિએ જોતાં પણ જણાઈ આવે છે કે તે ડાઘ તાજો છે. માટે અનુમાન એવું છે કે વસાણીના ખૂનીએ એ ગુન્હો કર્યા પછી આ પુસ્તક હાથમાં લીધેલું હોવું જોઈએ. ’

‘ હા, એમ જ હોવું જોઈએ. ’ કંટકરાયે પણ સ્વીકાર્યું.

પછી તેણે પુસ્તકને ઉઘાડી અંદરનાં પાનાં જોવા માંડ્યાં. છેવટે તે બોલ્યો : ‘ આ લોહીના ડાઘ તરફ માટે ધ્યાન ગયું ન હતું, એ વસ્તુનો હું સ્વીકાર કરું છું. તેમ છતાં પણ આ ડાઘ આપણને ઉપયોગી થાય એવું મને લાગતું નથી. કારણ કે આ ખંડની તપાસ ઉપરથી એવા અનુમાન પર આવી શકાયું છે કે વસાણીના ખૂનીએ

તેના હાથ પર મોજાં પહેરેલાં હોવાં જોઈએ. એટલે અહીંથી તેનાં આંગળાંની છાપ મળી આવવાનો સંભવ નથી. ’

‘ તેનાં આંગળાંની છાપ મળી આવે એવી તો મને પણ આશા નથી. પરંતુ તેણે ખૂન કર્યા પછી આ પુસ્તક ઘોડામાંથી ઉપાડ્યું છે, અને પુનઃ તે જ સ્થળે તેને ગોઠવી દીધું છે. એ ઉપરથી એટલું તો લાગે છે કે તેમાં તેનો કાંઈ ખાસ હેતુ હોવો જોઈએ. સામાન્ય રીતે એક માણસ ખૂન કર્યા પછી તુરત જ કાંઈ પણ ખાસ કારણ વગર આવી રીતે તેની નવલકથાઓની તપાસમાં ન રોકાય, એટલું તો તમે પણ સમજી શકો છો. ’

‘ હા. એ બરાબર છે. ’ કંટકરાય બોલ્યો : ‘ પરંતુ હજી પણ મને સમજતું નથી—’

‘ ત્યારે હું તમને સમજાવું. ’

જ્યોતિષસાહે આશ્ચર્યચકિત બનેલા કંટકરાયના હાથમાંથી એ પુસ્તક લીધું, અને તેનું પૃંહું ઉઘાડીને કહ્યું : ‘ જુઓ, આ પૃંહા તથા અંદરના મુખપૃષ્ઠની વચ્ચે અસ્તરનું કાંઈ પાનું ફાડી નાંખવામાં આવેલું હોય, એમ જણાય છે. હું વિશ્વાસપૂર્વક કહું છું કે એ પાનું ખૂનીએ જ ફાડ્યું છે. અને તે પાનું ફાડવાને માટે તેણે આ પુસ્તક ઘોડાની અંદરથી બહાર કાઢેલું હોવું જોઈએ. તો પછી સ્વાભાવિક રીતે જ પ્રશ્ન ઉઠે છે કે તેણે એમ શા માટે કર્યું હશે ? ’

‘ એ પ્રશ્નનો જવાબ આપણે કવી રીતે આપી શકીએ ? ’ ઇન્સ્પેક્ટરે કહ્યું. તે અત્યારે બરાબર પાછો પડી ગયેલો લાગતો હતો : ‘ પરંતુ એ પાનું ખૂનીએ જ ફાડ્યું છે, એવી તમારી માન્યતા સાચી હોય તો—’

‘ મારી એ માન્યતા સાચી જ છે. અને તેણે શા કારણસર એ પાનું ફાડ્યું છે, તેનો જવાબ પણ આપણે આપી શકીએ તેમ છીએ. જુઓ, એક માણસ અમુક પુસ્તક બીજાને ભેટ કરવા માગે છે. તે વખતે સામાન્ય રીતે અસ્તરના કારા પાના ઉપર જ જોને

બેટ આપવા માગતો હોય, તેનું નામ લખે છે. એ અસ્તરનું પાનું તો ફાડી નાંખવામાં આવ્યું છે, પરંતુ આ પુસ્તક પાતળા કાગળ ઉપર છાપવામાં આવેલું હોય અસ્તરના પાના ઉપર કરેલા લખાણની છાપ કલમના દબાણને લીધે મુખપૃષ્ઠના પાના ઉપર પડેલી જણાય છે. તમે બત્તીની નજીક પુસ્તક રાખીને ધ્યાનપૂર્વક જોશો તો તમને એ જણાઈ આવશે. ' જ્યોતિપ્રસાદે એ પુસ્તક કંટકરાયને આપ્યું.

કંટકરાયે મુખપૃષ્ઠનું નિરીક્ષણ કર્યું. તેના મુખમાંથી આશ્ચર્યોદ્દગાર સરી પડ્યો : ' અહો ! હવે મને સમજાયું. ' અને પછી તેણે ધીમેથી વાંચ્યું : ' શ્રીમતી યમુનાબાઈને લેખક તરફથી બેટ. '

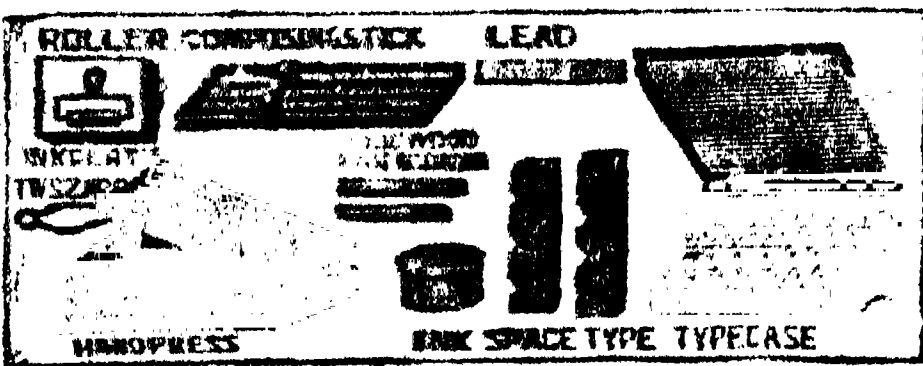
તે આશ્ચર્યથી વિકસેલાં નયનો વડે જ્યોતિપ્રસાદ સામે જોતો બોલ્યો : ' આ યમુનાબાઈ કાણુ છે ? '

' હેં ! યમુનાબાઈ ! ' અંબનકુમારના મુખમાંથી પણ આશ્ચર્યોદ્દગાર નિકળ્યો. એ નામ તેને પરિચિત હોય એમ લાગ્યું.

અને જ્યોતિપ્રસાદ તેની સામે જોતો બોલ્યો : ' હા, તે જ યમુનાબાઈ. તેનું ખૂન કરવાને માટે જ દિલીપનગર સેન્ટ્રલ જેલમાંથી નાસી છૂટેલા બળવંતરાયને જન્મકેદની સજા મળી હતી. '

* * *

~ ખી રસા નું છા પ ખા નું ~

કાર્ડઝ, પત્રોના મથાળા, લેખલ, હેન્ડખીલ, પ્રોપ્રિયેટરી વીઝીટીંગકાર્ડ વગેરેને માટે એ અગત્યનું છે.

દરેક બોક્સ બધી જાતની કંપોઝીંગ મટીરીઅલ્સ ધરાવે છે. કાં. નં. ૩ રૂ. ૨-૦-૦. નં. ૪ રૂ. ૨-૮-૦. પોસ્ટેજ દસ આના.

ઓરીએન્ટલ ફેન્સી સ્ટોર્સ. ૧૫/૨ જયમીટર સ્ટ્રીટ.
ખી. એ. હાટખોલા કલકત્તા.

બાળકોને આશીર્વાદ
પછેગામવાળા વૈદ્યની બનાવટનું કોઠે રતવાવાળી
સીઓને સગર્ભાવસ્થામાં પીવાનું

ખેરનું ઘી

આના સેવનથી કસુવાવડ થતી નથી, સુખરૂપ પ્રસવ
થાય છે અને બાળક જરૂર ઉછરે છે.

૦૧ રતલી ડબીના રૂ. એક

બાળરક્ષક સોગઠી

બાળકને નિરોગી રાખી, સુદૃઢ બાંધો બનાવી, દુધ
પચાવે છે અને દાંત સહેલાઈથી પુટે છે.

ચાર સોગઠીના આઠ આના.

બાળાગોળી

આ બાળાગોળીથી બાળકને વરાધ થતી નથી, ઝાડા
તથા આંચકી મટે છે અને ખૂબ બાળપ લે છે.

સો ગોળીના ચાર આના.

(દરેક દવાઓનું પેકીંગ પોસ્ટેજ જુદું.)

મગવાનું ઠેકાણું :-

પછેગામ ફાર્મસી બોટાદ (કાઠિયાવાડ)

આ સિવાય અમારે ત્યાં દરેક આયુર્વેદિક દવાઓ શાસ્ત્રીય
રીતે તૈયાર કરી વાજમી ભાવે વેચવામાં આવે છે. વિગત
જાણવા માટે જવાબની ટીકીટ બીડી પત્રવ્યવહાર કરો.

આ ફાર્મસી શ્રી જટુભાઈ વૈદ્યની દબરેખ
નીચે ચાલે છે.

૨૦ :

અરણ્યનો ટૂંકકોલ

કંટકરાય ક્ષણભર તો જ્યોતિપ્રસાદની સામે સ્થીર દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યો. છેવટે તે બોલ્યો : ‘આ પણ દાંષક વિલક્ષણ તો ખરું જ. યમુનાબાઈ તો પેલી શ્યામપુરવાળી વિપ્લા સ્ત્રી; અને તેના બત્રીસ અળવંતરાયે તેનું ખૂન કર્યું હતું. પરંતુ એ ઘટનાને આ કિસ્સાની સાથે શો સંબંધ હશે? પછી કદાચ આ જોગાનજોગ હોય તો ના નહિ.’

‘નહિ, કંટકરાય! આ પ્રકારના જોગાનજોગમાં હું માનતો નથી.’ જ્યોતિપ્રસાદે તેનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો : ‘વળી ખૂનીએ વસાણીનું ખૂન કર્યા પછી ખાસ આ જ પુસ્તક શોધી કાઢી, તેમાંથી યમુનાબાઈના નામવાળું અસ્તરનું પાનું ફાડી નાંખ્યું હતું, એ જ બતાવે છે કે તેમાં કાંઈ હેતુ રહેલો છે. મને તો લાગે છે કે આપણે કરેલી આ શોધ જરૂર ઉપયોગી બનશે.’

‘એ શોધ આપણને કેવી રીતે ઉપયોગી બની શકે?’ ઇન્સ્પેક્ટરે પૂછ્યું.

આ પુસ્તક લેખકે યમુનાબાઈને ભેટ આપેલું હતું. એ ઉપરથી આપણે એટલું જોઈ શકીએ છીએ કે અળવંતરાયનો જોગ યદ્યપ પડેલી યમુનાબાઈની સાથે વસાણીનો પરિચય હતો.’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘વળી તે ઉપરથી એવું પણ અનુમાન કરી શકાય કે વસાણી તથા અળવંતરાયનો પણ પરિચય હોવો જોઈએ. આ વિષયમાં એથી વિશેષ અત્યારે આપણે કશું પણ કહી શકીએ તેમ નથી. જો કે મને એટલું તો લાગે છે કે આ શોધ આપણને અત્યંત મૂલ્યવાન બનશે.’

ત્યારબાદ જ્યોતિપ્રસાદ અંબનકુમારની સામે જોઈને બોલ્યો : ‘અળવંતરાય આ મકાનમાં આવેલો હોવાનું કુંદનરામે આપણને કહ્યું હતું તે સાચું હોવાનો સંભવ છે. તેણે તોંધપોથીના પાના ઉપર અળવંતરાયના નામની ટૂંકી સહીવાળા અક્ષરો આપણને બતાવ્યા હતા. મેં તેને દહેલું કે એ મુદ્દો અળવંતરાય ઉપર ખૂનનો શક

લાઇ જવાને માટે આધારરૂપ ન ગણાય. છતાં પણ કુંદનરાય તો મારા મન ઉપર એવી છાપ પાડવા માગતો હતો કે જળવંતરાય જ વસાણીનો ખૂની છે. અહીં હવે આ મુદ્દો આપણી સમક્ષ રજૂ થાય છે. કુંદનરાય પણ મક્કમતાપૂર્વક પોતાના વિચારને વળગી રહે છે. ત્યારે એટલું ચોક્કસપણે માનવાને તેને શું કારણ હશે ?

‘ મને તો લાગે છે કે તેણે આપણને જે કંઈ કહ્યું છે, તે કરતાં તે વિશેષ જાણતો હોવો જોઈએ. ’ અંજનકુમારે જણાવ્યું : ‘ આપણે તેની પાસેથી પૂરી હકીકત ન કઢાવી શકીએ ? ’

‘ તે સહેલાઈથી પૂરી હકીકત જણાવે એમ મને લાગતું નથી. તે મારી પાસે વસાણીના ખૂનીને સપડાવવામાં મદદની માગણી કરવાને માટે આવ્યો હતો. એટલે ખરી રીતે તો એ વિષયમાં જે કંઈ જાણતો હોય, તે તમામ તેણે મને કહેવું જોઈતું હતું. છતાં પણ અમુક આગત તે છુપાવે છે, ત્યારે તેની પાછળ કોઈ મજબૂત કારણ હોવું જોઈએ. ’

‘ શું તમે એમ માનો છો કે જળવંતરાય અહીં આવ્યો હશે અને તેણે વસાણીનું ખૂન કર્યું હશે ? ’ કંટકરાયે સવાલ કર્યો.

‘ એ બનવાનો જ છે. ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ પરંતુ વસાણી અને જળવંતરાય વચ્ચેની સાંકળ આપણે નક્કી કરી શક્યા, તેટલા ઉપરથી વસાણીનું ખૂન કરનાર જળવંતરાય છે, એવા નિર્ણય ઉપર આવવાની ઉતાવળ ન કરવી જોઈએ. ’ તેની દૃષ્ટિ કંટકરાયે ટેબલ ઉપર મૂકેલી નવલકથા તરફ ગઈ અને તેણે આગળ ચલાવ્યું : ‘ આ ઉપરથી એક બીજો મુદ્દો પણ વિચારવાનો રહે છે. વસાણીના હસ્તાક્ષરે આ નવલકથાના અસ્તરના કારા પાના ઉપર શ્રીમતી યમુનાબાઈને બેટ આપવાનું લખવામાં આવ્યું છે. એ ઉપરથી સમજાય છે કે તે પુસ્તક તેણે યમુનાબાઈને બેટ તરીકે આપ્યું હશે. તો પછી એ પુસ્તક વસાણીની પાસે પાછું કેવી રીતે આવ્યું ? આ એક નાનકડો મુદ્દો છે, તથાપિ નાના મુદ્દા પણ કેટલીક વાર વિચારમાં લેવા જેવા લાગે છે. ’

‘હું માનુ છું કે યમુનાબાપના મૃત્યુ પછી તેને આ પુસ્તક પાછું આપવામાં આવ્યું હશે.’ કંટકરાયે સૂચવ્યું.

‘બરાબર છે, એમ જ હોવું જોઈએ. અને જો એમ હોય તો યમુનાબાપએ કરેલા વસીયતનામામાં જેને પોતાનો વારસ બનાવ્યો છે, તેની માલીકીનું આ પુસ્તક હોવું જોઈએ.’

‘યમુનાબાપએ કેના નામનું વસીયતનામું કયું છે?’ કંટકરાયે પૂછ્યું.

‘તેણે તેના વસીયતનામા દ્વારા તેની મિલકતનો વારસ પ્રબોધચંદ્ર પિંઢારકરને બનાવ્યો છે.’

‘નામ જરીક નવું લાગે છે.’ કંટકરાય બોલ્યો : ‘એ તમારા જાણવામાં કેવી રીતે આવ્યું?’

‘બળવંતરાયની ઉપર ખૂનનો આરોપ આવેલો તેનો જે કેસ ચાલ્યો હતો, તેની વિગતો મેં પોલીસ ખાતા પાસેથી મેળવી હતી. તે હું વાંચી ગયો છું. જ્યારે કેસ ચાલતો હતો તે વખતે ફરિયાદ પક્ષ તરફથી એમ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે યમુનાબાપએ વસીયતનામું કરીને બળવંતરાયને તેની મિલકતનો વારસ બનાવ્યો હતો. પાછળથી યમુનાબાપનો વિચાર ફરી ગયો હતો. તે પોતાની મિલકત પ્રબોધચંદ્ર પિંઢારકરને સોંપવા માગતાં હતાં. પરંતુ એ માટે તે તેના વીલમાં કશો ફેરફાર ન કરી શકે, એ માટે બળવંતરાયે તેનું ખૂન કર્યું હતું! હવે જો પ્રસ્તુત હેતુ સાધવાની આશાથી તેણે યમુનાબાપનું ખૂન કર્યું હોય તો પણ તેનો મૂળ હેતુ સિદ્ધ થઈ શક્યો નથી. કારણ કે પાછળથી એવું જાહેરમાં આવ્યું હતું કે યમુનાબાપએ છૂપી રીતે વસીયતનામામાં ફેરફાર કરી નાંખ્યો હતો અને એ વાત તે પોતે તથા તેના વકીલ સિવાય બીજા કોઈ જાણતું ન હતું.’

‘જો આપણે બળવંતરાયને પકડી શકીએ—’ કંટકરાય ઇંતેજારી-બર્ચા સ્વરે બોલ્યો. તે બારી પાસે ગયો. બારી ઉઘાડીને બહારના અંધકારમાં દૂર દૂર સુધી દૃષ્ટિ કરવા લાગ્યો. આજાં વાહજાંમાંથી

અમકતા તારાના અતિ મંદ પ્રકાશમાં દૂર દૂર સુધી ગાઢી વનશ્રી દષ્ટિએ પડતી હતી : ‘ તે અહીં જંગલમાં કાંઈ સ્થળે છુપાઈ રહેલો હોવો જોઈએ. ’

‘ એ તો કેમ કહેવાય ! ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ સેન્ટ્રલ જેલમાંથી પલાયન થયાને એને ત્રણ દિવસ થઈ ગયા છે. ’

‘ છતાં પણ તે આ જંગલમાં છુપાઈ રહેલો હોવો જોઈએ. ’ બાણે પોતાની ખાતરી હોય એવા સ્વરે કંટકરાય ફરીથી બોલ્યો : ‘ આ આખા જંગલની આસપાસ જેલના વોર્ડર તથા પોલીસના માણસો તકેદારી રાખી રહ્યા છે. એટલે તેને છટકવાને માટે એક પણ બારી રહી નથી. ’

જ્યોતિપ્રસાદે જણાવ્યું : ‘ વસાણીનો બળવંતરાયની સાથે કેવા પ્રકારનો સંબંધ હતો એ જાણવાને માટે બળવંતરાય પકડાય તેની રાહ જોવાની કશી પણ જરૂર નથી. જો આપણે આ પ્રબોધચંદ્ર પિંઢારકરને શોધી કાઢીએ તો તેની પાસેથી પણ એ વિષેની માહિતી આપણને મળી શકે. હું માનું છું કે પ્રબોધચંદ્ર એ બળવંતરાય તથા મી. વસાણી એ બંનેને પિછાનતો હોવો જોઈએ. પછી ભલે તેનો તેમની સાથે સ્વલ્પ પરિચય હોય. બળવંતરાયની સાથે તો તેમનો સંબંધ હોવો જ જોઈએ; અને યમુનાબાઈના વસિયતનામા પ્રમાણે પ્રબોધચંદ્રની માલીકીની બનેલી આ નવલકથા મી. વસાણીની પાસે પાછી આવી છે, તે ઉપરથી વસાણીની સાથે પણ પ્રબોધચંદ્રનો પરિચય હોવાનું સાબિત થાય છે. જો એ પ્રબોધચંદ્ર આપણને મળી શકે તો વસાણીના ખૂનીએ આ નવલકથાના અસ્તરનું પાનું શા માટે ફાડી નાંખ્યું હશે, તેનું કારણ તે જરૂર સૂચવી શકે. ’

‘ બરાબર છે, બરાબર છે. ’ કંટકરાય આવેશમાં આવી ગયો : ‘ હું અત્યારે જ ચંદ્રનગર સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબને ટેલીફોન કરીને પ્રબોધચંદ્રનો પત્તો મેળવવાની તેમને વિનંતિ કરું છું. તેનું પૂરું નામ શું કહ્યું ? પ્રબોધચંદ્ર પિંઢારકર ? ’

‘હા, પિંઢારકર નામ ઉપરથી તે કાંઈ મહારાષ્ટ્રીય હોય એમ લાગે છે.’

‘મહારાષ્ટ્રીય હોય કે મદ્રાસી હોય, તેનો કાંઈ પણ રીતે પત્તો મેળવવો જ જોઈએ. હું અત્યારે જ ચંદ્રનગર ટ્રંક કાઢ કરી દઉં.’ અને તે આ ઝોરડામાંથી નીકળી જે ખંડમાં ટેલીફોન હતો એ સ્થળે ગયો. તે જ વખતે ટેલીફોનની ઘંટડીનો રણકાર થયો.

ચંદ્રનગરથી અરુણકુમારે એ કાલ કર્યો હતો. કંટકરાયના કહેવાથી જ્યોતિપ્રસાદે તેના હાથમાંથી ભુંગળું લઈને કાન પર ધર્યું અને પૂછ્યું : ‘કેમ કાંઈ પત્તો લાગ્યો ?’

‘ના જી, હજીસુધી કશો પત્તો લાગ્યો નથી. પોલીસ ખાતા પાસેથી ફેરીયાઓનું લોસ્ટ મેળવીને હું તપાસ કરી રહ્યો છું. પરંતુ જે ફેરીયાની આપણને જરૂર છે તે હજી સુધી મળી આવ્યો નથી. કામ પણ જરીક કઠણ છે. તે લોકો જુદે જુદે સ્થળે રહે છે. હમણાં જ હું પંદર વીસ ફેરીયાઓને મળ્યા પછી ઘેર આવ્યો છું. મારા મનને થયું કે આપને કાલ કરીને પૂછી જોઉં કે ‘બદામી વીલા’માંથી કાંઈ મુદ્દો મળી આવ્યો છે ખરો ?’

‘હા, એક મુદ્દો મળ્યો છે અને જેલમાંથી નાસેલા કેદી બળવંતરાયની આસપાસ જાળું ગોઠવાતું હોય એમ લાગે છે. તેની વિગત તો રૂમરૂ મળીશું ત્યારે કહીશ. તું ત્યાં તારી તપાસ ચાલુ રાખજે. એ ફેરીયાનો પત્તો મેળવવાની ખાસ જરૂર છે.’

આ વખતે જ્યોતિપ્રસાદના દિલમાં મંજુલાની સુરક્ષિતતાનો વિચાર ચાલુ હતો. અહીં ‘બદામી વીલા’માંથી તેણે અગત્યની શોધ કરી હતી એ વાત સાચી; પરંતુ ગૂમ થયેલી મંજુલાનો અને તેટલી ત્વરાથી પત્તો મેળવવાને માટે સૌથી પહેલું કાર્ય લીલી મોટરને શોધી કાઢવાનું હતું, કારણ કે એ મોટરમાં જ લક્ષ્મીનંદન વસાણીની ‘અમરકારિક નવલકથા’ સાથે મંજુલાનું અપહરણ થયું હતું.

‘વારૂ, વારૂ, રાવસાહેબ ! આપ નિશ્ચિંત રહો. હું મારી તપાસ ચાલુ જ રાખીશ. હમણાં જ હું પાછો બહાર જાઉં છું.’ અરણ્ય બોલ્યો : ‘હા...એક બીજી વાત આપને કહેવાની છે. હું અહીં આવ્યો ત્યારે મને માલૂમ પડ્યું કે આપણે અહીંથી નિકળ્યા તે વખતે મારી બાને અચાનક મુઝાં આવી ગઈ હતી. જ્યારે આપણો નોકર રામજી મેડી ઉપર આપની ઓશીસમાં આવેલો ત્યારે મારી બા ખુરસી પર બેભાન અવસ્થામાં પડેલાં તેના જોવામાં આવ્યાં.

‘થોડી વારે તે પોતાની મેળે જ શુદ્ધિમાં આવ્યાં હતાં. એટલે તેમને રામજી તેમના સુવાના ઓરડામાં લઈ ગયો અને ડોક્ટરને બોલાવ્યા. ડોક્ટરે તેમની તબીબત તપાસી તો બેભાન થવાનું કાંઈ કારણ જાણવામાં આવ્યું નહિ. તેમણે દવા આપી છે. અત્યારે મારી બા ઉઠી ગયાં છે. ખાસ ચિંતા કરવા જેવું બન્યું નથી.’

એ પ્રમાણે કહીને અરણ્ય ટેલીફોનનું જોડાણ બંધ કરી દીધું. જ્યોતિપ્રસાદે કંટકરાયને બૂંગળું આપ્યું. ત્યારબાદ કંટકરાયે ચંદ્રનગરના પોલીસ ખાતાને કાલ કર્યો. અત્યારે પોલીસ કચેરીમાં જમાદાર હાજર હતો. તેને પ્રબોધચંદ્ર પિંઠારકરનું નામ તથા તેને લગતી થોડી વિગત આપીને તેનો પત્તો મેળવવાની સૂચના કરી.

હવે આ મકાનમાં કશી તપાસ કરવાની ન હતી. એટલે ત્રણે જણા અહીંથી નિકળીને જે ધર્મશાળામાં કંટકરાયે મુકામ રાખ્યો હતો ત્યાં ગયા. ધર્મશાળાના રખેવાળને જગાડી ત્રણ કપ ચહા બનાવવાનો કંટકરાયે ઓર્ડર આપ્યો.

ચહાપાન કર્યા પછી જ્યોતિપ્રસાદ અને અંજનકુમાર ચંદ્રનગર જવા માટે તૈયાર થયા. કંટકરાયે રાવસાહેબને કહ્યું : ‘મને તો ચોક્કસ લાગે છે કે બદમાશ બળવંતરાય નજીકના જંગલમાં જ છુપાએલો હોવો જોઈએ; પરંતુ ત્યાં તે ઝાઝો વખત રહી શકશે નહિ. છેવટે તેને જંગલમાંથી બહાર નિકળવું જ પડશે.’

‘એ બરાબર છે. પરંતુ મને લાગે છે કે હવે મારી અહીં જરૂર નથી. હું ચંદ્રનગર જઈને મારી તપાસ આગળ વધારવા માનું છું.’

‘હું તો માનું છું કે તમે અત્યારે અહીં રોકાઈ જાઓ. એ ચાર કલાકની નિદ્રા તમારા તનમનને આરામ અને તાજગી આપશે. અને આવતી કાલે તો જરૂર બળવંતરાય પકડાઈ જશે.’

‘ના ના, અહીં રોકાવાનું મને જરૂરી લાગતું નથી. તેમ જ હિન્નગરાની મને પરવા નથી.’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું.

તે તથા અંજનકુમાર ધર્મશાળાની બહાર નિકળ્યા. અહીં આવતી વખતે અંજનકુમાર મોટર હાંકતો હતો. તેને આરામ આપવાને માટે જ્યોતિપ્રસાદે મોટરનું સ્ટીયરીંગ ઊંચી પોતાના હાથમાં લીધું. અંજનકુમાર તેની બાજુમાં બેઠો અને બન્ને જણા ત્યાંથી રવાના થયા.

મોટરની પાછળ જોતો કંટકરાય મનોગત બોલ્યો : ‘જ્યોતિપ્રસાદ પણ જાણે છે. તેને આરામ, ઉંઘ, ભૂખ કે તરસની પરવા જ નથી. આવો માણસ તેના ગુન્હાશોધનના કાર્યમાં સફળતા મેળવે તેમાં શું આશ્ચર્ય ?’

*

*

*

પાનમાં ખાવા માટે ખુશબોથી ભરપુર મનહર કાથાના

નાના ડબ્બા ડઝન ૧ ના રૂ. ૨૦ મોટા ડબ્બા ડઝન ૧ ના રૂ. ૩૦ પાંચ

મનહર કા રતલી નં. ૧ ના રૂ. ૪૫ ચાલીસ રતલી ડબ્બા
થો ૧ ના રૂ. ૨૮. અમર કાથો તો. ૫ ના
ડબ્બા ડ. ૧ ના રૂ. ૭૦. દસ તોલાના ડબ્બા

ડ. ૧ ના રૂ. ૧૫ તેજસ્વી સુખવાસ રતલ ૧ ના રૂ. ૫૫ પાંચ તોલાના

ડબ્બા ડ. ૧ ના રૂ. ૬ ટપ્પેટસ બારે રતલ ૧ ના રૂ. ૩ ટપ્પેટસ નં. ૨

રતલ ૧ ના રૂ. ૧૦ ડેન્ટોલ દાંતના દરેક રોગો માટે બા. ડ. ૧ ના રૂ. ૨૦

ઠંકાણું:-એમ. બી. શાહ. ખતાસુતારની પોળ, સરેવા પોળ-અમદાવાદ.

૨૧ :

ઓફીસમાં અકસ્માત

તેઓ ચંદ્રનગરમાં દાખલ થયા તે વખતે સૂર્યોદય થવા આવ્યો હતો. બન્નેને આખી રાત્રિનો ઉજ્જગરો હતો. છતાં જ્યોતિપ્રસાદે તે સંપૂર્ણ સ્ફુર્તિમાન લાગતો હતો, જ્યારે અંબનકુમારના ચહેરા ઉપર ઉજ્જગરની અસર જણાઈ આવતી હતી, છેવટે મોટર જ્યોતિપ્રસાદના મકાન પાસે પહોંચી. બન્ને જણા મોટરમાંથી નીચે ઉતર્યા. તે વખતે સ્વાભાવિક રીતે જ જ્યોતિપ્રસાદની દૃષ્ટિ ઉપલા માળે આવેલી ઓફીસની બારી તરફ ગઈ. તે બોલ્યો : ‘ અહો ! ઓફીસમાં દીવાનો પ્રકાશ દેખાય છે. કદાચ અરજી— ’

તે આગળ બોલતો અટકી ગયો. કેમકે તે જ વખતે ઓફીસની અંદરના ભાગમાં બારી આડે લગાવેલા પરદા પર કાંઈ માણસનો ઓળો દેખાયો. તે અરજીનો પડછાયો ન હતો.

જ્યોતિપ્રસાદનો હાથ સ્વાભાવિક રીતે જ પોતાની બાજુમાં ઉભેલા અંબનકુમારના ખભા પર ગયો અને તેણે કહ્યું : ‘ અંબનકુમાર ! અહીં કાંઈ વિશ્વક્ષણ ધટના બનતી હોય એમ લાગે છે. આ પડછાયો અરજીનો નથી. ’

તેઓ બારી સામે જોઈ રહ્યા હતા. એકાએક અંદરની બતીનો પ્રકાશ વિલય પામી ગયો.

‘ એ અરજી જ હોવો જોઈએ. ’ અંબનકુમારે કહ્યું : ‘ તે ફરીયાદીઓની તપાસ કરીને હમણાં જ કદાચ ઘેર આવ્યો હશે. ’

‘ એમ હોય જ નહિ. હું કાંઈ અરજીના પડછાયાને ઓળખવા વગર રહું ખરો ? ’

તે બન્ને કુટપાથ ઉપર થઈને મકાનના પ્રવેશદ્વારની પાસે આવ્યા. આ પ્રવેશદ્વારનું બારણું એક જ ચાવી વડે અંદર અને બહારથી ઉઘાડવાસ થઈ શકે તેવી કળવાળું હતું. જ્યોતિપ્રસાદે ગળવામાંથી ચાવી કાઢીને ધીમેથી ફરવી અને જરી પણ અવાજ થવા ન પામે તેવી રીતે બારણાને ખુલ્લું કર્યું. અંબનકુમારને પણ બિલકુલ અવાજ

ન થવા દેવાની સૂચના કરીને તે મકાનમાં દાખલ થયો. અહીં સર્વત્ર અંધકાર હતો. તેણે તેના કાન સરવા બનાવ્યા.

ઉપલા માળે કાંઈ માણસ ચાલતો હોય એવો ધીમે અવાજ સંભળાતો હતો.

જ્યોતિપ્રસાદનો જમણો હાથ તેના ગળવામાં ગયો અને બીજી જ ક્ષણે તેના હાથમાં એક નાની પિસ્તોલ ચમકવા લાગી. આ વખતે ઉપરથી આવતો અવાજ બંધ થઈ ગયો હતો.

બીજા હાથ વડે તેણે ગળવામાંથી વીજળીની બત્તી કાઢી. કારણ કે નીચેના ખંડમાં ચાંપ દબાવીને વીજળીની બત્તી પ્રગટાવે તો ઉપરના ખંડમાં કાંઈ અગ્નિપ્રેરણા માણસ ભરાયો હોય, તેને પોતાના આગમનની બાતમી મળી જાય એવી બીતિ હતી. અતિ મંદ સ્વરે અંબનકુમારને સૂચના આપી, પોતાની ટોચનો પ્રકાશ જમીન ઉપર રેલાવતો તે આગળ ચાલ્યો. બીજી જ ક્ષણે તે આગળ વધતો સ્થંભી ગયો.

ટોચનાં ફિરણો જમીન પર પડેલા કાંઈ માનવીના ઉપર પડ્યાં. દાદરનાં પગથિયાં પાસે એ માનવી નિઃસ્તબ્ધ દશામાં પડ્યો હતો.

અને ટોચનો પ્રકાશ એ માનવીના આખા શરીર પર ફરી વળ્યો. જ્યોતિપ્રસાદના મુખમાંથી નિકળેલો દીર્ઘ સીસકારો અંબનકુમારને કર્ણગોચર થયો. તેણે નીચે દૃષ્ટિ કરી તો તે સ્થળે અરણ્યનો દેહ પડેલો દેખાયો.

તેનાં નેત્રો બંધ હતાં. ટોચના પ્રકાશમાં તેનો ફિક્કો પડી ગયેલો ચહેરો દેખાતો હતો. મસ્તકની એક બાજુએ કપાળ પાસે થએલી કુટમાંથી થોડું લોહી વહી ગયું હતું. તેના હાથ પીઠ પાછળ બાંધેલા હતા. એ જ રીતે બન્ને પગ પણ બાંધેલા હતા અને તેના મોંમાં ડૂંચો ભરાવી મોઢાને રેશમી રમાલ વડે કસકસાવીને બાંધ્યું હતું.

વીજળીની બત્તી અંબનકુમારના હાથમાં આપીને જ્યોતિપ્રસાદ અરણ્યના દેહની પાસે નીચે જમીન પર બેસી ગયો. તેણે અરણ્યની તપાસ કરી અને તેના વહન પર નિશ્ચિંતતા દેખાઈ. એ ઉપરથી

અંજનકુમારને પણ લાગ્યું કે અરુણ બેલાન છે ખરો, પરંતુ તેને મંભીર ઇજ્જ થવા પામી નથી. પછી જ્યોતિપ્રસાદ કશે પણ અવાજ ક્યાં વગર ઉભો થયો.

‘ બહુ ઇજ્જ નથી થઈ.’ તે અતિ મંદ સ્વરે બોલ્યો : ‘ જો માણસે અરુણની આ સ્થિતિ કરી છે તે હજી ઉપલા માળે જ હોવો જોઈએ. તે જ માણસનો પડછાયો આપણા જોવામાં આવ્યો હતો. હું માનું છું કે આપણા આગમનની તેને ખબર નથી પડી. કશે પણ અવાજ ન કરશે. આપણે અરુણને આ સ્થિતિમાં જ અહીં રહેવા દઈએ. બે-ચાર મીનીટ તે આ સ્થિતિમાં રહેશે તો એથી તેને કશી વિશેષ ઇજ્જ થવાની નથી. ચાલો મારી પાછળ આવો. ’

એક હાથમાં ટોચ અને બીજા હાથમાં પિસ્તોલ રાખીને અવાજ ન થાય એવી રીતે તે દાદર પર ચઢવા લાગ્યો. અંજનકુમારે પણ તેનું અનુસરણ કર્યું. તેઓ અર્ધા દાદરે પહોંચ્યા એ વખતે ઉપરથી પુનઃ અવાજ સંભળાયો. એ અવાજ ઓશીસવાળા ખંડમાંથી આવતો હતો.

ઓશીસનું દાર અધખેલું હતું. તેઓ બે-ચાર પગથિયાં ઉપર આવ્યા, એ વખતે ઓશીસવાળા ખંડમાં વીજળીની હાથજતીનો પ્રકાશ જોવામાં આવ્યો. જ્યોતિપ્રસાદે તેની બત્તી બંધ કરી દીધી. તે અંદર જોતો આ સ્થળે ઉભો રહ્યો.

બારીના કાચનાં બારણાં આડા પડ્યા હતા. એ પડદામાં થઈને પ્રાતઃકાળનાં બાલ રવિનાં કિરણો અંદર દાખલ થવાનો યત્ન કરતાં હતાં. પરંતુ હજી ઓશીસમાં અધારું હતું. એથી અંદરના માનવીને હાથજતીના પ્રકાશની સહાય લેવી પડતી હતી. તે કોઈ વસ્તુની તપાસ કરી રહ્યો હતો. તેની હીલચાલ ઉપરથી સમજાતું હતું કે આ બે જણા બહાર દાદર ઉપર ઉભેલા હોવાની તેને કશી પણ શંકા ગઈ ન હતી. એ વાત સાચી કે તેણે ઓશીસના વીજળીના દીવાની ચાંપ દબાવીને તેનો પ્રકાશ મંધ કરી દીધો હતો. એમ

કરવામાં રસ્તા ઉપરથી કોઈનું ખ્યાન આ ખંડ તરફ ન ખેંચાય એવો તેનો હેતુ હોવો જોઈએ. આ લોકો કશા પણ અવાજ વગર મકાનમાં દાખલ થયેલા હોય, ઉપરના માણસને તેમના આગમનની જાણ થઈ ન હતી.

બંને જણા દાદર પર શાંતપણે ઉભા હતા. અંદરથી ટેબલનું ખાનું ઉઘાડવાનો અને કાગળોના ફફડાટનો અવાજ આવ્યો. જ્યોતિ-પ્રસાદ જે સ્થળે ઉભો હતો, ત્યાંથી આ ખંડમાં નજર નાંખી શકતો હતો. તેને એક માણસનો કાળો આકાર જણાયો. તે એક ટેબલ પાસે ઉભો હતો અને હાથગતીના પ્રકાશની સહાય વડે ઉઘાડેલા ખાનામાંથી કાઢેલા કાગળો તપાસતો હતો.

આ માણસ કદમાં ઉંચો હતો. તેણે લાંબો કાળો કાટ પહેર્યો હતો. મસ્તક ઉપરની ટોપી પણ કાળી હતી. તેનો ચહેરો સ્પષ્ટપણે જોઈ શકાતો ન હતો.

થોડા સમય પહેલાં શું બન્યું હશે એ વિષે જ્યોતિપ્રસાદના મનમાં વિચારો ઉભરાવા લાગ્યા.

થોડા સમય પૂર્વે બની ગયેલી ઘટનાનો ખ્યાલ હરે આવી શકતો હતો. અરજુ આખી રાત્રિની તપાસ પછી અહીં આવ્યો હશે, તે સૂવાની તૈયારી કરતો હશે, એ વખતે નીચે પ્રવેશદ્વાર ઉપર આ અજાણ્યા આગંતુકે અવાજ કર્યો હશે. એથી અરજુ નીચે જઈને બારણું ઉઘાડ્યું હશે અને આગંતુકે અંદર દાખલ થતાની સાથે જ અરજુને કશી પણ શંકા આવે એ પહેલાં તેના મસ્તક પર ફટકો લગાવ્યો હશે. ત્યારપછી બારણું બંધ કરી અરજુતા બેઝાન બનાવેલા દેહને તે દાદર પાસે લાવ્યો હશે. એ પછી તેના હાથપગ બાંધી તે કદાચ શુદ્ધિમાં આવે તો જૂમ પાડી ન શકે તે માટે મોઢાને પણ બાંધી લીધું હશે. સુમતિજીહેન તો તેમના ખંડમાં તેમના ઓરડામાં ગાઢ નિદ્રામાં હોય, તેમને આ બનાવની ખબર ન પડી હોય એ બનવાનો જ છે. આટલું કર્યા પછી આ અજાણ્યા આગંતુકને ઓશી-

સમાં દાખલ થઈ, તેની અંદર તપાસ કરવામાં કશી પણ અડચણ ન પડે તે સ્વાભાવિક છે.

પરંતુ એ માણસ અહીં શા માટે આવ્યો હશે ? અને શી તપાસ કરવા માગતો હશે ? તેની કલ્પના થઈ શકે તેમ ન હતી.

એ વિચારને મુજતરી રાખી જ્યોતિપ્રસાદ લેશ પણ અવાજ ન થાય એવી રીતે દાદરનાં બાકીનાં પગથિયાં ચડી ગયો. અંજનકુમાર પણ એટલી જ શાંતિથી તેની પાસે પહોંચી ગયો. બંને જણ અધખોલા દ્વાર પાસે ઉભા રહ્યા. તેઓ ટેબલ પાસે તેનું બીજું ખાનું ખોલતા માનવીને જોઈ શકતા હતા. તે માણસ તેની હાથ-બત્તીના પ્રકાશથી ખાના માંહેના કાગળોની તપાસ કરતો હતો.

તુરંત જ જ્યોતિપ્રસાદ એક ફાળ ભરીને બારણાની અંદર દાખલ થયો. તેનો એક હાથ બારણાની બાજુમાં વીજળીની બત્તી પ્રગટાવવાને માટે જે ચાંપ હતી, તે તરફ વળ્યો, અને બીજા હાથમાં પકડેલી પિસ્તોલ તેણે આ બેદી માનવી સામે તાકી રાખી.

પરંતુ તેનો હાથ વીજળીની બત્તીની ચાંપને દબાવી શક્યો નહિ.

ઝોરીસની અંદર ધુસેલા માનવીને હજી પણ જ્યોતિપ્રસાદ અને અંજનકુમારની હાજરીનો ખ્યાલ આવ્યો ન હતો. તે તો તેના કાર્યમાં જ મશ્ગુલ હતો. તેણે એક બીજું ખાનું ઉઘાડ્યું, અને તે જ વખતે તેણે પ્રવેશદ્વારમાં જ્યોતિપ્રસાદની હલચલનો અવાજ સાંભળ્યો ! તેના મુખમાંથી ભયનો ચિત્કાર સર્યો. તે આ ઉઘાડેલા ખાના પાસેથી એક બાજુએ ખસી ગયો, અને પિંજરામાં સપડાએલું પ્રાણી પિંજરાનું પ્રવેશદ્વાર બંધ થતું સાંભળી એ તરફ જેવી રીતે તાકી રહે તેવી રીતે તેની ભયપૂર્ણ દૃષ્ટિ પ્રવેશદ્વાર ઉપર ઠરી રહી.

એકાદ સેકન્ડ તો આખાય ખંડમાં સમવત્ શાંતિ હવાઈ રહી. એ પછી એકાએક ટેબલના છેલા ઉઘાડેલા ખાનામાંથી ધમધમધમ કરતો અવાજ સંભળાયો.

એ જ ખાનામાંથી પીતવર્ણીય જવાહરનો ગોટો બહાર પડ્યો. બીજા જ ક્ષણે એક મોટો અવાજ થયો, અને બીજા ક્ષણે ધરતીકંપ થયો.

હોય તે રીતે આખોય ખંડ કંપી ઉઠ્યો. જ્યોતિપ્રસાદને જણાવું કે એ જ સમયે અંદર ધુસેલો માનવી જમીન પરથી ઉછળીને એક આજુએ પડ્યો હતો. પરંતુ ખીજી તરફથી જ્યોતિપ્રસાદ પોતે પણ અંદર થએલા ધડાકાના આઘાતથી બહાર દાદરના ઉપલા પગથીઆ પાસે સરી પડ્યો. તેનાં નરકારાં ઓરડાની અંદરથી બહાર આવતા તીવ્ર ધૂમ્રગોટથી ગુંગળાવાં લાગ્યાં.

‘રાવસાહેબ—રાવસાહેબ—’

અંજનકુમારનો અવાજ સંભળાયો. તે અવાજ આશ્ચર્ય અને ભયથી ઘેરા બનેલો હતો. તે ઓપ્રીસવાળા ખંડની બહાર ઉભેલો હોય, તેને જ્યોતિપ્રસાદના જોડેલો આઘાત લાગ્યો ન હતો, અને દાદરના કોઠાને પકડી રાખવાથી તે પડી જવા પામ્યો ન હતો. છતાં એકાએક થએલા આ અકસ્માતે તેને ગભરાવી દીધો હતો.

તેણે જ્યોતિપ્રસાદ પાસે આવી તેનો હાથ પકડીને બેઠો કર્યો અને પૂછ્યું: ‘કશી ઇજા તો થઈ નથી ને?’

‘ના ના, મને કશી હરકત આવી નથી.’

‘તેણે અંદર શું કયું હશે?’ અંજનકુમાર બોલ્યો: ‘શું તેણે બોમ્બ ફાડ્યો હશે? અને તેના પરિણામનો તે જ ભોગ થઈ ગયો હશે?’

અંજનકુમાર ધૂમાડાથી ભરેલા ઓરડામાં બત્તીની ચાંપ શોધવાને માટે ફાંફા મારવા લાગ્યો.

‘એ માણસે બોમ્બ ફાડ્યો લાગતો નથી. ટેબલના ખાનામાંથી એ જવાળા નીકળી હતી.’ ઉભો થએલો જ્યોતિપ્રસાદ બારણાની અંદર દાખલ થતો બોલ્યો: ‘ટેબલના ખાનામાં એવી કોઈ વસ્તુ પડેલી હોવી જોઈએ. ખાનું ઉધડે કે તુરત પોતાનો અમરકાર બતાવવાની તે રાહ જોઈ રહી હતી, પરંતુ—’

અંજનકુમારે બત્તીની ચાંપ શોધી કાઢીને ચાંપ દબાવી પરંતુ બત્તી ન થઈ. એટલે જ્યોતિપ્રસાદે ગજવામાંથી પોતાની હાથબત્તી કાઢીને તેનો પ્રકાશ ઓપ્રીસમાં રેલાવ્યો.

ઓશીસના ફરનીચરને નુકસાન થવા પામ્યું હતું. હજી અંદર ધૂમાડાના ગોટા દેખાતા હતા. ખાનાવાળું ટેબલ તૂટી ગયું હતું. તેની અંદરના કાગળો જમીન પર વેરવિખેર પડ્યા હતા અને તેની વચ્ચે અમણ્યો આગંતુક બેભાન અવસ્થામાં પડ્યો હતો. તેના ચહેરા ઉપર ધૂમાડાની કાલિમા છવાઈ રહી હતી. તેના મસ્તકને તથા શરીરના બીજા ભાગને પણ ઇજા થયેલી દેખાતી હતી.

‘મૃત્યુનો ભોગ !’ અંબનકુમાર તેની સામે જોઈને બોલ્યો.

‘જો તેણે મારો અવાજ સાંભળ્યો ન હોત અને આ ટેબલ પાસેથી તત્કાળ એક બાજુએ ખસી ગયો ન હોત તો તે જરૂર મૃત્યુનો ભોગ થયો હોત.’ જમીન પર પડેલા બેભાન માનવીની સામે જોતાં જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘અંબનકુમાર ! તમને આમાં કંઈ સમજાય છે ? આ માણસ મારી ઓશીસમાં આવ્યો, તે પહેલાં કાંઈ બીજો માનવી અહીં ધુસેલો હોવો જોઈએ. તેણે એકાએક ધડાકો કરે એવો પદાર્થ ટેબલના ખાનામાં ગોડવેલો હોવો જોઈએ. તેની એવી ધારણા હશે કે જે પહેલો માણસ એ ખાનું ઉઘાડે તે એ ધડાકાનો ભોગ થઈ પડે. એનો અર્થ એ થયો કે એ પ્રથમ આવનાર માણસે તો મારો જ નાશ કરવાનો પેંતરો રચેલો. પરંતુ વચ્ચે આ માનવી ઓશીસમાં ધુસ્યો અને મારા ઉપરની આકૃત તેણે પોતાની ઉપર લઈ લીધી.’

તે આ માણસની બાજુમાં બેસીને તેને થયેલી ઇજાઓની તપાસ કરતો હતો. તે માણસના ગળામાંથી અવાજ નિકળ્યો અને તેનું શરીર સહેજ હલ્યું, પરંતુ હજી તે બેભાન સ્થિતિમાં જ હતો.

‘આ કાણ છે ?’ અંબનકુમારે પૂછ્યું : ‘તમે એને ઓળખો છો ?’

‘આ માણસને મેં જોયો હોય એમ મને લાગતું નથી.’ જ્યોતિપ્રસાદના અવાજમાં સંપૂર્ણ શાંતિ હતી. પોતાને માટે ગોડવેલા મૃત્યુના છટકાની તેના દિલ ઉપર જાણે જરીકે અસર ન થઈ.

હોય, એવી સંપૂર્ણ સ્થિતિ અને સ્વસ્થતાપૂર્વક તે હાથજતીના પ્રકાશ વડે ધૂમાડાથી કાળા બનેલા આ અજાણ્યા આગંતુકના ચહેરાનું નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યો. એકાએક તે બોલ્યો : ‘ મેં આ માણસનો ફોટોગ્રાફ જોયો હોય એમ મને લાગે છે. નક્કી એ તે જ છે ! ’

‘ તે જ, એટલે કાણુ ? ’ અંજનકુમારે પ્રશ્ન કર્યો.

જ્યોતિપ્રસાદ ઉભો થયો. નીચેથી આવતા અવાજ તરફ તેનું લક્ષ ગમું.

નીચેના એકાદ ઓરડાનું બારણું ઉઘડ્યું હોય, એમ તેને લાગ્યું. સુમતિબહેન નીચેનાં ખંડમાં સૂતાં હતાં. એકાએક ઉપર ધડાકો થવાથી તે જાગી યાં, અને તેમણે બારણું ઉઘાડ્યું હતું. વળી ઓશીસની બારીમાંથી રસ્તા પર દોડતા આવતા માણસોનો અવાજ પણ સંભળાયો. અત્યારે રસ્તા ઉપર પસાર થતા માણસોની સંખ્યા ઓછી હોય એ સ્વાભાવિક હતું. તથાપિ આ ધડાકો સાંભળવામાં આવ્યો હોય અને તેથી લોકો એકઠા થતા હોય એ બનવાજોગ હતું.

ઓશીસની અંદર જમીન પર પડેલો માણસ પુનઃ સહેજ હલ્યો : ‘ ઉં હું હું હું ’ એવો અવાજ તેના મુખમાંથી નિકળ્યો. જો કે તેનાં નેત્રો તો બંધ જ હતાં.

‘ ત્યારે શું તમે આ માણસને પિછાનો છો ? ’ અંજનકુમારે ફરીથી પ્રશ્ન કર્યો.

‘ તમે પણ તેને ઓળખી શકો છો. ’ જ્યોતિપ્રસાદે જવાબ આપ્યો : ‘ કારણ કે તમે પણ તેનો ફોટોગ્રાફ જોયેલો છે. આ માણસનું નામ બળવંતરાય દેવીપ્રસાદ છે. પોલીસ અને જેલના વોર્ડરે કદમપુરની પાસેના જંગલમાં તેની તપાસ કરી રહ્યા છે, જ્યારે બળવંતરાય તો અહીં અંદ્રનગરમાં આપણી સમક્ષ પડેલો છે. ’

ઉત્તમ — અને — સ્વદેશી

Always Use Jawahir Inks
Best for Fountain & Steel Pens

જવાહીર ઇન્કસ

—: હમેશાં વાપરો :—

બ્લ્યુબ્લેક રાઇટીંગ, બ્લ્યુબ્લેક કોપીંગ, સ્કારલેટ રેડ
ઇંક, રબ્બર સ્ટેમ્પ ઇંક, ફાઇન્ટન પેન ઇંક અને
જવાહીર ગમ વાપરવામાં બીનહરીફ છે.

મ્યુનીસીપાલિટી, બેન્ક, ઓફીસો, પેઢીઓ તથા
રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓમાં હમેશાં વપરાય છે.

ખડાયતા ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ વર્ક્સ, પાંચકુવા,
અમદાવાદ.

દરેક સ્થળે હિસાહી એજન્ટો તથા સ્ટોકીસ્ટો નીમવાના છે.

ધી મહાવીર ઔપધાલયની અજબ શોધો

[રજીસ્ટર્ડ નં. ૪૫૮૫]

એકસો રૂપીઆ ઇનામ !

એકસો રૂપીઆ ઇનામ !

ઇલેક્ટ્રીક પ્લાસ્ટર-હસ્ત-
દોષ કે બીજા કારણે આવેલું ગુપ્ત
ભાગનું ટુંકાપણું, પાતળાપણું,
અને ખામીઓ ત્રણ દિવસમાં
જડમુળથી મટાડી ખરી મરદાહ
કાયમ માટે આપે છે. કી.
રૂ. ૧૫-૦-૦ પોસ્ટલુફું. (શી. ૨૭)

[પત્રવ્યવહાર ખાનગી]

ઇલેક્ટ્રીક પીલ્સ-હસ્તદોષ
કે બીજા કારણે આવેલી નામદાહ,
ધાતુ, શારીરિક અને માનસિક
રોગોની નબળાહ સાત દિવસમાં
જડમુળથી મટાડી અખુટ વર્ચ
કાયમ માટે આપે છે. કીમત
રૂ. ૧૦-૦-૦. પો. લુફું. (શી. ૨૧)

[જવાબ માટે ટીકીટ બીડવી]

આ રજીસ્ટર્ડ અને ગેરટેડ હવાઓ ખોટી સાબિત કરનારને એકસો રૂપીઆ ઇનામ !

ધી મહાવીર ઔપધાલય } પ્રોફેસર વૈદ્યશાસ્ત્રી એન. પી.
પાળીઆદ (કાઠિયાવાડ) B. S. Ry. } આચાર્ય (M. I. I. M. C.)

૨૨ :

મોટરનો નંબર

‘બળવંતરાય !’ અંબનકુમારે પણ એ જ નામનો ઉચ્ચાર કર્યો.

‘હા, બળવંતરાય, અને તેને જખમ પણ ઠીક થયો લાગે છે. તે મરણ ન પામ્યો એટલું તેનું સદ્ભાગ્ય.’ એ પ્રમાણે બોલતો જ્યોતિપ્રસાદ ઓશીસના પ્રવેશદ્વાર તરફ ગયો. તે બહાર નિકળી દાદર ઉપર ઉભો રહીને સુમતિબહેનની સાથે વાત કરતો. અંબનકુમારના સાંભળવામાં આવ્યો. આ ખંડમાં જે ઘડાકો થવા પામ્યો હતો, એનો ભળતો જ ખુલાસો જ્યોતિપ્રસાદે સુમતિબહેન પાસે કર્યો. એણે જણાવ્યું કે તેની પ્રયોગશાળા ઓશીસની બાજુમાં છે, તેની અંદર અમુક દ્રવ્યો એકત્ર કરીને એક શીશીમાં ભરી રાખ્યાં હતાં, તે શીશી તેની અંદર રાખેલાં દ્રવ્યોમાંથી પેદા થએલા ગેસને લીધે અચાનક ફાટવાથી આ ઘડાકો થવા પામ્યો હતો. સુમતિબહેનને એથી સંતોષ થયો, અને જ્યોતિપ્રસાદની સૂચનાથી તે આગળ વધ્યા વગર પાછાં પોતાનાં ખંડમાં ચાલ્યાં ગયાં.

તે વખતે વળી આ મકાનના પ્રવેશદ્વાર ઉપર કાંઈએ અવાજ કર્યો. જ્યોતિપ્રસાદ દાદર પરથી નીચે ઉતર્યો. દાદરના નીચેના પગથીયા પાસે એક બાજુએ અરણુનો બંધનવશ દેહ પડ્યો હતો. તે કાંઈક શુદ્ધિમાં આવતો હોય એમ લાગતું હતું. પ્રવેશદ્વાર ઉઘડતાં તેની એ સ્થિતિ કાંઈની દૃષ્ટિએ ન પડે, એટલા માટે જ્યોતિપ્રસાદે તેને ઉપાડીને અંદરની બાજુએ એક ખૂણામાં મૂકી દીધો. ત્યારબાદ પ્રવેશદ્વાર ઉઘાડ્યું. બહાર એક સિપાઈ તથા ચાર પાંચ માણસો ઉભા હતા.

સિપાઈના પૂછવાથી જ્યોતિપ્રસાદે જણાવ્યું : ‘હા, મારી ઓશીસની બાજુમાં પ્રયોગશાળા છે, તેની અંદર અમુક દ્રવ્યો મેળવવાનો હું પ્રયોગ કરી રહ્યો હતો, તેને લીધે અચાનક ઘડાકો થવા પામ્યો હતો. જે કે એથી કશું નુકસાન થવા પામ્યું નથી.’

‘ ત્યારે તો બહુ સારું. ’ ચિંતામુક્ત બનેલા સ્વરે સિપાઈએ કહ્યું :
‘ મેં તો મોટો ઘડાકો સાંભળ્યો અને તમારા મકાનની બાજુની ગલીમાં
પડતી બારીના કાચ તૂટીને જમીન પર પડ્યા, એટલે મને ચિંતા
થયેલી. મેં બાણ્યું કે કદાચ તમને જખમ પણ થયો હશે. વાર
સાહેબ, મારી મદદની જરૂર છે ? ’

‘ ના ના, કશી પણ જરૂર નથી, અને મને પણ એવી કાંઈ
ખબર પહોંચી નથી. ’ જ્યોતિપ્રસાદે જણાવ્યું.

સિપાઈ તથા તેની સાથેના માણસો ચાલ્યા ગયા. જ્યોતિપ્રસાદે
બારણું બંધ કર્યું. અંજનકુમાર દાદર પર આવીને ઉભો હતો તે
એકદમ નીચે આવીને બોલ્યો : ‘ રાવસાહેબ ! આમાં તમારો કાંઈ
હેતુ લાગે છે. સિપાઈને તમે જે કહ્યું, તે મેં સાંભળ્યું છે. ત્યારે
શું તમે બળવંતરાયને પોલીસના કબજામાં સોંપવા નથી માગતા ? ’

‘ ના, અહીં બળવંતરાય આપણા કબજામાં સપડાયો છે, એવું
પોલીસને જણાવવાની મારી ઇચ્છા નથી, હમણાં થોડા સમયને
માટે તો નહિ જ. તેને જે ઇજ્જતો થયેલી છે, તેનો ઉપચાર
આપણે જ કરી લઈશું. અને તે સ્વસ્થ બને ત્યારપછી હું તેની
સાથે વાત કરવા માગું છું. વાર, અંજનકુમાર, તમે મારા ડોક્ટરને
ટેલીફોન કરી, મારા નામથી જલદી અહીં આવવા જણાવો. ત્યાર-
બાદ તમે બળવંતરાયની પાસે રહેજો. તે દરમિયાન હું અરજીને
બંધનમુક્ત કરી તેની સ્થિતિ તપાસી લઉં. ’ તેણે તેના ફ્રીન્ડ
ડોક્ટર હીરાનંદનો ટેલીફોન નંબર અંજનકુમારને જણાવ્યો અને
અંજનકુમાર પુનઃ ઉપલે માળે ગયો.

જ્યોતિપ્રસાદે અરજીને બંધનમુક્ત કરી, તેના મ્હોંપરનો રૂમાલ
છોડી મોઢામાંથી કપડાનો ડુચો કાઢી નાંખ્યો, અને પછી તેને
નીચે પડેલા એક બાંકડા પર બેસાડ્યો. તેણે આંખો ઉઘાડી હતી.
થોડી વારમાં જ તે સ્વસ્થ બની ગયો અને અહીં જે ઘટના બનવા
પામી હતી, એ તેણે જ્યોતિપ્રસાદને જણાવી. અરજી અહીંથી
‘ બદામી વીલા’માં જ્યોતિપ્રસાદને દ્રંકકોલ કરીને પુનઃ ફેરીયાની

તપાસને માટે મોટરમાં સ્થાના યથો હતો. ત્યાંથી પરાકમાં પાછો આવ્યો તે વખતે તેણે રસ્તા પર પ્રવેશદારથી થોડે દૂર એક માણસને ઉભેલો જોયો હતો. અરુણ મકાનમાં દાખલ થયો. તેણે બારણું બંધ કરી દીધું. ત્યારબાદ કાંઈએ બારણા પર અવાજ કર્યો. બારણું ઉઘાડતાં તેણે જોને જોયેલો તે માણસ બહાર ઉભેલો દેખાયો અને એ માણસે બારણામાં દાખલ થતાં જ અરુણના મસ્તક પર ફટકો લગાવ્યો.

‘રાવસાહેબ ! એ માણસ શરીરે ઉંચો હતો, તેણે કાળો લાંબો કાટ અને કાળા ટોપી પહેર્યાં હતાં. જો કે હું તેનો ચહેરો બરાબર જોઈ—’

‘તેના દેખાવનું વર્ણન આપવાની કશી પણ જરૂર નથી. કારણ કે એ માણસ આપણા કબજામાં છે અને તે ઉપલા માળે પડેલો છે.’

‘શું કહ્યું ? તે તમારા કબજામાં છે !’ અરુણ બોલ્યો. તેના માથામાં જે સ્થળે ફટ થઈ હતી, ત્યાં હજી થોડું દુઃખતું હતું તે સ્થળે હાથ ફેરવતાં તેણે કહ્યું : ‘તમે પણ ભારે કરી. પરંતુ તે આપણા મકાનમાં શા માટે ધુસ્યો હશે ?’

‘તે અહીં આપણી ઓફીસની તપાસ કરવાને માટે આવેલો હોય એમ લાગે છે.’ જ્યોતિપ્રસાદે જવાબ આપ્યો : ‘તેનું કારણ હું જાણી શક્યો નથી. પરંતુ એ માણસ કાણ છે, એ તને હું કહી શકું તેમ છું.’ અને તેણે સંતુષ્ટ સ્વરે કહ્યું : ‘દિલીપનગર સેન્ટ્રલ જેલમાંથી પલાયન થયેલો કેદી બળવંતરાય આપણા કબજામાં આવ્યો છે. તને ખ્યાલ તો હશે જ કે તેણે જ વસાણીનું ખૂન કર્યું હતું, એવું મી. લક્ષ્મીનંદન વસાણીનો સેક્રેટરી કુંદનરાય મારા મગજ ઉપર ઠસાવવા માગતો હતો. અત્યારે તો હું તને એટલું જ કહી શકું તેમ છું. પરંતુ તારી તપાસનું શું થયું ? તને કાંઈ સફળતા સાંપડી કે નહિ ?’

અરુણે એક ગ્લાસમાં થોડું પાણી લઈ મોંમાં ધોયું. મસ્તકની બાજુમાં ચોટેલું લોહી ધોઈ નાંખ્યું. એ બા સાધારણ હતો. તેની

ઉપર બીંગડું વળી ગયું હતું. એટલે તેની કશી ચિંતા કરવા જેવું ન હતું. પછી થોડું પાણી પીને તે વિશેષ સ્વસ્થ બન્યો અને બોલ્યો: ‘આખરે એ ફેરીયાનો મને પત્તો મળ્યો ખરો. તે જાતે ખોજે છે. તેનું નામ લાલજી મનસુર, અને તે ખોજ શેરીમાં રહે છે. તેણે મોટરનો નંબર યાદ રાખી લીધો હશે એવી તમે કરેલી કલ્પના સાચી હશે. મેં તેને ઉધમાંથી ઉઠાડ્યો. તેના હાથમાં એક રૂપિયો મૂક્યો. એટલે તેણે વિનાસકાંડાએ મારા સવાલના જવાબ આપ્યા; અને તેની પાસેથી હું મોટરનો નંબર મેળવી શક્યો. આ રહ્યો એ નંબર’ ગજવામાંથી તેણે એક નાની નોંધપોથી કાઢી. એ નોંધપોથી ઉઘાડીને તે બોલ્યો: ‘મોટરનો નંબર સી. એસ. ૧૧૧ છે. તરતજ મેં પોલીસ ખાતામાં ટેલીફોન કર્યો હતો, અને તમારું નામ આપીને આ નંબરવાળી મોટરનો માલિક કાણ છે તે રજીસ્ટરમાંથી શોધીને જણાવવાની વિનંતિ કરી હતી. એ તમે શા માટે જાણવા માગો છો, એ વિષયમાં મેં કશું કહ્યું ન હતું. અને એમ પણ જણાવ્યું હતું કે તેઓ દફતરમાંથી એ નંબરની મોટરના માલિકનું નામ અને શિરનામું મેળવે એટલે તેમણે અહીં આપણે ત્યાં ટેલીફોનથી જણાવવું.’

‘શાબાશ ! અરણ ! તેં સરસ કામગીરી બજાવી.’ જ્યોતિ-પ્રસાદે અભિનંદન આપ્યું: ‘જો આ નંબર બનાવટી નહિ હોય, અથવા તો આ નંબરવાળી મોટર તેના સાચા માલિકના કબજામાંથી ચોરી લઈને તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નહિ હોય તો, આપણો માર્ગ વધારે સુગમ બનશે. એટલે કે આપણે મીસ મંજુલા અને લક્ષ્મીનંદન વસાણીની હસ્તપ્રતનું અપહરણ કરનારાઓનો પત્તો મેળવી શકીશું. એટલું જ માત્ર નહિ, પરંતુ વસાણીના ખૂનનો કાયડો ઉકેલવામાં પણ એક ડગલું આગળ વધી શકીશું. તે દરમિયાન કેદી બળવંતરાય—’

‘ઉપર આપણી ઓફીસમાં જ છે ને !’ એમ બોલતો અરણ ઉભો થયો: ‘ચાલો, ત્યારે હવે આપણે ઉપર જઈએ. મને હવે—’

કશી હરકત નથી. એ બળવંતરાયને મળીને તેની પાસેથી કદાચ કંઈ નવી બાતમી મેળવી શકીશું.’

‘તેને માટે ઉતાવળ કરવાની જરૂર નથી. તેને થએલા જખ-મોથી તે ખેલાન બની ગયો છે. અંબનકુમાર તેની પાસે જ છે. હજી પણ તે કદાચ શુદ્ધિમાં નહિ આવ્યો હોય એમ હું માનું છું.’

‘તેને જખમ શાથી થયા હશે ? શું તમારી સાથે તેનું દંદબુદ્ધ થવા પામ્યું હતું ?’

‘ના, મેં તેને કશી ઇજા પહોંચાડી નથી, પરંતુ આપણી ઓપીસમાં થયેલા અકસ્માતને પરિણામે તે જખમાયો હતો.’

*

*

*

આખા હિંદુસ્તાનમાં વખણાયેલી તાવની દવા

કર્નિક

એગ્યુ મિક્ચર

દરેક જાતના તાવ ઉપર સચોટ ઉપાય

નોંધ:—કેટલાક વેપારીઓ પોતાના વિશેષ નફા ખાતર પોતાના તેમજ બીજા હલકા મિક્ચરો ધરાકોને ઉલટું સમજવી વચે છે તેનાથી ચેતો.

હાટકેશ મેડીકલ સ્ટોર્સ, ભાવનગર } કર્નિક બ્રધર્સ
આર. લલ્લુભાઈ એન્ડ બ્રધર્સ, રાજકોટ } મુંબઈ નં. ૪

૨૩ :

તળીળી સારવાર

જ્યોતિપ્રસાદે અત્યારે પહેલી જ વખતે ઓશીસમાં થોડા સમય પહેલાં બની ગયેલી ઘટનાની હકીકત અરુણને જણાવી, અને છેવટે તેણે કહ્યું : ‘ હું માનું છું કે ટેબલના ખાનાની અંદરનો બોમ્બ ફાટવાથી બળવંતરાય કાં તો મરણ પામ્યો હોત અથવા છેવટે આંધળો તો જરૂર થયો હોત. એ બોમ્બ મારે માટે જ તે ખાનામાં મૂકવામાં આવ્યો હોવો જોઈએ. પરંતુ મારે બદલે બળવંતરાયે પહેલવહેલું ખાનું ઉઘાડ્યું. જો કે તેનું એટલું સદ્ભાગ્ય કે એ જ વખતે મારી સામે નજર કરતાં તે બચીત બનીને એક બાજુએ ફેલી ગયો. જો એ ખાનાની સામે જ ઉભો હોત તો કદાચ તે જીવતો રહેવા પામ્યો ન હોત. ’

પ્રસ્તુત હકીકત સાંભળીને અરુણ પણ બચત્સ્ત દૃષ્ટિથી જ્યોતિપ્રસાદની સામે તાકી રહ્યો.

‘ પરંતુ એ બોમ્બ ટેબલના ખાનામાં કેવી રીતે આવ્યો હશે ? કાણે મૂક્યો હશે ? ’ તેણે પ્રશ્ન કર્યો.

‘ અત્યારે તો એ એક રહસ્ય જ છે. જો કે એટલું સ્પષ્ટ સમજાય છે કે આપણી ગેરહાજરીમાં કોઈ માણસ આપણી ઓશીસમાં દાખલ થયેલો હોવો જોઈએ. ક્યારે દાખલ થયો અને કેવી રીતે દાખલ થયો તે આપણે જાણતા નથી. એ ગમે તેમ હોય પરંતુ મારી ઉપર આ બળવંતરાયનું મોટું ઝડપ ચડ્યું છે; કેમ કે સામાન્ય રીતે તો એ ખાનું મેં પોતે ઉઘાડ્યું હોત, અને જો તેમ બન્યું હોત તો બધે કદાચ હું મૃત્યુ ન પામત તો પણ મને ગંભીર જખમે થયા હોત. તેને પરિણામે કદાચ જીવનપર્યંત હું અસહાય અને અપંગ બની ગયો હોત. અને તેથી મી. વસાણીના ખૂનના કિસ્સાની તપાસ કરવાને માટે હું તદ્દન લાચાર બની ગયો હોત. બળવંતરાય તો ચોરી છૂપીથી અહીં તપાસ કરતો હતો. કોઈ અચાનક આવી ચડશે એવો તેને ભય હતો, અને તેથી મને જોતાં જ તે અચાનક બાજુએ ફેલી ગયો. મારે માટે એવું કારણ ન હતું. એટલે

મેં ખાનું ઉઘાડ્યું હોત તો એ બોમ્બની સીધી અસર મારી ઉપર થઈ હોત. મને તો એમ લાગે છે કે હું વસાણીના ખૂનના કિસ્સાની તપાસ કરી રહ્યો છું, તે તપાસમાં આગળ ન વધી શકું એ માટે મારું મોત નિપજવવાને સારૂ આ કારસ્તાન રચાયું હોવું જોઈએ.’

‘મને પણ એમ જ લાગે છે.’ અરુણ સંમત થયો.

જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું: ‘પરંતુ એક વાત ચોકખી દેખાઈ આવે છે. ટેબલના ખાનામાં બોમ્બ મૂકવામાં આવ્યો છે, એવું બળવંતરાયના જણવામાં ન હતું. એ ઉપરથી એટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે તે વસાણીનો ખૂની નથી. જો તેણે વસાણીનું ખૂન કર્યું હોત અને એ ખૂનના કિસ્સાની તપાસ ન કરવા દેવાને માટે મારો અંત લાવવાનું કાવતરું રચાયું હોત તો તે બળવંતરાયની જાણબહાર રહેવા પામ્યું ન હોત. બલે પછી ટેબલના ખાનામાં બોમ્બ મૂકનાર ખીજો કાંઈ હોય. જો કે એ ટેબલનો તેના ખાના સાથે બાંગીને ભૂકો થઈ ગયો છે. એટલે તેની અંદર બોમ્બ કેવી રીતે ગોઠવ્યો હતો, તથા ખાનું ઉઘાડતાંની સાથે બોમ્બ ફૂટવાની કેવી યંત્રરચના કરવામાં આવી હતી, તે જાણવાનું સાધન રહ્યું નથી.’

‘પણ મારા મનમાં એક પ્રશ્ન ઉઠે છે.’ અરુણ બોલ્યો: ‘તમે વસાણીના ખૂનના કિસ્સાની તપાસ કરી રહ્યા છો, એવું તેના ખૂનમાં સંડોવાયેલા બદમાશો કેવી રીતે જાણી શક્યા હશે? આપણે જાણીએ છીએ કે તમે આ કિસ્સાની તપાસ કરો છો એ હકીકત અંજનકુમાર અને વસાણીના સેક્રેટરી કુંદનરાય સિવાય ખીજું કાંઈ જાણતું નથી.’

‘હું પણ એ જ વિચાર કરી રહ્યો છું. કદાચ—’ તે આગળ બોલતો અટકી ગયો, અને તેના કાન સરવા બન્યા: ‘પ્રવેશદ્વાર ઉપર કાંઈ અવાજ કરે છે. ડોક્ટર હીરાનંદ આવ્યા લાગે છે.’

તેણે પ્રવેશદ્વારની પાસે જઈને બારણું ઉઘાડ્યું. ડોક્ટર હીરાનંદ જ હતા. તેમને લઈને તે તથા અરુણ ઉપર ગયા.

‘ડોક્ટર, તમને આટલા વહેલા જગાડવા માટે હું તમારી ક્ષમા આહું છું.’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું: ‘પરંતુ તમારી મદદની ખાસ જરૂર હતી.’

તેઓ ઉપર આવ્યા. ધડાકાના અકસ્માતથી ઓશીસની વીજળીનો ઝલોળ તૂટી ગયો હતો. એટલે બીજા ખંડમાંથી ઝલોળ લાવીને તે સ્થળે લગાવી અંબનકુમારે બત્તી ચાલુ કરી હતી. ઓશીસનો દેખાવ જોઈને ડોક્ટર હીરાનંદ બારણાની વચ્ચે જ સ્થંભી ગયો. તે બોલ્યો:

‘રાવસાહેબ ! આ બધું શું છે ?’

‘દુશ્મનના હવાઇ વિમાનમાંથી બોમ્બ પડ્યો હોય એમ લાગે છે, નહિ વાર ?’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું: ‘આ એક નાનકડો અકસ્માત થવા પામ્યો છે, અને તેના ભોગ બનેલા માનવીની સ્થિતિ તપાસવાને માટે તમને તકલીફ આપી છે. હું એ બધી હકીકત તમને જણાવીશ. પરંતુ તે અત્યંત ખાનગી રાખવાની છે, અને મને તમારી ઉપર પૂરો વિશ્વાસ છે.’

ઓશીસમાં પડેલો જખમાયેલો માનવી હજી પણ બેભાન હતો. ડોક્ટર હીરાનંદે તપાસ શરૂ કરી. તે જ્યોતિપ્રસાદનો જૂનો મિત્ર હતો. એટલે કશી વિશેષ પૂછપરછ કર્યા વગર જ તેણે આ માનવીની સારવાર આરંભી.

બળવંતરાયને ટેબલનું તૂટેલું ખાનું છાતી ઉપર અને માથા ઉપર લાગવાથી ઇજા થઈ હતી. ડોક્ટરે પોતાની બેગ ઉઘાડી, તેમજ જ્યોતિપ્રસાદે પણ પોતાની પાસે પ્રાથમિક સારવારનાં સાધનો હતાં તે રજૂ કર્યાં. પ્રથમ તો બળવંતરાયના જખમોને ઘોષ નાંખ્યા, તેની ઉપર દવાઓ લગાવી અને પાટા બાંધી દીધા. ત્યારપછી તેને એક બીજા ઓરડામાં સુવાડવામાં આવ્યો. ડોક્ટરે તેને માટે પીવાની દવા તૈયાર કરીને તેમાંથી એક ડોઝ આપ્યો. બાકીના ડોઝ બંને કલાકે આપવાનું જણાવ્યું. હજી પણ તે શુદ્ધિમાં આવ્યો ન હતો. મસ્તકને પાછલો ભાગ જોરથી જમીન સાથે અફળાયેલો હોય, તેનાં જ્ઞાન-તંત્ર બહુ જેવાં બની ગયાં હતાં.

તબીબી સારવાર પૂરી થયા પછી તેણે પૂછ્યું: ‘રાવસાહેબ ! કહો, આ બધું કેવી રીતે બન્યું ? અને આ માણસને શાથી ઇજા થવા પામી ?’

જે બિછાના પર બળવંતરાયને સુવારવામાં આવ્યો હતો, તેની બાજુમાં તેઓ ઉભા હતા. અંબનકુમાર અને અરુણ પણ તેમની સાથે જ હતા. અરુણ આમ તો સ્વસ્થ બની ગયો હતો, પરંતુ તેના મસ્તક ઉપર થયેલા આઘાતને કારણે તેનું મગજ હજી ભમતું હતું. સહેજ ચક્કર આવતાં હતાં. બળવંતરાયના કોટના અંદરના ઉંડા ગમવામાંથી એક નાનો કાળો દંડો મળી આવ્યો હતો. એ દંડો તેણે અરુણના મસ્તક પર ફટકાર્યો હશે એમ સમજતું હતું.

જ્યોતિપ્રસાદે અહીં થોડા સમય પહેલાં બનેલી ઘટનાની મુખ્ય વિગતો કશું પણ છુપાવ્યા વગર જણાવી. તેને વિશ્વાસ હતો કે ડોક્ટર આ હકીકત કદી પણ બહાર પડવા દેશે નહિ.

‘હવે હું સમજ્યો.’ ડોક્ટર હીરાનંદ બોલ્યો : ‘રાવસાહેબ ! તમારી કામગીરી જોખમભરેલી તો ખરી જ. મને તો લાખ્ખો રૂપિયા મળતા હોય તો પણ હું તમારા ધંધાનો સ્વીકાર કદી પણ ન કરું. તમે કહો છો કે આ માણસ દિલીપનગર સેન્ટ્રલ જેલમાંથી પલાયન થયેલો કેદી છે. તેને માથામાં જખમ થયેલો છે. પરંતુ જો તમે તેને અહીંથી છૂપી રીતે પસાર કરાવવા ઇચ્છતા હો તો હું માનું છું કે આવતી કાલે—’

‘ના, હું તેને અહીંથી અન્ય રથગે ખસેડવા ઇચ્છતો નથી.’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘માત્ર મારી એટલી જ ઇચ્છા છે કે આ માણસ મારે ત્યાં હોવાની બાતમી પોલીસને મળવી ન જોઈએ. તે માટે કેટલાંક ખાસ અગત્યનાં કારણો પણ છે.’

ડોક્ટરે જણાવ્યું : ‘બહુ સાડ. તો પછી તેની સારવારને માટે કાંઈ નર્સને અહીં મોકલવી તે સલાહભર્યું નથી. એટલે તમારે જાતે જ તેની સારવાર કરવી પડશે. તે ક્યારે શુદ્ધિમાં આવશે, તે હું કહી શકતો નથી. આ દવા મેં તૈયાર કરી છે, તે તેને બખે કલાકે આપ્યા કરજો. હવે હું જાઉં છું. જો મારી જરૂર હોય તો મને ટેલીફોન કરજો. બાકી તો બપોરે બાર વાગે દવાખાનું બંધ કર્યા પછી હું અહીં આવી જઈશ.’

*

*

*

—: સંતતીનિયમન માટે:—

PREVENTS NERVOUS STRAIN
PUREX
PILL

FOR BIRTH CONTROL

THE MOST EFFECTIVE AND
SAFE METHOD OF BIRTH CONTROL

“ડ્યુરેક્સ”

ફેંચ લેટર
વાપરે.

એના ટકાઉપણા માટે
બે મત છે જ નહિ.

દરેક દવાવાળા

પાસે મળશે.

ડ્યુરેક્સ સાથે ડ્યુરેલ
જે લી વાપરે.

આ દવાએ અનેક પુરુષોના વીર્ય સખંધી વ્યાધી નાશુદ કરી
હજારો સટિફીકેટો મેળવ્યાં છે.

—: આરોગ્યતાનો ખજાનો:—

—૦ મદન સંજવન ગોળીઓ —૦

શરીરમાં લોહી અને વીર્યને છલાછલ રાખવા માટે આ ગોળીઓ
સૌથી શ્રેષ્ઠ છે. ગમે તેવા કારણથી ગુમાવેલ શારીરિક શક્તિ પાછી
લાવે છે. શરીરમાં કૌવતનો વધારો કરી, ધાતુ ખીગડવાથી થયેલી
ખાંસી તેમજ છાતીનાં દરદો અને જીર્ણ તાવને નાશુદ કરી,
જીભ સારી લગાડે છે, દસ્ત સાફ લાવી, શરીર નિરોગી બનાવી,
આયુષ્યની વૃદ્ધિ કરે છે. ગોળી દોની ડબી ૧ ના રૂ. ૨) બે.

તદન મફત:—ભયંકર ચાને હઠીલા દરદોથી બચવું હોય તો અમારું
“વ્યાધીહર પ્રયોગ” નામનું પુસ્તક મફત મંગાવે.
વૈદ્ય રવિશંકર જગદાશંકર દ્વિવેદી મુ: ઘોળકા (જ. અમદાવાદ)

૨૪ : બળવંતરાય શું કહે છે ?

ડૉ. હીરાનંદની સાથે જ્યોતિપ્રસાદ પ્રવેશદ્વાર સુધી ગયો. તેને વિદાય કરી, પ્રવેશદ્વાર બંધ કરી તે પુનઃ ઉપર આવ્યો. અરજી બળવંતરાયની પાસે હતો. અંબુનકુમાર બારણામાં સામે મળ્યો. તેણે કહ્યું : ‘ ડોક્ટરના ડોઝે અસર કરી છે અને તે શુદ્ધિમાં આવતો હોય એમ લાગે છે. ’ એ સાંભળી જ્યોતિપ્રસાદ તેની ઓશીસમાં નહિ જતાં, બળવંતરાયને સૂચવ્યો હતો તે ઓરડામાં ગયો. તેનાં પોપચાં અર્ધ ઉઘડેલાં હતાં. થોડી વારે તેણે તેનો ખોલીને આમતેમ દષ્ટિ કરી. પોતે કંઈ સ્થળે છે, તેનો હજી તેને ખ્યાલ આવ્યો ન હતો. જ્યોતિપ્રસાદ બિછાના પાસે ખુરશી પર બેસીને તેની સામે જોવા લાગ્યો. જ્યોતિપ્રસાદ તરફ તેની દષ્ટિ જતાં તે જરીક ચમક્યો અને ઉભો થવા લાગ્યો.

‘ બળવંતરાય ! ઉભા ન થશો. બિછાના પર જ પડી રહો. ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું.

બળવંતરાયના હોઠ ફરક્યા :

‘ હું ક્યાં છું ? ’ એ શબ્દો તેના મુખમાંથી નિકળ્યા. તેને અવાજ અતીવ મંદ હતો.

‘ એટલું તમારું સદ્ભાગ્ય કે તમે અત્યારે કોઈ હોસ્પિટલમાં નથી. ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ તમે આ સ્થળે શા માટે આવ્યા તે હું જાણતો નથી. પરંતુ એટલું તો ચોક્કસ છે કે મારો ભોગ લેવાને માટે બિછાવેલી જાળમાં તમે આત્માદ સપડાઈ ગયા હતા. હા, હું જ્યોતિપ્રસાદ ડિટેક્ટીવ. ’ તેણે ઉમેર્યું. બળવંતરાયનાં તેજો ઉપરથી સમજી શકાતું હતું કે તે જ્યોતિપ્રસાદને ઓળખી ગયો હતો.

અને હવે તેને પોતાની પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ આવ્યો. તેણે બેઠા થવાનો યત્ન કર્યો, પરંતુ એક ઉઠકારા સાથે તે પાછો પડી ગયો અને જ્યોતિપ્રસાદ સામે જોઈ રહ્યો. તેની દષ્ટિમાં શંકા તથા ભય હતાં.

‘તમે અહીંથી નાસી જવાની આશા રાખતા હો તો તે નકામી છે.’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું: ‘તમને મારા મદદનીશ અરજી કરતાં વધારે ઇચ્છા થએલી છે. તે નિર્મળ થાય ત્યાંસુધી તમારે અહીં રહેવું પડશે. બળવંતરાય ! તમે દિલીપનગર સેન્ટ્રલ જેલમાંથી નાસી છૂટવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો, પરંતુ અહીં આવતાં એ પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગયો.’

જ્યોતિપ્રસાદના પ્રસ્તુત શબ્દો સાંભળી બળવંતરાયના વદન પર એક ઘેરું સ્મિત પથરાયું. તેણે કશો પણ ઉચ્ચાર કર્યો નહિ અને જ્યોતિપ્રસાદ, અંબનકુમાર, તથા અરજીની સામે તે જોરા લાગ્યો. જ્યોતિપ્રસાદે ટેબલ ઉપર પડેલી બાટલીમાંથી એક નાના કાચના ગ્લાસમાં થોડી દવા રેડીને બળવંતરાયના હોઠ પાસે ધરી.

દવા પીધા પછી તે બોલ્યો: ‘ત્યારે તો હવે હું તમારા હાથમાં સપડાયો છું અને હું માનું છું કે મને પુનઃ જેલમાં લઈ જવાને માટે પોલીસ અહીં આવવાને રવાના થઈ ચૂકી હશે.’

‘ના, મેં પોલીસને ખબર નથી આપી.’

‘શા માટે નથી આપી ?’

‘હું તમારી પાસેથી કેટલાક પ્રશ્નોના જવાબ મેળવવા ઇચ્છું છું.’

તે ક્ષણ વાર તો મૌનપણે જ્યોતિપ્રસાદની સામે જોઈ રહ્યો. છેવટે બોલ્યો: ‘તમે મને કેવી રીતે ઓળખી શક્યા ?’

‘મેં અખબારોમાં તમારો ફોટો જોયો હતો એથી. વારૂ, પ્રથમ તો હું તમને એ પૂછવા માગું છું કે તમે અહીં મારે ત્યાં શા માટે આવ્યા હતા ? અને તમે લક્ષ્મીનાંદન વસાણીના ખૂન સંબંધમાં શું જાણો છો ? બળવંતરાય ! તમે મને સાચો જવાબ આપો એ જ તમારે માટે ઇષ્ટ છે. એક વખત તમે ફાંસીની સજામાંથી છટકી ગયા છો. પરંતુ જો તમે સાવધ નહિ રહો તો બીજી વખત પણ તમારી ઉપર ખૂનનો આરોપ આવશે. હું તમારા બક્ષાની ખાતર તમને ચેતાવું છું.’

‘શું મેં વસાણીનું ખૂન કર્યું છે એમ તમે માનો છો ?’ બળવંતરાયનો અવાજ મંદ પરંતુ ઘેરો હતો: ‘હું સાચું કહું છું કે

એ સમાચાર મેં અખબારમાં વાંચ્યા ત્યાંસુધી હું કશું પણ જાણતો ન હતો. અરે, મી. વસાણીએ તો મને બારે મદદ કરી છે. તો પછી હું તેમનું ખૂન શા માટે કરું ?’

‘વસાણીએ તમને મદદ કરી છે ! એટલે તમે એમ કહેવા માગો છો કે તેની મદદથી તમે જેલમાંથી નાસી ગયા હતા ?’

‘હા, મેં જેલમાંથી છૂટકારો મેળવ્યો, તે મી. વસાણીને જ આભારી છે. કારણ કે—કારણ કે—’ તે આગળ બોલી શક્યો નહિ. થોડા સમયને માટે તેની આંખો વીંચાઈ ગઈ.

‘હરકત નહિ, બળવંતરાય ! તમે થોડી વાર સૂઈ રહો, આપણે પછીથી વાત કરીશું.’

‘ના ના, મને અત્યારે ઠીક છે,’ બળવંતરાય બોલ્યો : ‘તમે મને જે પૂછવું હોય તે ખુશીની સાથે પૂછો.’

‘તમે પેલી યુવતીના અપહરણ વિષે શું જાણો છો ?’ અંબન-કુમાર ઇંતેજારીપૂર્વક વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો : ‘એ યુવતીનું નામ મીસ મંજુલા છે અને તેને મી. લક્ષ્મીનંદન વસાણીની છેલ્લી નવલ-કથાની હસ્તપ્રત સાથે એક મોટરમાં ઉપાડી જવામાં આવી છે. તે અત્યારે કયે સ્થળે છે ?’

‘તમે જે કહો છો, તે હું કશું પણ સમજી શકતો નથી.’ બળવંતરાયે જવાબ આપ્યો : ‘કોઈ યુવતીના અપહરણ વિષે તો હું અત્યારે જ સાંભળું છું. એક યુવતી—વસાણીની નવલકથાની હસ્તપ્રત સાથે ? એટલે કે જે દિવસે તેમનું ખૂન થયું, તે દિવસે તેમણે અહીં તેમના એજન્ટને મોકલેલી હસ્તપ્રત વિષે તમે કહો છો ?’

‘ત્યારે તો તમે એ હસ્તપ્રતના સંબંધમાં કંઈક જાણતા લાગો છો.’ જ્યોતિપ્રસાદે પૂછ્યું.

‘હા, મી. વસાણીએ તે રાત્રે એ હસ્તપ્રત મારી સાથે લઈ જવાને માટે મને આપી હતી. હું જેલમાંથી નાસી છૂટ્યો અને તે પછી સીધો મી. વસાણીની પાસે ગયો. હું જ્યારે જેલની અંદર હતો, ત્યારે તેમણે મને સંદેશો મોકલ્યો હતો. તેમણે જણાવ્યું હતું.

કે તે કદમપુર પાસે 'બદામી વીલા'માં રહેવાને માટે આવ્યા છે. એટલે જોલમાંથી છટીને મારે તેમને ત્યાં જવું. તેઓ મને મદદ કરશે. તેમણે તેમનું એ વચન પાળ્યું પણ ખરું. જોલમાંથી નાસી હું એક નાના ગામમાં ગયો. ત્યાંથી કપડાં મેળવી મેં બદલાવી નાંખ્યાં. ત્યાર-બાદ હું વસાણીને ત્યાં ગયો. તેમણે મને તદ્દન નવાં કપડાં આપ્યાં, તેમ જ હું બીજું નામ ધારણ કરીને અન્ય સ્થળે ચાલ્યો જઈ શકું તે માટેનાં કટલાંક દસ્તાવેજ સાધનો પણ આપ્યાં. વળી મને પૈસા તેમ જ એક મોટર પણ આપી. તેમને ત્યાંથી નિકળી હું સીધો ચંદ્રનગર આવવાને માટે મોટરમાં રવાના થયો, અને પછી—' જોલતાં તેને થાક લાગ્યો હતો. તેણે પાણી માગ્યું. અરણે એક ગ્લાસમાં પાણી આપ્યું. જળપાન કર્યા પછી તે પુનઃ જોલ્યો: ' તેમણે તેમની 'ચમત્કારિક નવલકથા'ની હસ્તલિખિત ચોપડી મને આપી હતી, અને મને તેમણે સૂચના આપી હતી કે ચંદ્રનગર જઈને એ ચોપડી મારે તેમના એજન્ટ બકુલચંદ્રને પહોંચાડવી. એ ચોપડી તે મારી સાથે શા માટે મોકલાવે છે એવું મેં તેમને પૂછ્યું. પરંતુ એનો મને જવાબ ન મળ્યો. જો કે એટલું હું સમજી શક્યો કે એ પુસ્તક ગમે તે કારણે તે વિનાવિલંબે બકુલચંદ્રને પહોંચાડવા માગતા હતા. એટલે ટપાલરસ્તે કદમપુરથી રવાના કરવા કરતાં મારી સાથે મોકલવાથી તે પુસ્તક બકુલચંદ્રને વહેલું મળે એ સ્વાભાવિક હતું. ચંદ્રનગર આવ્યા બાદ એ પુસ્તક મેં બકુલચંદ્રને સુપ્રત કર્યું. બસ, એ પુસ્તકના સંબંધમાં એથી વિશેષ હું કશું પણ જાણતો નથી. '

'હું સમજ્યો: મી. વસાણી ચંદ્રનગર છોડી કદમપુર રહેવા આવ્યા તેનું કારણ હવે સમજાય છે. પરંતુ તેમણે જોલમાંથી પલાયન થવામાં તેમને શા માટે મદદ કરી હશે ? શું તમારી તેમની સાથે મિત્રતા હતી ?'

'હા, એક રીતે અમે જૂના મિત્રો ગણાઈએ. ડિટેક્ટીવ સાહેબ ! તમે જાણો છો કે મી. વસાણી સરસ નવલકથાકાર હતા. તેમણે અનેક ડિટેક્ટીવ નવલકથાઓ લખી છે. એ નવલકથાઓનાં પાત્રો તથા પ્રસંગોને હુંબહું બનાવવાને માટે તે અધારી આલમના ઉડાઉ-

ગીરાના પરિચયમાં આવતા હતા. જે કે પ્રથમ તો એ લોકો તેમને પોતાની સાથે બેળવતા ન હતા. પરંતુ પાછળથી તે ઉઠાઉગીરાનો વિશ્વાસ મેળવી શક્યા, અને તેમની સાથેનો મી. વસાણીનો પરિચય બધવા લાગ્યો. એ રીતે મારો પણ તેમની સાથે પરિચય થવા પામ્યો હતો. કારણ કે અમુક અંશે હું પણ એ ઉઠાઉગીરાની સાથે મળેલો હતો. તે માટે મને સળ પછુ—

‘હા, હું જાણું છું.’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘તમે બનાવટી સહી કરીને પૈસા મેળવેલા તે બદલ તમને સળ થઈ હતી; તમારા પૂર્વજીવનની માહિતી મને મળી છે.’

‘એ વખતે હું પહેલીવાર જ જેલમાં ગયો.’ બળવંતરાયે કહ્યું : ‘સાચું કહું તો એ મારી મુર્ખતા અને બાલીશતાનું જ પરિણામ હતું. હું શું કરી રહ્યો છું, તેનો મને ખ્યાલ ન હતો, અને તેની મને અંબેલી સળ પણ વાજબી હતી. પરંતુ જેલમાં જવાથી બદમાશ માણસોના સંસર્ગે મને રીઠો બનાવ્યો અને ત્યાંથી આવ્યા બાદ હું છૂપી રીતે ધંધાધરી ઉઠાઉગીરાના સંબંધમાં આવવા લાગ્યો. તે વખતે હું મી. વસાણીના પરિચયમાં આવ્યો. તેમને લાગ્યું કે હું બીજા ઉઠાઉગીરા કરતાં જુદા જ પ્રકારનો માનવી છું અને તેથી જ તેમણે અંધારી બાલમમાંથી મારો ઉદ્ધાર કરવાને માટે મને સમજાવવા માંડ્યો. તેમનો એ પ્રયત્ન સફળ પણ થયો.’

‘ત્યારે તો તમારી સાથેના સંબંધને અંગે જ શ્રીમતી યમુનાબાઈ સાથે વસાણીનો પરિચય થયો હશે?’ એકાએક જ્યોતિપ્રસાદને વસાણીની નવલકથાનું ફાટેલું અસ્તરનું પાનું યાદ આવ્યું. એ પાના ઉપર વસાણીના હસ્તાક્ષરે ‘શ્રીમતી યમુનાબાઈને સપ્રેમ ભેટ’ એવું લખ્યું હતું.

જ્યોતિપ્રસાદનો પ્રશ્ન સાંભળી બળવંતરાયે સામે પ્રશ્ન કર્યો : ‘મી. વસાણીનો મારાં યમુનાબાઈ સાથે પરિચય હતો, એવું તમારા જાણવામાં કેવી રીતે આવ્યું?’

‘એ તમારે જાણવાની જરૂર નથી. તેનો એ પરિચય તમારી મારફત થયો હતો એ તો ચોક્કસ છે ને?’

‘હા, એ વાત સાચી છે. તેમની શિખામણે મારી ઉપર અસર કરી હતી. મેં અંધારી આલમનો સંગ છોડી દીધો, સીધો માર્ગ અહણ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. મારી યમુનાકાકીની બલામણ્થી અહીં અંદ્રનગરમાં મને નોકરી પણ મળી ગઈ. એક વાર હું તેમને મળવા માટે શ્યામપુર ગયો હતો. મી. વસાણી પણ કોઈ કામપ્રસંગે ત્યાં આવેલા. અમે અચાનક રસ્તામાં મળી ગયા. હું તેમને અમારે ઘેર લઈ ગયો. મેં તેમનો મારી કાકી સાથે પરિચય કરાવ્યો. ત્યારપછી શું બન્યું એ તો તમે જાણો છો. મારી યમુનાકાકીનું કરપીણ રીતે ખૂન કરવામાં આવ્યું, અને તેનો આરોપ મારી ઉપર આવ્યો. મને ફાંસીની સજા થઈ. જોકે મારા વકીલની કુશળતાથી એ સજા ધટીને જન્મકેદની સજા મને મળી. કાર્ટે એ વખતે એવું માનેલું કે મારી કાકીનો વારસો મને મળે, તે ખાતર મેં તેમનું ખૂન કર્યું હતું.’

તેના અવાજમાં એક જાતની તીવ્રતા હતી. એ ઉપરથી જ્યોતિ-પ્રસાદ તેના હૃદયને વાંચવા યત્ન કરતો હોય તેવી રીતે તેની સામે વેધક દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યો. છેવટે તે બોલ્યો : ‘શું તમે એમ કહેવા માગો છો કે તમને કરવામાં આવેલી સજામાં ન્યાય ન હતો ?’

‘ન્યાય ! અરે ન્યાયનો તો તેમાં અંશ પણ ન હતો. કારણ કે મારી કાકીનું ખૂન મેં કર્યું જ ન હતું. તેમનું ખૂન કોણે કર્યું હતું એ હું જાણતો નથી, પરંતુ તેણે મારી ઉપર ખૂનનું તહોમત સાબિત કરાવવામાં પૂરી સફળતા મેળવી હતી. તમે મારા આ કથનને સાચું માનશો એમ હું માનતો નથી. તો પણ—’ તે બોલતો અટકી ગયો. તેના રક્તહીન ફિઝા હોઠમાંથી એક ઘેરું હાસ્ય સરી પડ્યું.

‘એક જ માણસ મારી વાત માનતો હતો અને તે મી. વસાણી. તેમને મારી નિર્દોષિતામાં વિશ્વાસ હતો. તેથી જ સેન્ટ્રલ જેલમાંથી પલાયન થવામાં તેમણે મને મદદ કરી હતી. તેમને ધરાદો હું અહીં આવું ત્યારપછી કદમપુરથી અહીં અંદ્રનગર આવવાનો હતો. તે અમુક દિવસને માટે અહીં મને પોતાના મકાનમાં છુપાવી રાખવા ઈચ્છતા હતા, અને તે દરમિયાન હું સફળતાપૂર્વક કોઈ દૂર દેશાવર જઈ શકું એવી

સમજ કરી આપવાનો ઈરાદો તેમણે વ્યક્ત કર્યો હતો. પરંતુ તમે બાણો છો કે તે ‘બદામી વીલા’ને છોડી શક્યા નહિ. કારણ કે અમે બુદ્ધ પડ્યા બાદ તુરત જ તેમનું ખૂન થયું ! હવે તમે કહો છો કે તેમના ખૂનનો આરોપ પણ મારી ઉપર આવે તેમ છે ! ખરેખર વિધિની પણ બાંધારી છે.’ તેણે એક દીર્ઘ નિઃશ્વાસ મૂક્યો. થોડી વાર તે જ્યોતિપ્રસાદ સામે જોઈ રહ્યો અને બોલ્યો : ‘આ મારી ખરી હકીકત છે. પરંતુ મને લાગે છે કે તે તમે સાચી નહિ માનો. જેને મારી ઉપર વિશ્વાસ હતો તે તો મૃત્યુ પામ્યો—તેનું ખૂન થયું છે. અત્યારે હું તમારા હાથમાં સપડાયો છું. જો અત્યારે મારી આવી અસહાય દશા ન હોત તો હું કદી પણ આ સ્થળે રહ્યો ન હોત, ગમે તેમ કરીને પણ અહીંથી છટકવાનો પ્રયત્ન કરત. પરંતુ હવે એનો કશો અર્થ નથી. હું અસહાય, અપંગ જેવો બની ગયો છું. બાણો, પોલીસને ટેલીફોન કરો. શ્યામપુરવાળાં યમુનાબાઈનો ખૂની અને સેન્દ્રજ જેલમાંથી નાસી છૂટેલો કેદી બળવંતરાય જેની ઉપર લક્ષ્મીનંદન વસાણીના પણ ખૂનનો શક છે, તે અહીં તમારા મકાનમાં પડ્યો છે.’

પ્રસ્તુત શબ્દો ઉચ્ચારતાં તે ખૂબ ઉશ્કેરાઈ ગયો હતો. એ ઉશ્કેરાટની અસર તેના મગજ ઉપર થવાથી તે થાકી ગયો હતો. એટલે પુનઃ તેનું મસ્તક આશીર્વાદ ઉપર પડ્યું અને તેની આંખો વીંચાઈ ગઈ.

થોડી વારે તેણે તેના ઉઘાડ્યાં એટલે જ્યોતિપ્રસાદે તેને કહ્યું : ‘તમે મી. વસાણીનું ખૂન કર્યું’ છે, એવું મેં તમને ક્યાં કહ્યું છે ? કેટલાંક કારણોસર મારી તો ખાતરી છે કે તેના ખૂની તમે નથી.’

‘એ માટે હું તમારો આભાર માનું છું.’ બળવંતરાય બોલ્યો : ‘એમ છતાં પણ હું જેલમાંથી નાસેલો, જન્મટીપની સજા પામેલો કેદી છું. એટલે હવે પોલીસને ટેલીફોન કરવામાં શા માટે વિલંબ કરવો જોઈએ ? જ્યારે ત્યારે પણ તમે પોલીસને ખબર તો આપવાના જ છો. તો પછી અત્યારે જ શા માટે નહિ ?’

‘એમ માની લ્યો કે પોલીસને આ ખબર આપવાનો મારો ધરાદો નથી.’

બળવંતરાય તેની સામે તાકી રહ્યો: ‘તમે શું કહ્યું? હું આ સ્થળે પડેલો છું એવું તમે પોલીસને જણાવવા નથી માગતા?’

જ્યોતિપ્રસાદ ઉભો થયો અને ખિંચાના પર પડેલા જખમી માનવીની સામે જોઈ રહ્યો. થોડી વારે જાણે તેણે નિર્ણય કર્યો હોય એવા ભાવપૂર્વક તે બોલ્યો: ‘બળવંતરાય! મને અનેક પ્રકારના માનવીઓનો અનુભવ થયો છે. તેથી માનવસ્વભાવનો હું બહોળો પરિચય મેળવી શક્યો છું. તમે ધારો તો એક ભયંકર માનવી બની શકા તેમ છે. તથાપિ મારો આત્મા મને કહે છે કે તમે જે હકીકત કહી તે સાચી છે, અને યમુનાબાઇનું ખૂન તમે નથી કર્યું.’

બળવંતરાયે એક ધીમે પણ લાંબો નિસાસો મૂક્યો. જ્યોતિપ્રસાદના પ્રસ્તુત શબ્દોએ તેના મન ઉપર ભારે અસર કરી હતી. થોડો સમય સુધી તો તે કશું પણ બોલી ન શક્યો. છેવટે તેણે કહ્યું: ‘તમારા શબ્દો મારા દિલને ભારે સાંત્વન આપે છે. પરંતુ કાયદાએ તો તે દિવસથી નક્કો કરી દીધું છે કે મેં જ મારી કાઢીનું ખૂન કર્યું છે! તેના બદલામાં મને જન્મટીપની સજા પણ મળી ચૂકી છે. ત્યારે હવે કહો, તમારો શો ધરાદો છે?’

‘મારી ઇચ્છા એવી છે કે થોડા દિવસ તો તમે અહીં મારે ત્યાં જ રહો. હવે આપણે શું કરવું તેનો નિર્ણય પછીથી કરીશું. પરંતુ એક વાત તમે મને ન કહી. તમે અહીં મારા મકાનમાં શા માટે દાખલ થયા હતા?’

‘જો સાચું કહું તો તમારી પાસે આવવાનું એકાએક મારા મનમાં રુકુરણ થયું હતું. ચંદ્રનગર આવ્યા બાદ એક લોજમાં રહેવાની મેં વ્યવસ્થા કરી હતી. તે લોજમાંથી નિકળીને હું આમતેમ રસ્તા પર ફરતો હતો. વેશ પરિવર્તન કરેલું હોય. ઓળખાવાની બીતિ ન હતી. મી. વસાણી મૃત્યુ પામ્યાના સમાચાર મારા વાંચવામાં આવ્યા હતા. એટલે હવે અહીંથી કાઢ દૂર દેશાવર જવા માટે કેવી રીતે પલાયન

થવું, તેનો વિચાર હું કરતો હતો. પોલીસ મારી પાછળ પડી હતી એ તો હું જાણતો હતો. એટલે તે વહેલી મોડી મને પકડી પાડશે એવી મારી ખાતરી હતી. તે દરમ્યાન મારા મનમાં એક જ સુખ્ય વિચાર ઉદ્ભવતો હતો કે મારી યમુનાકાકીનો ખૂની કાણ છે—તેનો પત્તો મેળવવો. એથી કદાચ મારી નિર્દોષિતા સાબિત કરી શકાશે.

‘એ રીતે ગપ કાલે જમ્યા પછી રસ્તા ઉપર ફરતાં હું વિચાર કરી રહ્યો હતો. તેની સાથે મને એક બીજો પણ વિચાર આવતો હતો. મી. વસાણીનું પણ ખૂન થયું હતું. તેમનું ખૂન થયું તે પહેલાં હું તેમને ત્યાં ગયો હતો. એ વાત જો પોલીસના જાણવામાં આવે તો શું બને ? ખૂનના તહેામત માટે સજા પામેલા કેદી ઉપર આ બીજા ખૂનનો પણ આરોપ આવે તો એમાં આશ્ચર્ય શું છે ? ભય, ચિંતા અને શંકાથી મારું મગજ ઘેરાઈ ગયું હતું. અને તેથી જ અચાનક મને તમારા નામનું સ્મરણ થયું.’

‘મારા નામનું !’ આશ્ચર્યપૂર્ણ અવાજે જ્યોતિપ્રસાદ બોલ્યો.

બળવંતરાયે કહ્યું : ‘હા જી, હું પોતે તો એ સંબંધમાં કશું પણ કરી શકું તેમ ન હતો. એટલે મને એવો વિચાર આવ્યો કે એક વાર તમારી મુલાકાતનું જોખમ ખેડવું. મને એવી આશા હતી કે હું મારી તમામ હકીકત તમને જણાવી, તે સાચી હોવાનો વિશ્વાસ તમારા દિલમાં પેદા કરી શકીશ. એથી તમે મારો કેસ હાથમાં લેશો અને યમુનાકાકીનો ખૂની કાણ છે એ શોધી કાઢશો. એ એક જોખમ તો હતું જ, કારણ કે મારા કથનમાં તમને વિશ્વાસ ન બેસે તો તમે મને પોલીસના હાથમાં સપડાવી દો એમ હું માનતો હતો. તથાપિ એ જોખમ ખેડવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો. એ સાથે સાચું કહું તો એવો વિચાર મારા મનમાં આવ્યો હતો કે જો તમે મને પોલીસના હાથમાં સપડાવો તો તે વખતે મી. વસાણીએ મને આપેલી પિસ્તોલનો ઉપયોગ કરીને પણ પોલીસના હાથમાંથી છટકી જવું.’

‘વારૂ, પછી ?’ જ્યોતિપ્રસાદની ઇન્ટેન્સિટી વધી.

‘ હું કાલે બપોર પછી અહીં મનહર સ્ટ્રોટમાં આવ્યો. તમારા મકાનની સામી બાજુના કુટપાથ ઉપર આવીને હું ઉભો રહ્યો. પણ એ વખતે હું તમારી પાસે ન આવ્યો. તેનું એક કારણ હતું. સામી બાજુએ ઉભો રહીને હું તમારા પ્રવેશદ્વારની સામે જોતો તમારી પાસે આવવાનો વિચાર કરતો હતો, તે વખતે મેં તમારા મકાનમાંથી મી. વસાણીના સેક્રેટરી કુંદનરાયને બહાર નિકળતાં જોયો. અને તેથી મારો વિચાર બદલાઈ ગયો. ’

‘ હા, કુંદનરાય ગઈ કાલે બપોર પછી મને મળવાને માટે આવ્યો હતો. ’ જ્યોતિપ્રસાદે જણાવ્યું : ‘ પરંતુ તેને જોવાથી મારી મુલાકાત લેવાનો તમારો વિચાર બદલાઈ જવાનું કારણ શું ? ’

‘ મેં એવી કલ્પના કરી હતી કે વસાણીના ખૂનના કિસ્સાને ઉકેલવા માટે તે તમારી મદદ લેવાને તમારી પાસે આવ્યો હશે. ’ બળવંતરાયે જણાવ્યું : ‘ તે સિવાય તેનું અહીં આવવાનું બીજું શું કારણ હોય ? વળી હું ‘બદામી વીલા’માં વસાણીને મળવા માટે ગયો હતો તે કુંદનરાય જાણતો હતો. એટલે મેં એવું પણ અનુમાન કર્યું કે તેણે એ હકીકત તમને કહી હશે; અને તેથી મને એમ પણ લાગ્યું કે તમે મને મી. વસાણીનો ખૂની માનતા હશે. એ વિચારથી મારા મનમાં ભય પેદા થયો, અને તમારી મદદ મેળવવાને બદલે હું તમને મારા દુશ્મન માનવા લાગ્યો. એટલે જોવો હું અહીં આવ્યો હતો તેવો જ અહીંથી રવાના થઈ ગયો. ’

‘ હું સમજ્યો. ’ જ્યોતિપ્રસાદ સીગારેટ સળગાવતો બોલ્યો : ‘ તમારી કલ્પના સાચી છે. તમે કદાચ વસાણીનું ખૂન કર્યું હશે એવું સૂચન કુંદનરાયે મારી પાસે કર્યું હતું. પરંતુ તમે ‘બદામી વીલા’માં ગયા હતા એવું તો તેણે મને કહ્યું જ ન હતું. એથી તમે ‘બદામી વીલા’માં દાખલ થઈને વસાણીનું ખૂન કર્યું છે, એવું તે શા ઉપરથી માનતો હશે, એ તે વખતે મારાથી સમજાતું ન હતું. પરંતુ હવે તે સમજાય છે. તમે મી. વસાણીને મળવા ગએલા એ હકીકત તેણે મને જણાવી ન હતી. તેનું મારી સમજ મુજબ એક કારણ

હોવું જોઈએ. જો એ હકીકત કુંદનરાય મને જણાવે તો તમને પક્ષાયન થવામાં તેના શેઠ વસાણીની સાથે તેણે પણ મદદ કરી છે એવું ગણાય. એ બીતિ તેના મનમાં હોવી જોઈએ. ’ એ પછી તે અરુણની સામે જામને બોલ્યો : ‘ હવે મને એમ લાગે છે કે પેલી નાંધપોથીના પાના ઉપર બળવંતરાય દેવીપ્રસાદની ટુંકી સહીવાળા અક્ષરો ‘ બી. ડી. ’ તેણે આપણને બતાવેલા તે ખરી રીતે તો કુંદનરાયે પોતે જ એ પાના ઉપર લખેલા હોવા જોઈએ. અને એ અક્ષરોવાળા પાનાના પૂરાવાને આધારે બળવંતરાયને મી. વસાણીનો ખૂની ઠરાવવાની તેની ઇચ્છા હોવી જોઈએ. ’

‘ મને પણ એમ જ લાગે છે. ’ અરુણ સંમત થયો : ‘ પણ બળવંતરાય ! તમે ગઈ રાત્રે એટલે કે આજે પરાઈમાં આ મકાનમાં દાખલ થયા અને મને ફટકો મારીને બેભાન બનાવ્યો, તેનું કારણ તમે નથી જણાવ્યું. ’

બળવંતરાય સહેજ સ્મિતપૂર્વક બોલ્યો. ‘ ડિટેક્ટીવ સાહેબ ! તમે મારા દુશ્મન બન્યા છો અને તમે મારો પત્તો મેળવવાનો નિર્ણય કર્યો છે કે કેમ, એ બાબતની તપાસ કરવાનું ખાસ જરૂરી હતું. હું પોલીસને તો ગમેતેમ કરીને થાપ આપી શકીશ, એવો મને વિશ્વાસ હતો. પરંતુ જો તમે મારો પીછો લીધો હોય તો તમારી નજર ચુકવવાનું મારે માટે મુશ્કેલ હતું એ હું સમજતો હતો. કારણ કે બલબલા ઉઠાઉગીરોને તમે આખાદ રીતે સપકાવેલા હોવાનું હું જાણતો હતો. એટલે જ હું આજે પરાઈમાં ફરીથી અહીં આવ્યો. તે જ વખતે મેં તમને મકાનમાં દાખલ થતા જોયા—’ છેલ્લા શબ્દો તેણે અરુણની સામે જોઈ તેને ઉદ્દેશીને ઉચ્ચાર્યા : ‘ તમે અંદર ગયા કે મારા મનમાં એક વિચાર ઉદ્ભવ્યો. ’

‘ મકાનની અંદરથી કશો પ્રકાશ દેખાતો ન હતો. એટલે મને લાગ્યું કે અંદર જે કાંઈ હશે તે સૂંઘ ગએલ હશે. એ મારે માટે એક અમૂલ્ય તક હતી. ડિટેક્ટીવ સાહેબે મારો પીછો લેવાનો વિચાર કર્યો છે કે નહિ તે જાણવાની મારી ઇચ્છા હતી. પછી શું બન્યું

એ તો તમે જાણો છો. હું બારણા પાસે આવ્યો. તમે બારણું ઉઘાડ્યું. મેં તમને ફટકો મારી બેભાન બનાવ્યા. એ માટે હું કાંઈ તમારી માફી માગતો નથી. એમ ક્યાં વગર ખીજો ઉપાય જ ન હતો. ત્યારપછી હું ઉપર ગયો. પહેલા જ ઓરડાનું બારણું ઉઘાડતાં તે ડિટેક્ટીવ સાહેબની ઓશીસ હોવાનું જણાયું. મને એમ લાગતું હતું કે જો તેમણે મારો પિછો લેવાનું નક્કી કર્યું હશે તો તે માટેનો કાંઈ પૂરાવો તેમની ઓશીસમાંથી મળી શકશે. દાખલા તરીકે મારા સંબંધમાં તેમણે કાંઈ નોંધ કરી હોય અથવા પોલીસ ખાતા તરફથી મારી આગલી કારકીર્દી સંબંધમાં માહિતી આપનાર લખાણ મેળવ્યું હોય તો એવું કાંઈક પણ આ ઓશીસમાં હોવું જોઈએ. એટલે કપાટ અને ટેબલના ખાના ઉઘાડીને હું જોવા લાગ્યો, અને પછી—

‘પછી શું બન્યું’ એ તો અમે જાણીએ છીએ.’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું: ‘પરંતુ બળવંતરાય, તમારી એક ગણતરી ખોટી હતી. તમારા સંબંધમાં પોલીસ ખાતા તરફથી મને પૂરી વિગતોવાળો માહિતીપત્ર મળ્યો હતો. તે મારી ઓશીસમાં નહિ પણ મારા ગળવામાં હતો. તમારી તપાસ તદ્દન નિષ્ફળ જત. કેમકે ઓશીસમાં તમારા સંબંધી કશી પણ નોંધ ન હતી; પરંતુ એક વસ્તુ હજી મને મુંઝવે છે.’

‘શી વસ્તુ?’ બળવંતરાયે પ્રશ્ન કર્યો.

‘તમે એમ કહ્યું કે ગઈ કાલે બપોર પછી તમે મી. વસાણીના સેક્રેટરી કુન્દનરાયને આ મકાનમાંથી બહાર નિકળતો જોયો હતો. પણ તે વખતે તો હું, મારો મદદનીશ અરુણ તથા અંજનકુમાર અને એ કુન્દનરાય—અમે ચારે જણા સાથે જ બહાર નિકળ્યા હતા અને તે વખતે મેં આસપાસ દૃષ્ટિ પણ કરી હતી. પરંતુ આ મકાનની સામેનાં મકાનો પાસે તમારા જેવા દેખાવનો કાંઈ પણ માણસ ઉભેલો મારા જોવામાં આવ્યો ન હતો. તમે કહો છો કે તમે સામે જ ઉભા હતા. તો તમે એ વખતે કયે સ્થળે હતા?’

‘હું! હું તો તમારા મકાનની સામેના મકાન પાસે જ ઉભો હતો.’ બળવંતરાય આમહૂવર્તની ચોક્કસાઈથી બોલ્યો: ‘જ્યારે:

કુંદનરાય અહીંથી બહાર નિકળ્યો ત્યારે હું એક બાજુ તરફ ફરી ગયો. કારણ કે કદાચ તે મને ઓળખી કાઢે એવો ભય મને લાગ્યો હતો. પરંતુ તમે તેની સાથે હોવાનું શા ઉપરથી કહો છો ? તમારા ત્રણમાંથી કાંઈ પણ તેની સાથે ન હતું. તે એકલો જ આ મકાનમાંથી બહાર નિકળીને ચાલ્યો ગયો હતો.’

‘શું તે એકલો જ આ મકાનમાંથી બહાર નીકળ્યો હતો ?’ જ્યોતિપ્રસાદે આશ્ચર્ય સાથે પૂછ્યું : ‘જો એમ હોય તો કાંઈક સમજફેર થાય છે. તે મને મળવાને માટે આવેલો ત્યારે તો અમે ચારે જણા સાથે બહાર નિકળ્યા હતા. વારૂ, તમે કાલે આ મકાન ઉપર નજર રાખી રહ્યા હતા અને તેને અહીંથી જતો જોયો હતો, તે વખતે કેટલા વાગ્યા હતા ? તમને ચોક્કસ સમય યાદ છે ?’

બળવંતરાયે એ સમય જણાવ્યો. કારણ કે જ્યોતિપ્રસાદના મકાનનું પ્રવેશદ્વાર ઉધડ્યું અને કુંદનરાય બહાર આવ્યો તે જ ક્ષણે બાજુના મકાનની ઘડિયાળમાં થએલા ટકારા તેણે સાંભળ્યા હતા. એ સાંભળીને જ્યોતિપ્રસાદના મુખમાંથી એક સીસકારો નીકળી ગયો. તે અરણ્ય અને અંબનકુમારની સામે સહેતુક દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યો.

*

*

*

હિંદભરમાં પ્રસિદ્ધ એન. જી. રાવ ટેલરીંગ કોલેજ

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ. સ્થાપના ૧૯૨૩. મુંબઈ નં. ૨.

જે વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓને ઇંગ્લીશ પદ્ધતિથી શીક્ષણ શીખવા ઇચ્છા હોય તેમને પ્રીન્સીપાલ શ્રી. રાવ પોતે જોરંદીથી શીખ-ડાવશે. જેઓને ૪૬ વર્ષનો આ કળા માટેનો અનુભવ છે ઉપરાંત શીક્ષણ-કળા માટેનો ૨૬ વર્ષનો તેમનો અનુભવ અજોડ છે. આખાં હિન્દમાં શ્રી. રાવના ધરાકો બહોળા પ્રમાણમાં છે અને તેઓ તેમની કળાકૃતિ માટે બેહદ સંતોષ વ્યક્ત કરે છે. શીખવા માટેની કોલેજ નક્કી કરો તે પહેલાં ઉપલી હકીકત ધ્યાનમાં લેશો. ૧૥ આનાની ટીકટી મોકલી પ્રોસ્પેક્ટસ મંગાવો.

સન ફેબ્રુઆરી ૧૯૦૭

સા.બુ.

ચરબી રહીત હોય કપડાં સ્વચ્છ કરવાના
ઉત્તમ ગુણ ધરાવે છે. પ્રાઇસલીસ્ટ મંગાવો.

— સ્થાપના ૧૯૦૭ —

ઇન્ડોર સોપ કેકટરી

૧૬૨ તારદેવ. મુંબઇ. ૭. ટેલીફોન નં. ૪૩૨૬૬

હર્ષ અને દુશ્મનને મુળમાંથી જ નાબુદ કરો.

પરમે (ગોનોએન્ડ) એ માનવ જાતિનો ભયંકર દુશ્મન છે.
તેને જમે તેવી હાલતમાંથી દુર કરનારો રામબાણુ ઈલાજ.

“ ગો નો એન્ડ ”

સિદ્ધ થઇ ચુક્યો છે. અને આજે વર્ષો થયાં સંપૂર્ણ સફળતા અને
સ્વતંત્રતાપૂર્વક ઠેર ઠેર આશીર્વાદ રૂપ વખણાય છે. જેના સેવનથી ૪૮
કલાકમાં પેશાબમાં થતો રસીનો શ્રાવ, બળતરા, સોજો તથા દુઃખાવો
બંધ કરી ફક્ત એક જ બાટલીના સેવનથી દરદનો જડમુળથી નાશ કરે છે.

મુત્રાશયના અને તેને અંગે ઉદ્ભવેલાં કોઇ પણ પ્રકારનાં દર્દોનો
“ ગોનોએન્ડ ” અકસીર ઇલાજ છે. કાંમત ૫૦ ટીકડીની બાટલી ૧ ના
ત્રણ રૂપીઆ. તમારા દવાવાળા પાસે માંગો અગર લખો :—

એલર્થ ડાર્માર્યુટીકલ કું.

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઇ. | દીવાનપરા, રાજકોટ.

૨૫ :

કુંદનરાયનું કારસ્તાન

‘ત્યારે તો આપણે મોટરમાં ચાલ્યા ગયા તે પછી કુંદનરાય અહીં પાછો આવ્યો હશે. પરંતુ તેને પુનઃ આવવાનું કારણ શું હશે ?’

એમ બોલતો જ્યોતિપ્રસાદ આ ખંડમાં આમતેમ ફરવા લાગ્યો. ક્ષણ માત્રમાં તો તેના મનમાં અનેક પ્રકારના વિચારો ઉભરાઈ ઉઠ્યા હતા. તે પુનઃ બોલ્યો :

‘નક્કો કુંદનરાયનું જ એ કારસ્તાન. આપણા ગયા પછી તે આ મકાનમાં પાછો આવેલો અને તેણે જ ટેબલના ખાનામાં બોમ્બ ગોઠવેલો. એ સિવાય તેને અહીં આવવાનું બીજું કારણ શું હોઈ શકે ? અને અરણ્ય ! ગઈ કાલે સુમતિબહેનને મૂર્છા આવી ગયેલી તેનું કારણ પણ હવે સમજાય છે. તે શુદ્ધિમાં આવ્યાં હશે એ પહેલાં તો તે ચાલ્યો ગયો હશે અને સુમતિબહેને એમ માન્યું હશે કે પોતાને મૂર્છા આવી ગઈ હતી; તેમને એ ખ્યાલ નહિ—’

અરણ્યે કહ્યું : ‘પરંતુ કુંદનરાય અહીં આવ્યો હોય, અને તેણે મારી બાને કાંઈ પણ પ્રકારનું નશાકારક દ્રવ્ય આપ્યું હોય તો એમાં તેનો હેતુ માત્ર એ જ હોઈ શકે કે પોતે જે કાર્ય કરવા માગે છે, તે મારી બાની નજરે પડવું ન જોઈએ. જો એમ હોય તો જ્યારે મારી બા શુદ્ધિમાં આવ્યાં ત્યારે એ માણસે પોતાને બેભાન બનાવેલ હોવાનું તેમને યાદ તો રહે ને ?’

‘યાદ રહેવું જ જોઈએ એવું કાંઈ નથી.’ જ્યોતિપ્રસાદ ખુલાસો કર્યો : ‘જો એ યાદ રહી શકે તેમ હોત તો કુંદનરાયનો સુમતિબહેનને મૂર્છિત બનાવવાનો હેતુ પૂરો સફળ ન થાત. કેટલાંક એવાં પણ દ્રવ્યો હોય છે કે તે માણસના શરીરની અંદર દાખલ થવાથી એ તત્કાળ બેભાન બની જાય છે. શુદ્ધિમાં આવ્યા પછી એ દ્રવ્યની કશી અસર દેખાતી નથી. તેની સાથે તેની પહેલાંનો બનાવ પણ

બેલાન બનનારને યાદ રહેતો નથી. એ પ્રકારનું કાંઈ દ્રવ્ય કુંદનરાયે મમે તે રીતે સુમતિબહેનના શરીરમાં દાખલ કરેલું હોતું જોઈએ, અને તેને કારણે તે પુનઃ શુદ્ધિમાં આવ્યાં ત્યારબાદ, કુંદનરાય ફરીથી અહીં આવ્યો હતો એ તેમને યાદ રહ્યું નહિ હોય. ’

‘એ વાત સાચી છે. ’ અરણ્ય બોલ્યો : ‘ પણ રાવસાહેબ ! ત્યારે તો—’

તે ક્ષણવાર શૂન્યમનસ્ક દૃષ્ટિથી જ્યોતિપ્રસાદની સામે તાકી રહ્યો. પછી તેણે કહ્યું : ‘ આમ કરવામાં કુંદનરાયનો હેતુ શો હોવો જોઈએ ? તમારા દેખણના ખાનામાં બોમ્બ જોડવી એ રીતે તમારો અંત લાવી દઇતમને વસાણી ખૂનકેસની તપાસ કરતાં અટકાવવાનો—’

‘ એ તો સમજી શકાય તેવું છે. ’ જ્યોતિપ્રસાદે જરી પણ આવેશ વગર બોલ્યાં : ‘ અને કુંદનરાય આ ઉપરથી એક ભયંકર બદમાશ હોવાનું જણાવ આવે છે. તેણે મારી મુલાકાત લીધેલી તેમ જ મારી સાથે જે કાંઈ વાતો કરેલી, તે તો મને અંધારામાં રાખવાને માટે જ હતી. વસાણીના મૃત્યુથી તેના મનને થયેલું દુઃખ પણ બનાવટી હતું. તેણે કહેલું કે મારે વસાણીનો કેસ હાથમાં લેવો અને ખરા ખૂનીને ઇન્સાફની દેવડીએ ચડાવવો, એ પણ તેની એક માત્ર બનાવટ જ હતી. ’

‘ પણ એમ કરવામાં તેનો હેતુ સમજતો નથી. ’ અરણ્યે કહ્યું : ‘ તમે વસાણીના ખૂનકેસમાં રસ લઇ રહ્યા છો, એવો તો તેને ખ્યાલ પણ નહિ હોય. તેમ જ મી. અંબનકુમાર તમને અહીં મીસ મંબુલાની બાગીચામાં મળવા આવેલા તેની ખબર પણ તેને તો અહીં આવ્યો તે પહેલાં ક્યાંથી હોય ? ’

‘ ના, ન જ હોઈ શકે. પરંતુ ‘બદામી વીલા’માં ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાયની સાથે તેને વાતચીત થઇ હશે. અને હું માતું છું કે હું તમા કંટકરાય મિત્રો છીએ એવું તેણે ઇન્સ્પેક્ટરની પાસેથી જાણ્યું હશે. એથી તેના મનમાં એમ પણ થયું હશે કે વસાણી ખૂનકેસની તપાસને માટે ઇન્સ્પેક્ટર વહેલો યા મોડો મને બોલાવશે. અને એ

બોલું પણ નથી. જો હું સ્વયં ગઇ રાત્રે ત્યાં ન ગયો હોત તો કંટકરાય એ ચાર દિવસ પછી પણ મને બોલાવ્યા વગર રહેત નહિ. કુંદનરાય અથવા તો તેની પાછળ રહીને કામ કરનારાઓ એ પ્રકારનું જોખમ બેડવાને તૈયાર ન હતા. એટલે તેમણે એવો વિચાર કર્યો હતો કે વસાણીના ખૂનની તપાસને હું હાથમાં લઉં તે પહેલાં જ મારો અંત આવી જાય. એ જ કારણથી કુંદનરાયનું આ કારસ્તાન સ્વાએહું લાગે છે. ’

અંબનકુમાર અચાનક બોલી ઉઠ્યો: ‘ત્યારે તો કુંદનરાયનો પણ વસાણીના ખૂનમાં હાથ હોવો જોઇએ. અને એ માણસ તો આપણી સામે જ હતો. રાવસાહેબ! જો એ વખતે આપણા જણવામાં આવ્યું હોત—’

‘આપણે કાંઈ ત્રિકાળચાની નથી.’ જ્યોતિપ્રસાદે ખબા હલાવ્યા.

‘ત્યારે શું તમે માનો છો કે કુંદનરાયે વસાણીનું ખૂન કર્યું હતો?’ એ પ્રશ્ન બળવંતરાયે કર્યો.

‘ના.’ જ્યોતિપ્રસાદે મસ્તક હલાવ્યું: ‘કંટકરાયે મને કહેલી હકીકત ઉપરથી તો મને લાગે છે કે તેણે ખૂન નથી કર્યું. જે રાત્રે વસાણીનું ખૂન થયું હતું, તે વખતે કંટકરાય અધે’ રસ્તેથી ‘બદામી વીલા’ તરફ પાછો ફર્યો ત્યારે તેના કમ્પાઉન્ડની પાસે જ કુંદનરાય તેને મળ્યો હતો. કુંદનરાયે ઇન્સ્પેક્ટરને કહેલું કે નજીકમાં રહેતા વસાણીના એક સ્નેહીને ત્યાં પેટ્રોલ લેવાને માટે તે ગયો હતો. તેના હાથમાં એ વખતે પેટ્રોલનું ટીન પણ હતું. પાછળથી વસાણીના એ સ્નેહીને ત્યાં ઇન્સ્પેક્ટરે તપાસ કરી હતી. ખૂન થયું એ અરસામાં આસપાસમાં કાંઈ શંકાસ્પદ માણસ તેમના જોવામાં આવ્યો હતો કે કેમ એ જ કંટકરાયની તપાસનો હેતુ હતો. તેની સાથે સાથે તેણે એ સમયની કુંદનરાયની હીલચાલ વિષે પણ પ્રશ્ન કર્યો હતો. જો કે કુંદનરાય માટે તેને તો લેશ પણ શંકા ન હતી. માત્ર દરેક બાબતને ચકાસી જોવી એટલો જ તેનો હેતુ હતો. એ પ્રશ્નના જવાબમાં તેને આજુબા મળ્યું હતું કે કુંદનરાયે કહેલી વાત સાચી હતી. તે વસાણીના

સ્નેહીને ત્યાં પેટ્રોલ લેવાને માટે ગયો હતો. વસાણીનાં અને તેના સ્નેહીનાં મકાનો વચ્ચેનું અંતર તથા વસાણીનું ખૂન થયું એ સમય-
તે બંનેનો વિચાર કરતાં જ્યારે વસાણીનું ખૂન થયું ત્યારે કુંદનરાય
‘બદામી વીલા’ની અંદર અથવા તેની નજીકમાં ન હતો એમ સિદ્ધ
થાય છે. એટલે તેણે તો તેના શેઠનું ખૂન નથી કર્યું.’

‘ત્યારે કાણે કર્યું હશે?’ અરણે પૂછ્યું.

‘એ જ મુદ્દાનો ઉકેલ આપણે કરવાનો છે.’

અરણ બોલ્યો : ‘કુંદનરાયે ખૂન ભલે ન કર્યું હોય તો પણ એ
વિષયમાં તે કાંઈક જાણતો તો હોવો જ જોઈએ. એમ ન હોત તો
તે અહીં આવીને તમારો અંત લાવવા માટે તમારા ટેબલના
ખાનામાં બોમ્બ ન ગોઠવત.’

‘હા એ વાત સાચી છે.’ જ્યોતિષસાહેબજીવાળું : ‘એટલું તો
ચોક્કસ માની શકાય છે કે કુંદનરાય કાંઈક વધારે જાણે છે. હું તો
માત્ર એટલું કહી શકું છું કે વસાણીનો ખૂની કુંદનરાય નથી.’

‘મારાથી એક વાત સમજતી નથી.’ અંબનકુમાર બોલ્યો :
‘કુંદનરાયનો હેતુ તમારો અંત લાવવાનો હતો. તો પછી વસાણીનો
ખૂની બળવંતરાય છે એવું તમારા મન ઉપર ઠસાવવાનો યત્ન
તેણે શા માટે કર્યો હશે?’

‘મને એક કારણ સમજાય છે. મારો અંત લાવવાનું તેનું કારસ્તાન
નિષ્ફળ જાય એવી કલ્પના પણ તેણે કદાચ કરી હશે. ટેબલનું એ
ખાનું પહેલવહેલું મારા હાથે જ ઉઘડે એ સ્વાભાવિક હતું. છતાં
પણ કદાચ કાંઈ બીજાને હાથે એ ઉઘડે તો તે અસંભવિત ન હતું અને
અરી રીતે એમ જ બનવા પામ્યું છે. એટલે જો કદાચ તેનો એ યત્ન
નિષ્ફળ જાય તો પછી મને ખોટા માર્ગ ઉપર ચડાવી દેવાનો તેનો હેતુ
હોવો જોઈએ. વળી તેણે એક બીજો પણ વિચાર કર્યો હોય : બળવંતરાયે
વસાણીનું ખૂન કર્યું છે, એવી મારા મન ઉપર અસર થવા પામે
અને પછી તે હું ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાયને જણાવું તો ઇન્સ્પેક્ટર પણ

મારા શબ્દો ઉપર વિશ્વાસ રાખે. કુંદનરાયે કંટકરાયની પાસે વસાણીનો ખૂની બળવંતરાય હોય એવી શંકા રજૂ કરી હતી. એ વખતે ઇન્સ્પેક્ટરે તેના શબ્દોપર વજન મુક્યું ન હતું. પરંતુ મારી તરફથી એ શંકાને ટેકા મળે તો કંટકરાય એમ માનવાને લલચાય ખરો. આ બધા વિચારોથી કુંદનરાયે એ માટેનો યત્ન કરેલો હશે એમ હું માનું છું. ’

પછી તે પિછાના પર સૂતેલા બળવંતરાય તરફ ફરીને બોલ્યો : ‘ કુંદનરાયના સંબંધમાં તમે મને કંઈ કહી શકો તેમ છે ખરા ? મી. વસાણીનો તમને પરિચય હતો. એટલે બનવાબોગ છે કે તેના સેક્રેટરીને પણ તમે પિછાનતા હશે. ’

‘ ના જી, મને તેનો લેશ પણ પરિચય નથી. હું એટલું કહી શકું તેમ છું કે તે વસાણીની સાથે લાંબા વખતથી ન હતો. હું માનું છું ત્યાંસુધી વસાણીની નોકરીમાં તેને છ મહિના પણ થયા નથી. હું છેલ્લો વસાણીને મળ્યો ત્યારે જ મેં પહેલવહેલો કુંદનરાયને જોયો હતો અને વસાણીએ પણ તેની સાથે મારો પરિચય કરાવ્યો ન હતો. પરંતુ મને એટલું તો લાગ્યું હતું કે કુંદનરાયને મારા સંબંધમાં શંકા—’

‘ હા, જરૂર તેને શંકા આવેલી હોવી જોઈએ. ’ જ્યોતિષસાહે જણાવ્યું : ‘ અને તેથી જ તમે જે દિવસે જેલમાંથી પલાયન થયા તે રાત્રે વસાણીનું ખૂન થવા પામ્યું હતું. કારણ કે એ વખતે તેનું ખૂન કરવાથી સ્વાભાવિક રીતે જ પાછળથી તમારી ઉપર વસાણીનું ખૂન કરવાનો આરોપ મૂકી શકાય. વારૂ બળવંતરાય ! એ કૃત્ય માટેનો કોઈ હેતુ તમે સૂચવી શકો છો ? કોઈ પણ માણસ મી. વસાણીનું ખૂન શા માટે કરે ? એનું કોઈ કારણ તમે કહી શકો છો ખરા ? ’

‘ ના સાહેબ, એ બાબતનો મને કશો પણ ખ્યાલ નથી. ’

‘ વસાણીએ તેની મિલકતનું વિલ તો કર્યું જ હશે. એટલે તેના મૃત્યુ પછી તેની મિલકત કોને મળે એમ છે, એ વિષયની તમને માહિતી છે ? ’

‘હાજી, તેમણે વિલ કરેલું છે. અને તેમાં નાની નાની રકમે કાતે કાતે આપવાનું જણાવ્યું છે, તે હું ચોક્કસપણે કહી શકતો નથી. પરંતુ તેમણે તેમની રકમનો મોટો ભાગ જેલમાંથી મુક્ત થતા કદીઓને સુધારવાનો યત્ન કરતી સંસ્થાઓને આપવાનું જણાવ્યું છે.’

‘તો પછી તેમના ખૂનનો હેતુ તેમણે કરેલા વિલની સાથે કશો સંબંધ ધરાવતો નથી.’ જ્યોતિપ્રસાદ ક્ષણભર વિચારમ્મસ્ત સ્થિતિમાં ઉભો રહ્યો: ‘ત્યારે તો આ ઉપરથી એક જ વસ્તુ વધારે મહત્વની લાગે છે: તેમની છેલ્લી નવલકથાની હસ્તપ્રતનો વિચાર કરવાનો રહે છે. એ હસ્તપ્રત લઈને મીસ મંજુલા પ્રકાશકની પાસે જતી હતી, તે જ વખતે તેનું અપહરણ કરવામાં આવ્યું હતું.’

‘અને હજીમુધી તેનો પત્તો મેળવવાના કાર્યમાં આપણે એક પણ ડગલું આગળ વધી શક્યા નથી.’

‘છતાં પણ હું નિરાશાવાદી તો નથી જ.’ જ્યોતિપ્રસાદ બોલ્યો: ‘તેને જે મોટરમાં લઈ જવામાં આવી હતી તેનો નંબર આપણા જાણવામાં આવ્યો છે. એ નંબર ઉપરથી એ મોટરના માલિકનું નામ પોલીસ ખાતા તરફથી આપણને મળી શકશે. જે એ નંબર બનાવટી નહિ હોય તો એટલો મુદ્દો પણ આપણે માટે મહત્વનો છે. એ વાતને ક્ષણભર બાબુએ રાખીએ તો પણ એક મુદ્દો આપણે સ્થાપિત કર્યો છે. આપણે એટલું તો સિદ્ધ કરી શક્યા છીએ કે વસાણીનો સેક્રેટરી કુંદનરાય એક બદમાશ છે. તેના સહકારીઓ કાણ છે તે આપણે જાણી શક્યા નથી. તથાપિ પહેલી જ તકે કુંદનરાયને હું સપડાવા માગું છું. તેણે આપણને કહ્યું હતું કે તે અહીં બંદરોડ ઉપર આવેલા ‘દરિયા મહાલ’માં તેના શેઠના મકાનમાં રહેવાનો છે. એટલે—’

એ જ વખતે ટેલીફોનની ઘંટડીનો અવાજ સંભળાયો. અરજી અહીંથી ઉઠીને એકદમ ટેલીફોન પાસે ગયો.

‘ કદાચ પોલીસકચેરી તરફથી સદેશો આવ્યો હશે અને લીલી મોટરને લગતા સમાચાર હશે. ’ જ્યોતિપ્રસાદ બોલ્યો.

જ્યોતિપ્રસાદ અને અંજનકુમાર એ સદેશની આતુરતા પૂર્વક રાહ જોઈ રહ્યા હતા. રસ્તા ઉપર માણસોની હરફરનો અવાજ આવતો હતો. અંજનકુમાર એકાદસે જ્યોતિપ્રસાદની સામે તાકી રહ્યો હતો. જ્યોતિપ્રસાદનું મગજ અત્યારે યંત્રવત કામ કરી રહ્યું હતું. તેણે મનમાં એટલો તો નિશ્ચય કરી લીધો હતો કે તેની સમક્ષ રજૂ થયેલા બે મહત્વના મુદ્દાનો ઉકેલ ગમે તે રીતે કરવો : એક તો વસાણીનું ખૂન અને બીજું તેના પુસ્તકની હસ્તપ્રત સાથે મંજુલાનું અપહરણ.

*

*

*

સ્થાપના સન ૧૯૧૦ ડું શ્રી ESTD. 1910
MESSRS. MAGANLAL P. SEEDSMAN & SONS.
SEEDS MERCHANTS & COMMISSION AGENTS. BARODA.

પુશ ખખર ! પુશ ખખર ! પુશ ખખર !

અમારે ત્યાં દરેક જાતનાં દેશી તેમજ વિલાયતી શાકભાજીનાં બીજ તથા સુશોભીત ફુલઝાડનાં બીજ, સોયાબીન્સ, ઢોરોના લીલા ચારા સાફ રજકો, (LUCERNE, ઘોડા ઘાસ) ખરસીમધાસ, કાંઠાવાળી વાટ માટે ઈંગાડલસીસ, (કોર કાપડી). રસાયણિક ખાતરો, તથા ખેતી તેમજ ખાગાયાત સંબંધી અનુભવી લેખકોનાં લખેલાં પુસ્તકો, સુકાં મરચાં વગેરે વેચાય છે. તેની ઉત્તમતાને માટે પ્રદર્શનોમાંથી સોનાના ચાંદો તથા સર્ટીફિકેટો મળેલાં છે. આપ પણ એક વખત એડર્સ આપી માલ મંગાવી ખાતરી કરો. ભાવ કીકાયત. લીસ્ટ માગો—

મેસર્સ મગનલાલ પી. સીડ્સમેન એન્ડ સન્સ.

ઠે: સીદ્ધનાથ હાઉસ, ખંડેરાવ માર્કેટ પાસે—વડોદરા (ગુજરાત)

૨૬ :

મોટરનો પત્તો લાગ્યો

અત્યારે સૂર્યોદય થઈ ગયો હતો. બાલ રવિનાં કિરણો આ ખંડની અંદરના ભાગને પણ દીપ્તોમાન બનાવી રહ્યાં હતાં. અંબન-કુમાર એ બારી પાસે જઈ રસ્તા ઉપર ચાલતા વ્યવહારને જોઈ રહ્યો. તેના મનમાં તો માત્ર એક જ વિચાર હતો અને તે ગૂઢ થયેલી મીસ મંજુલા. તેના અપહરણનો કિસ્સો નવલકથાકાર લક્ષ્મીનંદન વસાણીના ખૂનની સાથે સંકળાઈ ગયો હોય, એમ લાગતું હતું. એ યુવતીને તેનું અપહરણ કરનારાઓના પંજમાંથી કેવી રીતે જલદીથી મુક્ત કરી શકાય, એ જ વિચાર ઉપરાઉપરી અંબનકુમારના મગજ ઉપર દબાણ કરી રહ્યો હતો. તે ક્ષણભર બારીની બહાર ડોકીયું કરતો હતો અને ક્ષણભર ઇંતેજરીકરી દૃષ્ટિથી જ્યોતિષસાદની સામે જોઈ રહેતો.

એથી તેના મનમાં ચાલતા વિચારને કળી લઈને જ્યોતિષસાદે કહ્યું : ‘ અંબનકુમાર ! ‘ ઉતાવળા સો બહાવરા, ધીરા સો ગંજીર ’ નિરાશ થવાની કશી પણ જરૂર નથી. આપણે આપણા યત્નમાં આગળ વધી રહ્યા છીએ. લીલી મોટરનો નંબર કદાચ બનાવટી હોવાનું નિકળે તો પણ મીસ મંજુલાનું અપહરણ કરનારાઓને પિછો લેવાનું બની શકે, એવી માહિતી આપણે મેળવી શક્યા છીએ. આ કિરસામાં વસાણીની હસ્તલિખિત નવલકથાની નકલ અમત્યનો ભાગ લખાવે છે, અને એ પણ આપણે જાણીએ છીએ કે તેનો સેક્રેટરી કુંદનરાય બદમાશેની સાથે મળેલો છે. જો કે તેના સાથીઓ કાણ છે તે આપણે જાણતા નથી. તથાપિ આપણે આ કિરસાની તપાસ શરૂ કર્યાને માત્ર બાર-ચૌદ કલાક થયા તે દરમિયાન મેળવેલી આ બધી માહિતી માટે આપણને અભિનંદન મળવું જોઈએ. મને આશા છે કે આપણે વિનાવિલંબે કુંદનરાયને ગિરફતાર કરાવી શકીશું અને વળી—’

‘ પરંતુ એથી આપણો મૂળ મુદ્દો સિદ્ધ થઈ શકશે એવી ખાતરી નથી. ’ અંબનકુમાર બોલ્યો : ‘ આપણે જાણીએ છીએ કે બદ-

માસીએ વસાણીની હસ્તપ્રત મેળવવાને માટે મંજુલાનું અપહરણ કર્યું છે. એ હસ્તપ્રત તો તેમને મળી ગયું. ત્યારે હવે તેઓ મંજુલાનું શું કરવા માગતા હશે ? હું નથી માનતો કે તેઓ તેને મુક્ત કરી દે. ’

‘ તે અત્યારે કાંઈ મોટા ભયમાં હોય એમ મને લાગતું નથી. જનવા ભોગ છે કે મંજુલા પોલીસને તત્કાળ જાતમી ન આપી શકે તે જાતર અમુક સમયને માટે તેઓ તેને પોતાના કબજામાં રાખશે. પરંતુ વસાણીના ખૂનીઓ મીસ મંજુલાનું પણ ખૂન કરીને એ જેલ ખૂનની તપાસના ભોગ બનવાનું જોખમ જોડે એમ હું માની શકતો નથી. વળી મને આશા છે કે આપણે થોડા સમયમાં જ તેનો પણ પતો મેળવી શકીશું. ’

‘ હું પણ એ માટે જ મનમાં ને મનમાં પરમકૃપાળુ પરમાત્માને પ્રાર્થના કરી રહ્યો છું. ’

પછી જ્યોતિપ્રસાદ બળવંતરાયના જિજ્ઞાસા પાસે ગયો. બળવંતરાયના વદન ઉપરથી તે અત્યારે કાંઈક વિશેષ સ્વસ્થ હોય એમ લાગતું હતું. જ્યોતિપ્રસાદે તેને કહ્યું : ‘ બળવંતરાય ! તમે જરી પણ ગભરાશો નહિ, કિંવા ચિંતા કરશો નહિ. વસાણીનું ખૂન તો તમે કર્યું જ નથી, પરંતુ તમારી કાકીના ખૂનનો તમારી ઉપર મૂકવામાં આવેલો આરોપ તદ્દન ખોટો હોવો જોઈએ એમ પણ મને હવે લાગે છે. એટલે તેના ખરા ખૂનીને શોધી કાઢી એ આરોપમાંથી તમને નિર્મુક્ત બનાવવાની જવાબદારી મારા શિર પર હોવાનું હું સ્વીકારું છું. એ વિષયમાં હું મારાથી બનતો યત્ન જરૂર કરીશ. વારૂ, એક વાત હું તમને પૂછવા માગું છું. તમારા કેસને લગતી વિગતો ઉપરથી મારા બાલુવામાં આવ્યું છે કે પ્રબોધચંદ્ર નામનો એક માણસ યમુનાબાઈનો મિત્ર હતો અને તેમની મૈત્રી સામે તમારો વિરોધ હતો. તેનું પુરૂ નામ પ્રબોધચંદ્ર પિંઢારકર છે. હું માનું છું કે મી. વસાણીની સાથે તેની પણ ઓળખાણ હોવી જોઈએ. એ માણસ કાણ છે ? અને તે અત્યારે ક્યાં હશે ? જો તેને આપણે મળી શકીએ તો મી. વસાણીના કિસ્સા સંબંધમાં તે ઉપયોગી માહિતી આપી શકે. ’

‘ પ્રમોધચંદ્ર ! ’ બળવંતરાય જ્યોતિપ્રસાદની સામે જોઈ રહ્યો. તે પુનઃ બોલ્યો : ‘ પ્રમોધચંદ્ર પિંઢારકર ! હા, હવે મને યાદ આવે છે. એ માણસ પ્રેતાત્મવિધાનો બાણકાર છે, મંત્રશાસ્ત્રમાં પણ શ્રદ્ધ દાખવે છે અને જેને આપણે હિપ્નોટીઝમ તથા મેસમેરીઝમ કહીએ છીએ, તેવા પ્રાણવિનિયમ અને હડયોગના પ્રયોગો પણ કરે છે. તે એ પ્રકારનું એક મંડળ ચલાવતો હતો, અને મારી યમુનાકાકીને પણ તેના મંડળમાં તેણે ભેળવ્યાં હતાં. એ માણસ બહુ જ ગંભીર છતાં વાચાળ હતો. મેં તો તેને જોયો ત્યારે જ તેની પ્રત્યે મને તિરસ્કાર આવ્યો હતો. તેના મંડળનું મુખ્ય સ્થાન અહીં ચંદ્રનગરમાં હોતું જોઈએ અને શ્યામપુરમાં મારી યમુનાકાકીનું ખૂન થયું તે વખતે જો તે અહીં ચંદ્રનગરમાં ન હોત તો હું એમ જ માનત કે એ પ્રમોધચંદ્રે જ યમુનાકાકીનું ખૂન કરેલું હોવું જોઈએ. ’

‘ તમારા કહેવા ઉપરથી તો એ એક વિચિત્ર મૃતિ’ લાગે છે વારૂ, અત્યારે એ કયે સ્થળે હશે ? ’

‘ એ હું કહી શકું તેમ નથી. ’

એ વખતે અરુણ ઉતાવળો ઉતાવળો આ ખંડમાં આવ્યો. ખાર પાસે ઉભેલો અંબનકુમાર પણ તેની તરફ ગયો. તેણે પૂછ્યું : ‘ કેમ કાંઈ સમાચાર મળ્યા ? ’

અરુણે જણાવ્યું : ‘ પોલીસ ખાતાએ તેમના રજીસ્ટરમાં તપાસ કરી જોઈ. પરંતુ દફતરમાંથી એ નંબરવાળી મોટરના માલિકનું નામ મળી આવતું નથી. એટલે એ નંબર બનાવટી લાગે છે. ’

‘ બનાવટી ! ’ અંબનકુમાર બોલ્યો : ‘ ત્યારે તો— ’

‘ પરંતુ એ મોટરનો પત્તો તેમણે મેળવ્યો છે. આગ્રા દરવાજા પાસે બમનરોડ ઉપર એક સિપાઈ પહેરો ભરતો હતો. તેણે બાબુન ગલીમાં આ નંબરવાળી લીલી મોટર જોઈ હતી. તે મોટરને ત્યાંન પોલીસચોકી ઉપર લઈ જવામાં આવી છે અને તેમણે તુરત જ પોલીસકચેરીને ટેલીફોનથી એ સમાચાર જણાવ્યા હતા. ’

‘એ હકીકત આપણને કેવી રીતે મદદગાર બની શકશે ?’ અંબનકુમારે સવાલ કર્યો.

‘એ તો આપણને બહુ જ ઉપયોગી બનશે.’ જ્યોતિષપ્રસાદ તેની ધડિયાળમાં જોતો જોતો : ‘અરણ્ય, તું આપણી મોટરમાં જલદી પોલીસકચેરીએ જા. ત્યાં સુપરિન્ટેન્ડન્ટ સાહેબ હાજર હોય તો તેમને, અથવા જે કાંઈ ઇન્સ્પેક્ટર હાજર હોય, તેમને માફ નામ આપીને જણાવજે કે કુંદનરાય મી. વસાણીના ખૂનના કેસમાં સડોવાએલો હોય, તેને તેઓ તુરત જ ગિરફતાર કરે. એ માટેના આવશ્યક પુરાવા હું તેમને આપીશ. અને તું અહીંથી જાય તે પહેલાં સુમતિબહેનને મળજે, બળવંતરાયની સંભાળ રાખવાની તેમને સૂચના આપજે. તેનું સાચું નામ તેમને જણાવવાની જરૂર નથી. બળતું નામ અને બળતી હકીકત જણાવીશ તો ચાલશે. બળવંતરાય ! અમે બહાર જઈએ છીએ. તે દરમિયાન સુમતિબહેન તમારી બરાબર સંભાળ રાખશે. તમારે જે કાંઈ જોઈએ એ માટે તેમને કહેજો. અને અંબનકુમાર ! ચાલો હવે આપણે તમારી મોટરમાં આપ્રા દરવાજાની પોલીસચોકીએ જઈએ.’

તેઓ એ પોલીસચોકીએ પહોંચ્યા અને સબઇન્સ્પેક્ટરને મળ્યા. લીલી મોટરને ચોકીના કમ્પાઉન્ડમાં રાખવામાં આવી હતી. સબ ઇન્સ્પેક્ટર એ મોટર પાસે તેમને લઈ ગયો. જ્યોતિષપ્રસાદે એ બંધ બારણાવાળી મોટરગાડીનું નિર્દેશણ કર્યું. તેણે વિચાર્યું : ‘આ મોટરગાડી પેલા ફેરીયાની લારી સાથે અથડાઈ હતી. એટલે તેની અંદર બેઠેલા માણસોને સ્વાભાવિક રીતે જ એમ લાગ્યું હશે કે એ ફેરીયો અકસ્માતની હકીકત પોલીસમાં જાહેર કરશે તો પોલીસ તેમની મોટરનો પિછો લેશે. અને તેથી જ તેમણે આ સ્થળે મોટરને છોડી દીધી હશે. પરંતુ એ પહેલાં તેઓ મોટરને અમુક સ્થળે લઈ ગયા હશે. તે સ્થળે મોટરની અંદરથી મીસ મંજુલા તથા વસાણીની હસ્તપ્રતને લાવીને રાખવામાં આવ્યાં હશે.’ આ આપ્રા દરવાજાને ચંદ્રનગરની ઉત્તરમાં હતો. તેની નજીકમાં મોટરને તજી

દેવામાં આવી હતી. એ ઉપરથી જ્યોતિપ્રસાદે સ્વાભાવિક રીતે જ વિચાર્યું કે મોટરવાહકોનું મૂળ સ્થાન ચંદ્રનગરના દક્ષિણ વિભાગમાં હોવું જોઈએ અને ત્યાં તેમણે મીસ મંજુલાને રાખેલી હોવી જોઈએ.

‘ આ મોટરના નિરીક્ષણ પરથી મોટરના માલિકનો પત્તો મળી શકે તેમ નથી. ’ સખ ઇન્સ્પેક્ટરે જ્યોતિપ્રસાદને જણાવ્યું : ‘ તેનો નંબર બનાવટી છે. તેમ જ તેના એન્જીનનો નંબર પણ કાનસ વડે ધસી નાંખવામાં આવ્યો છે. ’

‘ તમે એ બાબતની પૂરેપૂરી તપાસ કરી હશે, એમ હું માનતો જ હતો. ’ જ્યોતિપ્રસાદે બોલ્યો : ‘ છતાં પણ હું મારી રીતે થોડી તપાસ કરવા માગું છું. ’ ત્યારપછી તેણે અંજનકુમારની સામે જોઈને કહ્યું : ‘ આ મોટરની આગલી ધરી નીચે જેક મૂકીને તેને ઉંચી કરો. ’

જ્યોતિપ્રસાદની માગણીથી અંજનકુમારને સહેજ આશ્ચર્ય થયું, તેણે પોતાની મોટરમાં ઓળંગેલી પેટી હતી, તે ઉઘાડીને તેમાંથી જેક બહાર કાઢ્યો. જ્યોતિપ્રસાદે મોટરની અંદરના ભાગનું નિરીક્ષણ કરી લીધું. દરમ્યાન જેકની મદદથી અંજનકુમારે મોટરને ઉંચી કરી.

પછી જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ હવે તમે તેનાં પૈડાં કાઢી નાંખો. ’

‘ શા માટે ? ’ પૈડું કાઢવાનો યત્ન કરતો અંજનકુમાર બોલ્યો.

જ્યોતિપ્રસાદે તેનો જવાબ ન આપ્યો. તેણે મોટરની પાછલી બેઠક પરની ગાદી બહાર ખેંચી કાઢી. અંજનકુમારે એક પૈડું છુટું કર્યું એટલે નીચેના ભાગમાં જમીન પર ગાદી નાખીને તેની ઉપર જ્યોતિપ્રસાદે લાંબો થઈને સૂતો અને મડગાર્ડના નીચેના ભાગનું નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યો. આ તપાસનો હેતુ નહિ સમજાવાથી સખ ઇન્સ્પેક્ટર આશ્ચર્યપૂર્વક અંજનકુમારની સામે જોઈ રહ્યો.

તેણે અંજનકુમારને પ્રશ્ન કર્યો : ‘ રાવસાહેબ આ તપાસ દ્વારા શું મેળવવા માગે છે ? ’

‘ હું પણ તે સમજી શકતો નથી. ’ ધરીમાંથી બીજું પૈડું ખુદ્દું કરતાં અંજનકુમારે જવાબ આપ્યો.

જ્યોતિપ્રસાદે મજવામાંથી વીજળીની હાથગતી કાઢી તેના પ્રકાશની મદદથી મડગાર્ડના નીચેના ભાગ પર ચોટેલા કાદવનું નિરીક્ષણ કરવા માંડ્યું.

ત્યારબાદ તે મજવામાંથી એક કાગળ કાઢી તેના અપ્પુ વડે મડગાર્ડ ઉપર ચોટેલો કાદવ ઉખાડીને પેલા કાગળ ઉપર લેવા લાગ્યો. એ કાદવ કાગળ પર એકઠો કરી પુનઃ તે ઉભો થયો. એ કાદવનું તેણે નિરીક્ષણ કરી લીધું. ત્યારબાદ અંજનકુમારે બીજું પેકું ખુલ્લું કર્યું હતું, તે બાજુએ સૂકેને પ્રથમેની માફક બીજા મડગાર્ડની નીચેના ભાગમાં ચોટેલો કાદવ પણ તેણે કાગળ ઉપર એકઠો કર્યો.

‘ પણ આ તમે શું કરો છો ? હું સમજી શકતો નથી. ’ અંજનકુમાર બોલ્યો.

‘ મોટર જ્યારે રસ્તા પર ચાલતી હોય ત્યારે તેનાં પૈડાંના ધર્ણાણથી જમીન પરથી ઉખડેલો કાદવ મડગાર્ડના નીચેના ભાગને ચોટે એ સ્વાભાવિક છે. ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ આ બદમાશોએ મોટરની અંદરના ભાગમાં તો તેમનો કરો. પણ પત્તો મળે તેવું રહેવા દીધું નથી. એટલે મડગાર્ડની નીચેના ભાગમાં ચોટેલા જુદી જુદી જાતના કાદવ ઉપરથી આ મોટર થોડા સમય પહેલાં ક્યે ક્યે સ્થળે ગઈ હશે તે આપણે જાણી શકીએ ખરા. એ ઉપરથી—અહો ! આ શું છે ? ’

‘ અને તેણે બીજા મડગાર્ડની નીચેના ભાગ ઉપરથી અમુક વસ્તુ ઉખાડીને પોતાના હાથમાં પકડેલા કાગળ ઉપર મૂકી. બાજુમાં હોલેલા અંજનકુમાર તથા સમ ઇન્સ્પેક્ટર જોઈ શકતા હતા કે તે એક કાગળનો ટુકડો હતો અને તેની ઉપર કાદવ ચોટેલો હતો. પરંતુ એ આજી કાદવની તળેથી પણ એ કાગળના ટુકડા પર લખેલા અક્ષરો જોઈ શકતા હતા.

જ્યોતિપ્રસાદ ઉભો થયો અને બોલ્યો : ‘ આ કાગળના ટુકડા ઉપર થોડોક જ કાદવ ચોટેલો છે. એ ઉપરથી સમજાય છે કે આ

ટુકડો થોડા સમય પહેલાં જ મડગાડ પર ચોટયો હશે. તેણે એ ટુકડા ઉપરનો કાદવ ખંખેરી નાંખ્યો અને કાગળના ટુકડા પર છાપેલો શબ્દ તેની દૃષ્ટિએ પડ્યો :

વિશાખાદેવી

‘વિશાખાદેવી !’ અંબનકુમારે ઉદ્ગાર કર્યો : ‘વિશાખાદેવીનું આપણા હિંદુસ્તાનમાં માત્ર એક જ મંદિર છે અને તે મંદિર પુરાણ કાળમાં દક્ષિણ હિંદમાં વિશાલપુર નગર હતું ત્યાં આવેલું હતું. ધણી વરસો પહેલાં એ નગર અને વિશાખાદેવીનું મંદિર ધરતીકંપને પરિણામે ખંડિયેર બની ગયેલાં હોવાનું ઇતિહાસમાં નોંધાયું છે.’ અને પછી તે કાંઈક મળકભર્યા સ્વરે બોલ્યો : ‘શું તમે એમ કહેવા માગો છો કે આ મોટર થોડા સમય પહેલાં વિશાલપુરના ખંડિયેરમાં આવેલા વિશાખાદેવીના મંદિર પાસે જઈ આવી હતી ?’

પરંતુ એ વખતે જ્યોતિષસાદના વદન ઉપર પ્રગટેલા અર્થપૂર્ણ ભાવનો ખ્યાલ આવતાં તેનું હાસ્ય સુકાઈ ગયું. તેણે પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો : ‘શું આ કાગળના ટુકડામાં કોઈ રહસ્ય સમાયેલું હોવાનું તમે માનો છો ?’

જ્યોતિષસાદે હકારદર્શક મસ્તક હલાવ્યું.

‘અંબનકુમાર ! મને લાગે છે કે આ શોધ આપણે માટે ધણી જ અગત્યની છે. તમે વિશાલ ધર્મ મંડળનું નામ તો સાંભળ્યું હશે.’ એમ બોલતો તે પોતાના હાથમાં પકડેલા કાગળના ટુકડા સામે જોઈ રહ્યો હતો. તેનાં નેત્રોમાં એક પ્રકારની ચમક દેખાતી હતી : ‘આ મંડળ દક્ષિણ દરવાજા બહાર સંભ્રામ રોડ ઉપર આવેલું છે. થોડા દિવસ પહેલાં જ એક અખબારના પ્રતિનિધીએ આ મંડળના એક આગેવાનની લીધેલી મુલાકાતનો અહેવાલ મારા વાંચકામાં આવ્યો હતો. આ મંડળના અનુયાયીઓ વિશાખાદેવીના પૂજક અને ભક્ત છે. તેઓ ખાસ કરીને શ્રીમંત માનવીઓને પોતાના

મંડળમાં સબ્ય તરીકે ભેળવે છે. વળી તે મંડળનું જ્યાં સ્થાન છે, ત્યાં વિશાખાદેવીનું મંદિર હોવાનું પણ મારા વાંચવામાં આવ્યું છે. ’

‘ એમ હોય તો પણ—’ અંજનકુમાર બોલવા લાગ્યો.

તેને અટકાવીને જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ હું કબૂલ કરું છું કે આ એક નાનકડો મુદ્દો છે. પરંતુ મને એમ લાગે છે કે આ મોટરગાડી આ વિશાલ ધર્મ મંડળના મંદિર પાસે ગએલી હોવી જોઈએ; અને આ કાગળનો ટુકડો છે તે એ મંડળની પ્રચારપત્રિકામાંથી તૂટી ગએલો હોવો જોઈએ. એ મંદિરમાં દર્શન કરવા જનાર માણસોને એવી પ્રચારપત્રિકા આપવામાં આવે છે અને તેમાંના ધણાખરા માણસો, બનવા જોગ છે કે મંદિરની પાસે જ એ પત્રિકા વાંચીને ફેંકી દેતા હશે. ’ તેણે ગજવામાંથી નોંધપોથી બહાર કાઢીને તેમાં સંભાળપૂર્વક આ કાગળનો ટુકડો રાખી, નોંધપોથીને પુનઃ ગજવામાં મૂકી દીધી. અને પછી અંજનકુમારને ઉદ્દેશીને કહ્યું : ‘ તમને કદાચ આ એક કલ્પના જ લાગતી હશે. પરંતુ આપણને પ્રમોધચંદ્ર પિંઢારકરના સંબંધમાં જે માહિતી મળી છે તે તમે જાણો છો. યમુનાબાઈ સાથે તેને મિત્રતા હતી. વળી લક્ષ્મીનંદન વસાણીને તે ઓળખે છે. તે એક મંડળનો સંચાલક છે અને મંત્ર, તંત્ર તથા હડયોગની ક્રિયાઓમાં કુશળ છે. બોલો, એ પ્રમાણે આપણને જણાવવામાં આવ્યું છે કે નહિ ? અને તેની સાથે આપણને મળી આવેલા કાગળના આ ટુકડાનો કોઈ મેળ ખાય છે કે નહિ ? ’

‘ શાબાશ ! આફરીન ! ’ અંજનકુમાર આવેશપૂર્વક બોલ્યો : ‘ તમારી કલ્પના કહો કે અનુમાન કહો—જે કહો એ, પણ તે સત્ય છે. વારૂ, ત્યારે હવે શું ? ’

જ્યોતિપ્રસાદે સહજ રિમત કરીને કહ્યું : ‘ હવે બીજું શું હોય ? આપણે આ વિશાલ ધર્મ મંડળના મંદિરની મુલાકાત લઈએ અને ત્યાં કદાચ પ્રમોધચંદ્ર પિંઢારકરનો મેળાપ થઈ શકે એવી આશા સેવીએ. ’

*

*

*

અમદાવાદમાં પાસદીથી વધુ વર્ષના બાહોશ અનુભવીની
ચશ્માની પેઠી

જુ ની

બાણીતી.

અમારે ત્યાંથી ચશ્મા લેનારને આંખો સાચાંટીરીક રીતે મફત તપાસી છેલ્લામાં છેલ્લો ઢગની દરેક જાતની મનપસંદ કમાનોમાં હિંચામાં હિંચા ફર્સ્ટ ક્વોલીટી લેન્સીસ જેવાં કે:-ઝાઇસ, સર વિલીયમ કુક્સ, ટોરીક, કમ્પાઉન્ડ સીન્ડ્રોન-ડર, આઇ ફોકલસ વિગેરે લેન્સીસ સાથે ચશ્મા ખાસ ઘટાડેલા બાવથી બનાવી આપવામાં આવે છે. તથા ઇન્સાનની નકલો આંખ બણી જ સફાઈથી બેસાડી આપવામાં આવે છે.

પેશોતન એમ. દસ્તુરની કંપની,

૩૦૯૨, ત્રણ દરવાજા પાસે, અમદાવાદ.

સમજી માણસો પોતાના લખાણને આકર્ષક બનાવવા માટે

ફેરી ઇન્ક કુાં.ની શાહીયો વાપરે છે

“ફેરી ઇન્ક” જામતી નથી, ફાઉન્ટેન પેન ખરાબ થતી નથી, અને છેલ્લા પોઇન્ટ સુધી સરળતાથી કામ આપે છે. આજે જ તમારા સ્ટેશનરને પુછો, અથવા અમારી બનાવટની દરેક શાહીયોના નમુના ત્રણ આના મોકલી મંગાવો.

દરેક ગામેમાં ઉઠાર શરતોથી એજન્સી આપવાની છે. આજે જ પત્રવહેવાર કરો.

સોલ ડીસ્ટ્રીબ્યુટર્સ-પરમાર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ

જસદણ (કાઠીયાવાડ)

‘શાહી’ એટલે શું? તેની સંપૂર્ણ સમજ આપતી પુસ્તિકા માત્ર સવા આનો મોકલી મંગાવો...

૨૭ :

વિશાલ ધર્મ મંડળ

ચાલો ત્યારે આપણે પણ વિશાળ ધર્મ મંડળના મંદિરની મુલાકાત લઈએ. આ કાંઈ શિખરબંધ મંદિર નથી, પરંતુ ચંદ્રનગરના દક્ષિણ ભાગ તરફ આવેલા દરવાજાની બહાર સંગ્રામ રોડ ઉપર સહજ આગળ વધતાં એક મોટું બંગલા રોકું મકાન આપણી દૃષ્ટિએ પડે છે. એ મકાનને ફરતું વિશાળ યોગાન છે અને એ યોગાનને માથા-ઢંકે ઉંચી દીવાલથી બાંધી લેવામાં આવ્યું છે. યોગાનની અંદર છુટાં-છવાયાં વૃક્ષો તથા જુદા જુદા ક્યારાઓમાં પુષ્પવૃક્ષો દૃષ્ટિએ પડે છે. રસ્તા ઉપર એક મોટું પ્રવેશદ્વાર છે. તેની ઉપર 'વિશાલ ધર્મ મંડળ' એવું મોટા સોનેરી અક્ષરે કોતરેલું છે.

આ મંડળનો સંસ્થાપક અને સંચાલક પ્રમોધચંદ્ર પિંઢારકર છે. ચાલો આપણે તેની મુલાકાત લઈએ. તે બંગલાની અંદરના ભાગમાં એક આલીમાંથી પસાર થતો જોવામાં આવે છે. તેના મસ્તક ઉપર તાલ પડેલી છે. તેનું ભરાવદાર વદન પ્રતિભાસંપન્ન દેખાય છે. તેણે ઝીણી કિનારનું સફેદ ઘોતીયું અને તેની ઉપર શ્વેત વણીય રેશમી પહેરણ પહેરેલાં છે. કપાળમાં રક્તચંદન વડે આડ કરેલી છે. એ તેણીની વચ્ચે સીંદુરની નાની ખિંદગી અને તેની ઉપર મધ્યમાં નાનકડું શ્યામરંગી ખિંદુ જોવામાં આવે છે. તેના દેખાવમાં ગાંભીર્ય છે, ચાલવામાં પણ તેટલું જ ગાંભીર્ય છે. તે ચાલતો ચાલતો એક છેડા પર આવ્યો અને ચાંદીના પતરાવાળું બારણું ઉઘાડીને એક વિશાળ ખંડમાં દાખલ થયો. આ વિશાલ ધર્મ મંડળના મંદિરનો મુખ્ય ખંડ હતો. આ ખંડમાં એક પણ બારી દેખાતી ન હતી. તથાપિ અંદરની ગરમ હવા બહાર કાઢીને બહારની ખુલ્લી અને ઠંડી હવાને અંદર દાખલ કરવા માટે ખાસ વિશિષ્ટ પ્રકારની રચના કરવામાં આવી હતી. ઓરડાના અંધકારને ભેદતા દીપકો જલી રહ્યા હતા. સામે બાસપીઠ જેવું ઉંચું સ્થાન હતું.

તેની મધ્યમાં વિશાખાદેવીની પ્રતિમા દૃષ્ટિગોચર થતી હતી. તે પ્રતિમાની એક બાજુએ નાની છતાં સુંદર અને સરસ મખમલ જડેલી ચાંદીની ખુરસી હતી. નીચે પણ હારખંધ ખુરસીઓ ગોઠવવામાં આવી હતી. દેવીની પ્રતિમા પાસે જે ઉંચી દીવીઓ ઉપર ધૃતથી ભરેલાં તાંબાનાં મોટાં અને પહોળાં કોડીયાં મૂક્યાં હતાં. તેમાં પ્રગટાવેલી જ્યોતનો ઝળહળાટ દેવીની ભવ્ય અને મંભીર મૂર્તિને ચમકાવી રહ્યો હતો. જે બાજુએ જે ધૂપદાનીઓ હતી. તેમાંથી ઉદતા ધૂમ્રની મીઠી અને માદક ગંધ મગજને તરતતર બનાવી દે તેવી હતી. આ વિશાળ ખંડનો દેખાવ અને તેનું વાતાવરણ જ એવું હતું કે તેની અંદર દાખલ થનાર કોઈ પણ માનવીના દિલમાં વિશાખાદેવી પ્રત્યેનો પૂજ્યભાવ પેદા થયા વગર રહે નહિ. આ જૂના જમાનાની વિશાખાદેવીનું અદ્યતન સાધન-સામગ્રીથી સજ્જેલું મંદિર હતું.

પ્રબોધચંદ્રે આખાય ઓરડાનું નિરીક્ષણ કરી લીધું. તેનું મન અત્યારે સુપ્રસન્ન બનેલું દેખાતું હતું. તેના વદન ઉપર સંતોષભર્યું સ્મિત પ્રસરી રહ્યું હતું.

તે આગળ ચાલીને આ ઓરડાની દીવાલમાં એક બાજુએ દ્વાર હતું ત્યાં ગયો. તે દ્વાર ઉઘાડીને એતરફ દીવાલથી મઠી લીધેલી ચાલીમાં દાખલ થયો. બહાર રાજમાર્ગ ઉપર તો સૂર્યનાં કિરણો વરસી રહ્યાં હતાં. પરંતુ એ કિરણોને આ સ્થાનમાં પ્રવેશવાનું એક મજબૂત છિદ્ર ન હતું. એટલે અહીં તો પ્રકાશને માટે વીજળીના દીવાનો જ ઉપયોગ કરવામાં આવતો હતો.

એ ચાલીમાં થઈને પ્રબોધચંદ્રે આગળ ચાલ્યો, એક ઓરડાનું બારણું ઉઘાડી તેની અંદર દાખલ થયો. આ તેની ઓપીસનો ખંડ હતો. આ ઓરડાની અંદર સુંદર અને રોનકદાર ફરનીયર વસાવવામાં આવ્યું હતું. ચક્રચક્રિત અને સુંવાળાં ટેબલ, મુલાયમ માદીઓ-વાળી ખુરસી તથા કોચ, અને બધું આજે જ બનાવવાની તદ્દત

નવાં ચોઠવેલાં હોય એવાં કપાટો, દીવાલ ઉપર દેવદેવીઓનાં ચિત્રા, વગેરેથી ઓરડાને સોભાવવામાં આવ્યો હતો. કારણ કે બહારથી સૂર્યનો પ્રકાશ આવી શકે એવી એક પણ ખારી અહીં ન હતી; છતાં અંદરની હવા સ્વચ્છ અને ઠંડી રહે એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. ઓરડામાં નિરવ શાંતિ હતી. માત્ર એક માણસ એક ટેબલની પાસે પડેલી ખુરસી પર બેસીને કાંઈક લખી રહ્યો હતો. તે પ્રમોધચંદ્રને અંદર લખાવ થયેલો જોઈને ઉભો થયો અને બેઠે હસ્ત જોડી વંદન કરતો બોલ્યો:

‘ નમસ્તે મુરજી ! ’

‘ નમસ્તે દયાનંદ ! બેસો. ’ પ્રમોધચંદ્રે હાથની ઇશ્વારત કરીને બેસવાનું સૂચન કર્યું. અને પછી પોતે પણ પોતાની ખુરસી પર બેઠક લેતાં કહ્યું : ‘ હું હમણાં જ મંદિરમાં જઈ આવ્યો. તમે જે નવીન ધૂપ બનાવ્યો છે, તે અગાઉ કરતાં ધણે જ સરસ, માદક અને મધુર છે. ’

‘ ત્યારે તો મારી મહેનત સફળ થઈ. આપે ઇચ્છા દર્શાવેલી તે પ્રકારનો ધૂપ જ મેં તૈયાર કર્યો છે. ’

હા, આવા જ ધૂપની જરૂર હતી. કારણ કે આપણે જે લોકોને આપણા મંડળના સભ્યો બનાવીએ છીએ તેઓ પ્રાર્થના સમયે મંદિરમાં આવે તે વખતે આ પ્રકારના ધૂપથી મંદિરનું બનેલું માદક વાતાવરણ તેમને જરૂર મુગ્ધ અને પ્રસન્ન બનાવી દેશે. ’

એટલા માટે જ મેં ધૂપની અંદર લાંબ વગેરે જેવા વિશિષ્ટ અંધારાના માદક પદાર્થો મેળવ્યા છે. ’ દયાનંદે જણાવ્યું.

‘ એ તમે સારું કર્યું. ’ પ્રમોધચંદ્રે કહ્યું : ‘ વાર, આજે કાંઈ પત્રો આવ્યા છે ? ’

દયાનંદે આજની ટપાલમાં આવેલા પત્રો ખુલ્લાં કરેલાં તે પ્રમોધચંદ્રના ટેબલ ઉપર મૂક્યાં. એક કવરમાંથી પ્રમોધચંદ્રે એક પત્ર કાઢ્યો. ચંદ્રનગરના એક ધનિકનો એ પત્ર હતો. તેની સાથે પાંચસો

રૂપીઆનો એક હતો અને એ રકમ તેણે વિશાલ ધર્મ મંડળને અર્પણ કરી હતી.

‘દયાનંદ ! જગતમાં આવા મુખર્ષિઓ પડ્યા છે, ત્યાંસુધી આપણને કશો વાંધો આવે તેમ નથી. દુનિયા ઝુકવાને માટે તૈયાર છે, માત્ર તેને ઝુકાવનાર જ જોઈએ. મને આશા છે કે થોડા સમયમાં જ આપણે આપણો હેતુ સાધી શકીશું.’

દયાનંદ પ્રમોધચંદ્રનો ખાસ વિશ્વાસુ માણસ હતો. તે તેનો મિત્ર હતો, તેમ જ રહસ્યમંત્રી પણ હતો. આ વિશાલ ધર્મ મંડળ એ જાને જણાવી યોજના હતી અને એ મંડળ દ્વારા ‘યેનકેન પ્રકારેણ’ ધનિકાને નીચેવી તેઓ શ્રીમંત બનવા ઇચ્છતા હતા.

દયાનંદે કહ્યું : ‘અત્યારસુધીમાં આપણે પાંચ લાખ રૂપીઆની રકમ એકઠી કરી શક્યા છીએ. બીજા પાંચ લાખ રૂપીઆ મળી જાય એટલે અહીંથી અન્ય સ્થળે રવાના થઈ જવું. ત્યાં વળી જુદા જ નામે જુદો જ વેશ લજવો.’

‘બરાબર છે. બીજા પાંચ લાખ મેળવવામાં હવે વધુ સમય લાગે તેમ નથી. લોકોની શ્રદ્ધા અધિકાધિક વધતી જાય છે. તેઓ મને દેવીપુત્ર માને છે; અને પેલા સદાખેર માનવીઓ મારી ઉપર અજબ શ્રદ્ધા ધરાવે છે. એટલે આપણો હેતુ સફળ થવામાં હવે વધુ સમય નહિ લાગે.’ એમ કહીને પ્રમોધચંદ્ર બીજી ટપાલ જોવા લાગ્યો.

કાંઈ પત્રમાં એક હતો. કાંઈ પત્રમાં નોટો હતી. આ રીતે રાજ એક અને નોટો દ્વારા વિશાલ ધર્મ મંડળને મોટી આવક થયા કરતી હતી. તે એ પત્રો જોતો હતો એ વખતે વીજળીની ઘંટડી રણકવા લાગી. જાને જણાવી દૃષ્ટિ દીવાલ ઉપર જે સ્થળે ઘંટડીઓ હતી, તે તરફ ગઈ. એક ઘંટડી નીચે ગુલાબી રંગનું ચકતું દેખાયું.

‘છપું દાર.’ પ્રમોધચંદ્ર બોલ્યો : ‘ત્યાં જઈને જુઓ. કાણુ છે?’

તેની આજ્ઞાને અનુસરી દયાનંદ ઓરડામાંથી બહાર નિકળી છપા દાર તરફ ગયો.

પ્રબોધચંદ્ર પત્રો વાંચવામાં મશગુલ બન્યો. જણાવવાની જરૂર નથી કે આ તમામ પત્રો આ મંડળના સભ્ય બનેલા વિશાખાદેવીના ધનિક અનુયાયીઓના હતા. એકાદ મીનિટ પછી ઓરડાનું પ્રવેશદ્વાર ઉઘડવાનો અવાજ આવ્યો. તેની દૃષ્ટિ પ્રવેશદ્વાર તરફ ગઈ. એ દૃષ્ટિમાં આશ્ચર્ય હતું, અને એ આશ્ચર્ય ગુસ્સામાં પરિણમ્યું.

‘કુંદનરાય ! તું અહીં શા માટે આવ્યો ? મેં તને નહોતું કહ્યું—’

કુંદનરાય ઓરડાની અંદર આવીને બોલ્યો : ‘આપને મળવાની ખાસ જરૂર હતી.’

‘પરંતુ મેં તને કહ્યું હતું કે હમણાં તારે આ સ્થળના સંપર્કમાં બિલકુલ આવવું નહિ. તેનું કારણ તું જાણે છે, છતાં—’

‘હા, પણ ગુરૂજી, મારી યોજના સફળ ન થઈ.’ સ્વર્ગસ્થ લક્ષ્મીનંદન વસાણીનો સેક્રેટરી બોલ્યો. ગુરૂજીનાં નેત્રોમાંથી પ્રગટેલી ક્રોધજ્વાળાએ જાણે તેના આખા શરીરમાં અગ્નિ પ્રગટાવ્યો. હોય, એવી રીતે તેનું શરીર ધમધમતું હતું : ‘મેં જ્યોતિપ્રસાદની ઓફીસમાં તેના ટેબલના ખાનામાં બોમ્બ જોડાવ્યો હતો. તેણે તેનું કામ બરાબર બજાવ્યું છે. એટલે કાંઈએ ટેબલનું ખાનું ઉઘાડેલું હોવું જોઈએ એ વાત તો ચોક્કસ છે. પરંતુ એ ખાનું ઉઘાડનાર જ્યોતિપ્રસાદ ન હતો.’

‘એ તે કવી રીતે બજાયું ?’

‘કારણ કે ત્યારપછી મેં મારી નજરે જ્યોતિપ્રસાદને જીવતો જાગતો જોયો હતો. લગભગ અડધા કલાક પહેલાં તે મંજુલાનો પતો મેળવવા મથી રહેલા અંબનકુમારની સાથે તેના મકાનમાંથી બહાર નિકળ્યો ત્યારે તે મારી દૃષ્ટિએ પડ્યો હતો.’

પ્રબોધચંદ્ર ખુરસી પરથી ઉભો થઈને બોલ્યો : ‘હરકત નહિ, કુંદનરાય ! એ માટે હવે તારે કાંઈ બીજો રસ્તો લેવો પડશે. એકવાર નહિ તો ફરી વાર, એક રસ્તે નહિ તો બીજો રસ્તે પણ તને સફળતા મળશે. પોલીસ મી. વસાણીના કિસ્સાની તપાસ કરી રહી છે. પરંતુ પોલીસ ખાતાની મને જરી પશુ પરવા નથી; જ્યારે આ

જ્યોતિપ્રસાદ ભયંકર માનવી છે. તેની શક્તિ, પ્રતિષ્ઠા અને પ્રતિભાનો આપણને ખ્યાલ છે. તે માણસ આ કિસ્સામાં આગળ વધે એ આપણે માટે જોખમભર્યું છે. એટલે તેનો તો અંત લાવવો જ જોઈએ. ’

‘ ગુરૂજી ! તેને વસાણીના કેસમાં બહુ રસ હોય એમ નથી લાગતું, પરંતુ અંજનકુમારની માગણીથી મંજુલાના અપહરણના કિસ્સામાં તે રસ લઈ રહ્યો છે. ’ કુંદનરાયે સ્પષ્ટિકરણ કર્યું.

પ્રમોદચંદ્ર બોલ્યો : ‘ એ બધું એકતું એક છે. આપણે તો કાંઈ પણ રીતે આપણું રહસ્ય જ્યોતિપ્રસાદના જાણવામાં ન આવે એમ કરવું જોઈએ. ’

‘ આપ સાચું કહો છો. ’ જાણે ટાઢ આવી હોય અને ધૂંજતો હોય એવા કમ્પતા સ્વરે કુંદનરાય બોલ્યો : ‘ પરંતુ એ છોકરીનું અપહરણ કરવામાં આપણે કાંઈ ભૂલ કરી હોય એમ તો આપને લાગતું નથી ને ? ’

પ્રમોદચંદ્રે મસ્તક ધુણાવ્યું : ‘ જે સંયોગો ઉપસ્થિત થવા પામ્યા હતા, તેમાં એ છોકરીનું અપહરણ કર્યા સિવાય વસાણીની હસ્તલિખિત નવલકથા આપણે મેળવી શક્યા ન હોત. વળી એ છોકરીએ તે હસ્તપ્રત વાંચેલી હોવાનો સંભવ છે. એ તો આપણે માટે વધારે ભયંકર ગણાય. અને તેથી અત્યારે તો તે જ્યાં છે ત્યાં જ સારી છે. ’

‘ તેને કયે સ્થળે રાખવામાં આવી છે ? ’

‘ તેને એવે સ્થળે રાખવામાં આવી છે કે એ સ્થળે તે અત્યારે સલામત છે. ’ પ્રમોદચંદ્રના હોઠ ઉપર વિષભરપૂર સ્મિત પ્રસરી રહ્યું : ‘ છેવટે તો આપણે તેનો પણ નિકાલ કરવો પડશે. એ માટે આપણે કાંઈ સલામત માર્ગ શોધીશું. તે દરમ્યાન અત્યારે તો જ્યોતિપ્રસાદ આપણે માટે મોટા ભય સમાન છે. એ ભયને કાંઈ પણ રીતે કચરી નાંખવો જોઈએ. ’

‘ ગુરૂજી ! આપની આજ્ઞા મને શિરસાવંઘ છે. ’ કુંદનરાય બોલ્યો : ‘ પરંતુ આપની સૂચના પ્રમાણે મેં મારું કાર્ય કર્યું છે. તે

કાર્ય નિષ્ફળ ગયું એમાં મારો દોષ નથી. હવે એ કાર્ય આપે કરીમ-ખાન, વઝીરમહમદ અથવા તો પછી દયાનંદને સોંપવું જોઈએ. ’

‘ નહિ, નહિ, કુંદનરાય ! એ કાર્ય તો તમારે જ કરવાનું છે. ’ પ્રબોધચંદ્ર મંજુલ સ્વરે બોલ્યો. જો કે તેના એ મંજુલ સ્વરની પાછળ પણ એક એવું તત્ત્વ હતું. કે જે કુંદનરાયને કંપાવી મૂકતું હતું : ‘ હું જે કહું છું તે રીતે જ તમારે કરવાનું છે. તેમાં તમારી સલાહ કે સૂચનાની જરૂર નથી. ’

કુંદનરાય તેની સામે ચમત્કારિક દષ્ટિથી જોઈ રહ્યો. છેવટે તે બોલ્યો : ‘ વાહ, ગુરૂ ! જેવી આપની આજ્ઞા. ’

‘ અત્યારે તું એક કામ કર. ’ પ્રબોધચંદ્રે તેને કહ્યું : ‘ અહીં બંદર રોડ ઉપર વસાણીનો બંગલો છે, ત્યાં તેનો નોકર હશે. તેની ઉપર ટેલીફોન કરીને નક્કી કરી લે કે જ્યોતિપ્રસાદ એ સ્થળે તારી તપાસને માટે આવ્યો તો નથી ને ? બનવાજોગ છે કે તે તેની ઓશીસના ટેબલના ખાનામાં બોમ્બ મૂક્યાની તેને શંકા આવી હોય; અને તે ઉપરથી તે તારો પિત્રો લેવાનો જો પ્રયત્ન કરે તો તેમાં કશું આશ્ચર્ય નથી. ’

ખૂણામાં એક ટેબલ ઉપર ટેલીફોનનું યંત્ર હતું, તેની તરફ તેણે હશાગત કરી. કુંદનરાય એ યંત્ર પાસે ગયો, તેણે ‘ દરિયામહાલ ’નો નંબર માગ્યો અને કાન પર રીસીવર ગાળીને તે ઉભો રહ્યો.

પ્રબોધચંદ્ર તેની સામે જોઈ રહ્યો હતો. કુંદનરાયે બોલવાને માટે મ્હોં પહોળું કર્યું, પરંતુ એકાએક તે સ્તબ્ધ બનીને યંત્રની સામે જોઈ રહ્યો.

સામેથી જવાબ આપનાર વસાણીનો નોકર ન હતો, પણ કાંઈક ઘેરો અને રૂબાબદાર અવાજ આવ્યો : ‘ તમે કાણ છો ? અને ક્યાંથી બોલો છો ? ’ અને એકાએક એ સેકન્ડ પછી દરિયામહાલમાં ટેલીફોન ઉપર બોલનારની પાછળથી કાંઈ બોલતું હોય એવો અવાજ તેને કર્ણજોત્યર થયો :

‘ તમારે ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ ટેલીફોન-કોલનો જવાબ આપે છે. ’

ધ્રુવતા હાથે કુંદનરાયે રીસીવરને યંત્ર ઉપર મૂકી દીધું અને પાછો ફરીને તે સભ્ય નેત્રો વડે પ્રબોધચંદ્રની સામે જોઈ રહ્યો.

એ જોઈને પ્રબોધચંદ્ર એકદમ ઉભો થઈ તેની પાસે આવ્યો, તેનો હાથ પકડીને બોલ્યો : ‘ શું છે ? તું કેમ આટલો બધો મનરાઈ બોલે છે ? ’

‘ પોલીસ આવી પહોંચી છે. ’ કુંદનરાય બોલ્યો : ‘ તેમણે ‘ દરિયા-મહાલ ’નો કબજો લીધો હોય એમ લાગે છે. તે લોકો શા માટે ત્યાં આવ્યા હશે ? અગાઉ એ લોકો ‘ દરિયામહાલ ’માં આવ્યા હતા. ત્યાં કરવી ઘટતી બધી તપાસ એમણે કરી હતી. એ તપાસ કરીને તેઓ ચાલ્યા ગયા હતા. ત્યારે ફરીથી તેઓ શા માટે આવ્યા હશે ? ’

‘ તારી તપાસને માટે. ’

‘ મારી તપાસ ! પણ તેનું કારણ ? ’

‘ તેમના જાણવામાં કોઈક રહસ્ય આવ્યું હશે. ’ પ્રબોધચંદ્રે કહ્યું : ‘ મને તો આ બધું કારસ્તાન ડિટેક્ટીવ જ્યોતિપ્રસાદનું જ લાગે છે. ચોક્કસ તેણે તારો પીછો લીધો છે અને હું માનું છું કે તને ગિરફતાર કરવાનું વોરંટ પણ તેણે મેળવેલું હોવું જોઈએ. ’

તેણે દયાનંદની સામે જોયું. દયાનંદ જાણે કશું પણ જાણતો ન હોય તે રીતે ખુરસી પર બેસીને તેનું કાર્ય કરી રહ્યો હતો. આ બે જણા વચ્ચેનો સંવાદ તેણે સાંભળ્યો હતો, કોઈ ગંભીર પરિસ્થિતિ હોવાનું તે સમજતો હતો, પરંતુ વચ્ચે પ્રશ્ન કરવાનું તેને મુનાસીબ લાગ્યું ન હતું.

‘ દયાનંદ ! ’ પ્રબોધચંદ્રે ઉચ્ચાણું.

‘ આજ્ઞા, ગુરુજી ! ’

‘ મોટર તૈયાર છે ને ? ’ પ્રબોધચંદ્રે પ્રશ્ન કર્યો. એ વખતે પણ તેની દૃષ્ટિ ધ્રુજી રહેલા કુંદનરાય તરફ જ હતી.

દયાનંદે મસ્તક હલાવીને હા કહી.

‘ કુંદનરાય ! ગભરા નહિ. સ્વસ્થ બની જા. ’ પ્રબોધચંદ્ર બોલ્યો :
‘ આપણી કલ્પના સાચી હોય या ખોટી પણ હોય. પોલીસ તારો
પિછો લેવાને માટે એ મકાનમાં આવી હોય અથવા ખીજા કોઈ
કારણને માટે પણ ત્યાં આવી હોય. પરંતુ તેમાં તને કોઈ પણ
પ્રકારની હરકત ન પહોંચે એવી મારી ઇચ્છા છે. એટલે થોડા
સમયને માટે તારે કોઈ એકાંત સ્થળમાં છુપાઈ રહેવું જોઈએ.
દયાનંદ તને એવા એક સ્થળે લઈ જશે. ત્યાં તું સંપૂર્ણ સલામત
રહી શકીશ અને કોઈ તારો પત્તો મેળવી નહિ શકે. ’

‘ પણ—’ કુંદનરાય અચકાતો અચકાતો બોલવા લાગ્યો.

તેને બોલતો અટકાવીને પ્રબોધચંદ્રે કહ્યું : ‘ હું તને કહું છું એ
પ્રમાણે તું કર, એટલે તું નિશ્ચિંત બની જઈશ. તું અત્યારે જ
અહીંથી દયાનંદ સાથે વિદાય થઈ જા. ’

‘ કયે સ્થળે ? ’

‘ અહીંથી માંડલો દૂર ગ્રામ્ય પ્રદેશમાં એક સંપૂર્ણ સલામત
સ્થળ છે. ત્યાં પોલીસ અથવા તો જ્યોતિપ્રસાદ કોઈ પણ તને પક-
ડવાને આવી શકશે નહિ. ’

દયાનંદને આજ્ઞા થતાં તે આ ખંડની બહાર ગયો હતો. તે પુનઃ
પાછો આવીને બોલ્યો : ‘ મોટર તૈયાર છે, ગુરુજી ! ’

‘ પણ ગુરુજી—’ કુંદનરાયે બોલવાનો યત્ન કર્યો. તેનાં નેત્રો ભય
અને શંકાથી ભરપૂર હતાં.

પ્રબોધચંદ્રે તેને આમળ બોલવા ન દીધો અને કહ્યું : ‘ તારે
અત્યારે જ દયાનંદની સાથે જવાનું છે. વસાણીના મૃત્યુને અંગે કે
ખીજા કોઈ કારણે તું ગિરફતાર થાય, એવી મારી ઇચ્છા નથી.
અત્યારે જ તું ચંદ્રનગર છોડીને ચાલ્યો જા, અને જ્યાંસુધી તને
મારી તરફથી કશો પણ સંદેશો ન મળે ત્યાંસુધી દયાનંદ તને જે
સ્થળે લઈ જાય, તે સ્થળે તું છુપાઈ રહેજે. સમજ્યો ને ! ’

દયાનંદ તથા કુંદનરાય આ ખંડ છોડીને ચાલ્યા ગયા. પ્રબોધ-ચંદ્ર તેમની પાછળ જોઈ રહ્યો. બારણું બંધ થયું, છતાં પણ તેની દૃષ્ટિ એ બંધ દાર તરફ હતી.

તે અશાન્ત ચિત્તપૂર્વક મનોગત બોલ્યો : ‘ જો પોલીસે કુંદનરાયનો પીછો લીધો હોય તો તેમને કાંઈ ચોક્કસ ખાતમી મળેલી હોવી જોઈએ, અને તેની પાછળ રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદનું જ કારસ્તાન હોવું જોઈએ. ’ તેણે ખુરસી પર બેસી સીગારેટ સળગાવીને ધૂમ્રપાન કરવા માંડ્યું. ઉંચે છત તરફ જતા ધૂમ્રગોટ સામે જોતો તે વિચાર-પૂર્ણ બની ગયો. થોડી વારે તેણે ઉદ્ગાર કાઢ્યો : ‘ નહિ, આ કાંઈ ઠીક થવું નથી. સ્થિતિ ગંભીર લાગે છે. ’

તેણે સીગારેટને ટેબલ ઉપર પડેલી રકાબીમાં ફેંકી દીધી, એક દીર્ઘ શ્વાસ લીધો. તેણે માન્યું હતું તે કરતાં પણ બય નજીક હોય એમ લાગતું હતું.

તે જાણે પોતાની સાથે મનોગત વાત કરતો હોય તેમ સહેજ ઉચ્ચ સ્વરે બોલ્યો : ‘ પરંતુ જ્યાંસુધી તેઓ કુંદનરાયને પકડીને તેને કશા સવાલો કરી ન શકે, ત્યાંસુધી—’

અને તેના મુખમાંથી એક ઘેરું અદૃહાસ્ય સરી પડ્યું. તેણે ટેબલના ખાનામાંથી એક નાના કદનો ગંજપો કાઢ્યો. તે એ ગંજપાને ચીપવા લાગ્યો. તત્કાળ તેની અશાંતિ અને અસ્વસ્થતા દૂર થઈ ગઈ.

ગંજપાની એકાંતિક રમતનો તે બારે શોખીન હતો. એ રમત તેની મમે તેવી અશાંતિ, અસ્વસ્થતા અને ચિંતાને દૂર કરી દેતી હતી. ટેબલ ઉપર પડેલા પત્રોને બાજુએ મૂકી, તેની ઉપર તેણે ગંજપાની બાજુ ગોઠવી અને તે એ રમત રમવા લાગ્યો. તેને વિશ્વાસ હતો કે દયાનંદ કુંદનરાયને એવે સ્થળે પહોંચાડી આવશે કે જ્યાંથી પોલીસ તેને કદી પણ ગિરફતાર કરી શકશે નહિ.

*

*

*

સરવીસ

મીસેલેનીયસ

બરણી

બાટલા

કપસોસર

ટી સે ટ

વા ટ કા

સ્કુલસ્લેટ

સ્લેટપેન

રમકડાં

બેટરીબ્લર્સ

ફાયર ગુડઝ

ફાયર બ્રીકસ

ફાયરકલે

સેનીટરી વેર

વૉશબેસીન

કલેસેટ (પોખરાં)

બળરૂનાં પગા

સફેદ ટાઇલ્સ

પાઇપ ફીટીંગ

વિગેરે.

મીલો, જીનો, કારખાનાં, રેલ્વે,
સેનેટરી, વેપારીઓ વિગેરે માટે.

ગ્લાસવેર

ગ્લોબ્જ

ચીમનીઓ

કાચ બરણી

બોટલ્સ

(શીશીઓ)

વિગેરે.

ઇલેક્ટ્રીકલ

પોર્સેલેન પાઇપ

ઇન્સુલેટર્સ

કલ્લીટસ

કનેક્ટર્સ

એરીઇલ ફાયુઝ

વિગેરે.

મીલ અને ઇન્ડસ્ટ્રીઝ આર્ટીકલ્સ

પીકર્સ, બ્રૂસર્સ, લેધર લેસ વિગેરે લેધર
ગુડઝ. સ્ટીલ ટેમ્પલ રોલર, વેફ્ટ ફેક્ટ,
હોલ્ડર્સ, ગ્રેઇટસ વિગેરે. પોર્સેલેન,
ગ્રેડગાઇડ. કપ્સ, બાથબ્રીકસ, વિગેરે.
બોર્બોન, રીંગરીબેથ, રોવીંગ સ્ક્રુઅર્સ
વિગેરે. મોલ્ડીંગસેન્ડ, બ્લાઇટીંગ, ચાઇના-
કલે, પ્લાસ્ટર પેરીસ વિગેરે.

ઇન્કવાયરી સાથે માલનો જોઇતો જથ્થો સાદજ,
કયા સ્ટેશન માટે, વિગેરે વીગત લખવી.

એફ. એમ. શાહ એન્ડ કંપની.

થાનગઢ [કાઠિયાવાડ]

સ્ટોર્સ:- અંબાર, ભાવનગર, માંડવી, મુંદ્રા અને રાજકોટ.

‘આપણે ક્યાં જવાનું છે?’ કુંદનરાયે પોતાની બાજુમાં મોટર હાંકતા બેઠેલા દયાનંદને પ્રશ્ન કર્યો.

દયાનંદે કશો જવાબ આપ્યો નહિ. મોટર અત્યારે ચંદ્રનગરનાં પરાંઓને વટાવીને આગળ ને આગળ વધતી જતી હતી. બહાર વરસાદ પડતો હતો. તેની વાછંટ કાચના બારણાને લાગતી હતી.

‘આપણે ક્યાં જવાનું છે?’ પુનઃ કુંદનરાયે ઉચ્ચાધ્વનિ.

‘તે તમે થોડા સમયમાં જ જાણી શકશો.’ કુંડા જવાબ મળ્યો.

અને કુંદનરાય મૌન બની ગયો. મોટર ચાલી જતી હતી. તે સામેના કાચમાંથી રસ્તા ઉપર ભેદ રહ્યો હતો. કોઇ કોઇ વાર એકાદી મોટર કે એકાદું ગાડું દૃષ્ટિએ પડતાં હતાં.

‘દયાનંદ ! આપણે ડિટેક્ટીવ જ્યોતિપ્રસાદથી ખાસ બીવાનું છે.’ થોડી વારે તે પુનઃ બોલ્યો : ‘કોઇ પણ રીતે તેનો નિકાલ લાવી દેવો ભેદ્ય. નહિ તો—’

‘ગુરુજી તેનો નિકાલ લાવી દેશે.’ દયાનંદ બેદરકાર સ્વરે બોલ્યો : ‘તેમની ઉપર શ્રદ્ધા રાખો.’

‘પણ મારું શું થશે ?’ કુંદનરાયે પૂછ્યું : ‘વસાણીના ખૂનમાં હું સંડોવાયો છું, એવી શંકા જે જ્યોતિપ્રસાદને આવી હશે તો—’

‘જે એવી શંકા તેને આવી હોય તો વિશ્વાલ ધર્મ મંડળના મંદિરથી તમે જેટલા દૂર રહો તેટલું આપણે મારે ઇચ્છનીય અને આવશ્યક છે.’ દયાનંદે સમજાવ્યું : ‘અને એટલા મારે જ ગુરુજીએ મને તમારી સાથે મોકલ્યો છે.’

તેમની વચ્ચે એ પ્રકારની વાતો ચાલતી હતી, અને મોટર પણ આ એકાંતિક માર્ગ ઉપર આગળ ને આગળ વધતી હતી.

છેવટે દયાનંદે મોટરને એક ગલીમાં લીધી. આ ગલી ગીચ વૃક્ષ ઘટાથી ઢંકાયેલી હતી. તેની આસપાસ પણ પુષ્કળ ઝાડી હતી. છેવટે તે બોલ્યો : ‘કુંદનરાય ! આપણે નિર્દિષ્ટ સ્થળે આવી પહોંચ્યા છીએ.’

એ ગલીની ડાબી બાજુએ એક બે માળનું નાનું મકાન દષ્ટિગોચર થતું હતું.

કુંદનરાય તે મકાનની સામે જોઈ રહ્યો. તેની નજીકમાં આવીને મોટર ઉભી રહી. આ એક જૂનું મકાન હતું. એક બારીનો કાચ તૂટેલો હતો. નીચેનું બારણું પણ અધખોલા જેવું હતું. મકાનની આસપાસ પુષ્કળ ઘાસ ઉગ્યું હતું. ઉંચાં વૃક્ષો હતાં. તેના દેખાવ ઉપરથી કેટલાય સમયથી આ મકાનની સંભાળ લેવામાં આવી ન હોય એમ લાગતું હતું. કુંદનરાય દયાનંદની સામે જોઈને બોલ્યો : ‘તમારી ભૂલ થાય છે. આવા મકાનમાં હું કેવી રીતે રહી શકીશ ? ગુરૂજીએ આ સ્થળે મને રાખવાની ગોઠવણ કરી હોય એમ હું નથી માનતો. કાં તો તમે બરાબર સમજ્યા—’

પરંતુ તે આમળ બોલી શક્યો નહિ. કમ કે તે જ વખતે દયાનંદના હસ્તમાં એક નાની પિસ્તોલ ચમકવા લાગી. તેની અંદરથી ગોળા છોડતાં મોટા અવાજ થવા ન પામે તે માટે તેની ઉપર સાયલેન્સર ચડાવવામાં આવ્યું હતું : ‘તમે જ બરાબર નથી સમજ્યા. મહાશય કુંદનરાય ! ગુરૂજીએ આ જ સ્થળ તમારે માટે મુકરર કરેલું છે.’

કુંદનરાય ભયપૂર્ણ દષ્ટિથી પિસ્તોલની સામે જોઈ રહ્યો. દયાનંદે બારણું ઉઘાડીને કહ્યું : ‘નીચે ઉતરો.’

ગભરાએલો કુંદનરાય નીચે ઉતર્યો. તેને આગળ કરી, તેની બાજુમાં પિસ્તોલની નળી રાખીને દયાનંદે કહ્યું : ‘હવે આગળ ચાલો.’

કુંદનરાય મકાન તરફ આગળ ચાલવા લાગ્યો. તે આસપાસ દષ્ટિ કરતો હતો. ચોતરફ ગીચ ઝાડીની વચ્ચે આ મકાન આવેલું હતું. અહીં કાંઈ પણ માણસ દેખાતો ન હતો. કુંદનરાયનો ચહેરો શીકો પડી ગયો હતો. તેનાં નેત્રો નિસ્તેજ બની ગયાં હતાં. કારણ કે હવે ગુરૂજીનો હેતુ તેના સમજવામાં આવી ગયો હતો. તે બોલ્યો : ‘નહિ નહિ, મહાશય દયાનંદ ! હું નથી માનતો કે તમે માફ—’

‘મૃગા રહો !’ દયાનંદ તેને દબાવતા સ્વરે બોલ્યો.

અને પિસ્તોલની નળીનો તેના પડખાને સ્પર્શ થયો. તે આગળ વધ્યો. જાણે કોઈ માણસ સ્વપ્નમાં ચાલતો હોય, એવી રીતે અત્યારે તે ચાલતો હતો.

તે સમજી ગયો હતો કે પ્રબોધચંદ્ર તેનો અંત લાવી દેવા માગતો હતો. તેને કોઈ સલામત દૂપા સ્થળે રાખવાનું કહેલું એ તો એક જુઠાણું હતું. પોતે પોલીસના હાથમાં સપડાય તો કદાચ સાચી હકીકત પોલીસને કહી દે. એવી પ્રબોધચંદ્રને ભીતિ હતી, અને તેથી તેણે પોતાનું ખૂન કરવાની દયાનંદને સૂચના કરી હતી : ‘ મહાશય દયાનંદ ! ’ તેના હાંત પણ અત્યારે ધ્રુજતા હતા : ‘ શું તમે આવી રીતે મારું ખૂન કરશો ? ના ના, હું નથી માની શકતો કે તમે—’

‘ બસ કરો, કશું પણ બોલ્યા વગર આગળ ચાલો. ’

તેઓ આ મકાનના દાર પાસે આવી પહોંચ્યા, અને ભયત્રસ્ત હરણુ શિકારીના કબજામાંથી છટકે એવી રીતે કુંદનરાય કૂદ્યો, પત્થરનાં પગથિયાં પર ચડીને અધબોલા દારમાંથી મકાનની અંદર ધુસ્યો. દયાનંદના મુખમાંથી નીકળેલો આશ્ચર્યોદ્ગાર તેના સાંભળવામાં આવ્યો. તેનાં પગલાંના અવાજ ઉપરથી તે સમજ્યો કે દયાનંદ તેની પાછળ આવે છે. નજીકમાં જ એક દાદર હતો. તેની ઉપર ચડીને તે ઉપલા માળે ગયો.

તે જ વખતે દયાનંદની સાયલેન્સર ચડાવેલી પિસ્તોલનો અવાજ તેના સાંભળવામાં આવ્યો. સોડાની બાટલી ફેડતાં જેવો અવાજ થાય છે એટલો જ અવાજ હતો. પિસ્તોલમાંથી છૂટેલી ગોળા તેના કાંડાને છરફીને દાદરની સામે ઉપલા માળની દીવાલમાં પેસી ગઈ. જયભીત બનેલો કુંદનરાય એકદમ ઉપર ચડી અંદરના ઓરડામાં પેસી ગયો.

તે જ વખતે દયાનંદે પિસ્તોલનો બીજો બાર કર્યો, અને તે પણ બખ્ખે પગથિયાં કૂદીને ઉપલા માળે આવ્યો. પરંતુ એ પહેલાં તો કુંદનરાયે ઓરડાની અંદર પેસીને તેની અંદરની સાંકળ વાસી દીધી હતી.

એ ઓરડામાં કાચનાં બારણાંવાળી એક બારી હતી. તેની નજીકમાં જ ઉંચું વૃક્ષ હોવાથી તેમાં માત્ર આછો પ્રકાશ આવી શકતો હતો. દયાનંદ ઉપર ચડીને ઓરડાના બંધ દ્વાર પાસે આવીને બોલ્યો : ‘કુંદનરાય ! બારણું ઉઘાડો, અને ગુરૂજીની આજ્ઞાનો અમલ મને કરવા દો.’ એમ બોલતાં તેણે બારણાને જોરથી ધક્કો માર્યો.

‘નહિ !’ કુંદનરાયે ખુમ પાડી : ‘નહિ, તમે મારું ખૂન નહિ કરી શકો.’

તે ઓરડાની અંદર બારણાથી દૂર અન્ય સ્થળે ખસતો હોય એવો અવાજ દયાનંદના સાંભળવામાં આવ્યો. દયાનંદે સહેજ પાછળ હટીને બારણા ઉપર એ ગોળીબાર કર્યા. એ વખતે અંદરની બારીનો કાચ તૂટવાનો અવાજ સંભળાયો. કાં તો કુંદનરાયે એ કાચ તોડ્યો હોય, અથવા તો પોતાની પિસ્તોલમાંથી છૂટેલી ગોળીએ એ કાચ કચું હોય, એમ દયાનંદને લાગ્યું. અને બીજી જ ક્ષણે કુંદનરાયનો ભયપૂર્ણ ઘેરો અવાજ સંભળાયો :

‘દોડો, દોડો ! કાઢ અચાવો ! મદદ કરો !’ તે બારીમાંથી બહાર ડોકાઈને ખૂમો પાડતો હતો. પરંતુ તેની ખૂમો આસપાસની વૃક્ષવટામાં ભળી જતી હતી.

દયાનંદે બીજી વાર પોતાના પડખા વડે બારણાને ધક્કો માર્યો. એક એ અને ત્રણ ધક્કા લાગતાં બારણું તૂટી ગયું અને તે અંદર દાખલ થયો.

આ ઓરડામાં માત્ર આછો પ્રકાશ આવતો હતો. સર્વત્ર નિઃસ્તબ્ધતા હતી. બહાર વરસાદ પડતો હતો, તેનો તમતમાટ માત્ર સંભળાતો હતો. પરંતુ એ નિરવતાનો ભંગ કરતો તૂટેલા બારણાનો અવાજ થયો અને તે પછી બીજી જ ક્ષણે એક ગોળીબાર સંભળાયો !

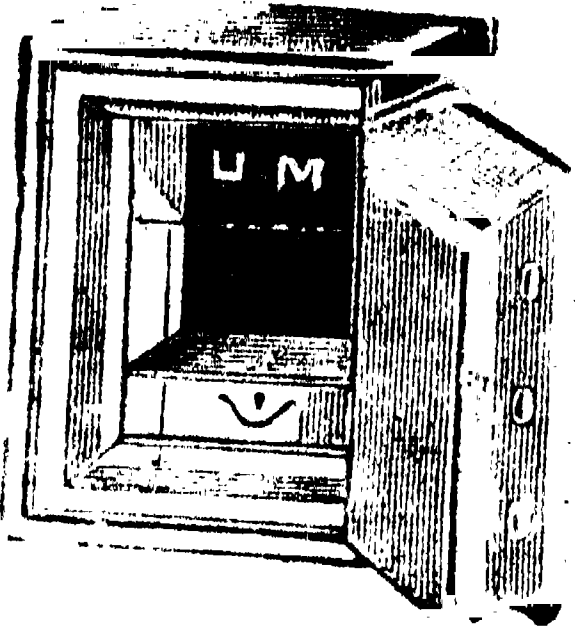
*

*

*

ચોર અને આગથી બચવા

અમારી ખાસ બનાવટની

ફાયર પ્રુફ

તિબેરીયો

— ખરીદો. —

✱✱ માઇલ્ડ સ્ટીલની કેબીનેટ, કેશબોક્સ તથા તાળાં, કળો, વગેરે,

✱✱ હોસ્પીટાલ તથા ડાકતરી-સરજીકલ ફર્નીચર,

✱✱ તથા અમારા કારખાનામાં ખાસ, અમારી રૂબરૂ દેખરેખ નીચે દરેક જાતનું લોખંડી કામ જેવું કે જાળી, ઝાંપા, ટાંકીઓ, મેસા પાણીની ગાડીઓ, તથા દરેક જાતનું ઇમારતી કામ કરવામાં આવે છે.

✱✱ એક વખત પંચારી ખાત્રી કરશો.

જુના અને જાણીતા અનુભવી

મીસ્ત્રી ઉમેદરામ મગનલાલ

પાનકેર નાકા. અમદાવાદ.

૨૯ :

મંદિરમાં પ્રવેશ

‘આ જ એ સ્થળ. રાવસાહેબ!’ અંબનકુમારની મોટર એક કમ્પાઉન્ડના પ્રવેશદ્વાર પાસે આવીને ઢબી રહી. તે પ્રવેશદ્વારની ઉપર કાતરેલા મોટા અક્ષરો સામે અરુણ જોષી રહ્યો:

વિશાલ ધર્મ મંડળ

જ્યોતિપ્રસાદ મોટરમાંથી નીચે ઉતરી આ બંધ બારણા તરફ તથા કમ્પાઉન્ડની ઉંચી દીવાલ તરફ જોષી રહ્યો. બારણા ઉપર પ્રસ્તુત શબ્દો બાળબોધ અક્ષરમાં લખેલા હતા.

તેણે કહ્યું: ‘બરાબર છે. આ જ વિશાલ ધર્મ મંડળનું મંદિર. અરુણ! ચાલો, આપણે એ મંદિરમાં પ્રવેશ કરીએ. અને અંબનકુમાર! હવે આપણે અહીંથી છૂટાં પડીશું. કારણ કે તમે અમારી સાથે આવો તો ઓળખાઈ જવાનો ભય રહે છે.’

‘મને કાણ ઓળખવાનું હતું?’

‘એક તો કુંદનરાય. એ કદાચ અહીં હોવાનો સંભવ છે. તે તમને જુએ તો જરૂર ઓળખી લે.’

‘એ અહીં હશે એમ તમે શા ઉપરથી માનો છો?’

‘જે એ તેના શેઠ લક્ષ્મીનંદન વસાણીના ‘દરિયામહાલ’માં ગયો હોત અને ત્યાં રહ્યો હોત તો પોલીસના હાથમાં જરૂર સપડાઈ ગયો હોત. પરંતુ તે બંદર રોડ ઉપર ‘દરિયામહાલ’માં જવાને બદલે અહીં આવીને છુપાઈ રહ્યો હોય એવું માફ માનવું છે.’

અરુણ બોલ્યો: ‘મને પણ એ સંભવિત લાગે છે. આપણે ‘દરિયામહાલ’માં હતા, તે વખતે કાંઈએ ટેલીફોન કર્યો હતો. એ કાલ કરનાર કુંદનરાય જ હોવો જોઈએ. કારણ કે તેણે ‘દરિયામહાલ’ના નોકરને બદલે કાંઈ અજ્ઞાત માણસનો અવાજ સાંભળવાથી એકદમ કનેક્શન તોડી નાંખ્યું હતું. હું એ વખતે

‘દરિયામહાલમાં’ હતો અને ટેલીફોન ઉપર જવાબ આપતાં ઇન્સ્પેક્ટરને અટકાવવાનો મેં યત્ન કર્યો હતો, પરંતુ તેમણે મારું માન્યું નહિ.’

‘વાર, ત્યારે હું અહીં ગાકાઉં છું.’ સહેજ અસંતુષ્ટ સ્વરે અંબન-કુમારે જ્યોતિપ્રસાદની સૂચનાનો સ્વીકાર કર્યો.

‘તમે મોટરને આગળ લઇ જાઓ અને પેલા ખૂણા તરફ વળીને એક જાણુએ રાખો.’ જ્યોતિપ્રસાદે સૂચવ્યું : ‘તમારે એક માત્ર કુંદનરાયથી જ સાવચેત રહેવાનું છે એમ નથી. મીસ મંબુલાના ખંડમાં મુરખાધારી અદમાશ દાખલ થયો હતો. તેની સાથે તમારી કપાકપી થયેલી હોઇ, તેણે પણ તમને જોયા હશે. મને લાગે છે કે કુંદનરાય તથા એ મુરખાધારી આ પ્રબોધચંદ્ર પિંઢારકરના સામ-સીતો હોય તો નવાઇ નહિ.’

‘બહુ સારું’ અંબનકુમારે મોટરને ચાલુ કરી. તે ડેડ ઉપર બધા ખૂણા તરફ વળીને અદક્ષ બની ગઇ. જ્યોતિપ્રસાદ તથા અરજી બંને જણા મંદિરના કમ્પાઉન્ડના પ્રવેશદ્વાર પાસે આવ્યા. પ્રવેશદ્વાર બંધ હતું. તેની જાણુમાં એક નાનું વીજળીનું બટન હતું. તેની ઉપર ઝીણા અક્ષરો કોતરેલા હતા : ‘અંદર દાખલ થવું હોય તો આ બટન દબાવો.’ જ્યોતિપ્રસાદે એ બટન દબાવ્યું.

વાચકના દિલમાં એમ થશે કે કુંદનરાય અંબનકુમારને ઓળખી લે તો તે જ્યોતિપ્રસાદ તથા અરજીને પણ કેમ પિછાણી ન શકે? પરંતુ એ માટે તે બેઉ જણાએ પૂર્વતૈયારી કરી રાખી હતી. તેમણે પોષાકમાં થોડા પરિવર્તન કર્યું હતું. આંખો ઉપર સહેજ આસમાની ઝંમવાળા ચશ્મા ચઢાવ્યા હતા. તેમના બેઠિના ચહેરા પણ અત્યારે ફરી ગંભીર લાગતા હતા. મજવાની અંદર પાકીટમાં પરિચયપત્રો રાખ્યા હતા. એક પત્ર ઉપર ‘બગીરદાર બીપીનચંદ્ર બોઝ-મુર્શીદા-

બાદ ' એવી રીતે જાપેલું હતું. અર્થાત જ્યોતિપ્રસાદ પોતાને મુશીદાબાદના ધનાઢ્ય બંગાળી જમીનદાર બીપીનચંદ્ર બોઝ તરીકે ઓળખાવવા માગતો હતો, અને અરૂણ તેનો બંગાળી સેક્રેટરી બની ગયો હતો. તેમનો બેઠનો વેશપટ્ટો આબાદ હતો. તેમના પરિચિતે પણ તેમને આ વેશમાં જ્યોતિપ્રસાદ અને અરૂણ તરીકે ઓળખી શકે તેમ ન હતા.

જ્યોતિપ્રસાદે બટન દબાવ્યું. એકાદ મીનીટ બાદ પ્રવેશદ્વારની હિપરના ભાગમાં એક પુટ સમચોરસ દ્વાર ખુલ્લું થયું. તેમાંથી એક આશ્ચર્યના ચહેરાની આંખોનો ભાગ દૃષ્ટિગોચર થયો.

‘કાણુ છો તમે?’ અવાજ આવ્યો. પરંતુ એ અવાજમાં વિનમ્રહીનતા હતી.

‘આ જ ‘વિશાલ ધર્મ’ મંડળ ’નું મંદિર છે ને?’ જ્યોતિપ્રસાદે જાણે એક બંગાળી હિંદી ભાષામાં બોલતો હોય, એવી રીતે પહોળા હિન્દુસ્થાન સાથે પ્રશ્ન કર્યો. અહીં તો તેમની વચ્ચેના પ્રશ્નોત્તર લેખક અને વાચક બેઠની સગવડની ખાતર ગુજરાતી ભાષામાં જ ઉતારવામાં આવે છે.

‘સહુ જનો માતાજીનાં દર્શનનો લાભ લઈ શકે તે માટે અમુક ચોક્કસ સમયે જ આ મંદિર ખુલ્લું રાખવામાં આવે છે.’ બારણાની અંદરના ભાગમાં ઉભેલા માનવીએ જવાબ આપ્યો.

તે માણસ પોતે બોલેલું નાનકડું દ્વાર બંધ કરવા જતો હતો. તેને અટકાવીને જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું: ‘ઉભા રહો. હું તો અત્યારે મહાશય પ્રમોધચંદ્ર પિંદારકરને મળવાને માટે આવ્યો છું. માઈ નામ બીપી-નચંદ્ર બોઝ છે. તમે માઈ નામ તો કદાચ સાંભળ્યું હશે. માઈ વતન મુશીદાબાદમાં છે.’

‘હા, આ મહાશય મુશીદાબાદના શ્રીમંત અને ધનાઢ્ય જમીનદાર છે.’ અરૂણ પણ જ્યોતિપ્રસાદનું અનુકરણ કરતો બોલ્યો.

અંદરના ભાગમાંથી દેખાતી આંખો આ બેઠ જણાવું નિરીક્ષણ કરી રહી હતી. જ્યોતિપ્રસાદે કલ્પના કરી હતી કે શ્રીમંત અને ધનાઢ્ય જમીનદારને માટે આ મંદિરમાં પ્રવેશ કરવાનું લેશ પણ મુશ્કેલ નથી. તેની એ કલ્પના સાચી હતી. પ્રવેશદ્વાર તુરત જ ખુલ્લું થયું.

અંદર ઉભેલો માનવી હવે પૂરેપૂરો વિનયશીલ બની ગયો અને બોલ્યો : ‘ નમસ્તે મહાશય ! અંદર પધારો. હું મંદિરમાં જઈને તપાસ કરી જોઉં. શુદ્ધેવ પ્રબોધચંદ્ર અથવા તો તેમના મંત્રીની તમને મુલાકાત થઈ શકશે. ’

‘ નહિ, હું તો મહાશય પ્રબોધચંદ્રને જ મળવા માગુ છું. ’ પ્રથમની માફક જ જ્યોતિપ્રસાદ હિંદી ભાષામાં બોલ્યો : ‘ તમે એમને કહેજો કે તેઓ જે દૈવી શક્તિ ધરાવે છે, તેમાં મને રસ છે. હું પણ પ્રાણવિનીમય અને યોગનો અભ્યાસ કરી રહ્યો છું. એટલે તમારા ‘ વિશાલ ધર્મ મંડળ ’ના સંબંધમાં મેં જે સાંભળ્યું છે તે જો સાચું હોય તો હું તમારા મંડળનો સભ્ય બનીને એ વિષયનો મારો અભ્યાસ આગળ વધારવા માગુ છું. હું આશા રાખું છું કે સભ્યોની સંખ્યા વધારવામાં મહાશય પ્રબોધચંદ્રને કશો વાંધો નહિ જ હોય. ’

‘ નહિ નહિ, એમાં વાંધો શાનો ? સાચા જીતાસુ અને ધર્મભાવનાવાળા સજ્જનને અમારા મંડળના સભ્ય તરીકે જરૂર સ્વીકારવામાં આવે છે. ’ પહેરેગીરે કહ્યું : ‘ તમે મારી સાથે ચાલો. ’

તેઓ અંદર દાખલ થયા. પ્રવેશદ્વાર પુનઃ બંધ કરવામાં આવ્યું.

થોડુંક આગળ ચાલી, મંદિરના વરંડા ઉપર આવી, એક હોલમાં તેઓ દાખલ થયા. અહીં જમીન પર આરસપહાણ પાથરવામાં આવ્યો હતો. દીવાલો પણ આરસપહાણની હતી. તેની ઉપર જુદાં જુદાં દેવદેવીઓની મૂર્તિ કાતરવામાં આવી હતી. આગળ ચાલતાં બે મોટા

ચાંદીનાં બારણાં દેખાયાં. એ બારણાં મંદિરના મધ્યખંડના હશે, એવી જ્યોતિપ્રસાદે કલ્પના કરી. પહેરેગીર આ બેઉ જણાને થોડે સુધી આગળ લઇ ગયો. ત્યાં એક બારણું હતું. તે ઉઘાડીને તેઓ ઓરડામાં દાખલ થયા.

પ્રબોધચંદ્રને મળવાને માટે આવનારને આ ખંડમાં બેસારવામાં આવતા હતા. નીચે મખમલ જેવો મુલાયમ ગાલીચો પાથરેલો હતો. ફરનિચર પણ ઉત્તમ પ્રકારનું હતું. દીવાલો પર ધાર્મિક મનોરમ્ય ચિત્રોવાળી છબીઓ ટાંગેલી હતી.

‘બોઝ બાણુ ! આપ અહીં બિરાજો.’ એટલું કહીને એ માણસ બહાર ચાલ્યો ગયો. તે બારણું ખાલી બંધ કરતો ગયો.

બહાર લોખીમાં તેનાં પગદાંનો અવાજ સંભળાતો બંધ થયો. એટલે અરુણ બોલ્યો : ‘રાવસાહેબ ! આપણે અંદર તો દાખલ થઇ શક્યા ખરા !’

પ્રથમથી જ મારી ખાતરી હતી કે આ લોકો આપણને પોતાના મંડળમાં બેળવ્યા વગર નહિ જ રહે. જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘મારી માન્યતા એવી છે કે આ ‘વિશ્વાલક્ષ્મી’ મંડળની સ્થાપના પાછળ તેના સંચાલકનો કોઇ સ્વાર્થી ઉદ્દેશ છે. ધાર્મિક ભાવના અને યોગ તથા પ્રાણવિનિમયના પ્રયોગોના બહાના તળે મંડળના શ્રીમંત સભ્યોનાં ગજવાં ખાલી કરવાનું આ કારસ્તાન છે. એટલે એક બંગાળી શ્રીમંત જાગીરદાર તેમના મંડળમાં દાખલ થવા માગે એ તો તેમને માટે બી-કેળાં જેવું ગણાય !’ તેણે ઓરડામાં ચોતરફ દૃષ્ટિ ફેરવી : ‘આ મકાનના બાહ્ય અને આંતરદૃશ્ય ઉપરથી મને લાગે છે કે પ્રબોધચંદ્ર અને તેના સાગરીતો સારી કમાણી કરતા હોવા જોઇએ. નહિ તો તેઓ આટલું બધું ખર્ચ કેવી રીતે રાખી શકે ?’

‘પરંતુ તેઓ લક્ષ્મીનંદન વસાણીના ખૂનમાં શા માટે સડોવાયા હશે ?’ અરુણ બોલ્યો : ‘એક તરફથી તેનું ખૂન થાય છે, અને બીજી

તરફથી તેના છેલ્લા પુસ્તક 'અમરકારિક નવલકથા'ની હસ્તપ્રત ગૂમ થાય છે. તેનું કારણ—

‘આ લોકો એ કિસ્સામાં સંડોવાયા છે, એ તો હજી આપણે સાબિત કરવાનું છે. અને તે સાબિત કરવા માટે આપણને બીજા ઘણા પુરાવાની જરૂર છે. પરંતુ મને એટલું લાગે છે કે અત્યારસુધી તો આપણે સાચા માર્ગ પર દોરાયા છીએ, અને જો આપણે.....’

*

*

*

આરામ થયા બાદ પૈસા આપો શ્રીઓનું બંધ માસિક રૂતુ

યાને દર મહિને અમડાવું, દૂર ખેસવું, અટકાવ આવવો, બંધ થયું હોય તેને તુરત જ વગર તકલીફે ચાલુ કરે છે. દવા “આર્થ્રોઆઈટીસ” “રજીસ્ટર્ડ” ગ્રા. રહેલો છે એવી શંકા હોય તેણે એ દવા ખાવી જ નહિ. કીં. બાટલી ૧ ના રૂ. દસ પોસ્ટ અલગ. પરદેશ શી. ૨૦ અગાઉથી. વિશ્વાસ ના હોય તે કોન્ટ્રાક્ટથી આરામ થયા બાદ કાંમત આપો. પત્રવહેવાર ખાનગી, સલાહ મફત. જવાબ માટે રીક્રીટ બીડવી. લખો: સિદ્ધ સંન્યાસી દવાખાના “રજીસ્ટર્ડ” ડૉ. રતનપોળ પાંજરાપોળને નાકે, અમદાવાદ. સિવાય મુંબઈ કે સુરતમાં અમારી દુકાન કે એજન્ટ નથી.

ગમે તેવી નામદાંધ તથા ગુપ્તજાગની ખામીઓ દૂર કરે છે

મલમ “જા દુ ધ તી લા” રજીસ્ટર્ડ

કીં. રૂ. પાંચ, પરદેશ શી. ૧૦ અગાઉથી. માલસ કરો. બજારના કે ફોલ્લી થતી જ નથી. કાયદો ન થાય તો માંગો તેટલા રૂપિયા પાછા. લખો:— સિદ્ધ સંન્યાસી દવાખાના. ડૉ. રતનપોળ પાંજરાપોળને નાકે,—અમદાવાદ.

૩૦ : જ્યોતિપ્રસાદ ચોરી કરે છે

જ્યોતિપ્રસાદ બોલતો અટકી ગયો. બહાર ચાલીમાં કાષ્ટ આ તરફ આવતું હોય એવો ચાલનારનાં પગલાંનો ધીમો અવાજ તેના કર્ણ પર આવ્યો અને તેથી તે તેના સેક્રેટરી બનેલા અરુણને હિદ્દેશાને બંગાળી ભાષામાં મોટેથી બોલવા લાગ્યો : ‘તમારું કહેવું બરાબર છે. આપણે આવા વિદ્વાન માણસ પાસેથી આપણા પ્રાચીન આર્યધર્મના સિદ્ધાંતોના સંબંધમાં જરૂર કાંઈક વિશેષ અને નવીન જાણવાનું મેળવી શકીશું. અત્યારે દુનિયા પર ભારે પરિવર્તન થઈ રહ્યું છે. પશ્ચિમના સંસ્કારોની અસર વધતી જાય છે. તે વખતે આવા વિદ્વાન માણસો પ્રાચીન ધર્મપ્રચારનું જે કાર્ય કરી રહ્યા છે, તે એમણું પ્રશંસનીય નથી. અને તેથી—’

એ જ વખતે આ ખંડનું દ્વાર ખુલ્લું. જ્યોતિપ્રસાદે તેનું મુખ એ દ્વાર તરફ ફેરવ્યું.

‘નમસ્તે મહાશય !’ એક હૃષ્ટપુષ્ટ માણસ ખુદ્દા મસ્તકે તેમની તરફ આવતો હતો. તેના મસ્તક પર તાલ હતી, વદન પર સ્મિત હતું. તેણે પ્રસ્તુત શબ્દો ઉચ્ચાર્યા.

તે તેમની નજીક આવ્યો. જ્યોતિપ્રસાદને તેના સર્વાંગનો દેખાવ પ્રભાવશાળી લાગ્યો. જાણે પોતે કાષ્ટ મહાન વ્યક્તિ હોય, એવા દમામપૂર્વક એ આગંતુક આ લોકો તરફ જોઈ રહ્યા.

જ્યોતિપ્રસાદ અને અરુણે ઉભા થઈને તેને નમન કર્યું.

‘આપનું નામ શ્રીમાન બીપીનચંદ્ર બોઝ, નહિ વાર ? સેવકના સ્થૂળ દેહને જગતના માનવીઓ પ્રબોધચંદ્ર પિંઢારકર કહે છે.’ તેણે પોતાનો હાથ લંબાવ્યો. તે અત્યારે અંગ્રેજી ભાષામાં જ બોલતો હતો.

જ્યોતિપ્રસાદે પણ અંગ્રેજી ભાષામાં જવાબ આપ્યો : ‘મહાશય ! આપનો પરિચય અમારે મારે આનંદના અવધિ સમાન બન્યો છે.’ તેણે પ્રબોધચંદ્રની સાથે હસ્તધૂનન કર્યું, અને જાણે પ્રબોધચંદ્ર સાથેના પરિચયની પોતાના દિલ ઉપર સરસ છાપ પડી હોય, એવા આવપૂર્વક

તે બોલ્યો : ‘મહાશય પ્રબોધચંદ્ર ! તમારા ‘વિશાલ ધર્મ મંડળ’ની પ્રવૃત્તિ વિષે મારા સાંભળવામાં આવ્યું ત્યારથી મારા દિલમાં ભારે રસ પેદા થયો છે. અત્યારસુધીમાં તો મેં કેવળ ધનપ્રાપ્તિ કરવામાં જ માફે જીવન વ્યતીત કર્યું છે. મારી જાગીરની વાર્ષિક દશ લાખ રૂપિયાની આવક છે. તદુપરાંત મુર્શીદાબાદ, ઢાકા, પટણા અને કલકત્તામાં મારી પેઢીઓ દ્વારા મોટો વેપાર ચાલે છે. તમે કદાચ માફે નામ સાંભળ્યું હશે. એ ધનનો ઉપયોગ મોટે ભાગે તો હું પૃથ્વીપર્વટનમાં, તીર્થયાત્રામાં અને જુદા જુદા સંપ્રદાયોના સંચાલકોની સાથે પરિચય પાડી તત્ત્વજ્ઞાન વિષે હું જાણતો ન હોઉં તેવી નવીન માહિતી મેળવવામાં કરું છું. આ લોકના જીવનમાં તો કરવા જેવું કાર્ય મેં કરી લીધું છે. હવે પારલૌકિક ભાથું ભરી લેવાની મારી ઇચ્છા છે. હું સદાય એક જગાસુ અને અભ્યાસી તરીકે માફે જીવન ગાળવા ઇચ્છું છું. એથી—’

‘અમારું તો એક નાનું મંડળ છે. એ મંડળ વિષેની માહિતી તમને કેવી રીતે મળી શકી ?’

‘તમારું મંડળ નાનું છે એ વાત સાચી; પરંતુ થોડા સમયમાં જ તેની ખ્યાતિ પુષ્કળ ફેલાઈ છે. કલકત્તાના મારા એક મિત્રે અમમ તમારા મંડળના સંબંધમાં મને માહિતી આપી હતી. ત્યારબાદ હું મુંબઈમાં આવ્યો ત્યારે પણ મારા મુંબઈના કેટલાક મિત્રો પાસેથી તમારા મંડળની પ્રશંસા મેં સાંભળી. એથી જ ખાસ હું તમારા મંડળની અને તેના સંસ્થાપક તથા સંચાલક એટલે કે તમારી મુલાકાત લેવાને માટે અહીં આવ્યો છું. મેં સાંભળ્યું છે કે તમે વિશાખા-દેવીના અનુયાયી છો. અને તમે તમારા મંડળનું નામ ‘વિશાલ ધર્મ મંડળ’ રાખ્યું છે. એ નામ રાખવાનું કારણ શું ?’

પ્રબોધચંદ્રે સહેજ સ્મિત કર્યું અને કહ્યું : ‘શ્રીમાન બોઝબાબુ ! આ તમારો એક તત્ત્વજ્ઞને શોભે તેવો મામિક પ્રશ્ન છે. તેનો ઉત્તર મારે આપવો જોઈએ. દક્ષિણ હિંદમાં પુરાતન કાળમાં વિશાલપુર નામનું એક નગર હતું. એ નગરના સંસ્થાપક વિશાલગીરી નામના એક

મહાત્મા હતા. તે વિશ્વાખાદેવીના ભક્ત હતા. એમણે ત્યાં એક મોટું મંદિર બંધાવીને વિશ્વાખાદેવીની પ્રતિમાની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરી હતી. જો તમે પુરાતન ધર્મના ઇતિહાસમાં રસ લેતા હોશો તો વિશ્વાખાદેવીના સંબંધમાં અનેક ચમત્કારિક ઘટનાઓ તમારા જાણવામાં આવી હશે. એ દેવી તેના ભક્તજનોને હાજરાહજુર હતી. એ કાળમાં વિશ્વાખાદેવીને ઘેટાં, બકરાં અને પાકાંનો તથા નવરાત્રિની આટ્ટમી અને મહા કાળરાત્રિ જેવા મહાન પ્રસંગે કોઇ વાર મનુષ્યનો પણ ભોગ આપવામાં આવતો હતો. જો કે એ જમાનો વહી ગયો છે, અને અત્યારે એવા જંગલી રીતે અપાતા ભોગો કાઢને પણ રૂચીકર ન બને એ સ્વાભાવિક છે. અત્યારે તો એ વિશ્વાલપુર ખડિયેર સમુદાય બની ગયું છે. પરંતુ હજી ત્યાં વિશ્વાખાદેવીનું મંદિર અસ્તિત્વ ધરાવે છે. વરસો પહેલાં હું દક્ષિણ હિંદના પ્રવાસે ગયેલો ત્યારે એ મંદિરની મુલાકાત મેં લીધી હતી. ત્યાંના વૃદ્ધ પૂજારીને હું મળ્યો હતો. એ પૂજારી મહાત્મા વિશ્વાલગીરીની શિષ્યપરંપરામાંથી ઉતરી આવેલા છે. તે મહાન વિદ્વાન, યોગી અને ચમત્કારિક છે. તેમની સાથેના પરિચયદ્વારા તેમનો ઉપદેશ મને નવીનતાભર્યો અને અસરકારક લાગ્યો. એટલે હું તેમની પાસે બાર મહિના સુધી રોકાયો. મેં યોગનો તથા જેને આપણે હિપ્નોટીઝમ અને મેસ્મેરીઝમ કહીએ છીએ એ પ્રકારના પ્રાણવિનિમયનો પણ અભ્યાસ કર્યો છે. એથી મારા આત્માને અપૂર્વ આનંદ થયો અને જાણે મારા જીવનમાં ભારે પરિવર્તન થઇ ગયું હોય એમ લાગ્યું. મોક્ષ વિષેનો તેમનો સિદ્ધાંત તો મને અતીવ રોચક અને ચમત્કારિક લાગ્યો.

‘એ કેવી રીતે? શું મોક્ષને માટે તેમણે કોઇ નવો સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કર્યો છે?’

‘હા. વાર, હું તમને જ પૂછું છું: મોક્ષ માટેની તમારી માન્યતા શી છે?’

‘હું તો સામાન્ય રીતે એમ સમજું છું કે આ સંસારની તમામ વાસના ટળી જાય અને આત્મા સંસારનો ત્યાગ કરી સદાને માટે પરમાત્મામાં મળી જાય તેને મોક્ષ કહેવામાં આવે છે.’

‘હું પણ પ્રથમ એમ જ માનતો હતો. પરંતુ વિશ્વાખાદેવીના મંદિરમાં એ પૂજારી મહાત્માનો પરિચય થયા પછી મને એક નવી જ દૃષ્ટિ લાધી છે.’

‘એ શું? આપ જરીક સ્પષ્ટતાથી સમજાવશો?’

‘હા જી, ઘણી જ ખુશીથી. જુઓ, આત્માને પરમાત્માનું અંગ માનવામાં આવે છે. પરમાત્મા સર્વજ્ઞ છે. એટલે તેના અંગ રૂપ આત્મા પણ સર્વજ્ઞ હરે છે. એ આત્મા સંસારનો ત્યાગ કરી જાય અને પરમાત્માના સ્વરૂપમાં મળી જાય, તો પણ તેની સર્વજ્ઞતાનો નાશ તો ન જ થઈ શકે. એટલે એ સર્વજ્ઞતાને કારણે આત્માને, પોતે પરમાત્માના સ્વરૂપમાં મળી ગયો તે પહેલાં તેણે અનેક જન્મો ધારણ કર્યા હોય, તેનું જ્ઞાન તો રહ્યા જ કરે. અર્થાત એ જ્ઞાનથી તેની મુક્તિ થઈ શકી ન ગણાય. તો પછી જે આત્માનું સંસારનું જ્ઞાન સર્વથા નાશ પામ્યું નથી, તેનો મોક્ષ કેવી રીતે સંભવી શકે?’

બીપીનચંદ્ર બોઝ બનેલો જ્યોતિષપ્રસાદ બોલ્યો : ‘ખરાબર, એ મુદ્દો જરીક વિચારવા જેવો ખરો. અત્યારસુધીમાં મને તો મોક્ષના વિષયમાં આ પ્રકારની કલ્પના આવી ન હતી. ત્યારે એ મહાત્મા કોને મોક્ષ કહે છે?’

‘એ હું તમને સમજાવું.’ પ્રબોધચંદ્રે કહ્યું : ‘તેમનું એવું કહેવું હતું કે મોક્ષ એટલે મુક્તિ કોનાથી? રાગ, દ્વેષ, ઇર્ષ્યા, વૈર, ક્રોધ, મોહ, લોભ, સ્વાર્થ આદિથી મુક્તિ મેળવવી તેનું નામ તે મોક્ષ. એ મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે સંસારનો ત્યાગ કરવાની, સન્યાસી થવાની, આ લોક તજીને પરલોકમાં જવાની, કે પછી જેને આપણે પરમાત્મા કહીએ છીએ, તેના સ્વરૂપમાં મળી જવાની કશી પણ જરૂર નથી. ખરી રીતે તો સદેહે જ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે.’

‘શું કહ્યું? સદેહે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકાય?’

‘હા જી, એ જ આ દેવીધર્મના અનુયાયી બનવામાં ખાસ વિશિષ્ટતા રહેલી છે. અગાઉ હું જણાવી ગયો કે મોક્ષપ્રાપ્તિ કરવી, એટલે સંસારની સર્વ વાસનાઓ દૂર થવી જોઈએ; અને એથી જ વિશાલ-

ગીરી મહાત્માએ કરમાવ્યું છે કે વિશ્વાખાદેવીનાં આપણે તમામ બાળકો હોઈ, આપણું તન, મન, ધન, એ સર્વસ્વ વિશ્વાખાદેવીના ચરણમાં સમર્પણ કરી દેવું જોઈએ. એ પ્રમાણે સમર્પણ કર્યા પછી વિશ્વાખાદેવીના ભક્તનો આત્મા રાગ, દ્વેષ, તથા મારાતારાથી સંપૂર્ણ રહિત બનીને પૂરેપૂરો સુખી, પ્રસન્ન અને આનંદમગ્ન રહે છે. ’

‘ બરાબર છે. આ મુદ્દો વિચારવા યોગ્ય છે. ત્યારે તો આપના સંપ્રદાયના અનુયાયીઓ પોતાનું સર્વસ્વ વિશ્વાખાદેવીના ચરણે સમર્પણ કરતા હશે ? ’

‘ હા જી, અમારા મંડળમાં દાખલ થનારના જુદા જુદા વિભાગ પાડવામાં આવ્યા છે. જે પૂરો અધિકારી બનીને આંતર-સમિતિમાં દાખલ થાય છે, તેણે પોતાનું સર્વસ્વ પરમ પાવતી ભગવતીને સમર્પિત કરવું પડે છે. ’

‘ અને તેમને ખાસ વિશિષ્ટ લાભો પણ મળતા હશે ? ’

‘ જરૂર, તેમને યોગનો અભ્યાસ કરાવવામાં આવે છે, પ્રાણવિનિમયની તાલીમ આપવામાં આવે છે અને ભગવતીની પૂર્ણ ભક્તિ વડે તદ્દાકાર બનીને ભગવતીનાં સાક્ષાત દર્શન તેઓ કરી શકે છે. ’

‘ ત્યારે તો મારી ઇચ્છા પણ તમારા મંડળમાં દાખલ થવાની છે. તમારા મંડળની સભા મળતી હશે. તેમાં હું હાજરી આપી શકું તો મને ઘણું જાણવાનું મળે. આ ભાઈ મારા સેક્રેટરી છે. તે પણ ભારે જીદાસુ છે. એટલે અમને તમારા મંડળમાં દાખલ કરવાની કૃપા કરશે, એવી અમે બેઉ આશા રાખીએ છીએ. હું ધારું છું કે તેમાં તમને કશો વાંધો નહિ હોય. ’

‘ વાંધો ! ’ પ્રમોધચંદ્ર આનંદાવેશપૂર્વક બોલ્યો : ‘ આપના જેવા મહાનુભાવ અમારા મંડળમાં દાખલ થાય એ તો અમારે માટે મોટા આનંદની વાત છે. આજે સાંજે અમારી સભા મળવાની છે. તેમાં આપ તથા આપના સેક્રેટરી ખુશીથી ભાગ લઈ શકા છો. સામાન્ય રીતે તો દર વિચારે રાત્રે અમારું મંડળ એકઠું થાય છે, તેમાં અહીંના અનેક પ્રતિષ્ઠિત સજ્જનો અને સન્નારીઓને અમે આમ-

ત્રીએ છીએ. ત્યારપછી મંડળના સભ્ય થનારને માટે રવિવાર ઉપરાંત મંગળ, ગુરૂ અને શનિવાર એમ ત્રણ રાત્રિએ સભા રાખવામાં આવે. સ. તેમાં તેમને યોગ અને પ્રાણુવિનિમયની વિશિષ્ટ તાલીમ મળે છે. કાંઈ કાંઈ સભ્ય એકાંતમાં યોગસાધના કરવાના અધિકારી હોય છે, તેમને માટે જુદા સ્વતંત્ર ખંડોની પણ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે.’

અહીં સમય મૌન રહ્યા બાદ તે પુનઃ બોલ્યો : ‘ બોઝબાબુ ! જો આપને અમારા મંડળની પ્રવૃત્તિમાં રસ ઉત્પન્ન થયો હોય તો હું આપને તેના સભ્ય બનવાનું નિમંત્રણ આપું છું. આપે અમારું મંદિર જોયું નહિ હોય, એ જોવાની અને માતાજીનાં દર્શન કરવાની આપની ઇચ્છા છે ? ’

‘ જરૂર. માતાજીનાં દર્શન કરવાનું કાણુ ન ઇચ્છે ? ’ બોઝબાબુ ઉત્સાહિત સ્વરે બોલ્યા.

પ્રબોધચંદ્ર ઉભો થયો. તે ત્રણે જણા આ ખંડમાંથી બહાર નિકળી થોડે આગળ ચાલી મંદિરવાળા ખંડનું દ્વાર ઉઘાડીને તેની અંદર દાખલ થયા.

ધૂતબર્યા દીપકની જ્યોતો જળાહણી રહી હતી. સુવાસિત માદક ધૂપનો મધમઘાટ આ મંદિરની અંદર પ્રવેશ કરનારના મગજ ઉપર એક જાતની ઘેરી અસર કરે તેવો હતો.

જ્યોતિપ્રસાદે પલવારમાં આખાય મંદિરનું નિરીક્ષણ કરી લીધું. તેણે તથા અરૂણે ભક્તિભાવપૂર્વક માતાજીને વંદન કર્યું. આ ખંડમાં ધૂપની માદક સુવાસ આવતી હતી, એ તરફ તેમ લક્ષ ગયું, અને તે મનોગત બોલ્યો : ‘ પ્રબોધચંદ્ર પણ કાંઈ જાજરો ઉઠાઉંનીર લાગે છે ! આ ધૂપની અંદર નાંખેલા માદક દ્રવ્યની સહાયથી મંદિરમાં હાજરી આપનારાઓને મોહમુગ્ધ બનાવી, પછી તેમની ઉપર હિપ્નોટીઝમ કરીને પ્રબોધચંદ્ર તેનું કાર્ય સિદ્ધ કરી લેતો હોવો જોઈએ.

તેણે ઉચ્ચ સ્વરે પ્રશ્ન કર્યો : ‘ તમારા મંડળની સભા અહીં મળે છે ? અને તેમાં જાહેર જનતાને આવવાની છુટ હોય છે ? ’

પ્રભોધચંદ્રે જવાબ આપ્યો: ‘સામાન્ય રીતે દરરોજ સવારે સાતથી આઠ વાગ્યા સુધી અને રહાંજે છથી સાત વાગ્યા સુધી કોઈ પણ માણસ અહીં મંદિરમાં આવીને માતાજીનાં દર્શન કરી શકે છે. પરંતુ અમારા મંડળની સભા રાત્રે આઠ વાગે મળે છે. તે વખતે અજ્ઞાણ અને શંકાસ્પદ માણસોને દાખલ થવા દેવામાં આવતા નથી. હા, તેની અંદર જો અમને એમ લાગે કે તેઓ જીજ્ઞાસુ વૃત્તિના છે, તો તેમને માટે ખાસ પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવતો નથી.’

‘જીજ્ઞાસુ વૃત્તિના’ એ શબ્દોનો ભાવાર્થ જ્યોતિપ્રસાદના સમજવામાં આવી ગયો. જેઓ શ્રીમંત હોય, જેમની પાસેથી સારી રકમ મળવાની આશા હોય, તેવા માણસોને પ્રભોધચંદ્ર ‘જીજ્ઞાસુ વૃત્તિવાળા’ માનતો હતો. પ્રભોધચંદ્રે આગળ જણાવ્યું: ‘મેં તમને અગાઉ જણાવ્યું છે કે અહીં જેમ અમારા મંડળના તમામ સભ્યોની સભા મળે છે, તેવી રીતે ખાસ અધિકારને પ્રાપ્ત થએલા આંતર-સમિતિના સભ્યોની સભા ખાનગીમાં પણ મળે છે. તે વખતે પસંદ કરવામાં આવેલા સભ્યો સિવાય બીજા કોઈ પણ માણસ દાખરી આપી શકતો નથી. તમારા જેવા જીજ્ઞાસુને એ સભાની કાર્યવાહીનો લાભ મળે ખરો. પરંતુ તેને માટે તમને ખાસ અધિકાર પ્રાપ્ત થએલો હોવો જોઈએ.’

‘એ અધિકાર પ્રાપ્ત કરવાને માટે કેટલો સમય લાગતો હશે? અને તે માટે મંડળના સભ્યે કોઈ ખાસ નિયમનું પાલન કરવું પડતું હશે ખરું?’ જ્યોતિપ્રસાદે પ્રશ્ન કર્યો.

‘એને માટે ચોક્કસ નિયમ નથી. અમુક સભ્ય ખાસ અધિકારને પ્રાપ્ત થયો છે એવી અમારી ખાતરી થાય એટલે તેને અમે આંતર-સમિતિમાં લઈએ છીએ.’

જ્યોતિપ્રસાદે એક વાર ફરીથી આખાય મંદિરનું નિરીક્ષણ કરી લીધું. જ્યાં માતાજીની મૂર્તિ હતી તે સ્થળે તે ગયો. તેણે ગજવામાંથી પાકીટ કાઢી તેની અંદરથી એક પચાસ રૂપિયાની નોટ કાઢી અને માતાજીની મૂર્તિની આ બાજુએ વ્યાસપીઠની ઉપર લાંબા

‘હા જી, આ તો માતાજીનું મંદિર છે. અને જગત ઉપરના સર્વ માનવીઓ એ જગદંબાનાં બાળકો છે. અહીં હિંદુ, મુસલમાન, પારસી, ખ્રીસ્તી, યાહુદી કે બૌદ્ધ, એવો કોઈ ભેદભેદ છે જ નહિ. વાર, બોજ્યાણુ—’

તે પોતાના ટેબલની એક બાજુએ એક કબાટ હતું તેની પાસે ગયો અને તે કબાટ ઉઘાડીને તેની અંદરથી તેણે એ પ્રવેશપત્રો કાઢ્યાં. તે વખતે જ્યોતિપ્રસાદ પણ તેના ટેબલની નજીક ગયો. ટેબલ ઉપર પડેલી એક વસ્તુએ તેનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું. પ્રમોધચંદ્રની દૃષ્ટિ કબાટ તરફ હતી, તે દરમિયાન જ્યોતિપ્રસાદે ટેબલ ઉપર પડેલી એ નાનકડી વસ્તુ સીકતથી ઉંચકીને ગજવામાં સરકાવી દીધી. અરુણની દૃષ્ટિ તેની ઉપર હતી. પરંતુ પ્રમોધચંદ્રને એ વિષે કશો ખ્યાલ ન હતો. તેણે એ ચોરસ કાડ જ્યોતિપ્રસાદને આપ્યાં.

જ્યોતિપ્રસાદે તેનો આભાર માન્યો, વંદન કર્યું અને વિદાય માગી. પ્રમોધચંદ્ર પણ આવા શ્રીમંત ગૃહસ્થને વિદાય આપવાને માટે તેમની સાથે આ મકાનના કમ્પાઉન્ડના પ્રવેશદ્વાર સુધી ગયો.

પ્રવેશદ્વારમાંથી બહાર નિકળી રસ્તા પર આવીને આ બેઠિ જણા આગળ ચાલવા લાગ્યા. ક્ષણભર પ્રમોધચંદ્ર તેમની પાછળ જોતો ઉભો રહ્યો. તુરંત જ તેણે દાર બંધ કરી દીધું. જ્યોતિપ્રસાદ અને અરુણ પોતાની પાછળ નજર કર્યા સિવાય આગળ ચાલ્યા.

*

*

*

જેણે જેણે અમારી દવા વાપરી છે તે કાયમના થાહક બન્યા છે.

શક્તિ પી દસ :

શુદ્ધ વનસ્પતિની શક્તિ માટેની આ ઉત્તમ ગોળીયો હિંદુસ્તાનની સર્વોત્તમ વનસ્પતિમાંથી બનાવવામાં આવે છે. આ દવા ગમે તે કારણસર પ્રાપ્ત થયેલી નબળાઈ દૂર કરી સંપૂર્ણ શક્તિ આપે છે, પાચનશક્તિ સુધારે છે. લોહી સુધારી વીર્ય વધારે છે, સ્મરણ શક્તિ તેજ કરે છે, અને ખરેખરે પુરુષાતન આપે છે. દવાનાં બખાણ કરવા કરતાં વાપરી ખાત્રી કરવા અમારી બલામણુ છે. દવાની ગોળી ૩૦ની બાટલી ૧ની કીંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ તથા પેકીંગ ખર્ચ જુદું. પ્રાઇસ લીસ્ટ મફત મોકલાય છે.

:: શ્રી અન્નપૂર્ણા ફાર્મસી. બોટાદ બી. એસ. રેલ્વે. (કાઠીઆવાડ) ::

૩૧ :

મકાનનો ભેદ

એક પ્રશ્ન અરુણની જીભ ઉપર રમી રહ્યો હતો. આ મકાનથી થોડે દૂર ગયા પછી તેણે એ પ્રશ્ન જ્યોતિપ્રસાદને ક્યો : ‘રાવસાહેબ ! તમે પ્રબોધચંદ્રના ટેબલ ઉપરથી એક વસ્તુ ઉપાડી લીધી હતી. એ શી વસ્તુ હતી ? તેને ઉપાડીને ગજવામાં સેરવતા મેં તમને જોયા હતા, પરંતુ હું તે વસ્તુને જોઈ શક્યો ન હતો.’

‘જો આ રહી.’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું અને ગજવામાંથી એ વસ્તુ કાઢીને અરુણને ખતાવી.

તે એક નાનકડી ચાંદી મઢેલી ખોળાવાળી પેન્સીલ હતી. તેની ઉપર ખારીક અક્ષરો કાતરેલા દેખાતા હતા.

‘મંજુલા !’ આશ્ચર્યભર્યા સ્વરે અરુણે ઉદ્ગાર ક્યો.

‘હા, આ પેન્સીલ પર મંજુલાનું નામ કાતરેલું છે !’ જ્યોતિપ્રસાદ વિજયભયુ સ્મિત કરતો બોલ્યો : ‘પ્રબોધચંદ્ર કબાટ ઉઘાડતો હતો તે વખતે તેની પીઠ મારા તરફ હતી. મારી નજર આ પેન્સીલ તરફ ગઈ. તેની ઉપર કાતરેલો પહેલો અક્ષર મારી દૃષ્ટિએ પડ્યો. તુરંત જ મને શંકા આવી કે કદાચ પેન્સીલ ઉપર મંજુલાનું નામ કાતરેલું હશે. અને તેની ખાતરી કરવાને માટે મેં તેને ગજવામાં સરકાવી દીધી. આ પેન્સીલ ગૂંમ થઈ છે એવું પ્રબોધચંદ્રના લક્ષમાં આવશે તો પણ પોતાની મુલાકાતે આવેલા શ્રીમંત બંગાળી જગીરદારે આવી નજીવી વસ્તુ ચોરી હશે, એવી કલ્પના તો તેને નહિ જ આવે.’ અને તેણે પુનઃ સ્મિત ક્યું.

‘પરંતુ રાવસાહેબ ! આ તો આપણી પાસે એક ચોક્કસ પુરાવો છે.’ અરુણ આવેશપૂર્વક બોલ્યો : ‘આથી વિશેષ પુરાવાની જરૂર પણ શી છે ? આ વસ્તુ સાબિત કરે છે કે મંજુલાને ગૂંમ કરવાની પાછળ પ્રબોધચંદ્રનો હાથ છે, અને—’

‘ચોક્કસ પુરાવો !’ જ્યોતિપ્રસાદ બોલ્યો : ‘નહિ, અરુણ ! મંજુલાના નામવાળી આ પેન્સીલને ચોક્કસ પુરાવા તરીકે

આપણે અદાલત સમક્ષ રજૂ ન કરી શકીએ. તું જ વિચાર કર. ચંદ્રનગરમાં મંજુલા નામની તો અનેક વ્યક્તિઓ હશે, અને તેમાંની કોઈ પણ યુવતી આવી પેન્સીલ ઉપર પોતાનું નામ કોતરાવી શકે છે. એટલે અદાલતની દૃષ્ટિએ આ વસ્તુને પુરાવારૂપ માની શકાય નહિ, પરંતુ આપણી સાંકળમાં એક પછી એક અકોડા મળતા જાય છે, તેમાં આ અકોડા બંધ બેસતો થાય છે. તેથી આપણે સાચા માર્ગ ઉપર છીએ એવું મને લાગે છે. આપણે હવે બહુ જ સંભાળપૂર્વક આગળ વધવાનું છે. જો મારી કલ્પના સાચી હોય તો આપણે એક ભયંકર ટોળાની સાથે કામ લેવાનું છે. એ ટોળા ગમે ત્યારે અને ગમે તેનું ખૂન કરતાં અટકે તેવી નથી. જો આપણી જરીકે ગફલત થઈ તો એ લોકો કશે પણ વિચાર કર્યા વગર મંજુલાનો અંત લાવી દેશે એવી મને ભીતિ રહે છે.’

અરુણને પણ રાવસાહેબની પ્રસ્તુત વિચારસરણી વાજબી લાગી. જ્યોતિપ્રસાદે પેન્સીલને ગળવામાં સરકાવી દીધી અને તેઓ જે સ્થળે અંબનકુમારે મોટર રાખી હતી તે સ્થળે પહોંચ્યા. અરુણે પાછળની બેઠક પર સ્થાન લીધું અને જ્યોતિપ્રસાદે અંબનકુમારની બાજુમાં બેસીને મોટરને મનહર સ્ટ્રીટ તરફ લેવાનું સૂચવ્યું.

મોટર ચાલુ થયા પછી અંબનકુમારે પ્રશ્ન કર્યો : ‘કેમ કાંઈ આશ્ચર્યજનક લાગે છે?’

‘હા, આપણે સાચા માર્ગ ઉપર છીએ. મેં પ્રબોધચંદ્રની મુલાકાત લીધી હતી. હવે આપણે બળવંતરાયને આ માણસના દેખાવનું વર્ણન આપીને એક વાત નક્કી કરવાની રહી કે તેણે કહેલો પ્રબોધચંદ્ર તે આ જ છે કે બીજો.’

એ પછી તેણે પ્રબોધચંદ્રના ટેબલ ઉપરથી મેળવેલી પેન્સીલ અંબનકુમારને બતાવીને પૂછ્યું : ‘આ પેન્સીલ તમે અગાઉ કદી જોઈ છે ખરી?’

‘ના, હું આજે જ જોઈ છું. પણ એવું શું છે?’

‘જુઓ, એની ઉપર મંજુલાનું નામ કોતરેલું છે.’

એ પેન્સીલ પોતાની પાસે કેવી રીતે આવી તે હકીકત તેણે અંબનકુમારને જણાવી. અંબનકુમારે મોટરની એક દાબીને ઉભી રાખી. તે બોલ્યો : ‘ત્યારે તો આપણે પાછા ત્યાં જ જઈએ. હું પ્રતિષ્ઠાપૂર્વક કહું છું કે જે એ લોકોએ મંજુલાને તે મકાનમાં કેદ કરી રાખી હશે તો—’

‘તેમણે એને એ મકાનમાં કેદ રાખેલી છે એવું આપણે ચોક્કસપણે કેવી રીતે કહી શકીએ ? કદાચ તેમણે તેને કાંઈ બીજો સ્થળે પણ છુપાવી હોય. વળી આપણે બહુ સંભાળભરી રીતે કામ લેવાનું છે. જે તેમને લેશ પણ શંકા આવે તો તેઓ મંજુલાનો અંત લાવી દેવામાં જરી પણ વાર ન લગાડે. પરિણામ તો મને તે આવવાનું હોય, પરંતુ મને એટલું લાગે છે કે હાલ તુરતને માટે મંજુલાના જીવનના સંબંધમાં કશી બીજી રાખવાનું કારણ નથી.’

‘પરંતુ આપણે કાંઈક કરવું તો જોઈએ જ.’ અંબનકુમાર આવેશપૂર્વક બોલ્યો : ‘એ બિચારી કેદમાં સપડાઈ હશે. બદમાશો તેને હેરાન કરતા હશે. એ સમયે જે આપણે નિષ્ક્રિય રહીએ—’

‘આપણે નિષ્ક્રિય નથી બન્યા.’ જ્યોતિષસાહેબ બોલ્યો : ‘હવે આપણે જે કાંઈ કરવાનું છે તે તમે મારી ઉપર છોડી દો. મેં તમને હમણું કહ્યું તેમ તેનું જીવન અત્યારે તો બચમાં નથી, મંજુલાના અપહરણની તપાસ પોલીસ કરી રહેલી હોવાથી તે લોકો તેનો અંત લાવી દેવાનું કાંઈ ઉતાવળું પગલું ભરે એમ હું નથી માનતો. આજે રાત્રે હું પાછો તેમની સલામાં ભાગ લેવાને માટે તેમના મંદિરમાં જવાનો છું. એ વખતે કાંઈક વિશેષ જાણવાનું મળી આવશે, અને ચોક્કસ માહિતી મેળવ્યા બાદ આપણે આગાહ ફટકો લગાવીશું. જે તેમાં સહેજ પણ ગલતી થઈ તો એમ માનો કે તે આપણા દેવની સિદ્ધિને માટે અનર્થકારી નીવડશે.’

અંબનકુમાર કશું બોલ્યો નહિ. તેણે મોટરને આગળ ચલાવ્યું રાખી. તેના મનમાં તો એમ થતું હતું કે અત્યારે જ એ વિશ્વ

ધર્મ' મંડળના મંદિરમાં દાખલ થઈ પ્રમોધચંદ્રને પકડી, તેનું ગળું દબાવીને પણ તેના મુખમાંથી સત્ય હકીકત ગ્રોહાવવી ! પરંતુ તે સાથે જ્યોતિપ્રસાદના કથનમાં રહેલી દીર્ઘદર્ષિતા પણ તેને સમજતી હતી. જોઈ તે બોલ્યો : ' બરાબર છે, તમે કહો છો તેમ કરવું તે જ અત્યારના સંયોગોમાં હિતાવહ છે. '

તેઓ જ્યોતિપ્રસાદના મકાનમાં પહોંચ્યા, અને મેડી ઉપર બેઠા જ્યાં બળવંતરાયને સુવાડવામાં આવ્યો હતો ત્યાં ગયા. બળવંતરાય જાગ્યો હતો. તેની નજીક બેસીને જ્યોતિપ્રસાદે પ્રમોધચંદ્રના દેખાવ તથા પોષાકનું વર્ણન કર્યું.

એ સાંભળીને બળવંતરાય આવેશપૂર્વક બોલ્યો : ' હા હા, એ જ બાલુસ. એ જ પ્રમોધચંદ્ર પિંઢારકર. પરંતુ હવે આપ શું કરવા માગો છો તે—'

' તેની તમારે કશી પણ ચિંતા કરવાની નથી. ' જ્યોતિપ્રસાદ માયાબર્મા સ્વરે બોલ્યો : ' હું એ સંબંધમાં મારાથી બનતું કરી રહ્યો છું. વાર, તમે મને કહેવું તે ઉપરથી એમ સમજાય છે કે મી. લક્ષ્મીનંદન વસાણીનો આ પ્રમોધચંદ્રની સાથે કશો પણ પરિચય ન હતો. કેમ ખરું તે ? '

' હા જી, એ લોકોની મુલાકાત થઈ હોય એવું મારા જાણવામાં આવ્યું નથી. ' બળવંતરાય બોલ્યો : ' પ્રમોધચંદ્ર મી. લક્ષ્મીનંદનના ખૂન સંબંધમાં કાંઈ જાણે છે, એવું તમને લાગે છે ખરું ? '

' મારા મનમાં એક શંકા પેદા થઈ છે. અને તે એ છે કે આ પ્રમોધચંદ્ર મી. લક્ષ્મીનંદન વસાણીની છેલ્લી નવલકથામાં ખૂબ રસ ધરાવે છે. ' જ્યોતિપ્રસાદે જવાબ આપ્યો : ' પરંતુ હું આજે રાત્રે પુનઃ તેની મુલાકાત લેવાનો છું અને તે વખતે—'

એ જ વેળાએ ટેલીફોનની ઘંટડીનો રણકાર થવાથી તે આગળ બોલતો અટકી ગયો અને તેના મદદનીશ અરુણ સામે જોઈને બોલ્યો : ' જો જોઈએ, કાણ બોલાવે છે ? '

અરણ્ય ખદાર ગયો, પરંતુ એક જ મીનીટમાં અંદર આવીને તેણે કહ્યું : ‘ એ તો કંટકરાયનો ટેલીફોન હતો. તે કદમપુરથી અહીં આવી ગયા છે અને પોલીસકચેરીએથી બોલે છે. તેમને એમ લાગે છે કે વસાણીના ખૂનની સાંકળમાં એક વધારે અંકડો મળી આવ્યો છે. મધુપુરની નજીક જંગલમાં એક વાડી છે. તેની વચ્ચે આવેલા મકાનમાં કાંઈ માણસનું શબ પડેલું છે; અને એ સંબંધમાં તે તમારી સાથે વાત કરવા માગે છે. ’

જ્યોતિપ્રસાદ ટેલીફોન પાસે ગયો.

‘ હલો ! કાણ રાવસાહેબ ! ’ પોલીસકચેરીએથી કંટકરાયનો હમામભર્યો અવાજ આવ્યો : ‘ હા, થોડા સમય પહેલાં જ હું કદમપુરથી અહીં આવ્યો છું. અહીં આવ્યાને મને પા કલાક પણ નહિ થઈ હોય ત્યાં મધુપુરના પોલીસથાણા તરફથી ટેલીફોન દ્વારા સંદેશો મળે છે. મધુપુર નજીક ગીચ જંગલ છે. તેની બાજુમાં એક વાડીમાં મકાન છે. એ મકાનમાંથી એક માણસનું શબ મળી આવ્યું છે. તેને ગોળી વાગી હોય તેમ જણાય છે. તેના ગળવામાંથી મળી આવેલી વસ્તુઓમાં ટાઇપ-રાઇટર ઉપર છાપેલા કાગળનો એક ટુકડો છે. એ ટુકડો મી. વસાણીની ગૂંમ થએલી હસ્તપ્રતના કાગળનો હોય એવું જણાય છે. એટલે હું મધુપુર જવા માગું છું. કારણ કે આ ઘટના મી. વસાણીના ખૂનની સાથે સંબંધ ધરાવતી હોય, તો પણ કાંઈ કહી શકાય નહિ. તમારી ત્યાં આવવાની ઇચ્છા છે ? ’

‘ બેશક. હું પોલીસકચેરીએ આવી પહોંચું છું. મને વધુમાં વધુ પા કલાક લાગશે. ’

‘ બહુ સારું, તમારી રાહ જોઉં છું. મને લાગતું જ હતું કે તમે ત્યાં આવવાનું પસંદ કરશો. ’ એ સાંભળ્યા પછી જ્યોતિપ્રસાદે રીસીવરને સ્ટેન્ડ ઉપર મૂકી દીધું અને ‘ સહેજ હાસ્ય કર્યું. આ નવીન ઉપસ્થિત થએલી ઘટનામાં જ્યોતિપ્રસાદની મદદ મળે એવી કંટકરાયની ઇચ્છા હતી. છતાં પોતે મદદ માગતો હોય તેવી રીતે નહિ, પરંતુ જ્યોતિપ્રસાદને આ ઘટનામાં રસ પેદા થયો હોય તો તે તેની સાથે મધુપુર આવે,

એવા ભાવપૂર્વક તેણે નિમંત્રણ આપ્યું હતું. કંટકરાય અને જ્યોતિ-પ્રસાદ બંને મિત્રો હતા. અનેક વાર બંનેએ પરસ્પરને મદદ કરી હતી. વિશેષે કરીને તો જ્યોતિપ્રસાદની મદદ કંટકરાયને લાભદાયક નીવડી હતી. તથાપિ તે પોલીસખાતાનો અધિકારી હતો, જ્યારે જ્યોતિપ્રસાદ ખાનગી ડિટેક્ટીવ હતો. એટલે : પોલીસખાતાના અધિકારીઓના સ્વભાવ પ્રમાણે કંટકરાય જ્યોતિપ્રસાદને પોતાનો હરીફ સમજતો હતો. જો કે જ્યોતિપ્રસાદના દિલમાં એવું કશું ન હતું. તેનો હેતુ માત્ર એક જ હતો કે ગુન્હો કરનારને તેના ગુન્હાનો યથાયોગ્ય બદલો મળવો જોઈએ.

જ્યોતિપ્રસાદે બળવંતરાયવાળા ખંડમાં આવી કંટકરાયે પોતાને ટેલીફોન દ્વારા કહેલી હકીકત જણાવી અને અંબનકુમારને કહ્યું : ‘ચાલો, આપણે તમારી મોટરમાં જ પોલીસકચેરીએ થઈને મધુપુર જઈએ. આ મૃત માનવીની પાસે ગૂંમ થયેલી હસ્તપ્રતના કાગળનો ટુકડો હોવાની વાત સાચી હોય તો જે કિસ્સાની આપણે તપાસ કરી રહ્યા છીએ, તેમાં આપણને કાંઈક નવું જાણવાનું મળશે.’

તેઓ તૈયાર થઈ ગયા, અને ત્રણે જણા અંબનકુમારની મોટરમાં પોલીસકચેરી તરફ જવાને રવાના થયા.

‘એક માણસનું ગોળીથી મૃત્યુ થયું છે. એ માણસ હજી જોળખાયો હોય એમ લાગતું નથી.’ અંબનકુમાર બોલ્યો : ‘જો એ વાત સાચી હોય તો આપણે જેની તપાસ કરી રહ્યા છીએ તે કિસ્સામાં એક બીજું ખૂન નોંધાય છે. રાવસાહેબ ! ખરેખર આ કેસ વધારે ને વધારે ગંભીર બનતો જાય છે.’

‘અંબનકુમાર ! પૂરી તપાસ કર્યા વગર એકદમ કશેા પણ અભિપ્રાય ઉચ્ચારવો ન જોઈએ.’ જ્યોતિપ્રસાદ બોલ્યો. તેના વદન પર કાંઈ પણ પ્રકારનો વિકાર દેખાતો ન હતો : ‘આ માણસનું ખૂન થવા પામ્યું છે, એવું હજી આપણે ચોક્કસપણે જાણી શક્યા નથી. કદાચ તેણે આપઘાત કર્યો હોય તો ? જો એ માણસને આપણે જોળખી શકીએ તો કદાચ આપણી તપાસને

પ્રગતિમાન બનાવવામાં ડિપલોમી તત્ત્વ મળ્યું ગણાય ખરું. એ માણસ કોણ છે, ક્યાંથી આવ્યો, અને એ સ્થળે તેનું કવી રીતે મૃત્યુ થયું, તે વિષે આપણે કશું પણ જાણતા નથી. છતાં એટલી આશા રાખીએ કે આપણો સમય નકામો નહિ જાય.’ તેઓ પોલીસ-કચેરીએ પહોંચ્યા. ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાય તથા તેનો મદદનીશ જમાદાર તૈયાર હતા. એક જણા અંજનકુમારની મોટરમાં ગોડવાયા, અને એ મોટર દક્ષિણ દિશાના દરવાજા તરફ આગળ વધવા લાગી.

કંટકરાય અને જ્યોતિપ્રસાદ વચ્ચે સંભાષણ શરૂ થયું. જ્યોતિ-પ્રસાદના એક પ્રશ્નના જવાબમાં કંટકરાયે કહ્યું: ‘એ આત્મહત્યાનો બનાવ હોય, તે પણ સંભવિત છે.’ અને પછી તેણે ઉમેર્યું: ‘ગોળી બહુ નજીકથી છોડવામાં આવી હોય એમ જણાય છે. અને જે પિસ્તોલમાંથી ગોળી છૂટી હતી તે પિસ્તોલ મુઠ્ઠાની નજીકમાં પડી હતી. એટલે જો ખરેખર આ ખૂનનો કિસ્સો હોય તો તેને આત્મહત્યાનો કિસ્સો છે એમ બતાવવાને માટે ખૂનીએ ઇરાદાપૂર્વક એ પિસ્તોલ મુઠ્ઠાની નજીક મૂકેલી હોવી જોઈએ. પરંતુ મારું અનુમાન—’

‘ત્યારે તમે પણ અમુક અનુમાન ઉપર આવ્યા છો ખરા?’

કંટકરાયે હકારદર્શક મસ્તક હલાવ્યું અને કહ્યું: ‘મધુપુરના ફોજદારે ટેલીફોનમાં મને જે વિગતો જણાવી હતી, તે ઉપરથી મેં આ અનુમાન દોર્યું છે, અને તે સાચું હોવાનું મને લાગે છે. એ ઉપરથી એમ પણ કહી શકાય કે આ નવીન ઘટનાનો તાગ આપણે વિનાવિલંબે લાવી શકીશું. મારું અનુમાન એવું છે કે મી. વસાણીનો ખૂની ગભરાઈ ગયેલો હોવો જોઈએ. પોતે થોડા સમયમાં જ પકડાઈ જશે એવી તેની ખાતરી થઈ ચૂકી હશે. તેથી પોલીસને હાથે પકડાઈને ફાંસીએ લટકવા કરતાં આત્મહત્યા કરવાનું તેણે વિશેષ પસંદ કર્યું હશે. જો એ અનુમાન સાચું હોય તો તેની પાસેથી મી. વસાણીની હસ્તપ્રતના કાગળનો ટુકડો મળી આવ્યો છે, એનો ખુલાસો થઈ જાય છે. જો કદાચ મારું અનુમાન ભૂલભરેલું—’

‘ મને લાગે છે કે તમારું આ અનુમાન બૂલભરેલું જ છે. ’
જ્યોતિપ્રસાદે તત્કાળ નિર્ણય આપી દીધો.

‘ એમ તમે શા ઉપરથી કહો છો ? ’ સહેજ નિરાશ અનેલા કંટકરાયે પ્રશ્ન કર્યો.

‘ હું તમને સમજાવું : ‘ અદામી વીલા ’ માં મી. વસાણીનું ખૂન થયું, અને તેની છેલ્લી નવલકથાની હસ્તપ્રત ગૂમ થઈ. એ બેઉ ઘટનાની પાછળ ગમે તે કારણ હોય, પરંતુ એક વાત ચોક્કસ છે. આ કાર્ય મી. વસાણીના ખૂનીએ પોતાનો કોઈ વિશિષ્ટ હેતુ સિદ્ધ કરવાને માટે જ કરેલું હોવું જોઈએ. એ બેઉ કાર્યમાં તેને સફળતા મળી ચૂકી છે, અને તે દ્વારા સાધવા ધારેલો લાભ પ્રાપ્ત કરવાની અણી ઉપર તે છે. તો પછી તે આત્મહત્યા કરવાનું શા માટે પસંદ કરે ? હા, કોઈ ગુન્હેમાર બરાબર સપકાઈ ગયો હોય અને પોતે છટકી શકે તેમ નથી, એવી તેની ખાતરી થાય તો કદાચ તે આત્મહત્યા કરવાને લલચાય ખરો. પરંતુ આ ઘટનામાં એવું બન્યું હોય તેમ લાગતું નથી. એટલે હવે તમારે તમારા અનુમાનમાં ફેરફાર કરવો જ પડશે. ’

‘ વાર, આપણે જોઈશું. ’ વધારે નિરાશ અનેલો કંટકરાય બોલ્યો.

અને પછી તેમની વચ્ચેનું સંભાષણ બીજા મુદ્દા પર ઉતર્યું. તેઓ મધુપુર પાસે આવી પહોંચ્યા. એ એક નાનું ગામ હતું. તેઓ પોલીસ-કચેરીએ ગયા. ફોજદાર ત્યાં ન હતા. જે સ્થળે પેલું શબ પડ્યું હતું ત્યાં તે ગયા હતા. એક સિપાઈ તેમને તે સ્થળે લઈ ગયો. એ મકાન દેખાડ્યું. તેઓ મોટરમાંથી નીચે ઉતર્યા અને એ મકાન તરફ ચાલ્યા, ત્યાં મકાનના પ્રવેશદ્વારમાંથી બહાર નિકળતા બે માનવીઓ દૃષ્ટિએ પડ્યા. તેમાં એક ફોજદાર અને બીજો જમાદાર હતા. ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાયે આ સબ ઇન્સ્પેક્ટર લલિતચંદ્ર અને જ્યોતિ-પ્રસાદનો પરસ્પર પરિચય કરાવ્યો.

લલિતચંદ્રે આજે પહેલવહેલો જ જ્યોતિપ્રસાદને જોયો હતો, પરંતુ તેના નામથી અને કામથી તે પરિચિત હતો. અખબારોમાં અનેક વાર તેનો ફોટો જોયો હતો. એટલે તે આનંદાવેશપૂર્વક તેની

સાથે હસ્તધૂનન કરતો બોલ્યો : ‘રાવસાહેબ ! આપ પણ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબની સાથે પધાર્યા એથી મને ધણો જ આનંદ થયો છે.’

જ્યોતિપ્રસાદે પ્રથમ તો આ મકાનની બહારના તથા આસપાસના દશ્યનું નિરીક્ષણ કર્યું. મકાન જૂનું અને ઘસાઈ ગયેલું હતું. ચુનાના વાટા ઉખડી ગયેલા હતા. બારણું પણ ચણીયારા પરથી ઉતરી ગયેલું જણાતું હતું. આસપાસ પુષ્કળ ઘાસ ઉગ્યું હતું. દીવાલ પર વેલા ચડેલા દેખાતા હતા. કેટલાંક ઊંચાં વૃક્ષો પણ હતાં. એકંદરે અમુક સમય થયા આ વાડી પડતર રહેતી હોય એમ જણાતું હતું.

એ પછી તેણે પૂછ્યું : ‘મી. લલિતચંદ્ર ! મૃત માનવીનું શબ કયે સ્થળે છે ?’

‘ઉપલા માળે એક ઓરડામાં પડ્યું છે.’

‘એ માણસને ઓળખી શકાય એવી કોઈ વસ્તુ તેની પાસેથી મળી આવી છે ખરી ?’

‘ના જી, એ માનવી કોણ છે તે હજી સુધી અમે જાણી શક્યા નથી, પરંતુ—’

‘તમે અહીં આવ્યા ત્યારથી અત્યારસુધીમાં આ મકાનની અંદરની કોઈ પણ વસ્તુમાં કશો પણ ફેરફાર તો કર્યો નથી ને ?’

‘ના જી, આપ ઉપર ચાલો. હું આપને—’

‘તમે આ કિસ્સો આત્મહત્યાનો માનો છો કે ખૂનનો ?’

‘આત્મહત્યા જેવું તો મને બિલકુલ લાગતું નથી.’ ફોબદાર બોલ્યો : ‘કારણ કે ઉપર ઓરડાના બારણામાં ગોળી લાગવાથી એ કાણું પડેલાં હોવાનું જોવામાં આવ્યું છે. એટલે અહીં કપાકપી થઈ હોય એવું સ્પષ્ટપણે જણાઈ આવ્યું છે.’

જ્યોતિપ્રસાદે કંટકરાયની સામે જોયું. અગાઉ પોતે કરેલું આત્મહત્યાનું અનુમાન આ રીતે સરી પડેલું જોઈ, કંટકરાય પણ સહેજ લલિત બન્યો હોય એમ દેખાતું હતું. કંટકરાય તથા અરુણ અને

અંજનકુમાર મકાનની અંદર દાખલ થયા. તેમની પાછળ જ્યોતિપ્રસાદ અને લલિતચંદ્ર હતા. ખખળી મથેલા દાદર પર ચડતાં લોકડાનો કીચુડ કીચુડ અવાજ થતો હતો. ઉપર ગયા બાદ ઓરડાના બારણા પાસે જઈને ફાજદાર બોલ્યો : ‘ આ ઓરડામાં શબ પડ્યું છે. ’

તેઓ એ ઓરડામાં દાખલ થયા. તેની મધ્યમાં એક માનવીનું શબ પડ્યું હતું. તે જમીન ઉપર ચતો પડ્યો હતો. તેની આંખો અર્ધમીચેલી હતી, અને તેના હૃદયની નીચેના ભાગમાં ગોળી લાગવાથી પડેલા છિદ્રમાંથી લોહી વહેતું હોય તેમ જણાતું હતું.

જ્યોતિપ્રસાદ એ મૃતદેહની નજીક જઈને તેની સામે જોઈ રહ્યો. તેણે આસપાસ દૃષ્ટિ કરી લીધી. કંટકરાય આ મૃતદેહની સામે જોતો બોલ્યો : ‘ આ માણસ આપણા પ્રદેશનો નહિ, પરંતુ હિતરહિંદનો વાસી હોય એમ લાગે છે. ’

‘ હા, તેનો ચહેરો પંજાબી જેવો લાગે છે. ’ જ્યોતિપ્રસાદ ગંભીર સ્વરે બોલ્યો : ‘ અને તેનું ખૂન કરનાર માણસે ચક્ષુ પહેરેલા હતા. આ પંજાબીએ આ સ્થળે તે માણસનું ખૂન કરવાનું ધારેલું હતું, પરંતુ તેને બદલે એ માણસના હાથે જ આ પંજાબી મૃત્યુ પામ્યો છે. ’

*

*

*

હજી પણ લડાઈ પહેલાંની કીમત.

જો પસંદ ન પડે તો સાત દિવસની અંદર પાછી મોકલવાથી પૈસા પાછા. સ્વીસમેઇડ— ૫ વર્ષની ગેરંટી. બરાબર ટાઇમ આપનાર. સુપીરીઅર ક્વોલિટી રીસ્ટ વોચ રૂ. ૮-૮-૦,

મેસ્ટ રૂ. ૬-૮-૦, લેડી સાઇઝ રૂ. ૧૫-૦-૦, રોલ્ડ ગોલ્ડ ગીલ્ટ રૂ. ૧૦-૦-૦, મેસ્ટ રૂ. ૧૮, ટાનેયુરોપ. રૂ. ૨૦-૦-૦. પોસ્ટલ ઇસ આના. કલેક્ટર કલેક્ટ કું. (269) પી. એ. બોક્સ, નં. ૧૨૨૦૩ કલેક્ટર.

૩૨ :

અદશ્ય મુદ્દો

ઇન્સ્પેક્ટર અને ફોજદાર આશ્ચર્યભરી દૃષ્ટિથી જ્યોતિપ્રસાદની સામે જોઈ રહ્યા !

‘ તમે એ કેવી રીતે જાણી શક્યા ? ’ કંટકરાય ખોલ્યો : ‘ આ માણસનું ખૂન કરનાર ચક્ષમાવાળો છે અને વળી આ માણસ એ ચક્ષમાવાળાનું ખૂન કરવા માગતો હતો ! પણ એ પ્રમાણે કહેવાને માટે તમારી પાસે શો આધાર છે ? ’

‘ એ કાંઈ બહુ મુશ્કેલ નથી. ’ જ્યોતિપ્રસાદે જણાવ્યું : ‘ કોઈ પણ વસ્તુ જોવી અને નિરખવી, એમાં ભેદ છે. એ ભેદ જો માણસ સમજે તો તે નજીવા મુદ્દા ઉપરથી પણ આખી સાંકળ તૈયાર કરી શકે છે. કેવી રીતે એ હું તમને સમજાવું. જુઓ, જમીન પર આ કાચનો કકડો પડ્યો છે. આ કકડો આટલો નાનો હોવા છતાં પણ તે આપણને ઘણું બધું જણાવે છે. એ કકડાને પ્રથમ દૃષ્ટિએ જોતાં જ તમને સમજાશે કે ચક્ષમાના તૂટેલા કાચનો તે એક ભાગ છે. આ જમીન પર ધૂળ પથરાયેલી છે અને ત્યાં જ તે કકડો પડેલો છે, પણ તેની ઉપર ધૂળ વળી ગયેલી જણાતી નથી. એ બતાવે છે કે આ કકડો આ સ્થળે પડ્યાને લાંબો વખત થયો નહિ હોય. જે ચક્ષમાનો કાચ તૂટી ગયો છે, તે ચક્ષમા આ પંજાબીના નહિ પણ તેનું ખૂન કરનારના હોવા જોઈએ. કારણ કે પંજાબીના નાકની ઢાંડી ઉપર કશું પણ નિશાન જણાતું નથી, જ્યારે ચક્ષમાની ફેમ નાકની ઢાંડી ઉપર ટેકાતી હોવાથી ચક્ષમા પહેરનારના નાક ઉપર તેનું નિશાન પડી રહે છે. એ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે પંજાબી ચક્ષમા પહેરતો ન હતો. હવે બીજી વાત: આ મરણ પામેલો પંજાબી તેની સાથેના ચક્ષમાવાળા માણસનું ખૂન કરવા માગતો હતો, પરંતુ તેમાંથી ચક્ષમાવાળો છટકી ગયો. તમે આ બારી સામે જુઓ. તેને ઉઘાડવાનો ફાઇબર વાળો કોર્ડ હોય એમ લાગે છે. બારી ઉપર તેનાં આંગળાંના નખના તાજા બસરકા જણાય છે; પરંતુ એ બારી તે ઉઘાડી શકે નહિ એટલે તેણે

મુઠ્ઠી લગાવીને તેનો કાચ તોડી નાંખ્યો હતો. બારીના બારસાખ ઉપર લોહીનાં ટપકાં પડેલાં તમે જોઈ શકો છો. એ ઉપરથી અનુમાન કરી શકાય છે કે હાથ વડે બારીનો કાચ તોડતાં કાચનો હાથને છરકો થવાથી લોહી નિકળ્યું હોવું જોઈએ. આ પ્રકારના સંયોગોમાં જ્યારે કોઈ માણસ બારી ઉઘાડવાનો અથવા તો તેના કાચને તોડવાનો પ્રયત્ન કરે ત્યારે એમ સમજી શકાય કે તે પોતાની ખૂબ બહાર સંભળાવીને કાંઈની મદદ મેળવવા ઇચ્છતો હોવો જોઈએ. આ પંજાબીના બેઉ હાથ મેં જોયા છે. તેની ઉપર સહેજ પણ છરકો થયેલો દેખાતો નથી. એ ઉપરથી ચશ્માવાળા માણસે બારીનો કાચ તોડી મદદ મેળવવાનો યત્ન કરેલો હોવો જોઈએ. પણ તે મદદ શા માટે માગે ? કારણ કે આ પંજાબી તેનો અંત લાવવાને માટે તેની પાછળ પડેલો હોવો જોઈએ. પરંતુ પાછળથી કોઈ પણ રીતે બાજુ બદલાઈ ગઈ, અને આ પંજાબીનો ભોગ બનનાર નહિ, પરંતુ પંજાબી પોતે જ મરણને શરણ થયો. કેમ હવે તો તમને આ બધું સ્પષ્ટપણે સમજાય છે ને ?

અંજનકુમાર બારણાની પાસે ઉભો હતો. તે કંટકરાયના ચહેરા પર ઉપસેલી આશ્ચર્યની રેખાઓ જોઈ રહ્યો. કંટકરાયની નિરીક્ષણશક્તિ જ્યોતિપ્રસાદના જેટલી તીવ્ર ન હતી, તથાપિ તેણે આ બધી ઝીણી ઝીણી વીગતો જોઈ હોત તો પણ તે જ્યોતિપ્રસાદની માફક આટલી સીકત અને ત્વરાથી આખી સાંકળ તૈયાર કરી શકત કે કેમ, એ પ્રશ્ન છે.

કંટકરાય જ્યોતિપ્રસાદના કચનમાં કશી શંકા પણ લાવી શકે તેમ ન હતો, તો પણ તે બોલ્યા વગર રહી શક્યો નહિ: ‘તમે કહો છો તે સાચું હોય, છતાં પણ ચશ્માવાળો માણસ કોણ છે એ આપણે જાણી શકીએ તેમ નથી.’

‘હું પણ એ કબૂલ કરું છું. પરંતુ હજી આપણે વધુ તપાસ કરીશું તો કાંઈક વિશેષ જાણવાનું મળી આવશે.’ એમ કહી જ્યોતિ-

પ્રસાદ લલિતચંદ્ર તરફ ફરીને બોલ્યો: ‘આ પંજાબીની પાસેથી જે કાગળનો ટુકડો મળી આવ્યો હતો તે ક્યાં છે?’

‘આ ગ્લો.’ ફાજદારે તેના ગળવામાંથી એક કવર કાઢ્યું. એ કવરમાંથી કાગળનો ટુકડો કાઢીને જ્યોતિપ્રસાદને આપ્યો. એ ટુકડો કોઈ આખા કાગળમાંથી ફાટ્યો હોય એમ જણાતું હતું.

‘સાહેબ! આ માણસના કમળના અંદરના ગળવામાંથી આ ટુકડો મળી આવ્યો હતો.’

એ કાગળના કટકા ઉપર ટાઇપરાઇટર પર ટાઇપ કરેલા નીચેના અક્ષરો વંચાતા હતા:

.....વલકથા

.....મશ્યા

.....સાણી

‘સાહેબ! મને લાગે છે કે આ મી. લક્ષ્મીનંદન વસાણીનું નામ હોતું જોઈએ.’ લલિતચંદ્ર આશાભર્યા સ્વરે બોલ્યો: ‘અને ઉપર વલકથા લખેલ છે તે વસાણીએ લખેલી નવલકથાના નામના છેલ્લા અક્ષરો હોવા જોઈએ.’

‘હા, એ ખરાબર છે. તેની છેલ્લી નવલકથાનું નામ ‘ચમત્કારિક નવલકથા’ છે.’ જ્યોતિપ્રસાદે જણાવ્યું: ‘તમારું અનુમાન તદ્દન સાચું છે. હું માનું છું કે સ્વર્ગવાસી નવલકથાધારની છેલ્લી હસ્તપ્રતના ઉપરના કાગળમાંથી આ ટુકડો કપાયેલો હોવો જોઈએ. કારણ કે સામાન્ય રીતે દરેક હસ્તપ્રતની ઉપરના કાગળ પર નવલકથાનું અને તેના લેખકનું નામ લખવામાં આવે છે. એ સ્થળેથી જ આ કાગળનો ટુકડો કપાયો હોય એમ લાગે છે.’ તેણે એ કટકાને બીજી બાજુએ ફેરવ્યો. તેની બીજી બાજુ તદ્દન કાંરી હતી.

‘નવાઈ જેવું.’ તે બોલ્યો.

‘કેમ, શું નવાઈ જેવું લાગ્યું?’ અરજી પ્રશ્ન કર્યો.

‘ આ કકડો એક કાગળમાંથી કાપવામાં આવ્યો છે. તે ઉપરથી સામાન્ય રીતે એવી કલ્પના થઈ શકે કે કાપનારનો હેતુ તેની ઉપર કશી નોંધ કરવાનો, અથવા તો કોઈ સંદેશો લખવાનો હોવો જોઈએ. જો એવું કશું ન હોય તો આ પંખખી એ કકડાને ગજવામાં શા માટે રાખે? પરંતુ ખીજી બાજુ તરફ જોતાં તેની ઉપર કશું લખેલું હોય એમ જણાતું નથી. કદાચ—’

તે બોલતો અટકી ગયો. હાથમાં પકડેલા કાગળ પર વેધક દૃષ્ટિથી જોવા લાગ્યો. પછી તે તુટેલા કાચવાળી બારીની નજીક ગયો અને પોતાના ગજવામાંથી સૂક્ષ્મદર્શક કાચ કાઢી, તેની મદદથી એ કાગળનું નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યો.

‘ કેમ કાંઈ સમજાય છે, રાવસાહેબ? ’ અરુણની જણાસા તીવ્રતર બની.

થોડી વાર તો જ્યોતિષસાહે કશો જવાબ ન આપ્યો. પરંતુ પછી તેણે હકારદર્શક મસ્તક હલાવીને કહ્યું :

‘ અરુણ ! આપણે માનીએ છીએ તેમ આ કાગળની ખીજી બાજુ કાંઈ કારી નથી. ’

‘ મને તો એ બાજુએ કાંઈ પણ દેખાતું નથી ! ’

‘ નરી આંખોએ ન દેખાય તે સ્વાભાવિક છે. પરંતુ આ સૂક્ષ્મદર્શક કાચની મદદથી જોતાં આ બાજુએ કાગળ પર ઘસરકા પડેલા દેખાય છે. એ ઉપરથી સમજાય છે કે તેની ઉપર કશું લખેલું હોવું જોઈએ; જો કે તે વાંચી શકાય તેમ નથી. તેનું કારણ એ છે કે કોઈ અદૃશ્ય શાહીથી આ બાજુએ લખાયેલું હોવું જોઈએ. ’

‘ શું કહ્યું? ત્યારે તો એ મુદ્દો ધણો અગત્યનો ગણાવો જોઈએ. ’ કંટકરાય બોલ્યો.

‘ મને પણ એમ જ લાગે છે, પરંતુ કેવા પ્રકારની અદૃશ્ય શાહીનો ઉપયોગ થયો છે તે આપણે જાણતા ન હોવાથી આ અક્ષરોને

વાંચી શકાય તેવા બનાવી શકાતા નથી. છતાં સામાન્ય રીતે છૂપી શાહીથી લખાયેલા અક્ષરોને ગરમ કરવાથી વાંચી શકાય છે. અટલે અરણ્ય, તું આ કાગળ લખને નીચે જા. નીચે ચૂલો હશે. બહારથી લાકડાં એકઠાં કરી ચૂલામાં મૂકીને સળગાવજે. તેની ઉપર આ કાગળને તપાવજે. બનવા જોગ છે કે એથી કદાચ કાગળ ઉપરતું લખાયું વાંચી શકાશે. ’

‘ વાર. ’ અરણ્યે એ કાગળ લીધો અને તે નીચે ગયો.

પછી જે સ્થળે પંજાબી પડ્યો હતો તેની પાસે જઈને જ્યોતિપ્રસાદે પૂછ્યું : ‘ આ માણસના માથા ઉપર ઢીમણું થઈ આવ્યું છે. તેનું કાંઈ કારણ તમે કદપી શકો છો ? ’

‘ મને લાગે છે કે જમીન પર પડતી વખતે જમીન સાથે માથું અફળાવાને કારણે ઢીમણું થયું હશે. ’ કંટકરાયે જણાવ્યું.

‘ હું એમ નથી માનતો. ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ અને મી. લલિતચંદ્ર ! ચશ્માના કાચનો આ ટુકડો તમે સાચવી રાખજો. જો આ પંજાબી ઉપર ગોળી છોડી છે, તેનો પત્તો મેળવવામાં એ ટુકડો ઉપયોગી બનશે. ચશ્માના વેપારીને પૂછવાથી આ કંઈ જાતનો કાચ છે એ આપણે જાણી શકીશું. ક્યા નંબરનો છે એ પણ કદાચ તે કહી શકશે. એટલે પછી એ જાતના અને એ નંબરના ચશ્મા ધારણ કરનારની શોધ કરવાનું સહેલું બનશે. ’

તે જમીન પર આમતેમ દૃષ્ટિ ફેરવતો હતો. તેની ઉપર પગલાંનાં નિશાન દેખાતાં હતાં. પરંતુ તે ઉપયોગી બને તેવાં ન હતાં. પછી તેણે ઓરડાના દારનું બારીકાઈથી નિરીક્ષણ કર્યું. ત્યારબાદ બહાર આવી દાદરની પાસે જઈને તે આસપાસ તપાસ કરવા લાગ્યો. ફાજદાર લલિતચંદ્રે તૂટેલા કાચને એક કાગળમાં વીંટાળી તેનું પેકેટ પોતાના ચામડાના પાકીટમાં મૂકી દીધું. નીચેના ભાગમાં અરણ્યે સળગાવેલા લાકડાનો ધૂમાડો ઉપર આવતો હતો.

કંટકરાય ઓરડામાંથી બહાર આવ્યો અને દાદરના મથાળા પાસે જમીન પર પડેલું ચુનાનું ગછીયું જ્યોતિપ્રસાદ જોતો હતો, તેની પાસે જઈને બોલ્યો : ‘આ મકાન ખખળી ગયું લાગે છે. જુઓને, વાટા પણ ઉખડી ગયા છે.’

‘એ વાત સાચી છે. પરંતુ આ ચુનાનું ગછીયું તો ગોળીના આઘાતથી જ ઉખડી પડ્યું હોય એમ લાગે છે.’ જ્યોતિપ્રસાદે તેને કહ્યું : ‘અને જુઓ, આ દાદર પર અરધાં પગલાં દેખાય છે. એ ઉપરથી સમજાય છે કે એ પગલાંવાળો માણસ ફૂદતો દાદર પર ચડેલો હોવો જોઈએ. આપણને એક પછી એક મુદ્દા મળતા જાય છે, તે ઉપરથી આજે સવારે આ સ્થળે બનેલી ઘટનાની સચોટ કલ્પના આપણે કરી શકીએ તેમ છીએ.’

‘મને તો એવું કાંઈ દેખાતું નથી.’ કંટકરાય તેની સામે દલીલ કરતો બોલ્યો : ‘આપણે માત્ર એટલું કહી શકીએ કે આ પંજખીને ગોળી મારીને ઠાર કરવામાં આવ્યો છે. હા, તમે કહ્યું તેમ ત્યાં પડેલો કાચ ખૂનીના ચશ્માનો હશે એ વાત હું સ્વીકારું છું. પરંતુ આ બધું કેવી રીતે બન્યું, તે જાણવાનું આપણી પાસે કાંઈ—’

‘આપણી આસપાસ જે પુરાવા પડેલા છે, તેની મદદથી આપણે આખી સાંકળ તૈયાર કરી શકીએ તેમ છીએ.’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘મરણ પામેલો પંજખી એક ખીજા માણસને આ એકાંતિક સ્થાનમાં લાવ્યો હતો. એ માણસનું ખૂન કરવાનો પંજખીનો ઇરાદો હતો. જો એમ ન હોત તો તેઓ અહીં આવ્યા બાદ ગોળીબાર થવાનું કાંઈ કારણ ન હતું. દાદરના મથાળે દીવાલ પર ગોળી વડે છરકા થયેલો જોઈ શકાય છે. એ ઉપરથી સમજાય છે કે ચશ્માવાળો માણસ ભયત્રસ્ત બનીને દોડતો ઉપર આવ્યો હશે, તેની પાછળ પંજખી પણ પડેલો હોવો જોઈએ. એથી ચશ્માવાળો માણસ ઓરડામાં દાખલ થયો, અને તેણે બારણાં બંધ કરી દીધાં. પરંતુ પંજખીએ બારણા પર જે ગોળીબાર કર્યાનું જણાઈ આવે છે.

ત્યારબાદ બારણું તૂટે છે અને તે પછી જેનું ખૂન થવાનું હતું, તેને બદલે પંખખીનું ખૂન થયેલું આપણે જોઈએ છીએ. ’

‘ તમે આ બધું શા ઉપરથી કહો છો ? ’ કંટકરાયે પ્રશ્ન કર્યો.

‘ અહીં રજૂ થયેલા પુરાવા ઉપરથી આપણે જાણે નજરે જોતા હોઈએ તેવી રીતે સ્પષ્ટપણે કહી શકીએ તેમ છીએ. જુઓ, પંખખીના કપાળમાં ઉપલા ભાગમાં ઢીમણું થયું છે. અને તે જમીન પર ચત્તો પડ્યો છે. એટલે જમીન સાથે તેનું મસ્તક અફળાવાને કારણે એ ઢીમણું થયેલું નથી. પરંતુ જ્યારે તેણે બારણું તોડી પાડ્યું હશે તે વખતે જે માણસનું તે ખૂન કરવા માગતો હશે, તે માણસે તેનો સામનો કરેલો હોવો જોઈએ. તે આ પંખખીની રાહ જ જોતો હશે. પંખખીએ લગાવેલા ધક્કાથી બારણું તૂટ્યું હોય તેમ લાગે છે. અને તે વખતે બારણું તૂટતાની સાથે એ પણ સહેજ લથડી પડ્યો હોય એ બનવાનું છે. એ તકનો લાભ લઈને અંદર છુપાયેલા ચશ્માવાળાએ કોઈ હથિયાર વડે પંખખીના મસ્તકના આગલા ભાગ પર ફટકો મારેલો હોવો જોઈએ. કદાચ એ લાકડાનો કકડો પણ હોઈ શકે. તપાસ કરવાથી આટલામાંથી તે મળી આવશે. તેણે મારેલા ફટકાથી પંખખી ગડથોલું ખાઈને જમીન પર પડ્યો હશે, એથી તેના હાથમાંથી પિસ્તોલ ઉપાડીને ચશ્માવાળાએ પંખખી પર ગોળીબાર કર્યો હોય એ બનવાનું છે. અને તેથી તુરંત જ પંખખીનો અંત આવી ગયો હશે. એ દરમિયાન ચશ્માવાળાના નાક પરથી તેના ચશ્મા જમીન પર પડવાને લીધે તેના કાચ તૂટી ગયો હોય તે સંભવિત લાગે છે. પોતાના ચશ્મા ઉપાડી પિસ્તોલને પંખખીની બાજુમાં મૂકીને તે પલાયન થઈ ગયેલો હોવો જોઈએ. અને એ વખતે ચશ્માના તૂટેલા કાચના કકડા તરફ તેનું લક્ષ્ય ન ગયું હોય એ પણ સ્વાભાવિક છે. ’

‘ હા, તમે કહો છો ત્યારે આ બધું બનવાનું લાગે છે ખરું. ’ કંટકરાયે પણ હવે સ્વીકાર કર્યો.

‘ માત્ર બનવાબેગ નહિ, પરંતુ વાસ્તવિક રીતે આ પ્રમાણે જ બન્યું છે. ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું: ‘ અને આ પંજાબી મી. લક્ષ્મીનંદન વસાણીની ગૂમ થયેલી હસ્તપ્રતની સાથે સંબંધ ધરાવે છે એવો આપણને પુરાવો મળ્યો છે. તો પછી તેનો ખૂની કાણુ છે તે આપણે શોધી કાઢવું જ જોઈએ. તે માણસ આ સ્થળે હતો એટલું તો આપણે જાણીએ છીએ. એટલે અહીંથી પલાયન થવાને માટે તેણે કાંઈ પણ રસ્તો લીધેલો હોવો જોઈએ. તે કેવી રીતે પલાયન થયો હશે એ જો આપણે જાણી શકીએ તો તેનો પિછો લેવાનું સુગમ બનશે. ’

*

*

*

તમારા દુઃખનો દાવાનળ

ખરાબ મિત્રોની સોબતથી અગર બચપણની ખુરી કુટેવથી ગુપ્તેન્દ્રી-યની શીથીલતા, નામદર્દી, નપુંસકપણ, વાંકા, ઢુંકા અને પાતળાપણુ વિગેરે પેદા થયેલા એવા ભયંકર દુઃખોવાળા દર્દીઓ બિચારા સદાને માટે દુઃખના દાવાનળમાં જલજલ સળગ્યા કરે છે. લગ્ન જીવનનો સાચો આનંદ માણી શકતા નથી અને મૃતપાય દશામાં પોતાની અમુલ્ય જીંદગીને આખરે પુરી કરે છે. તેને માટે ઉત્તમ વનસ્પતિના સત્ત્વોમાંથી સંશોધન કરીને ઘણી મહેનતે તૈયાર કરેલો.

પુરુષાતન—તિલ્લો

આજેજ વાપરવાનો રાશ કરો

કે જે તમારી ગુપ્તેન્દ્રીયની નસેનસમાં પ્રસરી આ તિલ્લો અનહદ શક્તિ પેદા કરે છે. જમે તેવા નામદર્ માણસને પણ ખરેખરી મદદ આપે છે.

કી. બા. ૧ રૂ. ૫-૦-૦ બા. ૦૧૩. ૨-૮-૦ પત્રવ્યવહાર ખાનગી

શ્રી સ્વામીનારાયણ આયુર્વેદીક ફાર્મસી

ગાંધીરોડ, ચંદ્રવિલાસ હોટલ સામે, અમદાવાદ.

૩૩ :

અદૃશ્ય અક્ષરો વંચાય છે

હવે તેમણે આ મકાનની જહારના ભાગમાં રસ્તા પર તપાસ કરવા માંડી. આસપાસના ભાગમાં ચોતરફ લીલોતરી છવાઈ રહી હતી. વચ્ચે નાની પગથી જેવો રસ્તો હતો. તેની ઉપર તપાસ કરતાં પગલાંનાં નિશાન જેવામાં આવ્યાં. જે કે એ નિશાન આ ઘટનાનો તપાસ કરવાને માટે આવેલા પોલીસખાતાના માણસોનાં પગલાંનાં ન હતાં. એ પગલાં થોડેક આગળ સુધી દેખાયાં. ત્યારબાદ મોટરનાં રજ્જરનાં પૈડાંની ઝાંખી છાપ દૃષ્ટિગોચર થઈ.

આ તપાસ કરી લીધા બાદ જ્યોતિપ્રસાદ બોલ્યો: ‘ પંજાબીનું મોત નિપજવનાર અહીંથી મોટરમાં પલાયન થઈ ગયો હોય એમ લાગે છે. તેનાં પગલાંનાં માપ ઉપરથી તથા જે પગલાં વચ્ચેના અંતર ઉપરથી સમજાય છે કે એ માણસ સહેજ નીચા કદનો હોવો જોઈએ. નીચા કદનો માણસ અને વળી તે આંખે ચશ્મા ચડાવે છે ! કંટકરાય ! આટલા મુદ્દા ઉપરથી તમે કોઈ કલ્પના કરી શકો છો ખરા ? એ માણસ કોણ હશે ? ’

‘ એ આપણે કેમ કહી શકીએ ? હજારો નીચા કદના માણસો ચશ્મા પહેરતા હશે. ’ મન્સફેક્ટર બોલ્યો.

‘ હા, પરંતુ નવલકથાકાર વસાણીના ખૂનના કિસ્સાની તપાસમાં તો આપણને એવા એક જ માણસનો પરિચય થયો છે. ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ મારી કહેવાની મતલબ એ છે કે વસાણીનો સેક્રેટરી કુંદનરાય નીચા કદનો છે અને વળી તે ચશ્મા પણ ચડાવે છે. ’

‘ હા, એ વાત સાચી. ’ એકએક મન્તેજરીબર્ષા નિશ્ચયપૂર્વક કંટકરાય બોલી ઉઠ્યો : ‘ રાવસાહેબ ! ત્યારે તો આપણે—’

‘હજી આપણને તેની કશી સામિતી મળી નથી; તેમજ પંજાબીનું ખૂન કરીને અહીંથી પલાયન થનાર કુંદનરાય હતો, એવો કાંઈ સીધો પુરાવો પણ આપણને મળ્યો નથી. પરંતુ એ વાત સંભવિત લાગે છે ખરી.’ રજ્યરનાં પેડાનાં નિશાન આગળ વધતાં હતાં એ તરફ તે સ્થિર દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યો. છેવટે તેણે કહ્યું : ‘એ જો મોટરમાં રવાના થયો છે તે કંઈ જાતની બનાવટની હશે એ નક્કી કરવાનું આપણી પાસે કાંઈ સાધન નથી. એટલે અહીંથી કંમે સ્થળે જઈને તે છુપાઈ રહ્યો હશે એ પણ આપણે જાણી શકીએ તેમ નથી. આ પેડાનાં નિશાન અહીં પડેલાં છે તે ઉપરથી એટલું આપણે કહી શકીએ કે સામાન્ય રીતે એ મોટર મોટા કદની હોવી જોઈએ એટલે—’

‘રાવસાહેબ !’ મકાનમાંથી બહાર આવતાં અરુણે ઉદ્ગાર કાઢ્યો. જ્યોતિપ્રસાદ તેની સામે ફરીને જોયો : ‘કેમ અરુણ ! કાંઈ સંકળતા મળી ખરી ?’

‘હા જી.’ અરુણ તેની પાસે આવ્યો, તેના હાથમાં પંજાબીના મજબૂતમાંથી મળી આવેલો કાગળનો ટુકડો હતો : ‘જુઓ, જાંખ અક્ષરો વંચાય છે.’

જ્યોતિપ્રસાદે એ ટુકડો પોતાના હાથમાં લીધો. તે તથા ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાય બરમી આપવાને કારણે એ ટુકડા પર બિપસી આવેલા જાંખા અને સહેજ પીળાશ પર પડતા લુખરા રંગના અક્ષરો જોઈ શક્યા. કંટકરાયે મોટેથી વાંચ્યું :

‘જાણલાથી તેમાં ફેરફાર થઈ શકશે ખરો.’

‘કંટકરાય આશ્ચર્યપૂર્ણ નેત્રો વડે જ્યોતિપ્રસાદની સામે જોઈ રહ્યો.

‘રાવસાહેબ ! મને તો આમાં કશું પણ સમજાતું નથી. આ લખાણનો શો અર્થ હશે ? તમે કાંઈ કહી શકો તેમ છે ?’

‘ એનો કશોક અર્થ તો થતો જ હોવો જોઈએ. ’ અરુણે કહ્યું.

‘ હા, ચોક્કસ. આ લખાણ અદસ્ય શાહીથી કરવામાં આવ્યું છે. તે કાષ્ટને ઉદ્દેશીને લખાયેલો સંદેશો છે. જેને ઉદ્દેશીને આ સંદેશો લખાયેલો છે, તે માણસ તો તેનો અર્થ સમજી શકતો હોવો જ જોઈએ. આપણે માત્ર એટલું જ સમજી શકીએ કે આવું અદસ્ય શાહીથી કરવામાં આવેલું લખાણ અર્થ વગરનું ન હોય. ’

ત્યારબાદ આ મકાન તથા તેની આસપાસની જગ્યાનું જ્યોતિ-પ્રસાદે પુનઃ નિરીક્ષણ કરી લીધું. પરંતુ તે કાષ્ટ વિશેષ ફળદાયક નીવડ્યું નહિ; અને અર્ધા કલાક પછી તે ચંદ્રનગર જવાને માટે તૈયાર થયો. તેઓ અંજનકુમારની મોટરમાં બેઠા એ વખતે શ્વેત વર્ણીય એમ્બ્યુલન્સકાર અહીં આવીને ઉભી રહી. જે ઓરડામાં મુડદું પડ્યું હતું તેના ફોટોગ્રાફ તો જ્યોતિપ્રસાદના આવ્યા પહેલાં જ પોલીસ ખાતાના માણસોએ લઈ લીધા હતા. હવે માત્ર ગોળીબારને પરિણામે મરણ પામેલા આ નહિ ઓળખાયેલા પંજાબીના શબને અહીંથી લઈ જવાનું હતું.

જ્યોતિપ્રસાદે કંટકરાયને પોતાની સાથે મોટરમાં આવવા કહ્યું. તેણે એ નિમંત્રણનો અસ્વીકાર કર્યો. તેને એવી આશા હતી કે અહીં વિશેષ તપાસ કરવાથી જે મુદ્દા ઉપર જ્યોતિપ્રસાદનું લક્ષ ન ગયું હોય એવો આ કિસ્સામાં પ્રકાશ પાડનારો કાષ્ટ મુદ્દો પોતાને મળી આવશે. જ્યોતિપ્રસાદની પાસે તેને પોતાનો પરાજય સ્વીકારવો પડ્યો હતો. એથી તેને ખૂબ લાગી આવ્યું હતું, અને તે કારણથી જ તે અહીં વિશેષ તપાસ કરવાને માટે રોકાયો હતો.

જ્યોતિપ્રસાદ, અંજનકુમાર અને અરુણ, ત્રણ જણા મોટરમાં રવાના થયા. ફેટલુંક અંતર કાપ્યા પછી અંજનકુમાર બોલ્યો : ‘ ‘ જાણદાથી તેમાં ફેરફાર થઈ શકશે ખરો. ’ મને તો આ શબ્દોનો કશો અર્થ થતો હોય એમ લાગતું નથી. ’

‘ પણ રાવસાહેબ ! એ પંજાબી કાણુ— ’

જ્યોતિપ્રસાદે અરુણના એ પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યો : ‘ હું માનું છું કે તેનું નામ કદાચ દયાનંદ હોવું જોઈએ. ’

અંજનકુમાર ધણુબર જ્યોતિપ્રસાદ સામે તાકી રહ્યો, તેના એક હસ્ત સ્ટીઅરીંગ વ્હીલ ઉપર સ્થીર થઈ રહ્યા.

‘ રાવસાહેબ ! એ માણસનું નામ દયાનંદ હોવાનું તમે કેવી રીતે જાણી શક્યા ? ’ તેણે સવાલ કર્યો : ‘ પોલીસ હજીસુધી તેની ઓળખાણુ પ્રાપ્ત કરી શકી નથી, અને તમે પણ તેમને કશું કહ્યું નથી. ’

‘ હા, મેં તેમને કશું નથી કહ્યું. કારણ કે આપણે વિશાલ ધર્મ મંડળના મંદિરની મુલાકાત લીધી હતી તે હું હમણાં કંટકરાયને જણાવવા નથી ઇચ્છતો. ’ જ્યોતિપ્રસાદે ખુલાસો કર્યો : ‘ જો એ હકીકત હું કંટકરાયને જણાવું તો તે જરૂર તેમાં દરમ્યાનગીરી કરે. એમ કરવામાં તેનો હેતુ તો આપણને સહાય કરવાનો જ હોય. પરંતુ એથી મારી યોજનામાં અવરોધ થવાની ભીતિ રહે છે. અને એ કારણથી આપણે એ મકાનમાંથી નિકળ્યા તે પહેલાં ઉપલે માળે ઓરડામાં જઈને પંજાબીના મૃતદેહની મેં તપાસ કરી, તે વખતે જે મુદ્દો મને મળી આવ્યો હતો, તે વિષે મેં કંટકરાય તથા લલિતચંદ્રને કશું પણ જણાવ્યું ન હતું. ’

તેણે ગજવામાંથી એક નાનું કાગળનું કવર કાઢ્યું અને તેને ખુલ્લું કરીને અંજનકુમારની સામે ધર્યું. તે કવરની અંદર થોડી લીલી ભૂકી જણાતી હતી. એ જોઈને અંજનકુમારે પૂછ્યું : ‘ આ ભૂકી શાની છે. ’

‘ આ ભાંગી ભૂકી છે. ’ જ્યોતિપ્રસાદે કહ્યું : ‘ ઉનાળામાં ધણુ માણસો ભાંગ પીએ છે એ તો તમે જાણતા જ હશે. તેની અંદર માદક દ્રવ્ય રહેલું હોય છે. આ ભાંગી ભૂકી પંજાબીના ગજવામાંથી મળી આવી હતી. બીજી તરફથી જ્યારે હું તથા અરુણ વિશાખા-દેવીના મંદિરમાં ગયા હતા, ત્યારે એ સ્થળે ધૂપદાનીમાંથી ધૂપનો

જે મધમધાટ આખા મંદિરમાં પ્રસરી રહ્યો હતો, તેમાં પણ બંધુઓની સાથે ભાંગનું મિશ્રણ કરવામાં આવ્યું હોય એવી આવતી હતી. એ ઉપરથી મેં અનુમાન કર્યું કે આ પંજાબી વિશાલ ધર્મ મંડળના મંદિરમાંથી આવ્યો હોવો જોઈએ. વળી જ્યારે તથા અરજી પ્રમોધચંદ્રની ઓફીસવાળા ખંડમાં ગયા તે વખતે ઉભેલા એક માણસને પ્રમોધચંદ્રે દયાનંદ બહારથી આવ્યો કે એવી પૃચ્છા કરી હતી. એ ઉપરથી હું કલ્પના કરું છું કે પંજાબીનું નામ દયાનંદ હોવું જોઈએ. અંજનકુમાર! અમારી ગુણશોધકાની પ્રવૃત્તિમાં, કાંઈ પણ વસ્તુનું બરાબર નિરીક્ષણ પછી, આસપાસના સંયોગોનો વથાર્થ અને પૂરેપૂરો વિચાર કરીને તેને આધારે કરવામાં આવેલી કલ્પના કે અનુમાન મોટે ભાગે સચોટ હોવાનો સંભવ રહે છે.

‘જો આ પંજાબી વિશાલ ધર્મ મંડળના મંદિરમાંથી આવ્યો હોય તો—’ અરજી વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો.

પુરત જ જ્યોતિપ્રસાદે જણાવ્યું : ‘આ ભાંગની ભૂકી ઉપર એ વાત તો સિદ્ધ થાય છે કે તેનો વિશાલ ધર્મ મંડળના મંદિર સાથે સંબંધ છે. એ ઉપરથી બીજી એક વાત પણ સમજી શકાય છે કે વસાણીના ખૂનની પાછળ મુખ્ય માણસ પ્રમોધચંદ્ર છે. જો આ સાબિતી તો આપણા સંતોષ પૂરતી જ છે. ન્યાયાધીશ જ્યુરીની સમક્ષ આ વાત સિદ્ધ કરવાને માટે હજી આપણે બીજા વિશેષ પુરાવા મેળવવાની જરૂર છે. એટલે જ આપણે પૂર્ણ સાવધાનતા પૂર્વક દરેક પગલું ભરવાનું છે. બીજી તરફથી મંજુલાની સુરક્ષિતતા પ્રશ્ન પણ આપણે વિચારવાનો છે. તેને કયે સ્થળે પૂરી રાખવી આવેલી છે તે જો આપણે ચોક્કસપણે જાણી શકીએ તો ત્યારે તેને સલામતીપૂર્વક મુક્ત કરી શકીએ. પરંતુ એ સ્થાન હજી શોધવાનું બાકી છે. કદાચ તેને એ મંદિરમાં રાખવામાં આવી અથવા તે ત્યાં ન પણ હોય. પ્રમોધચંદ્રના દિલમાં કશી પણ

અથવા ભય પેદા થવા પામે તે પહેલાં મંજુલાને છુપાવેલી હોવાનું સ્થાન આપણે શોધી કાઢવું જોઈએ. જો પ્રબોધચંદ્રને આપણી હીલચાલની લેશ પણ શંકા આવી તો મંજુલાના નાશનું કારણ આપણે જ બનીશું, એવો મને ભય રહે છે. ’

તેઓ હવે ચંદ્રનગરની નજીકમાં આવી પહોંચ્યા હતા. અંબનકુમાર અત્યારે ખૂબ ઉશ્કેરાએલો લાગતો હતો. તેના મનમાં એક જ ચિંતા હતી, અને તે મંજુલાની સલામતીની. પ્રબોધચંદ્ર ઉપરનો તેનો રોષ અનેકગણો વધી ગયો હતો. તેના વદન પર થતા જુદા જુદા વિકારોથી તેના હૃદયને વાંચતો જ્યોતિપ્રસાદ મંદ મંદ સ્મિત કરતો બોલ્યો :

‘ અંબનકુમાર ! જરી પણ ચિંતા ન કરો. હું સમજી ચકું છું કે તમે મંજુલાને સલામત મેળવવાને માટે છંતેજ્જર છો. તે માટે જરૂર પડે તો બદમાશ પ્રબોધચંદ્રની સાથે દ્વંદ્વયુદ્ધ ખેલવાને પણ તૈયાર છો. હરકત નહિ. એ પ્રસંગ પણ તમને મળી આવશે. આજે રાત્રે હું તથા અરુણ ત્યાં જવાના છીએ. એ વખતે તમે પણ મંદિરમાં આવજો. ’

‘ રાવસાહેબ ! એક વાત હજી મને ખરાબર સમજતી નથી. ’ અરુણ એકાએક બોલ્યો : ‘ અદૃશ્ય શાહી વડે લખેલો સંદેશો આપણા જોવામાં આવ્યો છે. પરંતુ તે વસાણીની હસ્તપ્રતના કાપેલા કામળના ટુકડા પર શા માટે લખવામાં આવ્યો હશે ? અને તે સંદેશો કોને માટે હશે ? જો એ સંદેશો પંખખીને માટે હોય તો તેણે વાંચ્યો હોય એમ લાગતું નથી. કારણ કે તેના ગળવામાંથી ટુકડો મળી આવ્યો ત્યારે તો એ સંદેશો અદૃશ્ય જ હતો. તેને દૃશ્યમાન કરવાનો પ્રયત્ન થયો લાગતો ન હતો. ’

જ્યોતિપ્રસાદે જવાબ આપ્યો : ‘ હું માનું છું કે એ સંદેશો પંખખીએ પોતે જ લખ્યો હશે અને તે કદાચ પ્રબોધચંદ્રને માટે હશે. પરંતુ ત્યારપછી ગમે તે કારણે એ સંદેશો પ્રબોધચંદ્રને પહોં-

આડવાનું પંખળીને બિનજરૂરી લાગ્યું હશે, અને તેનો નાશ કરવાનો ખ્યાલ નહિ રહેવાથી તેના મજવામાં એ કાગળનો ટુકડો પડી રહ્યો હશે.

‘ એ કાગળમાંથી ટુકડો ફાડતી વખતે તેની ઉપર ટાઈપરાઈટર વડે છાપેલા કેટલાક અક્ષરો રહી ગયેલા, તેની તરફ પંખળીનું ધ્યાન ગયું નહિ, એ તેની બેદરકારી ગણાય. પરંતુ તે કાગળ કાંઈ અજાણ્યાના હાથમાં પડશે એવી તો તેને શંકા જ શાની હોય ? જો કે તેની એ બેદરકારીને પરિણામે આપણને આ અગત્યનો મુદ્દો મળી આવ્યો છે, તે આપણી સાંકળના અકાડા મેળવવામાં મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. ’

તેઓ અત્યારે ચંદ્રનગરની અંદર પ્રવેશ કરી ચૂક્યા હતા. રસ્તા પર એક ફેરીઓ બગલમાં છાપાં રાખીને ઉભો હતો. તે મોટે અવાજે જૂઓ પાડતો હતો :

‘ બાણીતા નવલકથાકારનું ખૂન ! તે ખૂનમાં સંડોવાયેલા એક માણસનો પોલીસે પકડેલો પિછો. ’

‘ પોલીસ તો અત્યારે આ ખૂનકેસમાં કુંદનરાયનો પિછો લઈ રહી છે. ’ અરણ્ય બોલ્યો : ‘ અને તમે એમ માનો છો કે એ કુંદનરાયે જ દયાનંદનું ગોળીબાર કરીને ખૂન કરેલું હોતું જોઈએ ? ’

‘ હા, મને એ વધારે સંભવિત લાગે છે. ’ જ્યોતિપ્રસાદે જણાવ્યું : ‘ મારું માનવું એવું છે કે પ્રબોધચંદ્રના ફરમાનથી દયાનંદ કાંઈ માણસનું ખૂન કરવાને માટે તેને એ મકાનમાં લઈ ગયેલો હોવો જોઈએ, અને એ કાંઈ માણસ તે કુંદનરાય હોવાનું તેના કદ અને ચરમાના આધારે આપણે કલ્પી શકીએ છીએ. વળી પ્રબોધચંદ્ર પણ કુંદનરાયનો કાયમને માટે નિકાલ કરી દેવાનું પસંદ કરે એ સકારણ લાગે છે. કુંદનરાયનો પોલીસે પિછો લીધો છે. જો તે પકડાય અને પોલીસ તેની પાસેથી સત્ય હકીકત મેળવી લે તો પ્રબોધ

અંદની તમામ યોજના ઉંધી વળી જાય અને પ્રમોધઅંદના સ્વભાવ ઉપરથી હું કહી શકું છું કે પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાને ખાતર તે પોતાના સગા ભાઈનું પણ ખૂન કરતાં અચકાય તેમ નથી. ’

‘ અને મંજુલા એવા ભયંકર માનવીના પંજમાં સપડાએલી છે. ’ અંજનકુમાર બોલ્યો : ‘ રાવસાહેબ ! મારા દિલને એવું થાય છે કે જો અત્યારે એ બદમાશ પ્રમોધઅંદ મને મળી જાય તો તેનું ગળું બીસીને તેને આ ક્ષણે જ ટુંકા કરી નાંખું. ’

જ્યોતિપ્રસાદ સહેજ હસીને બોલ્યો : ‘ ટુંકા કરવાની વાત પછી, પ્રથમ તો આજ રાત્રે આપણે તેને મળીશું, અને મને તેમ કરીને મંજુલાનો પત્તો મેળવીશું. ’

* * *

આહીની પડીથી

...સો...એ...સો...ટકાની...ખાત્રી...વાળું...

તદ્દન પ્યોર-મધુર ખુશ્મોવાળું અને ભાવમાં સસ્તું તેલ બની શકે છે. બનાવવામાં જરા પણ કઠાકુટ નથી. ફક્ત હસ મીનીટમાં “ ખંભાતવાળાની આહીની પડી ” ના મસાલાથી તૈયાર થાય છે. અનુભવસિદ્ધ વનસ્પતિ અને કોંમતી દ્રવ્યો નાંખી આ મસાલો તૈયાર કર્યો છે. એટલે પૂરેપૂરો ફાયદો થઈ શકે છે. બનાવવાની રીત બોક્ષ ઉપર લખેલી છે. એડર માટે

લખો :— એમ. એમ. ખંભાતવાળા

(ધુપેશ, આંબળા અને બોરસલીની પડી બનાવનાર)

ઠે : આશ શેઠના કુવાની પોળ-રાયપુર અમદાવાદ.

૩૪ :

કરીમખાન ગભરાય છે

અંજનકુમાર તેની મોટરમાં વિશાલ ધર્મ મંડળના મંદિર પાસે આવી પહોંચ્યો. રાત્રિનો અંધકાર વિસ્તરતો હતો. આકાશ વાદળાંથી ઘટાટોપ બની ગયું હતું. ઝરમર ઝરમર વરસાદનાં ફેરાં પડતાં હતાં.

અંજનકુમાર ખરી રીતે એકલો જ હતો. જ્યોતિપ્રસાદ અને અરુણ બંગાળી જમીનદાર તથા તેના સેક્રેટરી તરીકે આ મંદિરમાં એકલા જ જવાના હતા. તેમના સમય બાદ થોડી વારે અંજનકુમારે અહીં આવવું એવું પ્રથમથી જ નક્કી કર્યું હતું. કારણ કે તેમની સાથે અંજનકુમાર હોય તો તેમને માટે શંકા પેદા થવાનો ભય હતો. વેશપરિવર્તન કરવાની કળામાં અંજનકુમાર પાવરધો ન હોવાને કારણે કદાચ ઓળખાઈ ભય એવી ભીતિ હતી.

તે જ્યારે અહીં આવ્યો ત્યારે પુષ્કળ મોટરો આ મંદિરના કમ્પાઉન્ડની અંદર તથા બહાર રસ્તા પર બાજુએ ઉભી રહી હતી. તેણે તો પોતાની મોટર નજીકમાં એક ગેરેજ હતું તે ગેરેજની અંદર અમુક ભાડું ઠરાવીને રાખી હતી. ત્યાંથી ચાલતો તે અહીં આવ્યો હતો. કમ્પાઉન્ડમાં અને રસ્તા ઉપર ઉભેલી મોટરો મૂલ્યવાન તથા ઉંચી કીસમની હતી. તે ઉપરથી સમજી શકાતું હતું કે આ મંદિર ચંદ્ર-નગરના શ્રીમંત અને માત્રેતુજ્જર માનવીઓનું સારા પ્રમાણમાં આકર્ષણ કરી શક્યું હતું. કમ્પાઉન્ડનું પ્રવેશદ્વાર ખુલ્લું હતું. દરેક માણસને મંદિરમાં આવવાની છુટ હતી. એ કમ્પાઉન્ડના પ્રવેશદ્વારમાં દાખલ થઈ અંજનકુમાર મંદિર તરફ જવા લાગ્યો. તે મંદિરના પગથિયાં પાસે પહોંચ્યો તે વખતે કેટલીક સુંદરીઓને પરસાળ ઉપર ફરતી અને કેટલીકને કાળા મખમલના પડદાથી ઢંકાયેલા દ્વારમાં દાખલ થતી જોઈ. અંદરના ઉંડાણમાંથી કાંઈ દિલરૂપા જેવા વાજાંત્રનો ધીમે અને મધુરો સરોહ કર્ણગોચર થતો હતો. તદુપરાંત કાંઈ ધૂપની એક જાતની મધમધતી અને મગજને તરબતર બનાવતી સુગંધ પણ તેની ઘ્રાણેન્દ્રિયમાં પ્રવેશતી હતી.

તે પરશાળ ઉપર ઉભો રહીને આમતેમ જોવા લાગ્યો. પરશાળને પ્રકાશતી વીજળીની બત્તીઓનો ઉગ્મશ્ચ સહજ આજો હોવા છતાં દીવાલ પરનાં જુદાં જુદાં દેવદેવીઓનાં ચિત્રો દૃષ્ટિએ પડતાં હતાં. સામેનું દ્વાર ખુલ્લું હતું. પરંતુ તે મખમલના કાળા પડદાથી ઢંકાયેલું હતું. મંડળની સભામાં આવનારા માનવીઓ એ કાળા પડદાની વચ્ચે થઈને અંદર જતાં હતાં.

અંજનકુમાર પણ મંદિરની અંદરના ભાગમાં જવાને માટે એ પડદા તરફ વળ્યો. એ વેળાએ એકાએક તેના હાથને કોઈ બીજા માનવીના હાથનો સ્પર્શ થયો:

‘મહાશય! જરી થોભો, અને—’

અંજનકુમાર પાછળ ફર્યો. પોતાની સામે એ વેધક નેત્રો તાકી રહ્યાં હોય એમ તેને લાગ્યું.

એક ઉંચો કદાવર માનવી બાજુમાંથી આવ્યો હતો અને તેણે અંજનકુમારને અટકાવ્યો હતો.

‘તમે અમારા મંડળના સભ્ય હો એમ નથી લાગતું.’ એ માનવીએ ઉદ્ગાર કર્યો. તેના અવાજમાં વિનયની છાંટ પણ ન હતી.

‘કાણે કહ્યું કે હું તમારા મંડળનો સભ્ય છું?’ અંજનકુમાર બોલ્યો : ‘પરંતુ અત્યારે તો તમારું મંડળ દરેક માનવીને માટે ખુલ્લું રહે છે. એટલે તમારી સભાની કાર્યવાહી જોવાને માટે જાણસાવૃત્તિથી હું અહીં આવ્યો છું. હું નથી માનતો કે એમાં કશો વાંધો હોય.’

‘આ મંદિર ખાનગી માલિકીનું છે, અને તેની અંદર કોઈ પણ માનવીનો પ્રવેશ કરવાનો અધિકાર અમારી પસંદગી ઉપર રહે છે.’

‘તમારી પસંદગી!’ એ માનવીનું નખશિખ અવલોન કરતો અંજનકુમાર બોલ્યો : ‘પણ તમે છો કાણ? શું તમે કોઈ મોટા મહારાજના અવતાર છો?’

તેના અવાજમાં ઉકળાટ અને ગુસ્સો હતા. તુરંત જ તેને પોતાની ભૂલ સમજાઈ. અહીં સીકૃતથી ક્રમ જોવાની જરૂર હતી.

તેને બદલે આવું તોછડું વર્તન બતાવવામાં પોને બૂલ કરી છે એમ તેને લાગ્યું.

તેને અટકાવનાર માનવી તેની સામે વેધક દષ્ટિએ તાકો રહ્યો હતો. તે જરીકે ઉકળાટ તથા ગુસ્સા વગર પોતાના ચહેરા પર સહજ સ્મિત દર્શાવતો બોલ્યો :

‘ મહાશય ! ગુસ્સે થવાની કશી પણ જરૂર નથી. આ મંદિરમાં પ્રવેશનાર અબળાઓ આગંતુક કાણુ છે, કેવો છે, તેની અમારે તપાસ તો કરવી જ જોઈએ. કોઈ પણ માણસ કેવળ તમાસો જોવાની દષ્ટિથી મંદિરમાં દાખલ થવા ઇચ્છતો હોય તો તેને અમે દાખલ થવા ન દઈએ એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ તમે ખરેખર અમારા ધાર્મિક રહસ્ય અને જ્ઞાનપ્રાપ્તિને ખાતર—’

અંજનકુમારને લાગ્યું કે આ માણસનું પ્રસ્તુત કથન કેવળ દંભથી જ ભરેલું છે, તથાપિ તેણે સમય વર્તીને કામ લેવાની ઇચ્છાથી કહ્યું : ‘ ખરાબર છે. હું કેવળ જ્ઞાનપ્રાપ્તિના શુદ્ધ બુદ્ધિ-પૂર્વકના હેતુથી જ અહીં આવ્યો છું. ’

‘ વારૂ, જો એમ હોય તો તમે અમારા મંડળની આજ રાત્રિની કાર્યવાહીમાં જરૂર ભાગ લઈ શકો છો. આ તરફ મારી સાથે ચાલો. ’

તે માણસ પરસાળના ખૂણા તરફ ચાલ્યો. ત્યાં એક દરવાજો હતો, તેની અંદર થઈને અંજનકુમારને આગળ લઈ ગયો. થોડે દૂર એક દ્વાર ઉઘાડીને તેણે કહ્યું : ‘ તમે અંદર જાઓ. ’ તે બારણાની એક બાજુએ ઉભો રહ્યો.

અંજનકુમાર જોઈ શક્યો કે આ એક સાદો ઝોરડો હતો, અને તેની અંદર દાખલ થવાનું આ માણસ પોતાને કહેતો હતો. તે બોલ્યો : ‘ અહીં શા માટે ? શું તમારા મંડળની સભા આટલા નાના ઝોરડામાં મળે છે ? ’

‘ ના જી, પરંતુ તમે થોડી વાર અહીં જોસો. હું અમારા મંડળના એક આગેવાનને અહીં તમારી પાસે લાવીશ. તે તમારી સાથે

વાતચીત કરશે. અમારે ત્યાં સામાન્ય રીતે એવો રિવાજ છે કે જે કાંઈ નવીન આગંતુક અહીં આવે છે, તેની સાથે અમારા મુખ્ય પુરૂષ વાતચીત કરે છે અને ત્યારપછી જ તેને સભાની કાર્યવાહીમાં ભાગ લેવાની અનુકૂળતા મળે છે. ’

‘ આ તો ભારે ભાષ ! બલે ત્યારે એમ કરો. ’ અંબુનકુમાર ઓરડાની અંદર દાખલ થયો. તેની પાછળ ઓરડાનું દાર બંધ થયાનો અવાજ તેણે સાંભળ્યો.

બહાર ચાલીમાં એ માણસ થોડો સમય અનિશ્ચિત સ્થિતિમાં ઉભો રહ્યો. તુરત જ તેણે નિર્ણય કરી લીધો હોય એ રીતે તે આગળ ચાલ્યો. થોડે દૂર ગયા પછી તેણે એક બીજા બંધ દાર ઉપર અવાજ કર્યો અને અંદરથી કરો પશુ જવાબ મળ્યા સિવાય જ તે એ ઓરડામાં દાખલ થયો.

‘ ગુરૂદેવ ! ’ તેણે ઉદ્ગાર કર્યો. પ્રબોધચંદ્ર તેની ખુરસી પર એકા હતો. તેના બે હાઠની વચ્ચે સળગતી જાડી સીગારેટ હતી. તેણે અત્યારે ગરદનથી પગ સુધી લાંબો આછા આસમાની રંગનો રેશમી ઝખ્ખો પહેર્યો હતો. તે આગંતુકની સામે જોઈ રહ્યો.

‘ શું છે, કરીમખાન ! ’ અને પછી તેણે ઇંતેજરીબર્યા સ્વરે પ્રશ્ન કર્યો : ‘ દયાનંદ આવી ગયો ? ’

‘ ના જી. એટલે કે જો તે અહીં આવ્યા હોય તો મારા જોવામાં આવ્યા નથી. ’

‘ તે હજી સુધી કેમ નહિ આવ્યો હોય અને અત્યારસુધી ક્યાં રોકાયો હશે ? ખરી રીતે તો તે ક્યારનો આવી જવો જોઈતો હતો. મેં તેને જે સૂચના આપી હતી તેનો અમલ કરવામાં કશી પણ હરકત આવવાનું કાંઈ કારણ નથી. કુંદનરાયનો નિકાલ લાવી દેવામાં કાંઈ મુશ્કેલી આવે એવું મને લાગતું નથી. છતાં પણ તે હજીસુધી કેમ નથી આવ્યો અને ક્યાં રોકાયો છે, એ જ હું જાણવા માગું છું. ’

કરીમખાને જવાબ આપ્યો : ‘ ગુરૂદેવ ! દયાનંદની ચિંતા કરવાનું કશું કારણ નથી; પરંતુ અત્યારે એક માણસનું આગમન થયું છે

તે જરીક વિચારવા જેવું છે. વજીરમહમદ મી. વસાણીની હસ્તપ્રતને માટે મંજુલાવાળા મકાનમાં ગયો હતો. તે વખતે જે માણસની સાથે તેની ઝપાઝપી થઈ હતી, તે માણસને અમે જ્યારે ત્યાંથી મોટરમાં રવાના થઈ ગયેલા ત્યારે મેં પણ જોયો હતો. એ માણસ અત્યારે અહીં આવ્યો છે. એથી મારા મનમાં ભારે શંકા પેદા થઈ છે. બનવાનું છે કે તે માણસ સ્વાભાવિક રીતે જ જીજ્ઞાસાવૃત્તિથી પ્રેરાઈને બીજાઓની માફક આપણી સભાની કાર્યવાહી જોવાને તથા તેમાં ભાગ લેવાને માટે આવ્યો હોય. છતાં પણ મારા મનમાં પેદા થયેલી શંકાનું નિરસન થઈ શકતું નથી. ’

‘ શું એ અંબનકુમાર અહીં આવ્યો છે ? ’ પ્રમોદચંદ્ર સીગારેટ હાથમાં પકડીને કરીમખાનની સામે જોતો બોલ્યો : ‘ શું તું ખાતરી-પૂર્વક કહે છે કે તે અંબનકુમાર જ છે ? ’

*

*

*

ભારતી વસ્તુ ભંડારના

ચોકખા તાળ

દરેક જાતના

અથાણાં

તથા

મશાલા

દરેક જાતના ચોકખા તાળ અથાણાં, મુરખખા, ગુલકંદ, કેરીનાં ચીરીયાં, મરચાં, ચટણીઓ તથા દાળ શાકનાં દક્ષીણી, ભારતી, મુરતી મશાલા, પાપડ, વડી, સેવ, સારેવડાં તેમજ ઘરવપ-રાશની બીજી ઉપયોગી ચીજો ખરીદવાનું વિશ્વાસપાત્ર

— ફક્ત એક જ મથક —

ભારતી વસ્તુ ભંડાર

પ્રોપ્રાયટર :- મનસુખલાલ પરીખ મશાલાવાળા

ગાંધીરાડ, ફરનાન્ડીઝ પુલ ઉપર, અમદાવાદ.

૩૫ :

સકંજમાં

‘**હા જી**, હું ખાતરીપૂર્વક કહું છું. મારી કશી પણ ભૂલ થતી નથી.’ કરીમખાને કહ્યું : ‘કારણ કે વઝીરમહમદને લખને હું મોટરને હંકારી ગયો, તે વખતે મેં તેને રસ્તા પરની બત્તીની નજીક ઉભેલો જોયો હતો. અને તેથી—’

‘વારૂ, તેણે તને ઓળખ્યો છે ખરો ?’

‘ના મને તે કવી રીતે ઓળખી શકે ? એ વખતે તે વઝીરમહમદની પાછળ આવેલો ત્યારે મોટરની અંદર સ્ટીઅરીંગ વ્હીલ પાસે બેઠો હતો, અને તે અમારી નજીક આવી પહોંચે તે પહેલાં તો અમે મોટર હંકારીને ગયા હતા. એટલે હું માનું છું કે તે મને જોઈ શક્યો ન હતો.’

‘વારૂ, તે અત્યારે ક્યાં છે ?’ હવે શાંત અને સ્વસ્થ બનેલા પ્રમોધચંદ્રે પૂછ્યું.

‘આપની મુલાકાતે આવનારને જે સ્થળે બેસવામાં આવે છે, તે સ્થળે બેસવાનું મેં તેને કહ્યું છે. મેં તેને એમ કહેલું છે કે તે અહીં કોઈ વખત આવેલો ન હોવાથી, હું આપણા મંડળના કોઈ આગેવાનને લખને તેની પાસે આવું છું. ત્યારપછી તેને સભાની કાર્યવાહીમાં ભાગ લેવા દેવો કે નહિ એ નક્કી થશે.’

પ્રમોધચંદ્રે એક દીર્ઘશ્વાસ લખને કહ્યું : ‘મને તો લાગે છે કે તે કેવળ જીજ્ઞાસાવૃત્તિથી પ્રેરાઈને જ આપણી કાર્યવાહી જોવાને માટે આવેલો હોવો જોઈએ. કુંદનરાયે આપણને કહેલું તે ઉપરથી આપણે જાણીએ છીએ કે તેણે જ્યોતિપ્રસાદને ગૂંમ થયેલી મંજુલાની તપાસને માટે પ્રેર્યો છે. પરંતુ મારી ખાતરી છે કે મંજુલાના અપહરણની સાથે આપણો સંબંધ હોવાનું જ્યોતિપ્રસાદને શકા આવવાનું કોઈ પણ કારણ નથી. એટલે તેનો મોકલ્યો અંજન-કુમાર અહીં આવ્યો હોય એમ માની શકાતું નથી.’

‘વારૂ, ત્યારે મારે શું કરવું ?’ કરીમખાને પૂછ્યું : ‘તેને હું પાછો કાઢું ?’

‘ના ના, મૂખા! આ તારો કેવો વિચાર!’ પ્રબોધચંદ્રે કહ્યું :
 ‘જો તેની ઇચ્છા કાર્યવાહી જોવાની હોય તો તેને મંદિરની અંદર
 આવવા દેજો. એથી આપણને શું લુકશાન થવાનું છે? તેને અદલે
 જો આપણે તેને મંદિરમાં દાખલ થવા ન દઈએ તો તેના દિલમાં
 જરૂર આપણે માટે શંકા પેદા થવા પામે. તે વઝીરમહમદને ઓળખી
 જાય એવો સંભવ છે. માટે વઝીરમહમદને સૂચવજો કે તે અંજન-
 કુમારની નજરે પડે નહિ.’ તેની નજર દીવાલ પરની ઘડીયાળ તરફ ગઈ :

‘મારો સમય થઈ ગયો છે. હું મંદિરમાં જઈ છું. દયાનંદ આવે
 તો તેને અહીં રોકાવાનું કહેજો. હું તેની સાથે વાત કરવા માગું છું.’

તે ઉભે થયો. સીગારેટને ટેબલ પર રાખેલી નાનકડી રકાબીમાં
 મૂકી દીધી. ટેબલના ખાનામાંથી બે-ત્રણ એલાયચીના દાણા કાઢીને
 મુખમાં તાંખ્યા, અને તે ઓશીસખંડમાંથી બહાર નિકળ્યો.
 અત્યારસુધી તો જાણે તે પોતે સંપૂર્ણ સ્વસ્થ, બેફિકર અને નિર્ભય
 હોય એવો ભાવ તેણે ચહેરા ઉપર ધારણ કર્યો હતો. પરંતુ તેનાં
 નેત્રો ઉપરથી અમુક વસ્તુ તેને મુંઝવતી હોય એમ લાગતું હતું.
 દયાનંદની ગેરહાજરી તેની મુંઝવણમાં વધારો કરતી હતી. તેમાં અત્યાર
 મંદિરમાં અંજનકુમારની હાજરી, એ પણ તેને માટે ચિંતાનો વિષય હતો.

‘શું અંજનકુમાર અહીં અમસ્થો જ બીજાઓની માફક મંડ-
 લની કાર્યવાહી જોવાને માટે આવ્યો હશે?’

‘એમ જ હોવું જોઈએ.’ એ સિવાય બીજું કોઈ કારણ તેને
 સૂઝતું ન હતું. એમ છતાં પણ તે મંદિરવાળા વિશાળ ખંડ તરફ
 જતો હતો, તે વખતે તેનાં નેત્રો એક પ્રકારની ચિંતા અને શંકાથી
 ભરપૂર લાગતાં હતાં. બીજી તરફ કરીમખાન પણ તેના જોડેલો જ
 અસ્વસ્થ બની ગયો હતો. તે પ્રબોધચંદ્રથી છૂટો પાડીને વઝીર-
 મહમદની શોધમાં આવ્યો.

અત્યારસુધી તેને વઝીરમહમદનો ખ્યાલ રહ્યો ન હતો.
 પ્રબોધચંદ્રે સૂચવ્યું ત્યારે જ તેને એ વાતનો ખ્યાલ આવ્યો કે
 અંજનકુમાર એ વઝીરમહમદને જુએ તો તેને ઓળખી શકે ખરા.

આટલામાં ક્યાંય વઝીરમહમદ દેખાયો નહિ. કરીમખાને જાણ્યું કે તે ક્યાંક બહાર ગયો હશે. એથી તે નિશ્ચિંત બનીને અંબનકુમારને જ્યાં બેસાર્યો હતો તે ખંડમાં ગયો.

‘આપને મંદિરમાં લઇ જવાની મને પરવાનગી મળી છે.’ તેણે અંબનકુમારને કહ્યું.

‘બહુ સારું, ચાલો.’ એમ બોલતો અંબનકુમાર ઉભો થયો.

‘ચાલો, મહાશય !’

અંબનકુમાર કરીમખાનની સાથે આ ખંડમાંથી બહાર નિકળ્યો. તેઓ મંદિરના મુખ્ય પ્રવેશદ્વાર તરફ જતા હતા. તેઓ થોડુંક આગળ ચાલ્યા ત્યાં પરશાળ તરફથી વઝીરમહમદ તેમની તરફ આવતો દૃષ્ટિગોચર થયો. તેને જોઇને કરીમખાન ચમક્યો, પરંતુ હવે વઝીરમહમદને કશો પણ ગુસ્સા સંકેત કરવાનો સમય રહ્યો ન હતો.

વઝીરમહમદને જોતાંની સાથે જ અંબનકુમાર તેને ઓળખી ગયો અને તેના આકળા સ્વભાવને અનુસરી તેના મુખમાંથી એકાએક અપશબ્દ સરી પડ્યો. વઝીરમહમદ પણ તેને જોઇને જાણે થીજી ગયો. હોય તેમ થંભી ગયો અને આશ્ચર્યભરી કૂરતાપૂર્વક અંબનકુમારની સામે જોઇ રહ્યો. બંને એકબીજાને ઓળખી ગયા હતા.

હજીબર સંપૂર્ણ નિઃસ્તબ્ધતા પ્રસરી રહી. માત્ર મકાનના ડિંકાણુમાંથી આવતો વાજાંતનો ધીમે અને અધૂરો સરોદ એ નિરવતાનો ભંગ કરતો હતો.

મીસ મંબુલાના અપહરણને અંગે અંબનકુમાર જ્યોતિપ્રસાદને મળ્યો હતો. જ્યોતિપ્રસાદે અત્યારસુધીમાં કરેલી તપાસ ઉપરથી એક વાત સિદ્ધ થતી હતી. વસાણીના ખૂનની સાથે તથા મંબુલાના અને મી. વસાણીની નવલકથાની હસ્તપ્રતના અપહરણની સાથે આ ‘વિશાલ ધર્મ’ મંડળના સંચાલક તથા તેના સાગરીતોનો સંબંધ છે, એટલું તો સ્પષ્ટ થઇ ચુક્યું હતું. અંબનકુમાર પણ એ જાણતો હતો. પરંતુ એકાએક વઝીરમહમદને જોતાં તે ઉશ્કેરાઇ ગયો. આ માણસ મંબુલાના ખંડમાં પ્રવેશ્યો હતો, તેની સાથે અંબનકુમારને ઝપાઝપી થઇ હતી, અને અણીને વખતે

તે અંબનકુમારના સકંજમાંથી છટકી ગયો હતો. એથી સ્વાભાવિક રીતે જ તેને વઝીરમહમદ ઉપર ચીક ચડી અને તે ઉછળ્યો.

વાત પોતાના શિકાર ઉપર ફૂટે એવી રીતે ફૂટીને તે વઝીરમહમદની ખાસે પહોંચી ગયો અને તેનું ગળું પકડી તેને દીવાલની સાથે દબાવ્યો.

તે ગુસ્સાપૂર્વક બોલ્યો : ‘બદમાશ ! તે દિવસે મને થાપ આપીને તું છટકી ગયો હતો, પરંતુ આજે તું મારા પંજમાંથી કદી પસુ-’

તે આગળ બોલી શક્યો નહિ, કેમકે તેની પાછળથી લંબા-એલો હાથ તેનું ગળું દબાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો હતો. એ હાથ કરીમખાનનો હતો.

અંબનકુમારના હાથની પકડ નરમ પડી, તેણે પોતાના મળા અને મર્દનની આસપાસ ભીંસાએલા બેઉ હાથને જોરથી પકડી અળગા કર્યા. તે પાછળ ફર્યો અને તેણે પૂરા બળપૂર્વક કરીમખાનના જડબામાં એક મુક્કી લગાવી દીધી. એ મુક્કીના આઘાતથી કરીમખાન બાજુની દીવાલ સાથે અથડાયો. તેના તૂટી ગયેલા દાંત અને નાકમાંથી લોહી નિકળવા લાગ્યું, અને બીજી મુક્કીથી બચવાને માટે તેણે પોતાનો હાથ ચહેરા તરફ ઉંચો કર્યો. પરંતુ એ પહેલાં તે અંબનકુમારની બીજી મુક્કી તેની બે આંખોની વચ્ચે નાકની દાંડી અને કપાળ ઉપર લાગી. કરીમખાનના પગ લથડ્યા અને તે જમીન ઉપર પડી ગયો.

‘હવે આપણે બે જણા આપણો હિસાબ ચુકતે કરી લઈએ.’
પુનઃ વઝીરમહમદ તરફ ફરીને અંબનકુમારે ઉચ્ચાણ : ‘તું અત્યારે મને મળી ગયો એ બહુ સારું થયું. બોલ ! મંજુલા ક્યાં છે ? તે તેને કયે સ્થળે છૂપાવી છે ?’

વઝીરમહમદ દીવાલને અડેલીને ઉભો હતો. તેનો હાથ તેના હાફકોટના ખીસ્સામાં ગયો, અને અંબનકુમાર તેનું કાંડું પકડે તે પહેલાં તેના ખીસ્સાનો ઉપલો ભાગ ઉપસેલો દેખાયો. અર્થાત તેના ખીસ્સાની અંદર રીવોલ્વર હતી અને એ તેણે અંબનકુમારની સામે તાકી રાખી હતી.

‘અહીંથી જરીકે હલીશ નહિ, તેમ ખૂમ પણ પાડીશ નહિ !’ બંધુ કરમાન કરતો હોય તેવી રીતે વઝીરમહમદ બોલ્યો : ‘જો તું જરીકે હલ-અલ કરીશ તો આ જ ક્ષણે કાગનો કાળીઓ બની જઈશ. સમજ્યો ને ?’

અંજનકુમાર પણ સમજી ગયો. તે જોઈ શક્યો કે આ માણસ તેનું ખૂન કરવામાં વાર લગાડે તેવો નથી. તેના ઉપસેલા ગળવા ખરથી બંધૂકની નળીનો ખ્યાલ આવી શકતો હતો, અને તેનાં નેત્રો કહી આપતાં હતાં કે તે તેની ધમકીનો અમલ કર્યા વગર રહેશે નહિ.

તે વઝીરમહમદના ખીરસાના ઉપસેલા લાગ તરફ જોઈ રહ્યો. વઝીરમહમદ તરફ લંબાએલા તેના બેડે હાથ બાબુમાં સરી પડ્યા, અને તે બોલ્યો : ‘ખરેખર. હું તારા સકંજમાં આવી ગયો છું. વાહ, હવે તું શું કરવા માગે છે ?’

*

*

*

નકામા વાળ સહેલા-
ધૂથી નાબુદ થાય છે.

રાજ રાણી સાબુ

(રજિસ્ટર્ડ નં. ૮૯૦)

સોનાના ચાંદ જીતનાર ૩૫
વર્ષથી એક સરખો પકાયેલો

॥ ખાસ સુગંધીને લીધે આ લોકપ્રિય બન્યો છે. ॥
ચલુ ગ્રાંટીની બોક્સનો રૂ. ૧) નકલી માલથી સાવચેત રહો.
ટી. પી. લાલ એન્ડ કંપની. મુંબઈ નં. ૨

૩૬ :

બાજી પલટાઈ

અંજનકુમારે આસપાસ દૃષ્ટિ કરી. જે માણસોને બગીચામાં દાખલ થઈ, પરજાળ પર આવી મંદિરના પ્રવેશદ્વાર તરફ જતા જોયા. પરંતુ એ લોકોનું આ સ્થળે ઉભેલા વઝીરમહમદ તથા અંજનકુમાર તરફ લક્ષ ન હતું.

વઝીરમહમદે કહ્યું : ‘ તારા જેઠિ હાથ ડિંચા કર, પાછળ ફરી જા અને આગળ ચાલીને પેલા ઓરડાનું દ્વાર ખુલ્લું છે, તેની અંદર દાખલ થા. ’

તેની આજ્ઞાનું અનુસરણ કર્યા વગર અંજનકુમારને માટે બીજો કોઈ માર્ગ ન હતો. વઝીરમહમદે તેના ગજવાની અંદરથી પિસ્તોલ કાઢીને અંજનકુમારની પીઠ પર દબાવી અને બીજો હાથ અંજનકુમારના ગજવાની અંદર નાંખી તેમાંથી નાની રીવોલ્વર લઈ લીધી : ‘ વાઈ, હવે ચાલો ઓરડાની અંદર દાખલ થાઓ. ’

અંજનકુમાર ધીમા પગલે ચાલવા લાગ્યો અને પિસ્તોલ તેની પીઠ પર દબાઈ. વઝીરમહમદ પુનઃ બોલ્યો : ‘ ધીમે ડેમ ચાલે છે ? ઉતાવળાં પગલાં બર. ’

અત્યારે આ બદમાશની સામે દલીલ કરવાનો મોકો ન હતો. અંજનકુમારને પોતાની નિર્બળતા માટે તથા સમયસૂચકતાની ખામી માટે જ મનમાં લાગી આવતું હતું. તે મનમાં પોતાની મૂર્ખતા પર હસતો ઓરડાની અંદર જવા લાગ્યો. એ વખતે બહાર ચાલીમાં પડેલા ફરીમખાનને સળવળતો અને કણસતો સાંભળ્યો.

અત્યારે તેને જ્યોતિપ્રસાદ અને અરજુનું સ્મરણ થયું. એ જેઠિ જણા આ જ મકાનમાં હતા. ઘણું કરીને મંદિરના મંડપની અંદર હોવા જોઈએ. તેઓ તેનાથી દૂર ન હતા, પરંતુ અત્યારે તેઓ તેને ઉપયોગી થઈ શકે તેમ ન હતા. હવે શું કરવું એ વિષે મનમાં તે મનમાં તે વિચાર કરવા લાગ્યો.

એઉ જણા ઓરડામાં દાખલ થયા બાદ થોડી વારે અંજનકુમાર બોલ્યો: ‘બોલો! હવે તમારી શી ઇચ્છા છે અને તમે શું કરવા માગો છો?’

‘તમે એકાદ બે મીનીટ આ ઓરડામાં રહેજો. કાંઈનું પણ ધ્યાન ખેંચવાને માટે આ ઓરડાના બારણા પર જરી પણ અવાજ કરશો નહિ. જો અવાજ કર્યો તો તુરત જ તમે ખલાસ થઈ જશો. મારી આ પિસ્તોલ જોઈ, તેની ઉપર સાઇલેન્સર ચડાવેલું છે. તેનો મોટો અવાજ થાય તેમ નથી. એટલે આ પિસ્તોલ તમારો અંત લાવી દેશે; જ્યારે અહીં શું બન્યું, તેની બીજા કાંઈને તો કલ્પના પણ નહિ આવે.’

એટલું કહીને વજીરમહમદ એ ખંડમાંથી બહાર ચાલ્યો ગયો. અંજનકુમાર બારણા તરફ જોઈ રહ્યો. બારણું બંધ થયું. તેની કળમાં ચાવી ફરતી સાંભળાઈ. ત્યારબાદ કાંઈ માણસ ધસડાતો હોય અને કચ્છસાતો હોય એવો અવાજ તેના સાંભળવામાં આવ્યો.

એ ઉપરથી સમજી શકાતું હતું કે આ બદમાશ તેનો સાથી એ સ્થિતિમાં કાંઈની નજરે ન પડે એ માટે તેને કાંઈ સલામત સ્થળે લઈ જતો હોવો જોઈએ. એ કાર્યમાં તેને વધુ વખત નહિ લાગે અને પછી—

પછી શું? તે આ ઓરડાનું બારણું તોડ્યા સિવાય બહાર નિકળી શકે તેમ ન હતો. બારણું પણ વજનદાર અને મજબૂત હતું. તેને તોડતાં સામાન્ય રીતે વખત લાગે. તે દરમિયાન તો પોતાને સપડાવનાર બદમાશ અહીં આવી પહોંચે. વળી અત્યારે તેની પાસે કશું હથિયાર પણ ન હતું. એટલે હમણાં તો જે થાય તે જોવા કરવું અને પછી જો કાંઈ મોઢો મળી જાય તો તેનો લાભ લેવો. એ પ્રમાણે તે વિચાર કરતો હતો.

આ ઓરડામાં એક પણ બારી ન હતી. સ્વરક્ષણ કરી શકાય એવું શસ્ત્ર પણ ન હતું. આ બદમાશોનું મંડળ કેટલું ભયંકર છે તેનો ખ્યાલ હવે તેને આવતો હતો, અને આ મહાનની અંદર હજી

વેશમાં દાખલ થઈ, તેનું રહસ્ય પામવાની જ્યોતિપ્રસાદની ચતુરાઈ માટે તેના મનમાં માન પેદા થતું હતું.

તેણે આસપાસ દૃષ્ટિ કરી. બીજું કાંઈ હથિયાર તો ન દેખાયું, પરંતુ દિવાલ પાસે પડેલી એક ખુરસી તેણે ઉપાડી. એ લાકડાની વજનદાર ખુરસી હતી. આવા સમયમાં જો મોકા મળી જાય તો તેનો પૂરો ઉપયોગ થઈ શકે તેમ હતો. પરંતુ એ મોકા મળશે કે કેમ, એ જ એક મોટો પ્રશ્ન હતો.

થોડી વારે પુનઃ દાર ખુલ્લું અને તેને સપડાવનાર બદમાશ તેની દૃષ્ટિએ પડ્યો. તેના હાથમાં તાકેલી પિસ્તોલ હતી. તેણે મજબૂત સ્મિત કરતાં ઉચ્ચાર્યું: 'મી. અંજનકુમાર! મારી સાથે ચાલો.'

અંજનકુમાર ઓરડાના પ્રવેશદ્વારમાંથી બહાર આવ્યો. તે વખતે તેની સામે પિસ્તોલ રાખીને વઝીરમહમદ દીવાલ સરસો ઉભો રહ્યો.

'આ બાબુએ ચાલો.' પરશાળમાંથી આ ચાલમાં આવવાનો દરવાજો હતો, તેની વિરૂદ્ધ દિશા તરફ આંગળી ચીંધીને તે બોલ્યો.

અંજનકુમારે પરશાળની દિશા તરફ જોયું તો ત્યાં જ દાર હતું તે બંધ કરેલું દેખાયું. અર્થાત આ સ્થળે કશું પણ અને તો પરશાળ પરથી બહારના કાંઈ માણસ જોઈ શકે તેમ ન હતા.

'મીસ્તર! શું તમે એમ માનો છો કે હું અહીં આવ્યો છું એની કાંઈને ખબર નથી?' અંજનકુમારે પિસ્તોલધારીને ઉદ્દેશીને પ્રશ્ન કર્યો.

તે વખત ગાળવા માગતો હતો, તેમ જ પોતાની સામે તાકવામાં આવેલી પિસ્તોલ અને પોતાની વચ્ચે કેટલું અંતર છે, એની પણ મનમાં ને મનમાં ગણતરી કરતો હતો.

પિસ્તોલધારીના પંજમાંથી છટકવાનું સહેલું ન હતું. તથાપિ તે નિરાશાવાદી ન હતો. તેને લાગતું હતું કે જો નસીબ ચારી આપે તો અત્યારની લયંકર સ્થિતિમાંથી પણ પાર પડી શકાય ખરું. આ પિસ્તોલધારી એક ક્ષણને માટે બેદરકાર અને એટલું જ માત્ર તે માગતો હતો. તેની એ બેદરકારીનો લાભ લેવાનું તે ચૂક તેમ

ન હતો. પિસ્તોલના બળે આ માણસ તરફથી થતું અપમાન તેને માટે અસહ્ય બની ગયું હતું.

પિસ્તોલધારી બોલ્યો : ‘વાતો કરવી છોડી દો અને સીધેસીધા આગળ ચાલો.’

‘નાહિતર શું તમે ગોળીબાર કરશો?’ અંબનકુમારે સવાલ કર્યો.

‘એ તમને થોડા સમયમાં જ જણાશે.’

અંબનકુમાર બોલ્યો : ‘ગોળીબાર કરવો એ કાંઈ સહેલી વાત નથી. આ મકાનમાં સેંકડો માણસો એકઠા થએલા છે. બંને તમે તમારી પિસ્તોલ પર સાઇલેન્સર ચડાવ્યું હોય, તો પણ આવા બંધીયાર મકાનમાં તેનો અવાજ સંભળાયા વગર રહેવાનો નહિ.’

અને અંબનકુમારનો હેતુ સિદ્ધ થયો. સ્વાભાવિક રીતે જ પિસ્તોલધારીની દૃષ્ટિ તેણે હાથમાં પકડેલા શસ્ત્ર તરફ ગઈ અને તે જ ક્ષણે એક મોટી ફાળ ભરીને અંબનકુમાર તેની ઉપર ફેંધો.

તેના પ્રતિસ્પર્ધીને અંબનકુમારની યુક્તિ સમજાઈ ગઈ. તે સહેજ પાછો હઠ્યો અને તેણે પિસ્તોલનો ઘોડો દબાવ્યો.

સર્પની જીભ માફક પિસ્તોલની નળામાંથી પ્રકાશ નિકળ્યો. અને સોઢાવોટરની બાટલી જેવો સાધાગળુ ફટ કરતો અવાજ થયો. પરંતુ એક ક્ષણના થએલા વિલંબનો લાભ અંબનકુમારને મળી ગયો. એ ગોળી અંબનકુમારના હાથ પાસે થઈને પસાર થઈ ગઈ, અને તે જ ક્ષણે તેણે તેના પ્રતિસ્પર્ધીનું કાંકુ જોરથી પકડીને મચકોડ્યું. તે સાથે તેનો જમણો હાથ પિસ્તોલધારીના ગળા પાસે ગયો અને તેણે જોરથી તેનો હડીઓ દબાવ્યો. તેના હાથમાંથી પિસ્તોલ જમીન પર સરી પડી અને એ બહમાશને તે દીવાલ પાસે લઈ ગયો.

‘હવે તો બાજી પલટાઈ ગઈ છે.’ અંબનકુમાર મનોગત બોલ્યો : ‘એટલે મને આશા છે કે આ ‘વિશ્વાલ ધર્મ’ મંડળ’ના મંદિરનું રહસ્ય જાણવાની તક મને મળી શકશે ખરી.’

૩૭ : અંજનકુમાર અવલોકે છે

પિસ્તોલધારીની જીભ તેના બે હોઠ વચ્ચેથી નિકળી પડી અને તેના મુખમાંથી લાળ દહડવા લાગી. તે શરીરે કદાવર અને મજબૂત હતો. પરંતુ અંજનકુમારે તેનો હડીઓ એટલા જોરથી દબાવ્યો હતો કે તેનામાં અંજનકુમારની સાથે લડવાનું જોર રહ્યું ન હતું.

છતાં પણ તેણે તેનો એક પગ ઉંચો કરીને અંજનકુમારના પેડુમાં ઢીંચણુ લગાવ્યું. એથી ગુસ્સે થયેલા અંજનકુમારે તેના પ્રતિસ્પર્ધીનું મસ્તક જોરથી દીવાલ સાથે અફાળ્યું. એક વાર, બે વાર અને ત્રીજી વાર અફાળતાં પિસ્તોલધારીના પગ લથડ્યા, તે જમીન પર પડી ગયો અને બેભાન બની ગયો.

અંજનકુમારે આમતેમ બેઠો બાજુએ દૃષ્ટિ કરી. આ ચાલીની અંદર કોઈ પણ ન હતું. મંદિરની અંદર સભાની કાર્યવાહી શરૂ થઈ ગઈ હતી. એટલે આ તરફના ભાગમાં કોઈ માણસ હોવાનો સંભવ પણ ન હતો.

નીચે નમીને તેણે આ માણસને બે હાથ વડે ઉંચો કર્યો અને તેને ધસડતો ઉઘાડા બારણામાં થઈને ઓરડામાં લઈ ગયો.

આ માણસ થોડો સમય તો આવી બેભાન દશામાં રહેશે એમ તે માનતો હતો. એટલે હવે જેને પ્રથમ બેભાન બનાવ્યો હતો, તેને શોધી કાઢવો જોઈએ. એ બેઠો જણાની મનધારી વ્યવસ્થા થઈ ગઈ તો પોતે સ્વતંત્રપણે આ મકાનનું અવલોકન કરી શકે.

પિસ્તોલધારીના હાથમાંથી જમીન પર પડેલી પિસ્તોલ તેણે લઈ લીધી, અને તે પિસ્તોલ હાથમાં રાખીને બીજા માણસની તપાસ કરતો આગળ ચાલ્યો. એ માણસ જો કદાચ શુદ્ધિમાં આવી ગયો હોય તો એ તેની પિસ્તોલનો ઉપયોગ કરે એવી ભીતિ હતી. જો એમ બને તો તેનો સામનો કરવાને અંજનકુમાર તૈયાર હતો.

તેને બહુ દૂર જવું ન પડ્યું. ચાલીમાં જુદા જુદા ઓરડાના દ્વાર ઉઘાડીને ઓરડાની અંદર તપાસ કરી. ત્રીજા ઓરડાનું દ્વાર

ખોલતાં જેનું નામ કરીમખાન હતું, તે માણસ એ હાથે મસ્તક પકડીને એક ખુરસી પર બેઠેલો જોવામાં આવ્યો. તેના મુખમાંથી હજી પણ લોહી નિકળતું હતું અને તે સંપૂર્ણ સ્વસ્થ બની શક્યો ન હતો.

‘તું ચાલ મારી સાથે !’ તેને ગરદનમાંથી પકડીને હિંમો કરતો અંબનકુમાર બોલ્યો.

એ માણસે તેના હાથમાંથી છૂટવાનો યત્ન કર્યો, પરંતુ અંબ-કુમારે તેના પડખામાં પિસ્તોલ દખાવીને તેને શાંત બનાવી દીધો. તે આ માણસને ધસડતો જે ઓરડામાં વઝીરમહમદ જમીન પર બેભાન દશામાં પડ્યો હતો ત્યાં લાગ્યો. તેણે કરીમખાનને ધક્કા મારીને એક ખુરસી પર નાંખ્યો અને ત્રણ રૂમાલો વડે તેને એ ખુરસીની સાથે જકડીને બાંધી લીધો.

હવે તેની પાસે રૂમાલનો પુરવઠો ખપી ગયો હતો. એટલે વઝીરમહમદને બાંધવાને માટે કાંઈ બીજો ઉપાય કરવાની જરૂર હતી. એથી તેણે વઝીરમહમદનું ખમીસ ફાડી નાંખ્યું. અને કરીમખાનની નજીક બીજી ખુરસી હતી તે ખુરસી પર વઝીરમહમદને બેસારી, તેને પણ તેના ખમીસના બનાવેલા લીરાથી જકડીને બાંધી લીધો. એજ રીતે ખમીસના કપડાના કુચા બનાવી બેઠેલાં મ્હોંમાં બરાબર ભરાવી, બંનેનાં મુખ બાંધી દીધાં. એથી તેઓ બરાબર શુદ્ધિમાં આવી જાય તો પણ ખૂમ પાડી શકે નહિ. અમરકાંત તેઓ વડે અંબનકુમાર આ બેઠેલી સામે જોઈ રહ્યો : ‘હવે તમે બેઠે જશું અહીં શાંતિથી બેસી રહેજો.’

તેણે પોતાની પિસ્તોલ પણ મેળવી લીધી. તેની પાસે એ પિસ્તોલો અઘ. ઓરડામાંથી બહાર નીકળી બારણું બંધ કરી ચાવી વડે તેની કળ વાસી દીધી અને ચાવીને મજબામાં મૂકી.

‘ચાલો, હવે આપણે આ મકાનનું અવલોકન કરીએ.’ તે મનોમત બોલ્યો.

સૌથી પ્રથમ તો તે જ્યોતિપ્રસાદને શોધી કાઢવા માગતો હતો. એટલે આ ચાલમાં થઈને પરજાળ તરફ જવા લાગ્યો. પરજાળ ઉપર

અત્યારે કોઇ પણ માણસ ન હતું. અંબનકુમાર માનતો હતો કે જ્યોતિપ્રસાદ અને અરુણ મંદિરની અંદર હોવા જોઇએ. એટલે કાળા પડદાથી ઢંકાયેલ દ્વારમાં થઇને તેણે મંદિરવાળા ખંડમાં પ્રવેશ કર્યો. અંબનકુમારે તો અત્યારે આ મંદિરમાં પહેલવહેલો જ પ્રવેશ કર્યો છે, પરંતુ આપણે તેની અંદર જે વખત પ્રવેશી ચૂક્યા છીએ. એક વાર પ્રબોધચંદ્રની સાથે, અને બીજી વખત પ્રબોધચંદ્ર બંગાળી જગીરદાર તથા તેના સેક્રેટરીને આ મંડપમાં લાવેલો તે વખતે આ મંદિર આપણે જોયું છે, એ વખતે મંદિરમાં કોઇ ન હતું, જ્યારે અત્યારે તો અહીં પુષ્કળ માણસો દૃશ્યમાન થતાં હતાં.

અંબનકુમાર મંદિરમાં દાખલ થઇ દીવાલ પાસે સરકીને એક બાજુએ ખૂણામાં જઇને ઉભો રહ્યો. પોતાની તરફ કોઇનું ધ્યાન એંચાયા સિવાય પોતે બધું જોઇ શકે એવી તેની ઇચ્છા હતી. કારણ કે તે આ મકાનમાં આવેલો છે એવું પ્રબોધચંદ્રના સાગરીતોના જાણવામાં આવ્યું હોય અને તેઓ તેને જુએ તો નકામી ઉપાધિ થઇ પડે.

સામે વ્યાસપીઠ હતી. તેની ઉપર વિશ્વાખા માતાની પ્રતિમા પાસે ધીના દીપકો જળહળતા હતા. વ્યાસપીઠની નીચે થોડું અંતર રાખીને ખુરસીઓની હાર કરવામાં આવી હતી. જે હારની વચ્ચે એક માણસ આસાનીથી ચાલી શકે તેટલું અંતર રાખવામાં આવ્યું હતું. બધી ખુરસીઓ શ્રોતાજનોથી ચિત્કાર ભરાઇ ગઇ હતી. ધીના દીપકો ઉપરાંત વીજળીના ગ્લોબ પણ પ્રકાશી રહ્યા હતા. એક ધૂપ-દાનીમાંથી વિસ્તરતો ધૂમ્ર આખાય મંડપમાં મધમધાટભરી માદક સુવાસ પ્રસરાવી રહ્યો હતો.

વ્યાસપીઠ ઉપર માતાજીની પ્રતિમાની એક બાજુએ એક ટેબલ અને તેની પાછળ આંદીના પતરાથી મઢેલી ગાંદીવાળી ખુરસી હતી. તે ખુરસી અને ટેબલની વચ્ચે એક માણસને ઉભેલો અંબનકુમારે જોયો. તેણે આસમાની ઝાંચવાળો લાંબો રેશમી ઝબ્બો શરીર પર ધારણ કર્યો હતો. તેના મસ્તકના આગલા ભાગમાં તાલ પડેલી હતી. તેનો ચહેરો ગૌરવર્ણીય અને મોહક હતો. તે અદ્ય વાળીને ઉભો

હતો. અંજનકુમાર સમજી શક્યો કે આ પોતે જ પ્રબોધચંદ્ર પિંઢા-
કર હોવો જોઈએ.

તે અત્યારે વ્યાખ્યાન આપી રહ્યો હતો. તેના અવાજમાં એક
પ્રકારનું અનેક માધુર્ય હતું. શ્રોતાઓ જાણે મુગ્ધ બનીને તેના
મુખમાંથી નીકળતાં વાક્યોનું પાન કરતાં હોય એમ લાગતું હતું.
તેના અવાજ સિવાય બીજો કશો પણ અવાજ સાંભળાતો
ન હતો. અંજનકુમારે અગાઉ અનેક સભાઓ જોઈ હતી; પરંતુ
તમામ શ્રોતાઓને મંત્રમુગ્ધ કરી દેનાર વ્યાખ્યાતાની જદુઈ
શક્તિ તો આજે તેણે પહેલવહેલી જ જોઈ. જાણે આ માણસે આખા
શ્રોતાસમાજ ઉપર હિપ્નોટીઝમ કર્યું હોય, એવી રીતે બધાં તેની
સામે જોઈ રહ્યાં હતાં.

અંજનકુમાર અહીં કાંઈ તેનું વ્યાખ્યાન સાંભળવાને માટે
આવ્યો ન હતો, તેમ જ તેના દિલમાં પ્રબોધચંદ્રને માટે ટ્રાષ્ટ સદ્ભાવ
પણ ન હતો. તેની આંખો તો જ્યોતિપ્રસાદને શોધતી હતી, અને
તેથી ખુરસી પર બેઠેલા શ્રોતાસમાજ તરફ તેની દૃષ્ટિ વળી. તે
જ્યોતિપ્રસાદ અને અરૂણને શોધવા માટે દરેકેદરેક હારનું નિરીક્ષણ
કરવા લાગ્યો.

શ્રોતાઓમાં કોણે હતી, પુરૂષો પણ હતા. તેમના પોષાક
ઉપરથી તેઓ શ્રીમંત લાગતાં હતાં. પ્રબોધચંદ્રે ગોઠવેલી અદ્ભુત
બાજીમાં આ શ્રીમંત માનવીઓ પૂરેપૂરાં ફસાયાં છે એમ અંજન-
કુમારને થતું હતું. પરંતુ અહીં જ્યોતિપ્રસાદ કે અરૂણ ક્યાંય
દૃષ્ટિએ પડતા ન હતા. પુનઃ એક વાર તેણે તમામ હારોનું નિરીક્ષણ
કરી લીધું અને તેની ખાતરી થઈ કે એ બે જણા આ મંડપની
અંદર નથી.

‘તેઓ અહીં નથી લાગતા.’ તે મનોમત બોલ્યો : ‘ત્યારે
તેઓ ક્યાં હશે ?’

ક્ષણવાર તેનું મન સહજ અસ્વસ્થ બન્યું, તેણે બે માણસોને
બાંધીને ઓરડામાં રાખ્યા હતા. એટલે જ્યોતિપ્રસાદને શોધી કાઢી

તેને મળીને બધી હકીકતથી માહિતગાર કરવાની તથા હવે શું કરવું એ માટે માર્ગ મેળવવાની તેની ઇચ્છા હતી. પરંતુ અહીં તેઓ દેખાતા ન હતા. એ તેને માટે બારે ચિંતાનો વિષય થઈ પડ્યો હતો.

પ્રબોધચંદ્ર પિંઢારકરનું વ્યાખ્યાન ચાલુ જ હતું. તે વખતે તેના જોવો જ પોષાક પહેરેલા તેના એ સાગરીતો હાથમાં જર્મન સીલ્વરની રકાખીઓ લઈને ઓતાગણુની વચ્ચે ફરવા લાગ્યા. ટપોટપ એ રકાખીઓમાં ચાંદીના સીક્કા અને નોટો પડવાં લાગ્યાં. અંજનકુમાર એ જોઈને મનમાં હસવા લાગ્યો. મૂર્ખા માણસોની વચ્ચે આવા ધૂતારાઓ વસતા હોય ત્યાં ખીજું થાય પણ શું ? હવે અહીં વધુ વખત ઉભા રહેવાનું તેને ઠીક ન લાગ્યું. તે આવ્યો હતો તેવી રીતે સરકીને કાળા પડદાની બહાર નિકળી ગયો.

તે આરસના પથરની લાદીવાળી પરશાળ પર આવ્યો. અહીં પણ અંદરથી પ્રબોધચંદ્રના વ્યાખ્યાનનો અવાજ સંભળાતો હતો. તે ક્ષણભર આ સ્થળે ઉભો રહ્યો. તેને લાગ્યું કે કોઈ અણધાર્યા કારણને લીધે જ્યોતિપ્રસાદ તથા અરુણ અહીં આવી શક્યા નહિ હોય.

‘ત્યારે તો અહીંનું કાર્ય મારે એકલાએ જ ઉકેલવાનું રહે છે.’ તે વિચાર કરતો મનોગત બોલ્યો : ‘જ્યારે ત્યારે પણ, પ્રબોધચંદ્રના શાગીર્દોને મેં આંધીને ઓરડામાં પૂરી રાખ્યા છે એ વાત, આ મંદિરની અંદરના ખીજા માણસોના જાણવામાં આવશે. તેથી તેઓના દિલમાં સ્વાભાવિક રીતે જ શંકા પેદા થશે. એમ બનતાં જો મીસ મંજુલાને તેમણે આ સ્થળે રાખી હશે તો તેઓ તેને અહીંથી ઉપાડીને કોઈ અન્ય સ્થળે છુપાવી દે એ બનવાનું છે.’

તે પરશાળમાં થઈને કરીમખાન પ્રથમ તેને લઈ ગયેલો એ ચાલમાં ગયો. અત્યારે માતાજીના મંડપમાં વ્યાખ્યાન ચાલતું હતું, અહીં કોઈ ન હતું, એટલે આ સ્થળનું અવલોકન કરવાની તેને તક હતી. એવી તક ફરીથી મળવાનો સંભવ ન હતો.

જે ઓરડામાં બે શાગીર્દાને પૂરી રાખ્યા હતા, તેના દ્વાર પાસે બંધને થોડી વાર તે ઉભો રહ્યો. અંદરથી કશો પણ અવાજ આવતો ન હતો. તેઓ જોવી ને તેવી અંધનવશ સ્થિતિમાં હોવા જોઈએ એવી તેણે કલ્પના કરી. પછી તે આગળ ચાલ્યો. ચાલતાં કશો પણ અવાજ ન થાય તેની સંભાળ તે રાખતો હતો.

તેણે જુદા જુદા ઓરડા ઉઘાડીને તેની અંદર તપાસ કરી જોઈ. આગળ ચાલતાં સામે એક દ્વાર દૃષ્ટિએ પડ્યું. તેની તીરાડમાંથી હંડો પવન આવતો હતો, તેણે એ બારણું ઉઘાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પરંતુ તેને ચાવી દબને બંધ કરેલું હતું.

સહેજ પાછળ હટીને તેણે જોરથી બારણા પર એક પાટુ લગાવી, પરંતુ બારણાએ મચક આપી નહિ. એથી ક્રોધે ભરાઈ તેણે વિશિષ્ઠ જોરથી બીજી પાટુ લગાવી અને બારણું તૂટ્યું. એ બારણું જમીન પર પડે તે પહેલાં જ તેણે કૂદીને તેને પકડી રાખ્યું અને બાજુએ મૂકી દીધું. અંદર જુએ છે તો નીચે જતાં પગથિયાં દૃષ્ટિએ પડ્યાં.

અંજનકુમારને લાગ્યું કે નીચે ભોંયરામાં જવા માટેનો આ રસ્તો હશે. નીચે ઉંડાણમાં વીજળીનો દીવો પ્રકાશતો હતો. તેનાં ફિરણો પથ્થરનાં પગથિયાં ઉપર પડતાં હતાં. તે એ પગથિયાં પર ઉતરીને નીચે આવ્યો. અહીં બે બાજુએ બે ઓરડા દેખાતા હતા. તેમાંથી એક ઓરડાના બારણાનું હેન્ડલ ફેરવીને બારણું ઉઘાડી અંદર દૃષ્ટિ કરી, પરંતુ ત્યાં કોઈ પણ દેખાયું નહિ. એટલે એ ઓરડા તેણે બંધ કરી દીધો. ત્યારબાદ બીજા ઓરડાના બંધ દ્વાર પાસે તે ગયો. એ ઓરડા ઉઘાડવાનું તે કરતો હતો ત્યાં તેની અંદરથી કટકટ કટાકટ-ખટખટ ખટાખટ-એવો અવાજ તેના સંભળવામાં આવ્યો. તે સ્તબ્ધ બનીને ઉભો રહ્યો. ગજવામાંથી પિસ્તોલ કાઢીને તેણે તૈયાર રાખી.

૩૮ :

પુનઃ સપડાયો

‘આ શાનો અવાજ હશે ?’ તે મનોગત અનુકરણ. તેણે પિસ્તોલ સામે દૃષ્ટિ કરી. અંદરથી અવાજ આવતો હતો. એટલે ઓરડામાં કોઈ માનવી હોવું જોઈએ એવી તેણે કલ્પના કરી. ત્યારે એ માનવી કોણ હશે ?

બારણું ખાલી બંધ હતું. સહેજ ધક્કો મારતાં તે ઉઘડી ગયું. ઓરડાની અંદરના વીજળીના ચમકારાઓ પ્રકાશથી ક્ષણભર તેનાં નેત્રો અંજલિ ગયાં. તે પિસ્તોલ તાકીને બારણાની વચ્ચે ઉભો રહ્યો. ઓરડાની અંદરથી એક ચીસ સરી પડી.

‘બેઠે હાથ ડિંચા કર, બદમાશ !’ પિસ્તોલ તાકતો અંજનકુમાર બોલ્યો. તેણે સાંભળેલી ચીસ ઉપરથી ઓરડામાં કોઈ માણસ હોવાનું સાબિત થયું : ‘બીલકુલ જૂમ ન પાડીશ. નહિતર હું—’

પરંતુ તે એ વાક્ય પૂરું કરી શક્યો નહિ. હવે તે ઓરડાની અંદર બરાબર જોઈ શકતો હતો. ઓરડાની અંદર આવશ્યક ફરનિચર ગોઠવેલું હતું. એક ટેબલની બાજુમાં પડેલી ખુરશી ઉપર કોઈ બેઠું હતું, જે ખટખટાટાઓ અવાજ તેના સાંભળવામાં આવ્યો હતો, તેનું કારણ હવે તેના સમજવામાં આવ્યું.

ખુરશી પર એક યુવતી બેઠી હતી. જેની પ્રત્યે અંજનકુમારનું આકર્ષણ થયું હતું તે મીસ મંજુલા જ તેની દૃષ્ટિએ પડી. ટેબલ ઉપર ટાઇપરાઇટર હતું. તેની બાજુમાં એ ટાઇપરાઇટર ઉપર ટાઇપ કરેલા કાગળો પડેલા હતા. મંજુલા ટાઇપરાઇટર ઉપર કાગળ ટાઇપ કરતી હતી, તેનો અવાજ બહારથી અંજનકુમારના સાંભળવામાં આવ્યો હતો. તેની દૃષ્ટિ ટાઇપ કરેલા કાગળો તરફ ગઈ. એ એક પુસ્તક હતું. તેનું મુખપૃષ્ઠ દેખાયું અને તે બોલી ઉઠ્યો :

‘અહો ! આ તો ‘અનુકરણ નવલકથા !’ મી. વસાણીનું છેલ્લું પુસ્તક !’ અને તે ક્ષણભર આ યુવતી તરફ તથા એ ટાઇપ કરેલા પુસ્તક તરફ જોઈ રહ્યો.

જ્યોતિપ્રસાદે એવી શંકા દર્શાવી હતી કે મંજુલાને આ મકાનની અંદર કોઈ પણ સ્થળે રાખેલી હોવી જોઈએ, પરંતુ તે આવી રીતે શાંતિપૂર્વક ટાઇપરાઇટર ઉપર વસાણીની છેલ્લી નવલકથાની નકલ કરી રહી હશે, એવી તો અંજનકુમારને કલ્પના પણ ન હતી. આ નકલ કરવાનું કારણ શું હશે ? કદાચ મૂળ નવલકથામાં કોઈ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હશે. જો એમ ન હોય તો આ નવલકથાને ફરીથી ટાઇપ કરવાનું કોઈ પણ કારણ ન હતું. એ ફેરફાર શો હશે ? કેવા પ્રકારનો હશે ? શા માટે કરવામાં આવ્યો હશે ? એવા અનેક વિચારો કાણ માત્રમાં અંજનકુમારના મગજપટ પર ઉભરાયા.

તે અચાનક આ ઓરડામાં દાખલ થવાથી મંજુલા પણ અંજનકુમારના જોટલી જ આશ્ચર્યચકિત બની ગઈ હતી અને અંજનકુમારની સામે તાકી રહી હતી.

એકાદ મીનિટ તો બંને જણાં સ્તબ્ધ રહ્યાં. તે પછી મંજુલા બોલી : ‘ કાણ ! મી. અંજનકુમાર તો નહિ ? પણ—પણ તમે અહીં ક્યાંથી ? અને તમે મારી સામે આ પિસ્તોલ શા માટે તાકી રાખી છે ? ’

‘ એ વાત પછી. પરંતુ પહેલાં તું કહે, તું અહીં શા માટે આવી છે અને આ શું કરી રહી છે ? મી. લક્ષ્મીનંદન વસાણીની આ છેલ્લી નવલકથા છે, એની તું નકલ કરી રહી હોય એમ લાગે છે. તો કહે, આ નકલ કરવાનું કારણ શું ? ’

જો અત્યારે તેણે આ ઓરડામાં મંજુલાને કેદ થયેલી અને ગભરાયેલી જોઈ હોત તો તેને કશું પણ આશ્ચર્ય થાત નહિ. કારણ કે એ પ્રકારની તો તેની કલ્પના જ હતી. પરંતુ અહીં તો મંજુલા મી. વસાણીના છેલ્લા પુસ્તક ‘ અમરકારિક નવલકથા ’ ની શાંતિથી, જાણે પોતાના જ મકાનમાં બેઠી હોય તેવી રીતે નકલ કહી કરી હતી. તેણે આ યુવતીને માટે જે જે વિચારો કરી રાખેલા, તેમાં તે નિરાશ બન્યો અને અત્યારે તેને આ સ્થિતિમાં કામ કરતી જોઈને અંજન-

કુમારના દિલને ભારે આઘાત લાગ્યો. તે આ યુવતીને બદમાશોના ખંજમાંથી બચાવવાનો યત્ન કરી રહ્યો હતો, એ બદમાશોને સપ-કાવવા માટે જ્યોતિપ્રસાદની મદદ લઈ રહ્યો હતો, જ્યારે આ છોકરી એ જ બદમાશોને તેમના કાષ્ટ ગુનાહિત કાર્યમાં મદદ કરી રહી હતી ! શું આ સાચું હશે ? અત્યારની પરિસ્થિતિ તેના આશ્ચર્યમાં વધારો કરી રહી હતી. શું માનવું અને શું નહિ, એ તેનાથી સમજી શકાતું ન હતું.

તેણે ટાઇપરાઇટરની ખાંજમાં પડેલી હસ્તપ્રત તરફ આંગળી નોંધી. ‘ શું તું આ હસ્તપ્રત પ્રમોધચંદ્રની પાસે લાવી હતી ? ’ પિસ્તોલ ગજવામાં મૂકીને તેણે મંજુલાને પ્રશ્ન કર્યો.

મંજુલાએ કશો જવાબ ન આપ્યો. તેનાં તેઓ અંજનકુમારની પાછળ દાર તરફ વેધાઈ રહ્યાં હતાં. અંજનકુમારે પણ તેની પાછળ કશોક અવાજ સાંભળ્યો. તે એકદમ ફરી ગયો, તેનો હાથ ગજવા તરફ ગયો, પરંતુ તેનો હાથ ગજવામાં પડેલી પિસ્તોલને સ્પર્શ કરે તે પહેલાં જ તેના પડખાને એક પિસ્તોલની નળીનો સ્પર્શ થયો.

‘ મી. અંજનકુમાર ! ગજવામાંથી પિસ્તોલ બહાર કાઢવાની જરૂર નથી. ’ તેના કાનની નજીકમાં જ કાઠનો મંજુલ અવાજ સાંભળાયો : ‘ તમે શાંત અને સ્થીર ઉભા રહો. ’

આગંતુક પ્રમોધચંદ્ર પોતે જ હતો, માતાજીના મંડપમાં જે પોષાકમાં તે વ્યાખ્યાન આપી રહ્યો હતો એ જ પોષાક અત્યારે પણ તેના અંગ ઉપર હતો. અત્યારે સભાની કાર્યવાહી પૂરી થયેલી લાગતી હતી, અને પ્રમોધચંદ્ર પણ કાંઈ એકલો ન હતો.

તેની પાછળ સ્ટેજ અંતર પર એક માણસ ઉભો હતો. અંજનકુમારે ઉપરના ભાગમાં ઓરડામાં જે જે જણાને બંધનવશ સ્થિતિમાં રાખ્યા હતા તેમાંનો એક આ માણસ હતો. તે વૈરપૂર્ણ દૃષ્ટિથી અંજનકુમારની સામે જોઈ રહ્યો હતો. તેઓ ઉપરથી અહીં

આવ્યા, તે વખતે તેમણે તેમનાં પગલાંનો જરી પણુ અવાજ થવા દીધો ન હતો. આ બધું કેવી રીતે બન્યું હશે તે સમજી શકાતું હતું. સજાની કાર્યવાહી પૂરી થયા પછી ઓરડામાં પૂરાયેલા સાગરીતનો પત્તો પ્રબોધચંદ્રને લાગ્યો હશે, તેઓ શુદ્ધિમાં આવી ગયા હશે. તેમને મુક્ત કરી, અંબનકુમારની તપાસ કરતા તેઓ આ તરફ આવ્યા હશે અને ભોંયરાનું દારૂ વૂટેલું જોવાથી એ અંબનકુમારનું કામ હોવાનું તેમણે માની લીધું હશે, અને તેથી તેનો પીછો લેતા તેઓ આ ખંડમાં આવેલા હોવા જોઈએ.

અંબનકુમારે જોઈ હાથ ઉંચા કર્યા. પ્રબોધચંદ્રનાં તેઓ ઉપરથી તે જોઈ શક્યો હતો કે જો પોતે સામે થવાનો પ્રયત્ન કરશે તો આ ક્ષણે જ એ તેને પૂરો કરી દેશે.

‘વારૂ, કરીમખાન ! આની ઉપર બરાબર નજર રાખજો.’ પ્રબોધચંદ્ર બોલ્યો : ‘જો, એક વાર તેં ભૂલ કરી હતી, બીજી વખત એવી ભૂલ થવા પામશે તો તારે માટે તેનું પરિણામ ખતરનાક આવશે.’

‘શુરદેવ ! ચિંતા ન કરો. આ માણસ હવે મારા હાથમાંથી છટકવા પામે તેમ નથી. ચાલ, આગળ ચા. જો સામે થવાનો જરી પણુ પ્રયત્ન કર્યો છે તો તારૂં મોત આવ્યું સમજી લેજો !’ તેના હાથમાં પિસ્તોલ હતી. અંબનકુમાર જોઈ હાથ ઉંચા રાખીને આગળ ચાલ્યો. એ વખતે પ્રબોધચંદ્રનો અવાજ તેને કર્ણગોચર થયો :

‘મંજુલાજહેન ! તમારા કાર્યમાં આ માણસે બ્યત્તય નાંખ્યો છે તે માટે હું દિલગીર છું. હવે પછીથી તમારા કાર્યમાં કોઈ વિધ ન નાંખે એ માટેની બરાબર વ્યવસ્થા હું કરી લઉંશ.’

પતથરનાં પગથિયાં ઉપર આગળ અંબનકુમાર અને પાછળ કરીમખાન ચાલતા હતા. અંબનકુમારના પકખામાં કરીમખાનની પિસ્તોલની નળી દબાએલી હતી. પ્રબોધચંદ્રે મંજુલાને ઉદ્દેશીને ઉત્તરારેલા શબ્દો ઉપરથી અંબનકુમાર મનમાં તે મનમાં ખૂબ હસકેરાઈ મયો. તેને લાગ્યું કે જો મુવત્તીને પોતે જમાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો

હતો, તે તો પ્રમોધચંદ્રની સાથે મળેલી હતી અને તેના કૃત્યમાં મદદ કરી રહી હતી. ’

તે દાદર પર ચડતાં મનોમત બોલ્યો : ‘ નક્કી આ યુવતી પ્રમો-
ધચંદ્રની ટોળી માંહેની જ હોવી જોઈએ. ધુરખાધારી છૂપી રીતે
તેના મકાનમાં વસાણીનું પુસ્તક લેવાને આવેલો, તેમાં મંજુલાની
સંમતિ હશે પણ અચાનક હું ત્યાં જઈ ચડ્યો એટલે મંજુલાએ
ફેરવી તોળ્યું અને એ માણસ જાણે કોઈ બદમાશ હોય એવું મને
સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો ! જો કે હવે મને લાગે છે કે એમાં મંજુલાનું
પણ કોઈ કારસ્તાન જ હોવું જોઈએ. અર્થાત્ બીજો દિવસે તેનું
અપહરણ થવા પામ્યું નથી, પરંતુ એ લોકો અગાઉની સંતલસ
પ્રમાણે તેની ત્રાડ જોઈ રહ્યા હોવા જોઈએ અને તે મી. વસાણીની
હસ્તપ્રત સાથે સ્વેચ્છાથી જ તેમની સાથે પલાયન થયેલી હોવી
જોઈએ. હવે મને લાગે છે કે રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદને પણ એવી જ
કોઈ ઢંકા ઉદ્ભવેલી હશે. કારણ કે તે કહેતા હતા કે મંજુલાના
અવનને માટે કોઈ પણ બીજી રાખવાનું કારણ નથી. ’ અંજન-
કુમારના દિલમાં ગુસ્સાનો ઉભરો વધતો જતો હતો. એક યુવતી
ખોતાને મૂર્ખ બનાવી ગઈ, એ તેના દિલમાં બહુ જ રંજ પેદા કરતું હતું.

તે આગળ ચાલતો હતો. કરીમખાન તેની પાછળ હતો. અત્યારે
કરીમખાનની પિસ્તોલ અંજનકુમારના શરીરથી સહેજ દૂર હતી.
અંજનકુમાર બહુ જ ઉશ્કેરાઈ ગયો હતો અને મંજુલા જેવી એક
સામાન્ય યુવતીના હાથે પોતે બની ગયો, એ તેના ઉશ્કેરાટને વધા-
રનારી વસ્તુ હતી.

તેના સ્વભાવમાં એક વિચિત્રતા હતી. કોઈ કોઈ વાર તે આગળ
પાછળનો કરીમ પછી વિચાર કર્યા વગર એકાએક કોઈ ઉતાવળ પગલું
બરી દેતો. અત્યારે પણ તેણે એમ જ ક્યું. ‘ તે અચાનક વીજળીના

વેમથી પાછળ ફર્યો અને તેનો હાથ કરીમખાનની પિસ્તોલ તરફ દર્શાવ્યો. પરંતુ કરીમખાન એકદમ બે કદમ પાછળ હઠ્યો. તેણે પિસ્તોલનો ઘોડો દબાવ્યો અને આ બંધીવાર જગ્યામાં તેનો ઘોર અવાજ સંભળાયો. જો કે અંજનકુમાર એ અવાજ સાંભળી શક્યો નહિ. કારણ કે પિસ્તોલમાંથી અચાનક છૂટેલી ગોળા તેના એક બાજુના લમણ સાથે અથડાઈને જાણે અમક્તી તલવારની માફક ઝાટકો લગાવી આગળ સરકી ગઈ અને તે જરી પણ અવાજ કર્યા વગર જમીન પર પડ્યો. પડતાં પહેલાં જ તે બેમાન બની ગયો હતો.

*

*

*

આકર્ષક અને મધુર અવાજવાળાં
હારમોનીયમ

અને બીજાં વાજાંત્રો

બનાવનાર તથા રીપેરીંગ કામના

ખાસ સ્પેશીયાલીસ્ટ્સ

એમ. કાન્તીલાલ એન્ડ સન્સ

આલ્હાબાદુમાન પાસે-અમદાવાદ.

૩૯ : અંજનકુમારની વિચારસરણી

અંજનકુમાર શુદ્ધિમાં આવ્યો હતો. પરંતુ તેના માથામાં સખત દુઃખાવો થતો હતો. તેને જણાયું કે અત્યારે તે બાંધનવશ હતો. તેના બેઉ હાથ તેની પીઠ પાછળ બાંધવામાં આવ્યા હતા. તે પથરના દાદર ઉપર પડ્યો હતો. ઉંચે છતમાં વીજળીનો ગ્લોબ પ્રકાશતો હતો. ક્યાંકથી કોઈ માણસોના અવાજ સંભળાતા હતા. તેણે એ અવાજ ક્યાંથી આવે છે અને કાનો આવે છે, તે જણવાને માટે આસપાસ દૃષ્ટિ કરી. પરંતુ આ સ્થળે તો તે એકલો જ હતો. થોડી વારે તેને સમજાયું કે તે જે સ્થળે પડ્યો હતો, ત્યાંથી થોડે ઉંચે એક વાખારીયું હતું અને તે વાખારીયામાંથી આવતા અવાજ તેને કર્ણગોચર થતા હતા.

જે જણા વાતો કરી રહ્યા હતા. તેમાંનો એક પ્રબોધચંદ્ર પિંઢા-રકર હતો. તેનો અવાજ સંભળાયો.

‘એટલી બધી ઉતાવળ કરવાની શી જરૂર છે? ચંદ્રનગરનું આપણું કાર્ય પૂરું થવા આવ્યું છે. આપણે આશા રાખેલી તેના કરતાં પણ વધુ રકમ આપણે અહીંથી મેળવી શક્યા છીએ. એ રકમ આપણી આખી ટોળાને શ્રીમંત બનાવી દે એટલી છે. હવે થોડો સમય આપણે આરામ લેશું અને પછી કોઈ બીજે સ્થળે વળી અહીંના કરતા કોઈ બીજા જાતની જમાવટ કરીશું. પરંતુ હું કહું છું કે તમારે ડરવાની કે ઉતાવળ કરવાની જરૂર નથી. બનવા જોગ છે કે અંજનકુમાર થોડું ધણું જાણી શક્યો હશે. પણ આપણું આંતરરહસ્ય તે જાણી શક્યો છે એમ હું માનતો નથી. અને તે જાણતો હોય તો પણ શું થયું? તે અત્યારે આપણા કબજામાં છે. અહીંથી તે મુક્ત થઈ શકે એવી કોઈ આશા નથી. તે જ્યોતિપ્રસાદને કશું કહી શકે તેમ નથી. એટલે જ્યોતિપ્રસાદ પણ આપણી વિરૂદ્ધમાં કશું પુરવાર—’

વચ્ચે બીજા માણસનો અવાજ સંભળાયો. પરંતુ તેના શબ્દો અંજનકુમારના સંભળવામાં આવ્યા નહિ.

‘શું તમે અત્યારે જ આ સ્થાનનો ત્યાગ કરીને ચાલ્યા જવા માગો છો?’ પુનઃ પ્રબોધચંદ્રનો મંજુલ રવ કાને પકયો : ‘બહુ સારૂ. તમારે જવું હોય તો તમે જઈ શકો છો, પરંતુ જો તમે મને આવી રીતે છોડીને ચાલ્યા જશો તો તમારા હિસ્સાની એક પાંચ પણ તમને મળશે નહિ. હા, આવતી કાલે આપણે અહીંથી જરૂર ચાલ્યા જઈશું. હું જાણું છું કે જ્યોતિપ્રસાદ મી. વસાણીના ખૂનની તથા મંજુલાના અપહરણની તપાસ કરી રહ્યો છે. એમ માની લો કે તેને આપણે માટે શંકા ગંધ પણ હોય, છતાં અત્યારે તો તે આપણી વિરૂદ્ધમાં એક પણ પુરાવો રજૂ કરી શકે તેમ નથી. અને તે આપણી વિરૂદ્ધમાં કોઈ પણ પુરાવો મેળવી શકશે, તે પહેલાં તો આપણે ચાલ્યા ગયા હઈશું.’

‘પણ આવતી કાલસુધી રોકાવાની શી જરૂર છે?’ બીજા વ્યક્તિનો અવાજ સંભળાયો.

‘તમે જાણો છો કે આજે કાળરાત્રિ છે. અને આજની મહાકાળરાત્રિએ ચંદ્રનગરમાં આપણે પતીતપાવની વિશાખા માતાને છેલ્લો અને મહત્વનો ભોગ આપવાનો છે.’

‘છેલ્લો અને મહત્વનો ભોગ!’ પ્રબોધચંદ્રનો સાથી બોલ્યો, અને તેના ખડખડાટ હસવાનો અવાજ પણ સંભળાયો.

‘હા, મહાકાળરાત્રિનો મહત્વનો ભોગ! એ ભોગ પ્રાપ્ત કર્યા સિવાય માતાજી આપણી ઉપર તૃપ્તમાન નહિ બને.’ પ્રબોધચંદ્રે ઉચ્ચાત્મક : ‘અને એ ભોગ પણ કેટલો મધુરો, કેટલો સ્વાદીષ્ટ! અહા—’

વાપ્તારીયામાંથી આવતા અવાજ દૂર જતા હોય તેમ લાગ્યું. અને પછી અંજનકુમારે કોઈ બારણું બંધ થયેલો જાંખો અવાજ સાંભળ્યો. તે સામી દીવાલ તરફ ચમત્કારિક દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યો.

આ લોકોની વાતચીત ઉપરથી તેને સમજાયું કે ચંદ્રનગરના શ્રીમંતોને ફાલી ખાનારા આ બદમાશો હવે અહીંથી પલાયન થવા માગે છે. પરંતુ તેમના જતાં પહેલાં—

મહાકાળરાત્રિનો ભોગ ! અંજનકુમારને વિશાખા માતાના પુરાતન ઇતિહાસનું વિશેષ જ્ઞાન ન હતું, તથાપિ આગલા કાળમાં માતાના ભક્તો—કાપાલિકો દેવીને માત્ર પશુઓનો નહિ, પરંતુ માનવીઓનો પણ ભોગ આપતા હતા એ વાત અંજનકુમાર જાણતો હતો. વળી એક સ્થળે તેણે એવું પણ વાંચ્યું હતું કે પુરાતન કાળમાં દેવીની ભયંકર પ્રતિમા બનાવવામાં આવતી હતી, અને તેના મુખને ખૂબ પહોળું બનાવવામાં આવતું હતું. તેની અંદર અગ્નિ સળગાવવામાં આવતો અને જે માનવી યા પશુનો ભોગ આપવાનો હોય, તેને એ જળદળતી જ્યોતમાં હોમી દેવામાં આવતું ! આ એક ઘટનો પ્રકાર જ હતો. યજ્ઞમાં કુંડ રાખવામાં આવતો, જ્યારે માતાના ભક્તો માતાજીના મુખને કુંડ યા ભટ્ટીરૂપ બનાવતા હતા !

‘ એ આજે રાત્રે માતાજીને કાષ્ટ મહત્ત્વનો અને સ્વાદીષ્ટ ભોગ આપવા માગે છે ! ’ અંજનકુમાર મનોગત બબડ્યો : ‘ શું ત્યારે તે દેવીના મુખમાં કાષ્ટ માનવીનો હોમ કરવા માગતો હશે ? ’

અને તે ઉશ્કેરાયો. તેણે તેના હાથનું બંધન છોડવાનો યત્ન કર્યો. એ વખતે તેને ખ્વાલ આવ્યો કે તેના પગ પણ બંધનમાં આવેલા છે. અર્થાત અહીંથી મુક્ત થવાનું તેને માટે મુશ્કેલ હતું.

જ્યોતિપ્રસાદે આજે રાત્રે અહીં આવવાનું નક્કી કર્યું હતું. તો પછી તે કેમ નહિ આવ્યો હોય ? અંજનકુમાર જ્યારે માતાજીના મંડપમાં તેને શોધવાને માટે ગએલો ત્યારે જો જ્યોતિપ્રસાદનો પત્તો લાગ્યો હોત તે ફરીથી આવી રીતે બંધનવશ બન્યો ન હોત. નક્કી કાષ્ટ અણુધારી અડચણ આવી ગઈ હશે અને તેથી જ્યોતિપ્રસાદ તથા અરણ્ય અહીં આવી શક્યા નહિ હોય. અંજનકુમાર એ સિવાય બીજી કાંઈ પણ કલ્પના કરી શકતો ન હતો.

તે બંધનમાંથી મુક્ત થવાને માટે આમતેમ દડવા લાગ્યો. તેણે બંધ છોડવા માટે મહેનત પણ કરી જોઈ, પરંતુ તેમાં સફળતા ન મળી.

તેના મગજમાં મહાકાળરાત્રિએ માતાજીને ભોગ આપવાને લગતા પ્રબોધચંદ્રના શબ્દો રમી રહ્યા હતા. તે કોનો ભોગ આપવા માગતો હશે ?

હજી પણ તેના માથામાં સખત દુઃખાવો થતો હતો. કરીમ-ખાને તેની સામે ગોળી છોડી, તે વખતે જો તે એક બાજુએ ખસી ગયો ન હોત તો બરાબર તેના કપાળમાં ગોળી વાગી હોત અને તે હતો ન હતો બની ગયો હોત. માત્ર કુદરતની કરામત, અથવા તો તેના નસીબે આપેલી ચારીને લીધે જ તે બચી જવા પામ્યો હતો. આ બધા વિચારો એક પછી એક તેના મગજમાં ઉભરાતા હતા. હવે તેના વિચારમાં ટાઇપરાઇટર ઉપર કામ કરતી મંજુલા ઉપસ્થિત થઈ, તે લક્ષ્મીનંદન વસાણીની હસ્તપ્રતની નકલ શા માટે કરતી હશે ? એ ‘ચમત્કારિક નવલકથા’ની હસ્તપ્રત ખરેખર એક કાચડા સમાન બની ગઈ હતી.

અલબત્ત વસાણીના ખૂનની પાછળ મુખ્ય હાથ પ્રબોધચંદ્રનો હતો, એમાં તો કોઈ પણ બાતની શંકા હવે રહી ન હતી. પરંતુ જે દિવસે દિલીપનગર સેન્ટ્રલ જેલમાંથી બળવંતરાય છૂટો થાય છે તે જ રાત્રે કદમપુર પાસે આવેલા ‘બદામી વીલા’માં લક્ષ્મીનંદનનું ખૂન કરવામાં આવ્યું હતું ! એ ખૂન કરવા પાછળ શો હેતુ રહેતો હશે, તે હજી અંબનકુમાર સમજી શકતો ન હતો. જ્યોતિપ્રસાદની અત્યારસુધીની તપાસમાં પણ ખૂનની પાછળ રહેલા હેતુનો કાચડો ઉઠેલી શકાયો ન હતો. શું એ ખૂનનું ખરું રહસ્ય પોતે જાણી શકશે ખરે ?

એ ખૂન તો પ્રબોધચંદ્રે જ કરાવ્યું છે. અત્યારે અંબનકુમાર આ લોકોના પંજમાં સપડાયો હતો. તેણે અહીં આ મકાનમાં વસાણીની હસ્તપ્રત જોઈ હતી. એ ઉપરથી પ્રબોધચંદ્ર અને તેની ટોળીને

મી. વસાણીના ખૂનની પાછળ હાથ હોવાનું સાબિત થઇ શકે તેમ હતું. એ બધી બાબતનો વિચાર કરતાં અંબનકુમારને લાગતું હતું કે પ્રબોધચંદ્ર હવે તેને અહીંથી જીવતો બહાર જવા દેશે નહિ.

હા, પ્રબોધચંદ્ર અહીંથી પોતાનું બધું સમેટીને તુરતમાં જ અન્ય સ્થળે ચાલ્યો જવા માગતો હતો એ વાત સાચી, પરંતુ અંબનકુમાર છૂટો થાય અને પોતે અહીં જે કાંઈ જોયું હતું તે જ્યોતિપ્રસાદ તથા ચંદ્રનગરના પોલીસ ખાતાને જણાવે તો પ્રબોધચંદ્ર અન્ય જે કાંઈ સ્થળે હોય, ત્યાં પણ તેની સલામતી ન હતી.

એ વિચાર આવતાં અંબનકુમાર મનોગત બબડ્યો : ‘બચ્ચા અંબન ! તું બરાબર સપડાયો છે. આમાંથી તારી મુક્તિ મેળવવાને માટે કાંઈ પણ માર્ગ દેખાતો નથી.’

એક આછી વિલક્ષણ ગંધનો તેનાં નરકોરાંને સ્પર્શ થયો. પ્રથમ તો આ ગંધનો તેને કશો ખ્યાલ ન આવ્યો. પરંતુ એ ગંધ અત્યંત તેનું મન એકાગ્ર થતાં ધીમે ધીમે તેની વાસ સ્પષ્ટ અને તીવ્ર બનતી ગઈ. તેણે આસપાસ દૃષ્ટિ કરી. તેને સમજાયું કે ઉધાડા વાળારીયામાંથી એટલે કે જે ખંડમાં પ્રબોધચંદ્ર અને તેનો રાત્રી વાસ કરતા હતા, તે ખંડમાંથી આ વાસ આવતી હતી, અને તે કાંઈ વસ્તુ બળતી હોય, તેના ધૂમાડાની ગંધ હતી. થોડી વારે પવનનો ઝપાટો આવતાં એ ગંધ ઓછી થઈ ગઈ. પુનઃ તુરત જ અગાહિના જેવી તીવ્ર વાસ આવવા લાગી. અંબનકુમારને લાગ્યું કે પોતે જે સ્થળે પડેલો છે તેની નજીકમાં કાંઈ સ્થળે અગ્નિને પ્રદીપ્ત કરવામાં આવેલો હોવો જોઈએ. એ અગ્નિમાંથી નિકળતો ધૂમાડો આ ગંધનું કારણ હોવું જોઈએ.

એ વિચાર આવતાં જ તે ચમક્યો. થોડી વાર પહેલાં સાંજળેલા પ્રબોધચંદ્રના શબ્દોનું તેને સ્મરણ થયું. નક્કી માતાજીના મુખમાં અગ્નિને ચેતવવામાં આવેલો હોવો જોઈએ. હવે આ મહાકાળરાત્રિએ માતાજીને ભોગ આપવાની તૈયારી થઈ રહી હશે,

તે એક બાબુએ દડીને વાજારીયાની સામે જોઈ રહ્યો. હવે આ તરફ ધુમાડો આવતો ન હતો. એટલે ગંધની તીવ્રતા જોઈ થઈ ગઈ હતી. પરંતુ એક બીજી વસ્તુ તરફ તેનું લક્ષ્ય ગયું. એ વાજારીયું તેના શરીરની લગોલગ હતું. અર્થાત અંદરનો ખંડ નીચે હિંડાણમાં હોવો જોઈએ. એ વાજારીયાની લોખંડની પટ્ટી પથરની સાથે લગાવેલી, ત્યાં આગળનો ચુનો ખરી પડવાને કારણે લોખંડની પટ્ટીનો થોડો ધારવાળો ભાગ પથરથી જુદો પડેલો લાગતો હતો. તેને એકાએક વિચાર આવ્યો. જો આ ધારની સાથે તેના હાથને બાંધેલા દોરડાને ધસવામાં આવ્યું હોય તો દોરડાના બંધનમાંથી કદાચ મુક્તિ મળી શકે ખરી.

અને તે મહામહેનતે વાજારીયાની નજીક ગયો. અર્ધો બેઠો થઈ તેની પીઠ પાછળ જે દોરડા વડે હાથ બાંધવામાં આવ્યા હતા, તે દોરડાને એ ધારની સાથે ધસવા લાગ્યો. આ કાર્ય કાંઈ સહેલું ન હતું. અને લોખંડની પટ્ટીની ધાર પણ એટલી તીક્ષ્ણ ન હતી. તથાપિ પુરૂષ પ્રયત્ન, કળદાતા ઈશ્વર! અને તેણે ધારની સાથે દોરડાને ધસવાનું ચાલુ જ રાખ્યું.

*

*

*

શ્રીમો માટે શક્તિની સર્વશ્રેષ્ઠ દવા

મહિલા જીવન રજી. ટ્રેડમાર્ક 'જેનસ' નં. ૩૦૨

લોહીવા, પ્રદર, અનિયમિત અટકાવ, સુવારોગ, કેડ તથા માથાનો દુઃખાવો તથા જીરણ તાવ માટે અકસીર છે. વારંવાર કસવાવડ થઈ જતી હોય. જનન્યા પછી તુરંત છોકરાં મરી જતાં હોય, જેમની રક્ષા કરતી હોય તો ગર્ભ રક્ષા પછીના ત્રીજા માસથી મહિલા જીવન લેવાનું શરૂ કરો.

ક્રિ. વી. પી. થી ૨-૪-૦ દરેક ગાંધી તથા દવાવાળા વેચે છે. સોલ એજન્ટસ:-જનરલ એજન્ટ્સી એન્ડ એક્સપોર્ટ્સ કંપની મહાવીર સ્વામીના દેરાસર પાસે ૪૫/૧૭ ગાંધી રોડ-અમદાવાદ (૧૭)

૪૦ :

મંજુલા શું કહે છે ?

મંજુલા ટાઇપરાઇટર પર ટાઇપ કરતી હતી. એક કાગળ પૂરો થયા પછી આજસ મરડીને તે સ્વસ્થ બની અને તેણે દીવાલ પર ઘડિયાળ હતી તેની સામે જોયું. અગીયાર વાગ્યા હતા. તેણે પુનઃ બીજો કાગળ ચડાવ્યો, તેની નજર ચાવીઓ તરફ ગઈ અને તેની નાજુક આંગળીઓ એ ચાવીઓ પર ચપ ચપ ફરવા લાગી.

થોડો સમય તે તેના કાર્યમાં મશ્ગુલ બની ગઈ. આ કાર્ય જલ્દી પૂરું કરી નાંખવાને તે ઇન્ટેન્સિવ હોય એમ લાગતું હતું.

તે આ કાર્યમાં એટલી બધી લીન બની ગઈ હતી કે તેના ખંડના પ્રવેશદ્વારનો ઉલાળો સરકવા છતાં એ તરફ તેનું લક્ષ્ય ખેંચાયું નહિ. પરંતુ પછી બારણું ઉઘડવાનો આજો અવાજ આવ્યો અને તેની દષ્ટિ પ્રવેશદ્વાર તરફ ગઈ. સહેજ પણ અવાજ ન થાય તેવી રીતે બારણું ઉઘડ્યું અને એક અસ્તવ્યસ્ત આકૃતિ બારણાની વચ્ચે ઉભેલી દેખાઈ. એ એક પુરુષ હતો. તેના મસ્તકની ડાબી બાજુના ભાગમાં લોહીના સુકાયેલા લીસરડા દેખાતા હતા અને એ માણસ બધું કટાક્ષબરુ' સ્મિત કરતો હોય એ રીતે તેની સામે જોઈ રહ્યો હતો.

આ માનવીને જોઈ તે ચમકી અને એકદમ ઉભી થઈ ગઈ. કારણ કે લોહીથી ખરડાયેલા ચહેરાને તે ઝાળખી ગઈ હતી, બારણાની વચ્ચે ઉભેલો માણસ કાણ છે એનો ખ્યાલ તેને આવી ગયો હતો.

‘તમે ?’ તેના મુખમાંથી પ્રશ્નોદ્ગાર સર્યો.

‘હા-હું !’

અંબનકુમાર ઓરડામાં આવ્યો. તેણે બારણાને અવાજ થવા દીધા સિવાય બંધ કરી દીધું અને શંકા તથા કટાક્ષભરી દષ્ટિથી તે મંજુલાની સામે જોતો ઉભો રહ્યો.

‘એ લોકોએ મને બાંધ્યો હતો, પણ હું તેમાંથી મુક્ત થયો છું.’ તેના અવાજમાં કઠોરતા હતી : ‘અત્યંત તમે બાળતાં

હશે કે તમારા ઉઠાઉગીર મિત્રોએ મને પકડીને બંધનવશ સ્થિતિમાં મારા દેહને ઓરડાની બહાર પથરનાં પગથિયાં ઉપર રાખ્યો હતો. તેમાંથી હું મુક્ત તો થયો છું, પરંતુ તેઓ મારી પિસ્તોલ લઇ ગયા છે, એટલે જ હું અહીં તમારી પાસે આવ્યો છું. તમે મારી સામે બચભરી દૃષ્ટિ શા માટે કરો છો ? હું કાંઈ તમને ધન્ય કરવાનો નથી. અને તમે આ બદમાશોના શિરોમણી પ્રબોધચંદ્રની સાથે શા માટે જોડાયા છો એ વિષે પણ હું તમને કશો પ્રશ્ન કરવાનો નથી. તેની સાથે જોડાવામાં તમારો ગમે તે હેતુ હોય, તેની મને જરૂરી પણ પડવા નથી. તમારી પાસે આવવાનું કારણ માત્ર એક જ છે કે તમે આ મકાનમાંથી બહાર નિકળવાનો રસ્તો મને બતાવો. તમારી ઇચ્છા હોય કે ન હોય તો પણ એ રસ્તો તો તમારે મને બતાવવો જ જોઈશે. એમાં તમારી આનાકાની ચાલે તેમ નથી. ’

તે કશો પણ જવાબ આપ્યા વગર અંજનકુમારની સામે ચિત્રવત્ જોઈ રહી.

‘તમારા ઓરડામાંથી બહાર નિકળી પગથિયા પર ચડીને ઉપરની ચાલીમાં જવાને માટે જે બારણું આવે છે, તેની નજીક મને પગથિયા ઉપર રાખવામાં આવ્યો હતો.’ તે પ્રથમની માફક જ કર્કશ સ્વરે બોલ્યો: ‘એ બારણું મેં તોડી નાંખ્યું હતું. પરંતુ એ લોકોએ તત્કાળ સમારકામ કરીને પુનઃ બંધ કરી દીધું છે. અત્યારે મારી પાસે પિસ્તોલ છે નહિ. એટલે એ અથવા તો કાંઈ પણ બારણું તોડવાનું સાહસ કરવાની મારી ઇચ્છા નથી. કેમકે બારણું તુટતાં તેનો અવાજ સંભળાય અને એ લોકો સચેત બની જાય તે મને પસંદ નથી. હું તો તેમને કશો પણ ખ્યાલ ન આવે એવી રીતે અહીંથી પસાર થવા માગું છું. એટલે આ ભોંયરામાંથી નિકળવાનો કાંઈ બીજો માર્ગ તમે મને બતાવો; અથવા ઉપરના બારણાની ચાવી તમારી પાસે હોય તો તે મને આપો. ’

અંજનકુમારના શબ્દો મંજુલાના આશ્ચર્યમાં વધારો કરતા હતા. આખરે તે બોલી : ‘ એ બારણાની ચાવી મારી પાસે છે એમ તમે શા ઉપરથી માનો છો ? અને હમણાં તમે મારા ‘ઉઠાઉઠીર મિત્રો’ એવું બોલ્યા, તેનો અર્થ શો છે ? શું તમે એમ માનો છો કે હું સ્વેચ્છાથી અહીં આવી છું ? નહિ, તમારી એ માન્યતા તદ્દન બૂલ-બરેલી છે. તેમણે મને આ સ્થળે કેદી—’

‘ તમે શું કહ્યું ? ’ અંજનકુમાર બોલી ઉઠ્યો : ‘ તમે મને બનાવતાં તો નથી ને ? ’

તેના પ્રસ્તુત શબ્દો સાંભળીને મંજુલા ખડખડાટ હસી પડી અને બોલી : ‘ હું આ મકાનમાં છું એ ઉપરથી તમે એમ માનો છો કે હું એ લોકોની ટોળીમાંહેની છું ? ’

‘ લાગે છે તો એવું. જુઓ, આ નવલકથાની તમે નકલ કરી રહ્યાં હો તેમ જણાય છે. એ નકલ તમે આ બદમાશોને માટે જ કરતાં હોવાં જોઈએ. પછી તમે તેમાં ગમે તેવો સુધારો યા વધારો કરતાં હો. ’

‘ નહિ નહિ, તમારી સમજફેર થાય છે. એ લોકોએ આ કાર્ય કરવાની મને ફરજ પાડી છે. તમને ખ્યાલ તો હશે કે હું તમારાથી જુદી પડીને મી. લક્ષ્મીનંદન વસાણીના પ્રકાશકને ત્યાં મારા શેઠની સૂચના મુજબ આ હસ્તપ્રત આપવાને માટે જતી હતી. એ વખતે બદમાશો મને મોટરમાં ઉઠાવીને અહીં લાવ્યા, અને પછી તેમણે મને ફરમાવ્યું કે મારે વસાણીની આ નવલકથામાં અમુક ફેરફાર કરવાનો છે એટલે તે ફેરફાર સાથે આખી નવલકથાની નકલ મારે ફરીથી તૈયાર કરી આપવાની હતી. એ કાર્ય હું પૂરું કરું કે તુરત મને અહીંથી મુક્ત કરવાનું તેમણે જણાવ્યું હતું. જો કે આ નવલકથામાં આ પ્રમાણે ફેરફાર કરાવવામાં તેમનો શો હેતુ હશે તે હું નથી જાણતી, પરંતુ તેમની એ માગણીનો સ્વીકાર કર્યા સિવાય મારે માટે બીજો માર્ગ પશ્ચ શો હતો ? આ વાર્તાની અંદર એક ખૂનનો કિસ્સો આવે છે. તેની વિગતોમાં તેમણે જે ફેરફાર કરી નાંખ્યો છે તે પ્રમાણે મારે

નવી નકલ કરવાની હતી. તે ઉપરાંત ખીજા પણ કેટલાક ફેરફારો તેની અંદર કરવાના હતા. તેનું કારણ હું સમજી શકતી નથી, પરંતુ હું ટાઇપરાઇટર ઉપર ઝડપથી અને જોડણીકાશ વગર આ કાર્ય કરી શકીશ એમ આ લોકો માનતા હોવાથી તેમણે આ કાર્ય મને સુપ્રત કયું હતું. ’

તે ખુલાસો કરતી હતી એ વખતે અંજનકુમાર તેના વદન પર પ્રગટતા વિકારો સામે જોઈ રહ્યો હતો. એને લાગ્યું કે મંજુલા સત્ય જ બોલતી હતી.

મંજુલાએ હેવટે ઉમેર્યું : ‘ આ ફરમાનની પાછળ એ લોકોનું કેવા પ્રકારનું કારસ્તાન છે, તેનો મને લેશ પણ ખ્યાલ નથી, પરંતુ તમે એટલું તો સમજી શકશો કે મારે જે અહીંથી મુક્ત થવું હોય તો તેમની માગણી પ્રમાણે મારે કરવું જ રહ્યું. ’

‘ અહો અહીં તો એમ બાબત છે ! ’ અંજનકુમાર બોલ્યો : ‘ હું તો જુદું જ માનતો હતો. કરીમખાન મને સપડાવીને લઈ જતો હતો તે વખતે આ ટોળીનો નાયક પ્રબોધચંદ્ર તમારી સાથે જે રીતે વાત કરતો હતો, એ ઉપરથી મને—’

‘ પ્રબોધચંદ્ર ! હા, એ અધમ માણસને જેડિં છું કે હું થરથરી ઉઠું છું. તે મારી ઉપર જાણે કાંઈ જાદુ કરતો હોય એવો મારા દિલને ભાસ થાય છે. ’ એમ બોલતાં તેણે ખેડે હાથ વડે નેત્રોને ઢાંકી દીધાં. જાણે હમણાં પ્રબોધચંદ્ર તેનાં નેત્રો સામે જોઈ તેને મંત્રમુગ્ધ બનાવી દેશે એવા ભયથી તે થરથરવા લાગી.

અંજનકુમાર તેની નજીક ગયો અને તેના ખભા ઉપર હાથ રાખી માયાળુ સ્વરે બોલ્યો : ‘ અહો, હું કેટલો મૂર્ખ ! ખરેખર, મેં તમને ભારે અન્યાય કર્યો છે, અને તે માટે હું તમારી હૃદયપૂર્વક ક્ષમા માગું છું. ત્યારે તો હવે મને લાગે છે કે આપણે બન્ને એક જ ગાડાનાં પ્રવાસી છીએ. તમે આ કાર્ય પૂરું કરી લ્યો તે પછી તમને અહીંથી જવા દેવાની એ લોકોએ આશા આપી છે, પરંતુ એ તદ્દન ખોટી આશા છે. તેઓ તમને મુક્ત કરી દે એ કદી પણ

મનાય એવું નથી. કારણ કે મી. વસાણીના ખૂન પાછળ આ લોકોનો હાથ છે અને તમારી પાસે તેની નવલકથામાં જે ફેરફાર તેઓ કરાવવા માગે છે, તેમાં પણ તેમની કાંઈ બાજુ સમાયેલી છે. એટલે—

તે આગળ બોલતો અટકી ગયો. મંજુલાને વધારે ભયભીત બનાવવાનો તેનો ઇરાદો ન હતો. તેણે જોઈએ તે કરતાં વધારે કહી નાંખ્યું હતું. એ માટે તે મનમાં તે મનમાં પોતાને ઠપકો આપતો હતો. મંજુલા તેની સામે જોઈ રહી. તેનાં નેત્રોમાં ગભરાટ હતો.

‘હું આ કાર્ય પૂરું કરી લઉં એટલે તેઓ મને જવા દેશે એવું તેમણે મને જણાવ્યું હતું. ત્યારે શું તમે એમ માનો છો કે તેમણે મને આપેલી આશા ખોટી હતી?’ અને અંજનકુમારના ચહેરા ઉપરથી સત્ય વાર્તા તે પામી ગઈ. તેણે પ્રશ્ન કર્યો : ‘ત્યારે હવે આપણે શું કરીશું?’

‘બીજું વળી શું કરવાનું હોય? અહીંથી પલાયન થવાનું.’ જાણે કશા પણ ભયનું કારણ ન હોય એવી રીતે ખુશમિજાજી સ્વરે તે બોલ્યો : ‘વારૂ, પણ તમે અગાઉ અહીંથી નાસી જવાનો પ્રયત્ન કેમ નહોતો કર્યો? આ તમારા ઓરડાનું બારણું તો ખુલ્લું જ છે.’

‘હા એ વાત સાચી. મને ભોંયરામાં આ ઓરડામાં રાખવામાં આવી છે અને ઉપરના દારને અંધ કરી તાળું લગાવવામાં આવ્યું હતું. તમે એ બારણું તોડી નાંખ્યું ત્યાંસુધી તેને તાળું વાસેલું જ રાખવામાં આવતું હતું. પરંતુ એમ ન હોત તો પણ ભોંયરામાંથી ઉપર આવી આ મકાનમાંથી બહાર નિકળવું તે મારા જેવી એકાકી અબજાને માટે કાંઈ સહેલું નથી.’

‘અહીંથી બહાર નિકળવાને માટે કાંઈ બીજો રસ્તો તમારા જાણવામાં છે?’

મંજુલાએ મસ્તક ધુણાવ્યું. અંજનકુમાર પણ તેની પાસેથી હકારભર્યા જવાબની આશા રાખતો ન હતો, અને આ મકાનમાંથી

સલામત રીતે બહાર નિકળી જવાનું ફેટલું બધું મુશ્કેલ છે, એનો મંજુલા કરતાં તેને વધારે ખ્યાલ હતો.

ટેબલ ઉપર પડેલી ટાઇપ કરેલી હસ્તપ્રત તરફ તેની દૃષ્ટિ ગઈ. તે 'ચમત્કારિક નવલકથા'ની હસ્તપ્રત હતી. નવલકથાકાર વસાણી ખૂન થવાને કારણે મૃત્યુ પામ્યો તે વખતે તેના હાથમાં આ હસ્તપ્રતના મુખપૃષ્ઠના કાગળનો ટુકડો હતો. એ સંબંધમાં જ્યોતિ-પ્રસાદે સૂચવ્યું હતું કે વસાણી એ નવલકથા ટાઇપ કરાવતો હશે, ત્યારે એક અસલ અને બીજા કાગળની વચ્ચે કાળો કાગળ મૂકીને બીજી નકલ એમ બે પ્રતો તૈયાર થતી હશે. તેમાંથી એક પ્રત જે વસાણીના મકાનમાં-'બદામી વીલા'માં પડેલી હશે, તેના મુખપૃષ્ઠના કાગળનો એ ટુકડો હોવો જોઈએ; જ્યારે એ નકલના બાકીના કાગળોનો વસાણીના ખૂનીએ નાશ કરી નાંખેલો હોવો જોઈએ. અહીં અત્યારે ટેબલ ઉપર જે હસ્તપ્રત પડી હતી અને જેની ઉપરથી મંજુલા ફેરફાર સાથે નકલ તૈયાર કરતી હતી, એ તો વસાણીએ બળવંત-રાવની સાથે તેના ચંદ્રનગર ખાતેના એજન્ટ બકુલચંદ્ર તરફ જે નકલ મોકલાવેલી તે જ હસ્તપ્રત હતી.

અંજનકુમારે એ ચોપડી ઉપાડીને તેના ફાટના પહોળા ગજવામાં સરકાવી દીધી. જે પોતે અહીંથી મુક્ત થઈ શકે તો આ ચોપડી જ્યોતિપ્રસાદને ઉપયોગી થઈ શકશે એમ તે માનતો હતો. મંજુલાએ ફેરફારવાળી જે નકલ તૈયાર કરી હતી, એ જેમની તેમ જ્યાં પડી હતી ત્યાં જ રહેવા દીધી.

પછી તેણે કહ્યું : 'ચાલો ! અહીંથી નિકળવાને માટે બીજો કોઈ માર્ગ છે કે નહિ, તેની આપણે તપાસ કરીએ.' તેઓ બારણા પાસે આવીને ક્ષણભર ઉભાં રહ્યાં. બહારથી કશો પણ અવાજ આવતો નહોતો. બારણું ઉઘાડી બંને જણાં બહાર નિકળ્યાં અને પછી અંજનકુમારે એ બારણું પુનઃ બંધ કર્યું.

*

*

*

૪૧ :

ત્રણે જણાં સપડાયાં

અત્યારે તેની પાસે કશું પણ શસ્ત્ર ન હતું. એટલે પગથિયાં ચડીને આ ભોંયરાનું પ્રવેશદ્વાર તોડી અહીંથી બહાર નિકળવાનું સલામત ન હતું. કારણ કે એથી અવાજ થવાને લીધે પકડાવાની ભીતિ હતી. જો તે એકલો હોત તો એ સાહસ કદાચ તેણે કર્યું હોત, પરંતુ તેને પોતાની સાથે મંજુલાની પણ સંભાળ લેવાની હતી. એટલે એ માર્ગે બહાર નિકળવાનું તેને યોગ્ય ન લાગ્યું. એથી તે આ ભોંયરામાં બાબુએ એક રસ્તો જતો હતો તે તરફ વળ્યો. અને મંજુલાના હસ્તનો સ્પર્શ કરીને તેને પોતાની પાછળ આવવાની સંજ્ઞા કરી.

જે સ્થળે તેને બંધનવશ સ્થિતિમાં રાખવામાં આવ્યો હતો, તે સ્થળ પાસે થઈને તેઓ આગળ ચાલ્યા. એકાએક મંજુલાએ તેનો હાથ પકડ્યો અને ધીમેથી ઉચ્ચાણું : ‘સંભળો !’

અંજનકુમારે પાછળ ફરીને જોયું તો પથ્થરના દાદર પર થઈને આવતાં પગલાંનો અવાજ સંભળાયો. એક કરતાં વધારે માણસો આવતાં હોય એમ લાગતું હતું.

નજીકમાં જ એક દ્વાર હતું. તેને ધક્કો મારતાં તે ઉઘડી ગયું. અંજનકુમાર બોલ્યો : ‘ચાલો, અંદર આવી જાઓ—જલદી કરો !’ અને જણાં અંદર દાખલ થઈ ગયાં. બહારના ભાગમાં ચાલતા માણસોનાં પગલાંનો અવાજ હવે નજીક સંભળાતો હતો. આ ખંડની અંદર દીપકનો પ્રકાશ ન હતો, સર્વત્ર અંધકાર હતો. અંજનકુમારે ઓરડાનું દ્વાર અવાજ ન થાય એવી રીતે પુનઃ બંધ કરી દીધું. અને જણાં દીવાલ સરસાં એક બાબુએ ઉભાં રહ્યાં. ક્ષણવાર પછી, કરો પણ અવાજ કરવા છૂછતી ન હોવા છતાં બોલ્યા વિના રહી શક્તી ન હોય તેવા અવાજે મંજુલાએ ઉચ્ચાણું : ‘જુઓ, જુઓ, આ શું છે ?’ તેણે અંજનકુમારનો હાથ પકડી રાખ્યો હતો. જોઈ શકાતું હતું કે મંજુલા અત્યારે ધૂંજી રહી હતી. જે તરફ તેની દષ્ટિ હતી, એ બાબુએ અંજનકુમારે નજર ફેરવી. આ ઓરડામાં સામાન્ય રીતે

અંધકાર હતો. પરંતુ જ્યાં તેઓ ઉભાં હતાં, તેનાથી અમુક અંતર પર તેના મસ્તક જેટલી ઉંચાઈના ભાગમાં અગ્નિની જ્વાળાનો પ્રકાશ દૃષ્ટિગોચર થતો હતો. કોઈ વસ્તુ બળતી હોય તેવી તીવ્ર ગંધ આવતી હતી. થોડી વાર પહેલાં પોતે બંધનવશ સ્થિતિમાં પડ્યો હતો, તે વખતે જેવી ગંધ આવતી હતી, તેવી જ આ ગંધ હતી.

આ શું હશે ? અને અહીં અગ્નિ શા માટે જલતો હશે ? તેનો વિચાર કરવાનો અત્યારે સમય ન હતો. કારણ કે બહારની ચાલી માંહેનો પગલાંનો અવાજ તદ્દન નજીક સંભળાતો હતો. આ ઓરડાની બહાર પ્રવેશદ્વારની પાસે એ અવાજ બંધ થઈ ગયેલો લાગ્યો. કોઈ એ જણા વાતો કરતા હોય એવો અવાજ આવ્યો. અંજનકુમારે અતિ મંદ સ્વરે મંજુલાને શાંત રહેવાની સૂચના આપી દીધી. એક ક્ષણ પછી પ્રવેશદ્વાર ખુલ્લું થયું.

બારણાની બાજુમાં અંજનકુમાર તથા મંજુલા દીવાલ સરસાં ઉભાં હતાં. બારણું ખુલ્લું થયું હતું. બહારની ચાલીનો પ્રકાશ અંદર આવતો હતો. તે ઉપરથી જોઈ શકાતું હતું કે ઓરડાની અંદર પ્રથમ દાખલ થયેલો મનુષ્ય પ્રબોધચંદ્ર હતો. તેની પાછળ બીજા એ માણસો દેખાયા. તે બેમાંથી એક તો પ્રબોધચંદ્રનો સાગરીત હતો, જ્યારે બીજો માણસ સહેજ ઉંચો હતો. તેણે આંખો પર ચશ્મા ચઢાવ્યાં હતાં અને ઓરડાની અંદર દાખલ થતી વખતે તે માણસ બોલતો હોય એમ લાગતું હતું.

તે અત્યારે અંગ્રેજીમાં પ્રબોધચંદ્રને ઉદ્દેશીને બોલતો હતો, અને એક બંગાલવાસી અંગ્રેજી ભાષા બોલતો હોય એ પ્રકારના તેના શબ્દોચ્ચાર હતા. તેણે કહ્યું: ‘મહાશય પ્રબોધચંદ્ર! આપે આજે ને આજે જ આપની મહાકાળરાત્રિની પૂજામાં ભાગ લેવાની મને જે તક આપી છે, તે માટે હું આપનો અત્યંત આભાર માનું છું. આવી તક આજે જ મને મળશે એવી મને આશા ન હતી. પુરાતન કાળમાં આ રીતે દેવોની પૂજા થતી હોવાનું મેં :વાંચ્યું છે. પરંતુ એ પૂજનાં દર્શનનો લાભ તો આજે મને પહેલવહેલો જ મને

છે. ' એ વખતે પ્રબોધચંદ્રે વીજળીના દીવાની ચાવી દબાવી અને આખા ખંડમાં પ્રકાશ પથરાયો.

હવે જ અંબનકુમારને ખ્યાલ આવ્યો કે તેઓ એક મોટા વિશાળ ઓરડામાં ઉભાં હતાં. આ ઓરડાની વિશાળ છતને ટેકાવવા માટે વચ્ચે વચ્ચે ઝોળ સ્થંભ હતા, અને સામેની બાજુએ દીવાલ નજીક વ્યાસપીઠ ઉપર કોઈ દેવીની વિકરાળ પ્રતિમા હતી.

એ દેવીનું મુખ કકરાળ વિકરાળ લાગતું હતું. તે પ્રમાણમાં ઘણું પહોળું હતું. તેની અંદર સળગતો અગ્નિ દૃષ્ટિગોચર થતો હતો. હવે અંબનકુમારને ખરે ખ્યાલ આવી ગયો.

ઉપરના ભાગમાં માતાજીનું જે વિશાળ મંદિર હતું, તેની જરાજર નીચેના ભાગમાં આ ગુપ્ત મંદિર આવેલું હતું, અને પ્રબોધચંદ્ર જેને પરવાનગી આપે તેઓ જ માત્ર આ મંદિરમાં આવી શકતા હતા. આજે મધ્ય રાત્રિએ દેવીને ભોગ આપવાની જે વાત તેણે સાંભળી હતી, તે ભોગ આ સ્થળે આપવાનો હશે, એમ તેને લાગ્યું અને અત્યારે આગળ વધેલા તથા સુધરેલા જમાનામાં પણ પ્રબોધચંદ્ર જેવા માનવીઓ માતાજીને નામે કેવું ભીષણ કાર્ય કરી રહ્યા છે, તેનો તેને ખ્યાલ આવ્યો.

‘ ખરેખર ! આ એક ભીષણ અને ભયાનક દ્રશ્ય છે. ’ બંગાળી બાજુ બોલ્યો. અંબનકુમાર અને મંજુલા દીનાલ સરસાં લપાઈ રહ્યાં હતાં. મંદિરની વચ્ચે આવેલા ચાંભલાનો ઝોળો તેમની ઉપર પડતો હતો. આ બંગાળી પ્રબોધચંદ્રનો કોઈ મિત્ર હશે એવી કલ્પના અંબનકુમાર કરી રહ્યો હતો.

પ્રબોધચંદ્ર એ બંગાળીને ઉદ્દેશીને અંગ્રીજીમાં બોલ્યો : ‘ બોઝબાજુ ! આખા વર્ષમાં ચાર કાળરાત્રિઓ આવે છે. તે દરેક મહાકાળરાત્રિ ગણ્ય છે. અને તે વખતે જરાજર મધ્ય રાત્રિએ અહીં અમે માતાજીને ભોગ ધરાવીએ છીએ. અમાઉ તો માતાજીને માનવપ્રાણીને ભોગ ધરાવવામાં આવતો હતો, પરંતુ તેને બદલે અત્યારે માનવીનું

પુતળું બનાવીને તેનો ભોગ માતાજીને આપવાનો અમારો રીવાજ છે. તમે બાણે છે કે સાક્ષાત જગદંબા તો બાવનાનાં મૂખમાં છે. જો તમારી ઇચ્છા હશે તો તમે જરૂર અત્યારના પૂજન-કાર્યમાં ભાગ લઈ શકશો. અને તેથી—’

પરંતુ તે એકાએક આગળ બોલતો અટકી ગયો. આ ખંડની અંદર કાંઈ અન્ય માનવીની હાજરી હોવાનું તેને સ્ફુરણ થયું. તેણે આખા આંડમાં ચોતરફ નજર ફેરવી. તેની દષ્ટિ અંજનકુમાર અને મંજુલા ઉપર ઠરી. તેમને જોતાં જ તેનાં નેત્રોમાંથી બાણે અંગારા ઝરવા લાગ્યા.

અત્યારની પરિસ્થિતિમાં અંજનકુમારને નિષ્ક્રિય બની રહેવું પાલવે તેમ ન હતું.

તેને ત્રણ જણાનો સામનો કરવાનો હતો. બંગાળી તરફથી મહદ મળવાની તેને આશા ન હતી, અથવા તો તે તટસ્થ રહેશે એમ પણ તે માનતો ન હતો. એ બંગાળી તેની અને પ્રમોધચંદ્રની વચ્ચે હિભો હતો. એટલે સ્વાભાવિક રીતે જ તે પ્રથમ બંગાળી ઉપર ધસ્યો.

બંગાળી બાણુ તેની હિલચાલ પામી ગયો. પરંતુ તે પોતાનો બચાવ કરી શકે એ પહેલાં તો જોરપૂર્વક અંજનકુમારે તેના જડ-બામાં મુક્કો લગાવી દીધો. બંગાળી લથડ્યો, જમીન પર પડ્યો અને તેનું મસ્તક પથ્થરની લાદી સાથે અથડાયું.

અંજનકુમારે જમીન પર પડેલા માનવી સામે જોયું. તે બેભાન બની ગયો હતો અને પોતાને મળેલા એ વિજયથી પ્રથમ તો અંજનકુમારના મુખમાંથી ખડખડાટ હાસ્ય સરી પડ્યું. પરંતુ તત્કાળ તે સ્તબ્ધ બનીને જમીન પર પડેલા માનવીના મુખ સામે જોઈ રહ્યો. તેના અસ્મા દૂર સરી પડ્યા હતા, અને તેના ચહેરામાં પણ અત્યાં ફેરફાર થએલો જણાતો હતો. તેને પોતાની ભૂલ સમજાઈ. તેનું હિતાવશ અને બેપરવા સ્વભાવને કારણે કેટલીક બાબતોનું તે વિસ્મરણ થઈ જતું. અત્યારે પણ એમ જ બન્યું હતું.

‘કાશ્ય જ્યોતિપ્રસાદ !’ અંજનકુમારના મુખમાંથી ઉદ્ગાર સરી પડ્યો.

હવે તેને ખ્યાલ આવ્યો કે જ્યોતિપ્રસાદ આ મકાનમાં વેશ-પરિવર્તન કરીને જવા માગે છે એવું તેણે તેને કહ્યું હતું. એક વાર તે બંગાળી બાબુના વેશમાં અહીં આવ્યો હતો એ તે જાણતો હતો, પરંતુ આ વખતે પણ તે એ જ વેશમાં હશે, એનો તેને ખ્યાલ રહ્યો ન હતો. એમ કહીએ તો ચાલે કે એ વાતનું તેને જિલકુલ વિસ્મરણ જ થઈ ગયું હતું. પોતે બચકર ભૂલ કરી દીધી છે, એવું તેને તત્કાળ સમજાયું : એક તો એ કે જેની મદદની જરૂર હતી, જેને તે મંદિરમાં શોધી રહ્યો હતો, તેની જ તેણે અત્યારે આવી અસહાય સ્થિતિ કરી દીધી હતી; અને બીજી વાત એ કે પોતે જાતે જ આ માણસ બંગાળી બાબુ નથી, પરંતુ ચંદ્રનગરનો સુપ્રસિદ્ધ ડિટેક્ટીવ જ્યોતિપ્રસાદ છે એવું પોતાના આવેશપૂર્ણ ઉદ્ગારથી પ્રબોધચંદ્ર અને તેના સાગરીતને જણાવી દીધું હતું. પ્રબોધચંદ્ર પણ તેનો પ્રસ્તુત ઉદ્ગાર સાંભળીને જમીન પર પડેલા બંગાળી જાગીરદાર શ્રીપીનચંદ્ર બોઝની સામે વેધક દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યો.

અંજનકુમારના દિલમાં અનેક વિચારો ઉભરાઈ રહ્યા હતા અને પોતે કરેલી આ ભૂલનો તેના મનમાં પસ્તાવો થતો હતો. કાંઈક નિરાશા અને કાંઈક ગભરાટથી તે સ્તબ્ધ બની ગયો હતો. હવે શું કરવું ? એ તેને સૂઝતું ન હતું અને તેનું મન જાણે વિચારતંદ્રાથી ઘેરાઈ ગયું લાગતું હતું. તેની એ વિચારતંદ્રામાંથી તેને જાગૃત કરતો પ્રબોધચંદ્રનો અવાજ સંભળાયો.

તેણે પ્રબોધચંદ્રની સામે જોયું. પ્રબોધચંદ્રના હાથમાં તાકેલી પિસ્તોલ હતી, અને તેનાં નેત્રોમાંથી જાણે કાંઈ રાક્ષસી વૈરાગિની જવાળા પોતાને ઝડપવાને રેલાતી હોય એમ અંજનકુમારને લાગ્યું.

પ્રબોધચંદ્ર બોલ્યો : ‘ મી. અંજનકુમાર ! ખરેખર તમે અમારી બારે સેવા બજાવી છે. તમારા કથન ઉપરથી સમજી શકાય છે કે આ ગૃહસ્થ બંગાળી જાગીરદાર નહિ પરંતુ આપણા ડિટેક્ટીવ મહાશય

રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદ છે. હું કમુલ કરું છું કે મારા મનમાં તો એવી કલ્પના પણ આવી ન હતી. એટલા માટે તો હું તમારો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું અને તમારું આ મારી ઉપર મોટું ઋણ ચડ્યું છે એમ હું માનું છું. એથી તમને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરું છું કે તમારે તથા મીસ મંજુલાએ અહીંથી ચાલ્યા નહિ જતાં અમારા મહેમાન બનવાનું છે. મી. અંજનકુમાર ! તમારો મને જે કાંઈ સ્વરૂપ અનુભવ થયો છે તે ઉપરથી હું માનું છું કે તમે કોઈ સામાન્ય માનવી નથી, અને તમારા જે વખતના છટકવાના પ્રયત્નો જેતાં તમને કમળમાં રાખવા એ પણ કાંઈ સહેલી વાત નથી. ફરીથી પણ તમે છટકવાનો જે પ્રયત્ન કર્યો છે, એ મને જરીકે આશ્ચર્ય ઉપજાવતો નથી. જે કે એ તમને લાભદાયક નીવડશે એવી આશા તમે રાખી હોય તો એ આશા તમે દૂર કરજો. તે સાથે એટલું પણ કહી દઉં કે તમે ફરીથી છટકવાનો પ્રયત્ન કર્યો એથી મને તમારી ઉપર જરી પણ રોષ ઉપજ્યો નથી, પરંતુ મને તો ઉલટો આનંદ થયો છે. કેમ કે તમારી પાસેથી જ રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદની ઝોળખાણ હું પામી શક્યો છું. હવે તો હું તમને વિશ્વાસ આપું છું કે તમે તેમ જ મીસ મંજુલા અહીંથી કોઈ પણ રીતે છટકી શકવાનાં નથી. ' પ્રબોધચંદ્ર પિઠારકરે અદૃહાસ્ય ક્યુ' અને તેની દૃષ્ટિ ક્ષણવાર વિશાખાદેવીની વિકરાળ પ્રતિમાના મુખમાં જલતા અગ્નિ તરફ ફરી. આજે રાત્રે જે પૂજનો વિધિ કરવાનો હતો, તેને માટે ઉદ્દીપન્ન કરેલો અગ્નિ વધારે પ્રજ્વલિત બન્યો હતો અને તે અગ્નિની જ્વાળા તથા તેમાંથી ઉત્પન્ન થતો ધૂમ્ર દેવીના વિશાળ મુખનાં જડખાંની બહાર પ્રસરતાં હતાં.

પ્રબોધચંદ્ર પુનઃ બોલ્યો : ' અંજનકુમાર ! મારું વચન છે કે તમે તથા મંજુલા હવે આ મકાનમાંથી કદી પણ બહાર પગ મૂકી શકશો નહિ. '

૪૨ :

બાતમી મળે છે

અરુણ અત્યારે તેના મકાનમાં બળવંતરાયના બિછાના પાસે બેઠો હતો. તે અવારનવાર તેના કાંડા ઉપરની ધડિયાળ તરફ તથા વરસાદનાં બિંદુઓથી છવાયેલી બારી તરફ જોતો હતો. બહાર વરસાદ વરસતો હતો. કોઈ વાર વીજળીના અમકારા અને મેઘગર્જના પણ થતાં હતાં. છેલ્લી વારે ધડિયાળ તરફ જોતાં નાનો કાંટો બાર પાસે અને મોટો કાંટો બગીચા ઉપર દેખાયો.

‘રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદ ક્યાં છે ?’ એકાએક આંખો ખોલીને બળવંતરાયે પ્રશ્ન કર્યો. તેના મસ્તક અને ચહેરાનો ભાગ કપડાના પાટાથી છવાયેલો હતો. તેની વચ્ચેથી બે નેત્રો તગતગતાં હતાં.

‘મને ખબર નથી.’ અરુણે જણાવ્યું : ‘પરંતુ તેઓ આ કેસની તપાસ કરી રહ્યા છે. બળવંતરાય, તમે જરી પણ ચિંતા ન કરો. જરૂર તે તમને નિર્દોષ ઠરાવશે.’

એમ કહીને તે ઉભો થયો. બિછાના પર પડેલા આ સેન્દ્રલ જેલમાંથી નાઠેલા કદીને ઉદ્દેશીને તેણે પ્રસ્તુત શબ્દો વિશ્વાસપૂર્વક ઉચ્ચાર્યા હતા, પરંતુ તેનું મન કાંઈક અસ્વસ્થ અને ચિંતાપૂર્ણ બની ગયું હતું. તેના પિતા તુલ્ય રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદને માટે તેના દિલમાં ચિંતા થયા કરતી હતી.

રાત્રે આઠ વાગે તે બેઠો જણા વેશપરિવર્તન કરીને વિશાલ ધર્મ મંડળની કાર્યવાહીમાં ભાગ લેવાને માટે એ મંદિરમાં ગયા હતા. સભાનું કાર્ય પૂરું થયા પછી જ્યોતિપ્રસાદની સૂચનાથી અરુણ અહીં આવ્યો હતો. આજે મહાકાળરાત્રિની પૂજા થવાની હતી. તે સમયે હાજર રહેવાનું બની શકે એવી ભાવનાથી જ્યોતિપ્રસાદ ઉર્ફે બંગાળી જાગીરદાર બીપીનચંદ્ર બોઝ પ્રબોધચંદ્રની સંમતિ મેળવવાને માટે રોકાયો હતો. તેણે અરુણને જણાવ્યું હતું કે પ્રબોધચંદ્રની સંમતિ મેળવીને તુરત જ તે અહીં આવશે અને ત્યારબાદ પુનઃ જો સમયે રાત્રિપૂજા થવાની હશે તે સમયે મંદિરમાં પાછો ફરશે. એમ છતાં અત્યારસુધી તે અહીં આવ્યો ન હતો, તેમ જ તેના

તરફથી ટેલીફોન દ્વારા કિંવા બીજી રીતે અરજીને કશી સૂચના કિંવા સંદેશો મળ્યાં ન હતાં. એથી અરજી ચિંતાતુર બની ગયો હતો.

‘રાવસાહેબ હજીસુધી આવ્યા નથી. તેમની તરફથી કશા સમાચાર નથી. તેમજ અંજનકુમારનો પણ કશો પત્તો નથી. ત્યારે તેઓ ક્યાં અદૃશ્ય થઈ ગયા હશે?’ એ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરતો તે કાચનાં બંધ બારણાંવાળી બારી પાસે ગયો અને વરસાદ પડવાને લીધે ઝાંખા બનેલા પ્રકાશમાં બહાર જોવા લાગ્યો.

તેમણે એવું નક્કી કર્યું હતું કે તેઓ જે જગ્યા વિશાખા માતાના મંદિરમાં જશે અને અંજનકુમારે એકલાએ તે સ્થળે આવવું. પરંતુ મંદિરમાં તેમણે અંજનકુમારને જોયો ન હતો. એ આવેશભર્યો ઉતાવળા સ્વભાવનો યુવાન ક્યાંક ભરાઈ પડ્યો હશે, એવી ચિંતા તો તેઓ મંદિરમાં હતા ત્યારે જ તેમને જેઠને થયા દરતી હતી. બનવાજોગ છે કે બીજા કોઈ કારણે બન્યું હોય અને તેથી પણ અંજનકુમાર મંદિરમાં આવતો અટકી ગયો હોય. પરંતુ અત્યાસુધી જ્યોતિપ્રસાદ તરફથી કશો સંદેશો નહિ મળવાને કારણે અરજીના દિલમાં ચિંતા ઉદ્ભવવા લાગી હતી. તેને એમ લાગતું હતું કે કોઈ અણધાર્યો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયેલો હોવો જોઈએ અને તેથી જ રાવસાહેબ પોતાને કશી સૂચના ટેલીફોન દ્વારા કિંવા બીજી રીતે આપી શક્યા નહિ હોય.

‘કાણુ છે એ?’

એકાએક અરજીના મુખમાંથી ઉદ્ગાર સરી પડ્યો. બારીના બારણાની બહારના અંધકાર તરફ તેનાં નેત્રો ચોટી રહ્યાં.

એ ઉદ્ગાર તેના મુખમાંથી નિકળવાનું કારણ એ હતું કે બારીમાંથી કોઈ માનવીનો ચહેરો તેની દૃષ્ટિએ પડ્યો હતો. તે એકદમ દોડતો બારીની નજીક ગયો. તેનાં બારણાં ઉઘાડી નાંખ્યાં અને તે બોલ્યો : ‘કાણુ કુંદનરાય?’

હા, તે કુંદનરાય જ હતો. બારીની બહાર નીચે પથરની કિનારી હતી, તેની ઉપર પગ ટેકાવી બારીના ધાંગવાને ઝાલીને તે ઉભો હતો અને અરજીની સામે ભયપૂર્ણ નેત્રાથી જોઈ રહ્યો હતો.

‘ તમે મને અંદર આવવા દો. ’ તે ધીરા સ્વરે બોલ્યો : ‘ મારે તમને કેટલીક વાત કરવી છે. પોલીસ મારી પાછળ પડી છે, એટલે કદાચ તે મને પકડી લે એવી બીતિથી તમારા મકાનના પ્રવેશદ્વારના રસ્તે આવવાનું મેં પસંદ નથી કર્યું, અને આ ખંડમાં પ્રકાશ બેવાથી, નીચે તમારું ગેરેજ છે, તેના છાપરા પર ચડીને ત્યાંથી હું અહીં આવ્યો છું. ’

‘ એમ કે ? બહુ સારું ! પ્રથમ તું અમારે ત્યાં આવેલો ત્યારે રાવસાહેબનું ખૂન કરવાને માટે તેમના ટેબલના ખાનામાં એક બોમ્બ મોઢવી ગયો હતો. ’ અરજી કઠોર સ્વરે બોલ્યો : ‘ પરંતુ આ વખતે તું ફાવી શકે તેમ નથી. બે માગ હાથમાં પિસ્તોલ છે. હું તને પ્રથમથી જ ચેતાવી દઉં છું. એટલે—’

‘ તમે મને પ્રથમ અંદર આવવા દો. ’ કુંદનરાય અસ્વસ્થ સ્વરે બોલ્યો. આ બારીની ઉપર ચડવાનું બહુ મુશ્કેલ ન હતું, પરંતુ તે પથરની જે કિનાર ઉપર હોતો હતો એ કિનાર વરસાદને કારણે લપસણી બની ગઈ હતી. એટલે જો તેનો પગ સહેજ પથ્થર સરકે તો તે નીચે જમીન પર જઈ પડે તેમ હતું. તેણે એ રથને ઉભા ઉભા જ પુનઃ દિયાર્યું : ‘ હું રાવસાહેબ જ્યોતિષસાદના સંબંધમાં જ તમને કાંઈક કહેવા માગું છું. પ્રબોધચંદ્રે તેમને સપડાવ્યા છે. અંબનકુમારની પણ એ જ દશા થઈ છે અને મીસ મંજુલા પણ તેના હાથમાં સપડાઈ ગઈ છે. એથી જ અત્યારે હું અહીં—’

તે આગળ બોલતો અટકી ગયો. અરજી તેની સામે જોઈ રહ્યો હતો. તેના હાથમાં પિસ્તોલ હતી. કુંદનરાયના ચહેરા ઉપરના ભાવ પરથી સમજાતું હતું કે તે સાચું બોલતો હતો.

‘ એ તારા જણવામાં કેવી રીતે આવ્યું ? ’ તેણે પ્રશ્ન કર્યો.

‘ કારણ કે આજે રાત્રે હું એ મંદિરમાં ગયો હતો. શા માટે ગયો હતો ? બદમાશ પ્રબોધચંદ્રનું ખૂન કરવા ! ’ કુંદનરાય વેરામિથી જલતા જીગરે બોલ્યો : ‘ પ્રબોધચંદ્રે દયાનંદને મારી કતલ કરવાનું ફરમાન કર્યું હતું, પરંતુ તેને બદલે મેં જ દયાનંદનો અંત લાવી દીધો અને પછી મારા વૈંની તૃપ્તિને ખાતર હું એ બદમાશોન

અરણ્ય પ્રમોદચંદ્રને ઠાર કરવાને માટે મંદિરમાં પહોંચ્યો. હું છૂપી રીતે એ મકાનની અંદર દાખલ થઈ ગયો. તેઓ કાંઈ મને જોઈ શક્યા ન હતા. તથાપિ હું મારી ઈચ્છાને તૃપ્ત કરી શક્યો નહિ. કારણ કે એવી અનુકૂળ તક મને મળી શકી નથી અને ત્યાં ગયા પછી જ્યોતિપ્રસાદ, અંજનકુમાર અને મંજુલા તેના પંજામાં સપડાએલા હોવાનું મારા જાણવામાં આવ્યું, તેમ જ એ બંધાશ તેમનો ફરી રીતે નિકાલ કરવા માગે છે એ પણ હું જાણી શક્યો. વિશાખા માતાનું જે મંદિર છે, તેની નીચે ભૂગર્ભમાં જ એવું એક ગુપ્ત મંદિર છે. તેમાં દેવીની વિકરાળ પ્રતિમા છે. તેના પડોળા મુખમાં જળહન્ટો અગ્નિ જલ્યા કરે છે. આજે રાત્રે મહાકાળરાત્રિની પૂજા છે. સામાન્ય રીતે આવી પૂજા વખતે મીણની બનાવટી માનવઆકૃતિનો દેવીને લોગ ધરવામાં આવે છે, પરંતુ હું માનું છું કે આજે એ બનાવટી અનુષ્ઠાકૃતિને બદલે મંજુલાને દેવીના આગઝરતા મુખમાં ધકેલવામાં આવશે, અને અગ્નિની ભઠ્ઠીમાં એ જોડીતો કુમળો દેહ ભસ્મમૂર બની જશે. એ પૂજા વખતે બહારના થોડાક માણસો પણ કદાચ તે મંદિરમાં હાજર રહેશે, પરંતુ તેમને કદપતા પણ નહિ આવે કે તે અગ્નિની ભઠ્ઠીમાં બનાવટી આકૃતિને બદલે માનવદેહને હોમવામાં આવ્યો છે! અને એ પૂજનો વિધિ પત્યા પછી જ્યોતિપ્રસાદ તથા અંજનકુમારની પણ એ જ દશા થવાની છે. એ સ પછી કાંઈ જાતનો પુરાવો નહિ રહે, તેમના એક નાનકડા હાડકાનો પણ પત્તો નહિ લાગે. ’

પ્રસ્તુત શબ્દો સાંભળીને અરણ્ય આમો બની ગયો. ચિંતા, શંકા અને બીતિથી તેનું મન છવાઈ રહ્યું.

‘ શું તું આ સાચું કહે છે ? ’ તે ઇંતેજરીપૂર્ણ સ્વરે બોલ્યો :
‘ પરંતુ આ હકીકત મને કહેવાનું કારણ શું ? ’

‘ હું કાંઈ કેવળ પરાપકારવૃત્તિથી અહીં આવ્યો નથી. મી. વસાણીના ખૂન કેસમાં હું સંડોવાયેલો છું. તેમાંથી મુક્તિ મેળવવાની મારી ઈચ્છા છે. એટલે કે મને તાજનો સાક્ષી બનાવવામાં આવે તો હું મુક્તિ મેળવી શકું. હવે તો તમે સમજ્યા ને ? તમારે મને વચન

આપતું પડશે કે રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદ મને કશી પણ હરકત આવવા દેશે નહિ. મી. વસાણીના ખૂનને માટે પ્રબોધચંદ્રની સાથે ફાંસીને માંચડે ચડવાની મારી ઇચ્છા નથી. તે માટે જે કાંઈ હકીકત હું તમને કહેવા ઇચ્છું છું, તેના બદલામાં તમારી પાસેથી મને બચાવી લેવાનું હું વચન લેવા માગું છું.’ એમ બોલતો તે ખારીની ઉપર ચડવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. તેની નજર અરૂણે તાકેલી પિસ્તોલ તરફ હતી.

‘હમણાં તો તું જ્યાં છે ત્યાંજ ઉમેરા રહે.’ અરૂણ બોલ્યો : ‘મને તારો વિશ્વાસ આવતો નથી, તેમ તું જે કહે છે તે સાચું છે એમ પણ માની શકાતું નથી.’

‘હું સાચું જ કહું છું.’

‘નહિ નહિ, તારા જેવો બદમાશ માનવી પોતાના બચાવ માટે મારી પાસેથી ચોક્કસ વચન મેળવ્યા પહેલાં બધી સાચી હકીકત મને કહી દે એમ હું માની શકતો નથી.’

અને કુંદનરાય હસી પડ્યો.

‘શું તમે એમ માનો છો કે મેં તમને બધું કહી દીધું છે ?’ તે બેદલચું રિમન કરતો બોલ્યો : ‘જો તમે પોલીસને લખને અથવા તો એકલા એ મંદિરમાં દાખલ થશો તો મારી ખાતરી છે કે રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદ તથા અંજનકુમાર અને મંજુલાને કદી પણ છૂટતાં જોઈ શકશો નહિ. કારણ કે પ્રબોધચંદ્રે એ ત્રણે જણાંને અદૃશ્ય બનાવી દીધાં હશે. તેમ જ તેઓ એ સ્થળે હતાં એવો એક પણ પુરાવો તમને મળશે નહિ. તેને બદલે જો તમે મારા કહેવા પ્રમાણે કરશો તો પ્રબોધચંદ્ર તથા તેના સાગરીતાને કશી પણ ખબર પડવા દીધા સિવાય એ મકાનમાં દાખલ થઈ એ ત્રણે જણાંને બચાવી શકશો, તથા મજબૂત પુરાવા સાથે એ બદમાશોની ટોળીને સપડાવી શકશો. પણ જ્યારે તમે મને ખૂન કેસમાંથી બચાવી લેવાનું વચન આપશો ત્યારે જ એ મંદિરમાં છૂપી રીતે દાખલ થવાનું રહસ્ય મારી પાસેથી મેળવી શકશો. હવે તો તમે સમજ્યા ને ?’

*

*

*

૪૩ :

અણુધાર્યો અંત

હવે અરણ્યના મગજ ઉપર પ્રકાશ પડ્યો. આવી રીતે આટલી રાત્રે કુંદનરાયનું અહીં આવવાનું કારણ સહેતુક હોવાનું સમજાયું, અને તેના આખા શરીરમાં કંપારી આવી ગઈ.

તેણે કહ્યું : ‘વાર, હું પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કહું છું કે રાવસાહેબ તમને બચાવી લેશે, કશી પણ આંચ નહિ આવવા દે. એ વિષયમાં નિર્ભય રહીને પ્રબોધચંદ્રના મંદિરમાં છૂપી રીતે દાખલ થવાનો માર્ગ તમે મને બતાવો.’

‘ભલે, તમે મને અંદર આવવા દો એટલે—’

અરણ્ય તે આ ખંડમાં આવે તેવું ઇચ્છતો ન હતો. કારણ કે અંદર સૂતેલો બળવંતરાય આ માણસની નજરે પડે તો તેમાં જોખમ રહેલું તેને ભાગતું હતું. તેણે કહ્યું : ‘પહેલાં તમે મને એ ગુપ્ત માર્ગ બતાવો.’

‘બહુ સારું, જો એ મંદિરમાં તમારે છૂપી રીતે જવું હોય તો પ્રથમ તમે પ્રબોધચંદ્ર જે મકાનમાં રહે છે, તે મકાનમાં જાઓ. એ મકાનના નીચેના ભાગમાં ભોંયડું છે. તે ભોંયરામાં થઈને ભૂગર્ભમાં એક માર્ગ જાય છે. એ માર્ગ વિશાલ ધર્મ મંડળના મકાનની અંદર ભોંયરામાં જે ગુપ્ત મંદિર છે તે મંદિર પાસે નીકળે છે. પ્રબોધચંદ્રના મકાનમાં માત્ર એક નોકર હશે. એ નોકર તેના માલિકને ચેતવી ન શકે એ પ્રમાણેની વ્યવસ્થા તમારે કરવી પડશે. ત્યારપછી તો તમે સહેલાઈથી ભોંયરામાં દાખલ થઈ મંદિરના ભૂગર્ભમાં પહોંચી શકશો.’

‘પ્રબોધચંદ્રનું મકાન કયે સ્થળે આવેલું છે ?’

‘એ મકાનનું નામ—’

તેનું વાક્ય અર્ધેથી અટકી ગયું. તેણે જોઈ હાથ વડે બારીનું ધાંગવું પકડી રાખ્યું હતું અને તેના પગ નીચે પત્થરની કિનાર પર ટેકવેલા હતા. બોલતાં બોલતાં અચાનક તેને જોરથી છાંક આવી, એથી તેનો પગ સરક્યો. તેણે હાથ વડે ધાંગવાને પકડી રાખવાનો યત્ન કર્યો, પણ જોઈ હાથ વરસાદના પાણીથી લપસણા બનેલા ધાંગવા પરથી સરકી પડ્યા. અરણ્ય એકદમ નીચો નમીને તેનો હાથ પકડવા ગયો, પરંતુ તે પહેલાં તો કુંદનરાય બહો નીચો સરકી ગયો હતો.

હેવટે તે જોરપૂર્વક નીચે પત્થરની જમીન સાથે અફળાયો.

ક્ષણભર તો અરણ્ય આશ્ચર્યવિસ્ફારિત નેત્રોથી જમીન પર પડેલા એ માનહદેહ સામે તાકી રહ્યો. તુરત જ તે સાવધ બન્યો અને એકદમ આ ખંડમાંથી બહાર નિકળી નીચે ગયો.

કુંદનરાય જોરજની દીવાલ નજીક જમીન પર પડ્યો હતો. જોર-પૂર્વક થયેલા પછાટથી તેનાં હાડકાં તૂટી ગયાં હતાં. જો કે હજી તેનું હૃદય ચાલતું હતું. અરણ્ય તેની પાસે બેસીને તેને ક્યાં અને કેટલું વાગ્યું છે એ જોવા લાગ્યો. કુંદનરાયે આંખો ઉઘાડી. પોતાની ગંભીર સ્થિતિનો તેને ખ્યાલ આવી ગયો હતો.

તેણે કહ્યું : ‘હું તમને એક ખીજી વાત પણ જણાવવા માગું છું. સ્યામપુરમાં યમુનાબાઇનું ખૂન તેના ભત્રિજા બળવંતરાયે કર્યું નથી, પરંતુ તેનો ખરો ખૂની તો પ્રબોધચંદ્ર પિંઢારકર છે. ખૂન થયું તે વખતે પોતે ચંદ્રનગરમાં હતો, એવો પુરાવો પ્રબોધચંદ્રે કોર્ટમાં રજૂ કર્યો હતો. પરંતુ એ પુરાવો તદ્દન બનાવટી હતો અને—અને વસાણી—’ તે આગળ બોલતો અટકી ગયો.

‘એ વાત પછી. પ્રથમ એ કહો કે પ્રબોધચંદ્રનું મકાન કયે સ્થળે છે ? જે મકાનમાંથી આ મંદિરમાં બોંયરાવાટે દાખલ થવાનું તમે કહેતા હતા, એ મકાનનો સ્થાનનિર્દેશ કરો.’

કુંદનરાયનાં નેત્રો બંધ થઈ ગયાં હતાં. તે અતિ મંદ સ્વરે બોલ્યો : ‘સંજળા સ્ટ્રીટમાં.’ અરણ્ય તેના ફડફડતા હોઠ પાસે તેના કાન લઈ ગયો અને કુંદનરાયનો બહુ જ મંદ સ્વર તેણે સાંભળ્યો : ‘એ મકાનનું નામ વિશાલગૃહ છે.’ બસ હવે આથી વધુ તે કંઈ પણ કહી શકે તેમ ન હતું. કારણ કે તેનો અમર આત્મા તેના નશ્વર દેહનો ત્યાગ કરીને ચાલ્યો ગયો હતો.

ત્રીજાણીનો એક ચમકારો થયો અને નજીકના ઘડિયાળમાં ખારના ટકોરા સંભળાયા.

મધ્યરાત્રિ થઈ અને અરણ્યને ખ્યાલ આવ્યો કે આ મધ્યરાત્રિએ વિશાખાદેવીના મંદિરમાં મહાકાળરાત્રિની પૂજાનો પ્રારંભ થવાનો હતો.

૪૪ :

આવી પહોંચ્યા

‘ આ જ સંજ્ઞા સ્ટ્રીટ. ’

સંજ્ઞા સ્ટ્રીટના નાકા ઉપર પોલીસ ખાતાની એક મોટરવાન આવી પહોંચી. ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાય ડ્રાઇવરની બાજુમાં બેઠો હતો અને અંદરની બાજુમાં દશ શસ્ત્રસજ્જ સિપાઇઓ હતા. આ શેરીના નાકા ઉપર આવતાં પ્રસ્તુત ઉદ્ગાર ઇન્સ્પેક્ટરના મુખમાંથી નિકળ્યા. તેણે હાંકનારને મોટર ઉભી રાખવાની સૂચના આપી. કંટકરાય અને સિપાઇઓ એ સ્થળે જ નીચે ઉતરી પડ્યા.

શેરીની અંદર થોડેક આગળ ચાલતાં એક મકાન દષ્ટિગોચર થયું. ત્યાં વીજળીના દીવાનો થાંભલો પણ હતો. તેના પ્રકાશમાં આ મકાન ઉપર લગાવેલું બોર્ડ વાંચી શકાતું હતું. તે ઉપરથી સમજાયું કે એ જ વિશાલગૃહ છે. આ મકાનથી લગભગ વીશેક વારને અંતરે એક મોટર ઉભી હતી. તે મોટર પાસેથી એક યુવાન આ તરફ આવતો દેખાયો. તે અરૂણ હતો.

તેણે નજીક આવીને કહ્યું : ‘ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ ! તમે જલદી આવી પહોંચ્યા ! મને અહીં આવ્યાને હજી ત્રણ મીનિટ પણ થઈ નહિ હોય. ’

‘ પરંતુ તમને બદમાશ કુંદનરાય બનાવી ગયો તો નથી તે ? રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદ આવી રીતે કાષ્ટના સંકળમાં આવી જાય એ વાત માની શકાતી નથી. ’

‘ ના ના, તે સાચું જ બોલતો હતો એમ હું માનું છું, અને તેથી જ મેં તમને ફોન કર્યો હતો. એ કેવી રીતે બન્યું હશે તે સમજી શકાતું નથી, પરંતુ મને લાગે છે કે રાવસાહેબની યોજના અંબનકુમારે બગાડી દીધેલી હોવી જોઈએ. અંબનકુમારનો હેતુ જરૂર સારો હશે, તથાપિ તેનો આકળો અને ઉતાવળો સ્વભાવ બધી વાર આપણી ગણતરીને ઉધી વાળી દે તેવો હોય છે. ’

અરૂણ અને ઇન્સ્પેક્ટર પ્રમોધચંદ્રના મકાન તરફ ચાલ્યા. શસ્ત્રસજ્જ સિપાઇઓ પણ તેમની સાથે જ હતા.

‘આપણે મોડા ન પડીએ તો સારું.’ ચાલતાં ચાલતાં અરુણ બોલ્યો. તેના અવાજમાં કાંઈક ચિંતા અને નિરાશા હતાં.

કંટકરાયે કશો જવાબ ન આપ્યો. અરુણે તેના મકાન પરથી કંટકરાયને ટેલીફોન કરીને ટુંકાણુમાં બધી મુદ્દાસરની હકીકત જણાવી હતી, અને તેથી જ તે જલદી અહીં આવી પહોંચ્યો હતો, છતાં અત્યારે લગભગ સાડાબાર થવા આવ્યા હતા.

આ મકાનની અંદર એક બે દીવા પ્રકાશતા દેખાતા હતા. અરુણે મકાનના પ્રવેશદ્વાર પાસે વીજળીનું બટન હટું તે દબાવ્યું. તેને લીધે અંદર થએલો ધંટડીનો રણકાર પણ સંભળાયો. થોડી વારે બારણું ઉઘડ્યું અને એક હૃષ્ટપૃષ્ટ તથા નીચા કદનો ઠીંગણો માણસ મકાનની અંદરના પ્રકાશમાં બારણાની વચ્ચે ઉભેલો દેખાયો.

કંટકરાય એકદમ તેની નજીક જઈને બોલ્યો : ‘હું પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર છું અને—’

તે આગળ બોલી ન શક્યો. કારણ કે ઠીંગણા વામનજીએ સ્વીચ દબાવીને અંદરના ભાગમાં બિલકુલ અંધકાર ફેલાવી દીધો. એ અંધકારમાં તે પીઠ ફેરવીને નાસી જતો સંભળાયો.

અરુણે તુરત જ મજવામાંથી વીજળીની બત્તી કાઢી. તેનો પ્રકાશ ચોતરફ રેલાયો. એ પ્રકાશમાં ઠીંગણો માણસ અંદર દોડતો જતો દૃષ્ટિએ પડ્યો. અરુણ, કંટકરાય અને સિપાઈએ તેની પાછળ પડ્યા. તેમણે એક બારણું ઉઘાડીને એ માનવીને અંદર દાખલ થતો જોયો. તુરત જ એ બારણું બંધ થઈ ગયું.

એક સિપાઈએ વીજળીની સ્વીચ જે સ્થળે હતી, ત્યાં જઈને ચાંપ દબાવી. એ મુખ્ય સ્વીચ હોવાને કારણે આખા મકાનમાં તમામ દીવા પ્રગટી ઉઠ્યા. કંટકરાય તથા તેના સહચારીઓ અરુણની સાથે બંધ દ્વાર પાસે આવી પહોંચ્યા.

એ દ્વાર બંધ હતું અને અંદરથી તેની ભોગળ વાસી દીધી હોય એમ લાગતું હતું. બે સિપાઈઓએ જોરથી બારણા પર આઘાત કર્યો. બારણું વૂટી ગયું. તેઓ ચોરડાની અંદર દાખલ થયા. એ ચોરડામાં જતાં ભોંયરામાં નીચે ઉતરવાનું એક બારણું દૃષ્ટિએ પડ્યું.

‘ આ બાળુએ આવો. ’ અરુણ બોલ્યો : ‘ મને લાગે છે કે પ્રબોધચંદ્રનો નોકર તેના માલિકને ચેતવવાને માટે આ ભોંયરામાં ઉતરીને મંદિર તરફ ગએલો હોવો જોઈએ ’

એમ બોલતો તે પગથિયા પર ઉતરીને નીચે જવા લાગ્યો. તેના હાથમાં પિસ્તોલ હતી. તે નીચે ભોંયરામાં આવ્યો તે જ વખતે પિસ્તોલનો એક અવાજ થયો, તેમાંથી નિકળેલો પ્રકાશ દેખાયો અને પિસ્તોલમાંથી છૂટેલી ગોળા તેના કાનને સહેજ છરકા કરીને સુસવાટાબરી ચાલી ગઈ.

અરુણ એક બાળુએ દીવાલ પાસે લપાયો અને જે સ્થળે પિસ્તોલમાંથી નિકળેલો પ્રકાશ દેખાયો હતો, તે સ્થળે તેણે નિશાન તાક્યું. બીજી જ ક્ષણે કાંઈના મુખમાંથી નિકળેલો ચિત્કાર તથા કોઈ જમીન પર પડ્યું હોય તેવો ધ્વજકારો સંભળાયો.

તેણે પોતાની વીજળીની બત્તીની ચાંપ દબાવી, પ્રકાશ થયો, અને ભોંયરાની અંદર જમીન પર પડેલી મનુષ્યાકૃતિ દૃષ્ટિએ પડી.

અરુણની ગોળા આ માણસના ખભા ઉપર લાગી હતી. એથી તે ચક્કર ખાઈને જમીન પર પડ્યો હતો. જમીન પર પડવાને કારણે તેના મત્તકનો આગલો ભાગ પથ્થરની સાથે અફળાવાથી તે બેભાન બની ગયો હતો. કંટકરાયે તેની સાથેના સિપાઈએને સૂચના આપી અને આ બેભાન બનેલા માનવીના હાથ બેડીથી જકડાયા.

‘ વારૂ, હવે તેને ઉપર લઈ જાઓ. તેની ઉપર ખરાબર જાપ્તો રાખજો. ’ કંટકરાયે ફરમાવ્યું. ચાર જણા આ મકાનમાં રોકાઓ, બીજા અમારી સાથે આવો ! ’

અરુણ આસપાસ દૃષ્ટિ કરતો બોલ્યો : ‘ જો આ માણસ પ્રબોધચંદ્રને ચેતવવાને માટે આ તરફ આવ્યો હોય તો આપણે સ્વાભાવિક રીતે જ અનુમાન કરી શકીએ કે આ મકાનમાંથી મંદિરમાં જવાને માટે ભૂગર્ભમાં કાંઈ છુપો માર્ગ હોવો જોઈએ. કુંદનરાયે પણ એવું જ સૂચન કર્યું હતું. ’ તેમણે ભોંયરામાં તપાસ કરવા માંડી. કેટલાક કપાટો દીવાલમાં જડેલા દેખાતા હતા. એ કપાટો બોલતાં તેમાં મધાર્કની ખરણીઓ અને શીશાઓ જોવામાં આવ્યા. પરંતુ એક

ક્યાટ ખોલતાં તે ખાલી દેખાયો અને તે ભૂગર્ભ માર્ગનું પ્રવેશદ્વાર હોય એમ લાગ્યું. તેઓ એ ભોંયરામાં દાખલ થયા.

અરણ્ય, કંટકરાય અને છ સિપાઈઓ હતા. બધાની પાસે શસ્ત્રો પણ હતાં. એટલે જો તેઓ વખતસર પહોંચી શકે તો પ્રબોધચંદ્રને મહાત કરવામાં મુશ્કેલી નહીં તેમ ન હતી.

આ ગુપ્તમાર્ગ લગભગ પોણોસો ગજ જેટલો લાંબો હતો. તેની બીજી બાજુએ પણ એક પ્રવેશદ્વાર હતું.

‘પ્રબોધચંદ્ર આ માર્ગે’ તેના મકાનમાંથી મંદિરમાં જતો હોવો જોઈએ.’ કંટકરાય બોલ્યો : ‘અને આ બારણાને તાળું વાસેલું હોય એમ લાગતું નથી.’ અરણ્યના ધક્કાથી બારણાને ઉઘડતું જોઈને તેણે ઉમેયું : ‘બરાબર છે. આ બારણાને બંધ રાખવાની સાવધાની તેણે શા માટે લેવી જોઈએ ? હું ધાડું છું કે-’

પરંતુ તે ખોલતો અટકી ગયો. અને તેની સાથેના માણસોને પણ ચુપકીદી જાળવરાતું સૂચન કર્યું.

‘જુઓ, પણે શું સંભળાય છે ?’ કંટકરાય અરણ્યને ઉદ્દેશીને બોલ્યો.

અરણ્યે આ બારણું અડધું ઉઘાડી નાંખ્યું હતું. તેની આગળના ભાગ અંધકારથી વ્યાપ્ત હતો, પરંતુ એ અંધકારમાં આ સ્થળથી નજીકના ભાગમાં ફાઈ યંત્ર ચાલી રહ્યું હોય એવો અવાજ સંભળાતો હતો. તેણે તેની હાથમતીની ચાંપ દબાવી.

એક પથરનો નીચી છતવાળો ઓરડો દૃષ્ટિએ પડ્યો. સામી દીવાલ પાસે એક યંત્ર ચાલી રહ્યું હતું, તેનું નાનું ચક્કર ફરતું હતું. સ્થૂબર તો તેને કાંઈ સમજાયું નહિ, પરંતુ થોડી વારે તેના મનમાં પ્રકાશ પડ્યો અને તે બોલ્યો : ‘આ તો એર-પંપ લાગે છે. કદાચ દેવીના મુખમાં જલતા અગ્નિને વિશેષ ઉદ્દીપન રાખવાને માટે જોઈતો પવન આપવા લાગે આ એર-પંપનો ઉપયોગ થતો હોવો જોઈએ.’

‘પણ આ મંધ શાની આવે છે ?’ કંટકરાયે પ્રશ્ન કર્યો.

એ વખતે અરણ્ય તેની બત્તીનો પ્રકાશ ચોતરફ રેલાવતો આ બંકની તપાસ કરી રહ્યો હતો. તે બોલ્યો : ‘જુઓ !’

સામેની દીવાલમાં એક નાનું જાળીયું હતું. તે જાળીઆમાંથી જલતા અગ્નિની ફરકતી જ્વાળા દષ્ટિગોચર થતી હતી. અરણ્ય એ જાળીઆ પાસે જઈને અંદર જોવા લાગ્યો અને એ વખતે જે દૃશ્ય તેના જોવામાં આવ્યું, તે તેનાથી કદી પણ જૂલી શકાય એવું ન હતું.

તે એક વિશાળ ગુફા જેવા ઓરડામાં દષ્ટિ કરી રહ્યો હતો. તેની છતને ટેકા આપવા માટે વચ્ચે વચ્ચે ગોળ થાંભલા દેખાતા હતા, અને તે જે સ્થળે ઉભો હતો ત્યાંથી દર બીજા છેડા પર કેટલાંક માણસો જેમાં પુરૂષો અને સ્ત્રીઓનો સમાવેશ થતો હતો, તેઓ ઉભેલાં દષ્ટિએ પડતાં હતાં. પરંતુ આ વાણારીયાની નજીક વ્યાસપીઠ ઉપર વિરાટકાય દેવીની પ્રતિમા પ્રત્યે તેનાં નેત્રો થીજી ગયાં. એ દેવીના મુખમાં પ્રગટેલી અગ્નિજ્વાળાની ઉજ્જ્વલતાની અસર અહીં સુધી પણ પહોંચતી હતી. આ પ્રતિમાનો દેખાવ ભયંકર હતો. તેનાં જડબાં કકરાળ વિકરાળ હતાં અને એક માણસને સહેલાઈથી મુખની અંદર નાંખી શકાય તેટલાં પહોળાં લાગતાં હતાં.

આજ વિશાખા દેવીની પ્રતિમા, અને આ સ્થળે જ અત્યારે તેમને ભોગ ધરવાનો પૂજનવિધિ ચાલી રહ્યો હતો.

એ દેવીની પ્રતિમા પાસે વ્યાસપીઠ ઉપર એક બાજુએ શ્વેત વસ્ત્રધારી મનુષ્યાકૃતિ પડેલી દેખાઈ. એ આકૃતિનું કશું પણ હલન-ચલન જણાતું ન હતું. અરણ્યને કુંદનરાયના શબ્દોનું સ્મરણ થયું. કુંદનરાયે કહ્યું હતું કે સામાન્ય રીતે તો દેવીને બનાવટી મનુષ્યાકૃતિનો ભોગ આપવામાં આવે છે; પરંતુ આજે તેનું સ્થાન મંજુલા લેવાની છે, અને એ ગુપ્ત મંદિરમાં પૂજનવિધિમાં ભોગ લેવા આવેલા શ્રદ્ધાળુ છતાં મુખ ભક્તજનોને એ વિષયનો તો ખ્યાલ પણ નહિ આવે! શું એ સાચું હશે?

દેવીની પ્રતિમાના પગ પાસે આ આકૃતિ પડેલી દેખાતી હતી. તેનો ચહેરો માણસના જેવો ન હતો. બીજો ભાગ તો વચ્ચે વડે ઢંકાયેલો હતો, અને ચહેરા જાણે મીણનો બનાવેલો હોય એમ લાગતું હતું. અરણ્યને લાગ્યું કે જો કુંદનરાયે કહેલી વાત સાચી હોય તો બનવા ભોગ છે કે મંજુલાને કાઢ માદક દ્રવ્ય આપીને બેલાન

બનાવી બીજા માનવીઓને શંકા ન આવે તે માટે તેના વદનને મીચુના બનાવેલા બનાવટી ચહેરાથી ઢાંકી દેવામાં આવ્યું હતો, તેમજ તેના હાથ પગ પણ બાંધી લેવામાં આવ્યા હશે. વળી તે બેભાન બનેલી હોય જૂમ ન પાડી શકે, કિંવા હાથ પગ ન હલાવી શકે એ પણ બનવા ભોગ છે.

વ્યાસપીઠથી કેટલાક અંતર પર આ વિધિનું દર્શન કરવા માટે હાજર રહેતાં ભક્તજનો એ હાથ જોડીને માતાજીની મૂર્તિ સામે તથા તેમને ભોગ ધરવાને તૈયાર કરવામાં આવેલી આકૃતિ સામે નિરતપણે જોઈ રહ્યાં હતાં. પ્રબોધચંદ્ર પણ અત્યારે તેમની સાથે જ ઉભો હતો. અરણ્યે પહેલી રાત્રે ઉપરના મંદિરમાં તેને જે પોષાકમાં જોયો હતો, તે જ રજમી ઝખ્ખો તેણે અત્યારે પણ ધારણ કર્યો હતો. તે હવે ધીમે ધીમે ચાલતો વ્યાસપીઠની પાસે આવ્યો. તેનાં પગથિયાં પર ચડીને દેવીની પ્રતિમા પાસે ઉભો રહ્યો એ હાથ જોડી તેણે દેવીને નમન કર્યું. તે મુખેથી કાંઈક બબડ્યો અને પછી જમીન પર પડેલી મનુષ્યાકૃતિને એ હાથ વડે ઉપાડી દેવીની પ્રતિમાની સામે ક્ષણવાર તે ઉભો રહ્યો. મોટેથી તે કાંઈક બબડતો હોય એમ લાગતું હતું.

આ પ્રતિમાનું મુખ વ્યાસપીઠથી ઘણે ઉંચે હતું, અને એ મુખની નજીક પહોંચવાને માટે પ્રતિમાની બાજુમાં પિતળનાં પગથિયાંવાળી એક સીડી રાખવામાં આવી હતી. જાણે મુખ વડે કોઈ મંત્રોચ્ચાર કરતો હોય એવી રીતે બબડતો પ્રબોધચંદ્ર પિંઢારકર મનુષ્યાકૃતિની સાથે એ સીડીનાં પગથિયાં પર ધીમે ધીમે ચડવા લાગ્યો.

અરણ્યના આખાય અંજે એક કંપારી અનુભવી. તેના મનમાં વિચારની ઝલુઝલટી ફેલાઈ રહી: 'આ માણસ કોઈ દીવનો લાગે છે.' કંટકરાય પણ તેની બાજુમાં ઉભો રહીને મુક્ત મંદિરની અંદરનું બીપણ દ્રશ્ય જોઈ રહ્યો હતો. તેનો હાથ અરણ્યના ખભા પર હતો. એ હાથ ધ્રુજતો હોય એમ અરણ્યને લાગ્યું.

તે અરણ્યનો હાથ પકડીને બોલ્યો: 'આ બદમાશ શું કરી રહ્યો છે? એ કોઈ ક્ષયતાન લાગે છે. શું તે આ મનુષ્યાકૃતિનો આવી રીતે—'

અરણ્યે તેના હાથમાંથી પોતાના હાથને છૂટા કર્યો અને તેણે મજબામાંથી પિસ્તોલ કાઢી, ધૂજતા હાથે પ્રમોધચંદ્રની સામે તાકી.

તેને એમ લાગ્યું હતું કે પોતે અહીંથી જૂમ પાડશે તો આ બીજા પુનર્નિધિનું કાર્ય જોઈ રહેલાં માણસોને કશો ખ્યાલ આવી શકશે નહિ; પરંતુ પિસ્તોલનો અવાજ કરવાથી બધાં ચમકી જશે અને પ્રમોધચંદ્રને પણ પોતાની બાજુ ખામ થઈ ગયેલી લાગશે. એથી જે આકૃતિને તે દેવીનો ભોગ બનાવવાની તૈયારી કરી રહ્યો છે, તે આકૃતિ બચી જવા પામશે.

એમ વિચાર કરતાં તેણે પિસ્તોલને સહેજ ડિંગી કરી. તેની જોણી પ્રમોધચંદ્રના મસ્તક ઉપર થઈને પસાર થાય એવી રીતે તાકી. તેની આંખણી પિસ્તોલના થોડા પાસે ગઈ. પરંતુ તે પિસ્તોલનો થોડો દગાવી શક્યો નહિ. કારણ કે તે જ ક્ષણે વાજારીયાનું લોખંડી ઢાંકણ કટ કરતું નીચે પડ્યું, વાજારીયું બંધ થઈ ગયું, અને એ જોઈ જણા એ બંધ થયેલા બારણા પ્રત્યે જોઈ રહ્યા.

પાછળથી અરણ્યને સમજાયું હતું કે દેવીની પ્રતિમાના મુખમાં જે ભૂંટી ગઈ હતી, તેની સાથે અમુક યંત્રનો સંબંધ હતો; અને જ્યારે તે ભૂંટીની અંદર ઉજ્યુતા અમુક અંશ પર પડેલો ત્યારે આપોઆપ આ ઓરડાનાં તમામ વાજારીયાંનાં બારણાં બંધ થઈ બંધ એવી કન્ડમલ વિદ્યુતની સહાયથી કરવામાં આવી હતી. અત્યારે તો તેને એ વાતનો ખ્યાલ ન હોઈ, તેણે એ બારણું ડિંગી કરીને ઉઘાડવાનો યત્ન કર્યો, પણ એમાં તેને સફળતા ન મળી.

તે હતાશ્ચર્ય બની મર્યો. તેની ધારણા પિસ્તોલનો અવાજ કરી પ્રમોધચંદ્રની બાજુને કબજાવવાની હતી. આ બંધ થયેલા બારણાએ જો ધારણાને ધૂળમાં મેળવી અને તેની બીજી બાજુએ મંદિરના અંદર બનાવટી માનવઆકૃતિને બદલે માતાજીને મીસ મંજુલાને ભોગ બનાવવાની તૈયારી થઈ રહી હતી ! બદમાશ પ્રમોધચંદ્ર તે જોઈને દેવીના મુખ પાસે પહોંચવાને માટે સીડી પર ચડી ગયો હતો.

૪૫ : રામ રાખે તેને કેણુ ચાખે !

‘ પ્રિય મંજુલા ! તું મને ઘણી ઉપયોગી બની છે. પરંતુ મને લાગે છે કે હવે તારી એ ઉપયોગિતાનો અંત આવી ગયો છે, અને તારી એ ઉપયોગિતા પછીનું તારું અસ્તિત્વ મારે માટે ભયકારક બન્યું છે. ’ પ્રમોદચંદ્ર મંજુલાના બેભાન દેહને એ હાથમાં ઉપાડીને ધીમે ધીમે પિતળની સીડીનાં પગથિયાં ઉપર નાટકી હોમે ચડતો હતો, તે વખતે મંજુલાના બેભાન દેહની સામે જોતો તે મનમાં ગણગણ્યો. તેની તરફ જોનાર તો એમ જ માને કે તે મનમાં મંત્રોચ્ચાર કરતો હશે !

તેના હસ્તમાં મંજુલાનો દેહ શીથિલ અવસ્થામાં હતો. મંજુલાનું વદન મીઠુના બનાવટી મુખવટાથી ઢંકાયેલું હતું. ઉંચે દેવીની પ્રતિમાના મુખમાંથી જલતો અમ્મિ જળે સર્પની જીભ લમકારા કરી રહી હોય, તેવી રીતે દેવીના મુખમાંથી ઝમકારા મારતો અને પુનઃ અંદર સમાઈ જતો હતો.

પ્રમોદચંદ્રના દિલમાં અત્યારે કશી બીતિ ન હતી, કશો ઉશ્કેરાટ ન હતો. તેના આ કૃત્યનો તેને પૂરેપૂરો ખ્યાલ હતો. દૂર ઉભેલાં મૂર્ખ અંધશ્રદ્ધાળુઓને સાચી વસ્તુનો ખ્યાલ આવે તેમ ન હતું. તેમ જ કશા પણ જોખમ કે અનિષ્ટની શંકા વગર પોતે આવું બીષણ કૃત્ય સલામતીથી પૂર્ણ કરી શકશે એવી તેને આશા હતી. તેને માત્ર એ બાબતની જ બીતિ હોવાનું કારણ હતું. એક તો રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદની અને બીજી બીતિ વસાણીની નવલકથાની. પરંતુ એ બેઉ બીતિનો ઉકેલ આવી ગયો હતો. અલખત, ચંદ્રનગરનું પોલીસ ખાતું વસાણીના ખૂનની તથા મંજુલાના અપહરણની તપાસ કરી રહ્યું હતું; પરંતુ એ પોલીસ ખાતાની તો આ ભયંકર માનવીને લેશ પણ પરવા કે ચિંતા ન હતી.

આ પૂજનવિધિ ખતમ થાય અને મંજુલાનો ભોગ અપાય ત્યારબાદ પાછળથી જ્યોતિપ્રસાદ અને અંબનકુમારને પણ વિદ્યાખા-

દેવાના મુખમાં જલતા અમિતી બહીમાં ફેંકીને ભસ્મભૂત કરી દેવાનો તેનો ધરાદો હતો. એ બેઉ કાંટાને પોતાના માર્ગની વચ્ચેથી સદાને માટે દૂર કરી દેવાનો આ જ એક સર્વોત્તમ ઉપાય હતો. કારણ કે આ રીતે એ બેઉ જણા પૂર્ણપણે ભસ્મભૂત બની જાય તો તેમને ગૂમ કરવાના સંબંધમાં પોતાની ઉપર શંકા ઉપસ્થિત કરનારો એક પણ પુરાવો રહેવા પામે નહિ.

અત્યારે તેણે જ્યોતિપ્રસાદ અને અંબકુમારને એક ઓરડામાં બાંધીને પૂરી રાખ્યા હતા. તેમની ઉપર નજર રાખવાની ખાસ જરૂર જેવું ન હતું, તથાપિ કદાચ તેઓ છટકી જવા પામે એ ભીતિને સીધે પ્રબોધચંદ્રે વઝીરંમહમદ તથા કરીમખાનને તેમની ઉપર ચોકી કરવાને માટે રાખ્યા હતા.

માત્ર એક જ વસ્તુ પ્રબોધચંદ્રના ઈલિમાં ખટકતી હતી. દયાનંદ હજી સુધી પાછો કેમ નહિ આવ્યો હોય ? એ ચિંતાનું નિરસન થઈ શકતું ન હતું.

તે જેમ જેમ સીડી ઉપર ચડતો ગયો, તેમ તેમ દેવીના મુખમાંથી નિકળતી અમિતવાળા લખકારા અને ઝખકારા કરતી તેની નજીક આવવા લાગી. અને એ અમિતી અતિ ઉષ્ણતાને કારણે મંજુલાના વહનને ઢાંકી દેનારું મીણુ ઓગળવા લાગ્યું હોય એમ તેને જણાયું. જો કે હવે તેની કશી ચિંતા ન હતી. પૂજનવિધિમાં ભાગ લેવાની ઇચ્છાવાળા અધશ્રદ્ધાળુ ભક્તજનો દૂર ઉભાં ઉભાં મંત્રમુગ્ધ બનીને આ ક્રિયા જોઈ રહ્યાં હતાં. તેઓ એટલે દૂરથી મંજુલાના વહન ઉપરના મીણુને ઓગળતું જોઈ શકે તેમ ન હતાં. તેમને તો એવી કલ્પના પણ આવે તેમ ન હતું કે અત્યારે તેમની સમક્ષ એક નિર્દોષ યુવતીનું ખુન થઈ રહ્યું છે ! તેઓ એમ જ માનવાના કે રિવાજ મુજબ આજની મહાકાળરાત્રિએ વિજ્ઞાપા દેવીને માત્ર બનાવટી મનુષ્યાકૃતિનો ભોગ આપવામાં આવે છે.

અને એ વિચાર મનમાં ઉદ્ભવતાં પ્રબોધચંદ્રના મુખ ઉપર ઘેરું સ્થિત પ્રજ્વરી રહ્યું.

આ સ્થળે-મંદિરના મંડપમાં ખાસ તૈયાર કરવામાં આવેલો માદક ધૂપ તેની વાસ ફેલાવી રહ્યો હતો. એ ધૂપમાં આજે વિશિષ્ટ પ્રકારની માદકતા પૂરવામાં આવી હતી, તેની અસર પણ પૂજન-વિધિના કાર્યમાં ભાગ લેનારાઓનાં મન ઉપર થયા વગર રહી ન હતી.

પ્રભોધચંદ્ર હવે દેવીના મુખની નજીક આવી પહોંચ્યો હતો. તે એકદમ ઉતાવળ કરવા માગતો ન હતો. દર વખત આ પ્રકારના પૂજનવિધિ વખતે ભક્તજનો ઉપર ઘેરી જાય પાડવાને માટે તે નાટકી હોમે બનાવટી મનુષ્યાકૃતિને લઇને ધીમે ધીમે સોડીનાં પગથિયાં ઉપર ચડી, છેવટે અમુક મંત્રોચ્ચાર કરીને એ આકૃતિનો દેવીના મુખમાં હોમ કરતો હતો. હવે માત્ર એક જ પગથિયું ચડવાનું બાકી હતું. તેનાં જ્ઞાનતંતુ અત્યારે પૂરેપૂરાં શાંત હતાં. જો કે માનવદેહનો ભાર ઉપાડીને ઉંચે ચડવામાં તેને શ્રમ પહોંચ્યો હતો, અને એથી તે હાંફતો પણ હતો. વળી હવે તે દેવીના મુખની નજીક આવી પહોંચેલો હોઇ તેમાંથી નિકળતો ધૂમાડો પણ સહેજ ગુંગળામણ ઉપજાવતો હતો.

અભિજ્ઞવાળાની ઉણ્ણતા વધતી જતી હતી. તેનું શરીર પર-સેવાથી રેતરેત બની ગયું હતું. અને એ વખતે પોતાના હાથમાં ઉપાડેલા મનુષ્યદેહમાં સળવળાટ થતો હોય એમ એને લાગ્યું. આ યુવતીને જે માદક દ્રવ્ય આપીને મેલાન બનાવવામાં આવી હતી તેની અસર નાખૂદ થઇ ગઇ હોય એમ લાગતું હતું. એ અસર આટલી વહેલી નાખૂદ થશે એમ તે માનતો ન હતો. આ સ્થિતિ તેને સહેજ ચિંતા પેદા કરાવનારી બની. કારણ કે આ યુવતી શુદ્ધિમાં આવી જાય અને ખૂબ પાડે અથવા તેના હાથમાંથી છૂટવાને તરફડીયાં મારે તો તેના બાજુ કથળી જાય એમ તેને લાગ્યું. અને તેથી તે મંજુલાના દેહને જલ્દીથી દેવીના મુખમાં હોમી દેવાને માટે તત્પર બન્યો. તેણે બે હાથ વડે મંજુલાના દેહને ઉંચો કર્યો—

પરંતુ એ જ વખતે કાષ્ટ વિચિત્ર અવાજ તેને કર્ણગોચર થયો.

અત્યારસુધી તો તે તેના વિચારમાં મશ્ગુલ હતો અને તેની નજર દેવીના મુખ તરફ જ હતી; એટલે પોતાની પાછળ શું બની રહ્યું છે એનો તેને કશો પણ ખ્યાલ ન હતો. પરંતુ હવે કાંઈ દોડતું હોય અને નીચે ઉભેલાં માણસો ખૂંમો પાડતાં હોય એવો અવાજ તેના સાંભળવામાં આવ્યો. તેની પાછળ સીડી ઉપર કાંઈનાં પગલાંનો અવાજ સંભળાયો. આ શું હશે, એવા વિચારપૂર્વક તેણે મુખ ફેરવીને પાછળ દૃષ્ટિ કરી; તે જ વખતે તેને પકડીને નીચે ખેંચવામાં આવ્યો, તેના હાથમાંનો મનુષ્યદેહ તેની પાસેથી ખેંચી લેવામાં આવ્યો. તેના મુખમાંથી એક ભયપૂર્ણ ચિત્કાર સરી પડ્યો, અને તે એક દીવાનાની માફક પોતાનો હાથ પકડીને ખેંચનારની સામે તાકી રહ્યો. કારણ કે જે માણસ તેને પકડી રહ્યો હતો, તેનો ચહેરો જોઈને તે ડઘાઈ ગયો હતો. એ ચહેરો અત્યારે આ સ્થળે જોવાની તો તેણે કલ્પના પણ કરી ન હતી ! આ માણસ આ સ્થળે કેવી રીતે આવ્યો ? એ વિચારે તેના હૃદયને હલમલાવી મૂક્યું હતું. તેને પકડીને નીચે ખેંચનાર રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદ હતા !

પ્રબોધચંદ્ર બેઠે હાથ વડે જ્યોતિપ્રસાદને બાઝી પડ્યો, અને ‘ વઝીરમહમદ ! કરીમખાન ! આ વઝીરમહમદ ! ’ એ રીતે તે ખૂંમો પાડવા લાગ્યો.

જ્યોતિપ્રસાદે તેની પાંસળીમાં પિસ્તોલ દબાવીને કહ્યું : ‘ પ્રબોધચંદ્ર ! હવે તું એ લોકોની મદદ મેળવી શકે તેમ નથી. કારણ કે તું જે કૃત્ય કરી રહ્યો છે, તે કેવળ ગાંડપણથી ભરેલું છે એમ માનીને તેઓ આ કૃત્યમાં તારી સાથે ન સંડોવાય એવા વિચારથી ક્યારનાયે પલાયન થઈ ગયા છે. તેમ જ તારા બીજા બે માણસો પણ અહીંથી નાસી ગયા છે. એ લોકોને તો પાછળથી પકડી શકાશે, પરંતુ અત્યારે તો અમને તારી જ જરૂર છે. ’

ડઘાઈ ગયેલા પ્રબોધચંદ્રે એક લથડીયું ખાધું. અત્યારે તેનું મગજ ભમી રહ્યું હતું.

‘ અંબનકુમાર ! મંજુલાને તો કશી આંચ નથી આવી ને ! ’
જ્યોતિપ્રસાદે સવાલ કર્યો.

‘ માત્ર તેને કોઈ નશાકારક પદાર્થ આપીને બેભાન બનાવવામાં
આવી હોય એમ લાગે છે. ’ અંબનકુમાર મંજુલાને ઉપાડીને નીચે
ઉતરી ગયો હતો, તેણે કહ્યું. પ્રબોધચંદ્ર આ બેઉ જણાની સામે
બેઠો રહ્યો.

‘ વારૂ, અંબનકુમાર ! તેને તમે ખુદી હવામાં લઈ જાઓ.
પ્રબોધચંદ્રની સંભાળ હું લઈ શકીશ. ’

પછી તે પ્રબોધચંદ્રને ઉદ્દેશીને બોલ્યો : ‘ તારૂં આ કૃત્ય દીવાના-
પણાતું છે કે તારી શુદ્ધસાન ઠેકાણે છે એ કહી શકાય તેમ નથી.
જો કે એ નક્કી કરવાનું કાર્ય તો અદાલતનું છે. પરંતુ તારી ટોળી
અત્યારે તારો ત્યાગ કરીને ચાલી ગઈ છે, એટલે જ હું તથા અંબન-
કુમાર અમારાં બંધનમાંથી છૂટા થયાં તેની તને અગાઉથી અમર
પડી શકી નથી. તેં અમને બાંધેલા હોષને તું તને પોતાને સલામત
માનતો હતો. પરંતુ શરીરને સંક્રાંતિની આવા બંધનમાંથી મુક્ત
થવાની કળા મને હસ્તગત હોષ એ કાર્ય મારે મારે મુશ્કેલ ન હતું.
વળી તે વખતે કરીમખાન અને વઝીરમહમદ આ મકાનનો ત્યાગ કરીને
ચાલ્યા ગયેલા હોષ અમને કોઈ અટકાવી શકે તેમ પણ ન હતું.
ઉપરાંત એ પણ તને જણાવી દઉં કે પોલીસે તારા મકાનનો કચ્છો
લીધેલો છે. મારો મદદનીશ અરુણ પોલીસના માણસોને હમણાં થોડી વાર
પહેલાં જ અહીં લાવ્યો હતો, અને હું બંધનમુક્ત થઈને અહીં આવતો
હતો ત્યારે તેઓ મારા બેવામાં આવ્યા હતા. એટલે હવે તો તારી
તમામ બાજુ ખલાસ થઈ ગઈ છે એમ માની લેજો. ’

પ્રબોધચંદ્ર આ સ્થિતિ જીરવી શક્યો નહિ. તેને ચક્કર આવ્યાં,
તેણે લથડિયું ખાધું અને તે જ્યોતિપ્રસાદના પગ પાસે જમીન પર
પડી ગયો. તત્કાળ તે બેભાન બની ગયો.

૪૬ :

ઉપસંહાર

અત્યારે રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદ તેના મકાનમાં જો ખંડમાં બળવંતરાયને રાખવામાં આવ્યો હતો તે ખંડમાં તેના ગિછાના માસે બેસીને તેની સાથે વાત કરી રહ્યો હતો.

તેણે કહ્યું : ‘ હા, પ્રમોદચંદ્રે પોતે જ મી. લક્ષ્મીનંદન વસાણીનું ખૂન કર્યું હતું, અને તમારી કાકી યમુનાબાઈનું પણ તેણે પોતે જ ખૂન કરીને, એ ખૂનનો આરોપ તમારી ઉપર આવે એવા પુરાવા તેણે તૈયાર કર્યા હતા. ’

એ સાંભળી બળવંતરાય બોલ્યો : ‘ મારી કાકીનું તેણે ખૂન કર્યું હોય એ વાત સમજાય છે. કારણ કે મારી કાકીનું મૃત્યુ થવાથી તેમની મિલકત તેને મળી શકે તેમ હતી. પરંતુ મી. લક્ષ્મીનંદન વસાણીનું ખૂન તેણે શા માટે કર્યું હશે, એ મારાથી સમજાતું નથી. ’

‘ તમારી કાકીનું ખૂન તેણે તેમની મિલકત મેળવવાના હેતુથી જ કર્યું હતું એ તો સમજાય છે. એ રકમનો ઉપયોગ તે અહીં ચંદ્રનગરમાં તેના કહેવાતા વિશાલ ધર્મ મંડળનું મંદિર બનાવી, તેની અંદર શ્રીમંત પુદાંબોને ઝાપવાને માટે કરવા માગતો હતો. અર્થાત્ તેણે તમારી કાકીનું ખૂન કર્યું છે એ સાબિત કરવામાં કશી પણ મુશ્કેલી નડે તેમ નથી. અને તેથી તમારી ઉપરનો એ આરોપ નાકામવાજ બની જાય છે. વારૂ, હવે તમારો પ્રશ્ન એ છે કે તેણે મી. વસાણીનું ખૂન શા માટે કર્યું હશે ? મી. વસાણી તમારા મિત્ર હતા, તમે નિર્દોષ છો એમ તે માનતા હતા, અને તેથી યમુનાબાઈના ખૂનનું ખરું રહસ્ય શોધી કાઢવા મથી રહ્યા હતા. છેવટે એ વિષયનું સાચું રહસ્ય તેમના જાણવામાં પણ આવ્યું હતું. પરંતુ એ આવડત પુરાવાથી સાબિત કરવાનું તેમને માટે મુશ્કેલ હતું અને તેથી જ તમને તે નિર્દોષ ઠરાવી શકશે એ વિષેની વધુ પડતી આશા તમારા દિલમાં પેદા કરવાનું તેમણે યોગ્ય માન્યું ન હતું. ’

‘ જો કે તે એક કુશળ નવલકથાકાર હતા. અને તેથી જ તેમણે પોતે મેળવેલા એ જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરવાની અજબ યુક્તિ લડાવી હતી. તેમણે તેમની છેલ્લી નવલકથા તૈયાર કરી. તેનું નામ ‘ ચમત્કારિક નવલકથા ’ રાખ્યું. ખરેખર એ નવલકથા ચમત્કારિક જ છે. કારણ કે તેની અંદર આખી વસ્તુગુચ્છી યમુનાખાઇના ખૂનની આસપાસ ગોઠવાયેલી છે. એ નવલકથામાં તેમણે કેટલાંક પાત્રોનાં સાચાં નામ પણ આપેલાં છે તેમાં પ્રમોધચંદ્ર પિંઢારકરનું નામ આપવામાં આવ્યું છે. એમ કરવામાં તેમનો ખાસ ઇરાદો હતો. લક્ષ્મીનંદન ઇચ્છતા હતા કે એથી પ્રમોધચંદ્ર પોતાની બદનક્ષી કર્યા બદલની ફરિયાદ તેમની ઉપર માંડે તો અદાલતમાં સાચી વાત ખુલ્લી કરી શકાય. બીજી માન્યતા એવી પણ હતી કે આ નવલકથા પ્રગટ થયા પછી તેમાં આપેલા પ્રસંગો અને સાચાં નામોને કારણે પોલીસ ખાતાનું પણ પ્રમોધચંદ્રની તરફ ધ્યાન ખેંચાયા સિવાય રહેશે નહિ. તેથી સ્વાભાવિક રીતે જ એ કિસ્સામાં રહેલા રહસ્યની તપાસ કરવાને માટે પોલીસખાતું ઉદ્યુક્ત બનશે. જો એ રીતે આ નવલકથાને આધારે પોલીસખાતું યમુનાખાઇના ખૂન સંબંધમાં વિશેષ તપાસ કરવાને પ્રેરાય તો તમે એ આરોપના સંબંધમાં તદ્દન નિર્દોષ છો અને ખરો ખૂની પ્રમોધચંદ્ર છે, એવું સાબિત થયા સિવાય રહે નહિ. આ પ્રકારની નવલકથા તૈયાર થઇ રહી છે એ જાતની ગંધ ગમે તે રીતે પ્રમોધચંદ્રને આવી હતી, અને તેથી એ પુસ્તકને તેના મૂળ સ્વરૂપમાં પ્રકટ ન થવા દેવાને માટે તે પુસ્તક ગૂમ કરવાનું કારસ્તાન તેણે ચોજ્યું હતું. તે ઉપરાંત પોતાના કારસ્તાનની કાષ્ટને કલ્પના ન આવે તે માટે એ પુસ્તક પ્રકટ થાય એ પહેલાં જ તેના લેખકનો અંત લાવી દેવાના ઇરાદાથી તેણે મી. વસાણીનું ખૂન કર્યું હતું. ’

‘ હવે બધું સમજાય છે. ’ ઇન્સ્પેક્ટર કંટકરાયે ઉદ્ગાર કાઢ્યો. તે પણ જ્યોતિપ્રસાદનો બોલાવ્યો અહીં આવ્યો હતો અને તેની બાબુમાં બેઠો હતો : ‘ પરંતુ જે મકાનમાં દયાનંદનું ખૂન થયું

હતું તે સ્થળે આપણને અદૃશ્ય સંદેશો મળી આવ્યો હતો તેનું રહસ્ય શું હશે ?

‘ એ સંદેશો ઉતાવળમાં અને અસ્પષ્ટ અક્ષરે લખાએલો હોવાથી તેનો ઉકેલ આપણાથી થઈ શક્યો ન હતો. જો કે હવે તે પણ સમજાય છે. ’ જ્યોતિપ્રસાદે સહજ સ્મિત કરતાં કહ્યું : ‘ તમને યાદ હશે કે ‘ ઠા ઠ દા થી તેમાં ફેરફાર થઈ શકશે ખરો. ’ એ પ્રમાણે સંદેશામાં વંચાતુ હતું, પણ એ સંદેશામાં આપેલા આંકડા આપણાથી સમજી શકાયા ન હતા. હવે તે સમજાય છે. જુઓ, ઠા એટલે ‘ મ ’ તેની ઉપરનું ટપકું બહુ જ ઓછું હોવાથી ઉપસી આવ્યું નહિ હોય. તેવી જ રીતે ઠ એટલે ‘ જ ’ અને તેની નીચેનું વરકું આપણાથી જોઈ શકાયું ન હતું. હવે રહ્યા દા. તેમાં દ અને બે પાણુને ‘ લા ’ તરીકે ખુશીની સાથે વાંચી શકાય. એટલે કે મંજુલા-દ્વારા એ નવલકથામાં ફેરફાર કરી શકાશે—એ મતલબનો તે સંદેશો હોવો જોઈએ. દયાનંદે તે પ્રબોધચંદને ઉદ્દેશીને કદાચ લખ્યો હોય એમ માની શકાય. બીજી તરફથી આપણા જાણવામાં આવ્યું છે કે પ્રબોધચંદ્રે એ નવલકથાનાં પાત્રોનાં અને સ્થળોનાં નામોમાં ફેરફાર કરીને તેની નકલ કરવાનું મંજુલાને ફરમાન કર્યું હતું. તેની ઇચ્છા એવી હતી કે એ નવલકથાનો તદ્દન નાશ નહિ કરતાં તેમાં ફેરફાર કરીને તેને પ્રકટ થવા દેવી. એટલે મંજુલા તેની ટાઇપરાઇટર ઉપર ટાઇપ કરીને નકલ કરી નાંખે, તથા તે નકલ ગમે તે રીતે મી. વસાણીના પ્રકાશકના હાથમાં પડે એવી ગોઠવણ કરવાનો તેનો ઇરાદો હોવો જોઈએ. ત્યારપછી મંજુલાને ભસ્મિત કરી દઈને તેનો અંત લાવી દેવાથી પોતાની વિરુદ્ધ કરી પછી પૂરાવો રહેવા પામશે નહિ, એવી આશા તેણે રાખી હશે. જો કે તેની એ આશા ધૂળમાં મળી ગઈ છે અને મંજુલા છેક છેલ્લી ધડીએ બચી જવા પામી છે. ’

‘ મંજુલાને હવે કેમ છે ? ’ અંબનકુમારે પ્રશ્ન કર્યો : ‘ હું માનું છું કે હવે તો તે સંપૂર્ણ સ્વસ્થ બની ગઈ હશે. ’

‘હા, સુમતિજહેનની સારવારથી તે શુદ્ધિમાં આવી ગઈ છે અને સ્વસ્થ બની ગઈ છે. હું હમણાં જ તેની પાસે થઈને આવું છું. અત્યારે તે સૂતી છે, એટલે તે જાગૃત થયા પછી તમે તેને મળી શકશો. તમે છેક છેલ્લી બીચીએ પ્રબોધચંદ્રના હાથમાંથી ખેંચી લઈને તેને બચાવી લીધી, એ વાત સુમતિજહેને તેને કહી હતી, અને તેથી તે અત્યંત આભારવશ બની ગઈ હતી.’

‘વાર, હવે બદમાશ પ્રબોધચંદ્રનું શું પરિણામ આવશે?’ રાષપૂર્ણ સ્વરે બળવંતરાયે પ્રશ્ન કર્યો. તેના મનમાં પ્રબોધચંદ્રને માટે સૌથી વધારે રોષ હોય એ સ્વાભાવિક હતું.

જ્યોતિપ્રસાદે જણાવ્યું : ‘અમે તેને સપકાવ્યો. ત્યારે તે બેભાન બની ગયો હતો. પરંતુ હવે તો તે શુદ્ધિમાં આવી ગયો હશે. અત્યારે તેને પોલીસચોકીમાં પરહેજ રાખવામાં આવ્યો છે. તેની ઉપર અદાલતમાં કેસ ચાલશે. બનવા જોગ છે કે પોતે દીવાનો હોવાની અથવા એ વખતે તેનું મગજ અરાજક ઠેકાણે નહિ હોવાની દલીલ તે કરશે. પણ હું નથી માનતો કે તેની એ દલીલ ટકી શકે. એવો ભયંકર માનવી ફાંસીને માંચડે ચડે એ જ દુનિયાના માનવીઓને માટે બહેતર છે. અને મી. બળવંતરાય! તમે તદ્દન નિર્દોષ હોય રાજ્ય તરફથી તમને સંપૂર્ણ માફી બક્ષવામાં આવી છે. ખરી રીતે તો એ માટે તમારે સ્વર્ગસ્થ લક્ષ્મીનંદન વસાણીનો જ આભાર માનવો જોઈએ.’

‘માત્ર એકલા વસાણીનો જ નહિ. તમે તેમ જ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ અને અંજનકુમારભાઈ વગેરેએ પણ તેમાં ઠાંધ ઓછો ભાગ લીધો નથી. એટલે હું તો તમારો સર્વનો ઓશીંગણ બન્યો છું. તમારા આ ઉપકારનું મને જીવનપર્યંત સ્મરણ રહ્યા કરશે.’

‘રાવસાહેબ! ચાલોને આપણે મંજુલા પાસે જઈએ. હવે તો તે જાગી હશે.’ અંજનકુમાર બોલ્યો.

‘તમે મંજુલાજહેનને મળવાને માટે બહુ ઇંતેજાર બની ગયા જણાવો છો!’ અરણે સ્મિત કર્યું.

‘અરણ્ય ! પહેલાં તો તું ચહા તથા નાસ્તો લઈ આવ. મેં કશું હવું એટલે સુમતિજહેને ચહા તૈયાર કરાવી હશે. પછી આપણે અંજનકુમાર તથા મંજુલાની એકાંત મુલાકાતની વ્યવસ્થા કરીશું.’ જ્યોતિપ્રસાદે પણ અંજનકુમારની સામે જોષને સહજ સ્મિત કર્યું.

અરણ્ય નીચે ગયો. એક નોકરની સાથે નાસ્તાની રકાખીઓ અને ચહાની કીટલી તથા રકાખી પ્વાલા લઈ આવ્યો. તેમણે ચહા-નાસ્તાને ઇન્સાફ આપ્યો અને પછી જ્યોતિપ્રસાદ અંજનકુમારને લઈને નીચે ગયો. કંટકરાય પણ હવે અહીં કશું કામ ન હોવાથી ઓરીસે જવાને માટે રવાના થયો.

*

*

*

પ્રયોધયંદ્રનો કેસ અદાલતમાં ચાલ્યો. તેણે અત્યારસુધીમાં એકઠી કરેલી તમામ મિલકત ગળ્યના ધર્મદા ફંડમાં નાંખવાનું ફરમાન કરવામાં આવ્યું અને તેણે આજસુધીમાં કરેલા અનેક બીષણ ગુન્હાઓ સાબિત થવાથી તેને દેહાંત દંડ આપવામાં આવ્યો. તેના સાથી વઝીર-મહમદ અને કરીમખાન, તેનો ડીંગણો નોકર, તથા ખીજા જેને પણ ગિરફતાર કરવામાં આવ્યા હતા. તે દરેકને ત્રણ ત્રણ વર્ષની સજા કેદની સજા થવા પામી.

*

*

*

થોડા દિવસ પછી જ્યોતિપ્રસાદને કુંકુમ પત્રિકા મળી. તેની નીચે અંજનકુમારની અને મંજુલાની સહી હતી. તેમણે લમઅંથીથી જોડાવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય, એ ‘પ્રજુતામાં પગલાં માંડવા’ની ક્રિયા વખતે હાજરી આપવાની રાવસાહેબ જ્યોતિપ્રસાદ તથા તેમના મહદનીશ અરણ્યને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરવામાં આવી હતી.

સંપૂર્ણ

હજારો પુલોની ખુશબોથી મધમધતું,
સરનાઈટથી માંડી સામાન્ય શ્રમ-
જીવી સુધી દરેક વર્ગમાં વપરાતું

[રજીસ્ટર્ડ]

વ ર લ ક ર

જુની હનુમાન ગલી, મુંબઈ, ર.

‘ મારા દેવના દીધેલ છે ’

એમ મોલતાં, બહાલા બાલુકાને ગોદમાં ચાંપવાનું કાને ન ગમે? અનેક બહેનો વાંઝીયામહેણું ટાળવા અને બાળકની પ્રાપ્તિ માટે બાધા-આખડી રાખી, જાતભાતની દવાઓ કરી કંટાળા ગયેલી, તેને માટે અમૃત સંજીવન સમાન ‘ ગર્ભગુટી ’એ ભારે સફળતા મેળવી છે. અનેક બહેનોને પુત્રરત્નની પ્રાપ્તિ થઈ છે. ગર્ભગુટીના સેવનથી ગર્ભાશયના રોગો દૂર થઈ, સગર્ભા બનાય છે. એકજ બાટલીના સેવનથી વર્ષો થયાં અફળ રહેલી બહેન ખાતરીપૂર્વક સફળ બને છે. ચમત્કારિક ‘ ગર્ભગુટી ’ વાપરી અમારા કથનની સત્યતાની સાબીતી મેળવો. બાટલી એકજ બસ છે. તેના રૂ. ૫-૦-૦ પોસ્ટેજ સાત આના જુદું.

સાવધાન! યુદ્ધ નજીક આવે છે!

એ માટે દરેક યુવાન, પ્રૌઢ અને વૃદ્ધ પહેલવાન બનવાની જરૂર છે. વાતો કર્યાથી મંદ શક્તિ મળી જતી નથી. તમારે ખરા મર્દ બનવું હોય, સાચી શક્તિ મેળવવી હોય, વીર્યના ઝરાને ભરી દેવો હોય, તો અત્યારે જ સાચી શક્તિને ખજાનો ‘ પહેલવાન પીલ્સ ’ની એક બાટલી મંગાવો. તે તમારી પાચનશક્તિ વધારશે, ધી-દૂધ પચાવશે, વીર્ય વધારી ઘટ્ટ બનાવે છે, સંસાર સુખનો સાચો આનંદ આપવા સાથે ગમે તે ઋતુમાં લઈ શકાય છે. આજે જ મંગાવી અનુભવ કરો. કી. બાટલી ૧ ના રૂ. ૫-૦-૦ પોસ્ટેજ સાત આના જુદું.

ચોક્કીયાતદળોને ખાસ ઉપયોગી

તમને રાત્રિના ઉજાગરા થતા હશે, તે ઉપરાંત યુદ્ધકાળમાં એક સ્થળ ખાલી કરી અન્ય સ્થળે જવું પડતું હશે. વધુ પડતો શ્રમ લેવો પડતો હશે, એ સર્વને માટે ખાસ ઉપયોગી ‘ નીરોગી ’ વાપરો. ગામ ગામનાં પાણી લાગતાં નથી, કમજોર રહેતી નથી, ઉજાગરા નહતા નથી, પાચન-શક્તિ પ્રબુદ્ધ રહે છે. શરીર સંપૂર્ણ નીરોગી બની રહે છે. કી. બાટલી ૧ ના રૂ. ૨-૦-૦ પોસ્ટેજ સાત આના જુદું.

સૌરાષ્ટ્ર હાઈસી-રાણપુર (હાઈમાવાડ) (D. S. Ry.)

આદર્શ સંવૃત્તિ નિયમ

પાને

આદર્શ ગૃહસ્થાશ્રમ

હવના હિંસા, આનંદ, ગૃહસ્થાશ્રમ માટે અનેક પુસ્તક
લખાયા છે અને લખાયે જાય છે. છતાં ગૃહસ્થાશ્રમ કુળ-
સ્થો છે. સંસાર સળગતો રહ્યો છે. કારણ ગૃહસ્થાશ્રમ
મુખ્યત્વે ક્રિયા "આત્મીય હવન" "સમાગમ શાસ્ત્ર"
હવે કોઈ પણ પુસ્તક સમજાવી શક્યું નથી.

પણ આજે સુરવણીમાં બહેલીન વાર સેંટરો અને
કુળસ્થો સંવૃત્તિઓમાં હવનાના શુદ્ધ પ્રશોનના અભ્યાસો
અને ગૃહસ્થાશ્રમની તથા પુસ્તક બહાર પાડવામાં આવે
છે તેવા સંસ્કારોમાં આત્મીય તથા માનસિક બેદો,
કામદેવતા, અભિમાન, સમાગમમાં દિલ્લુટી, રતિકલા,
અભિમાન, તથા સંવૃત્તિનિયમ પુસ્તકમાં પાને પાને
વિવેચન કરે. અત્યાર સમજાવવામાં આવ્યું છે. આ
પુસ્તકમાં "મુંડા સમાચાર" "સંદેશ" "મહાકવિ"
પાને પાને સુલભ છે. શાસ્ત્રના વળાંકો ક્યાં છે.

એ સંદેશ :- પુસ્તકમાં આજે તમામ વિષયો તથા
નવું લખાણો સમગ્ર ૧૦૦ રૂપિયાની નીચતા પુસ્તકો અને
૧૬ રૂપિયાની નીચતા અને આ પુસ્તક લખવાની કમિટીના
સભામાં જે પુસ્તક માટે રૂ. ૧ ના ટેન્ડર તથા હિંમતરૂ
ખર્ચાના આદેશ સાથે આપવા.

એલિસ એન્ડ માર્ટિન

રિપાબ્લિકન બુક સ્ટોર, જનરલ પેસ્ટ એલિસ સામે
કોલરી મેનસન, આજે એલિસ ક્રાઉઝ : ફોર્ટ મુંબઈ.

